Nûbihar Yayınları

Akademik Kaynakça

2025

Nûbihar

EDEBIYATA KURDÎ YA DÎASPORAYÊ
Sirgûn, Penaberî, Nasname

Mehmet Şirin Filiz

Weşan No: 492 | Kurdoloji
ISBN: 978-625-6605-79-4
Çapa Yekem: 2025

Gerînendeyê Giştî yê Weşanê: Süleyman Çevik
Edîtor: Ferhat Yılmaz
Berg: İHB
Mîzanpaj: Davut Özalp

Çapxane
Meteksan Matbaacılık ve Teknik San. Tic. Aş.
Beytepe Köy Yolu No: 3/06800
Bilkent-Çankaya / Ankara
Matbaa Sertifika No: 46519

***Nû*bihar**
Pak Ajans Yay. Tur. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Zeyrek Mah. Serdab Sk. No: 26/3 Fatih/İstanbul
Tel & Faks: 0212 519 00 09
www.nubihar.com | email: info@nubihar.com
Yayın Sertifika No: 51437

NAVEROK

KURTEBÊJE 09
TABLO Û ŞEKIL 09
PÊŞGOTIN 11
DESTPÊK 13

BEŞA YEKEM

1.1. Serpêhatiya Têgêhekê:
Dîaspora Di Navbera Dîn û Modernîteyê De 17
1.2. Civakên Dîasporîk 20
1.2.1. Dîasporaya Cihûyan 23
1.2.2. Dîasporaya Ermenan 30
1.2.3. Dîasporaya Îrlandiyan 35
1.2.4. Dîasporaya Efrîkiyan 38
1.2.5. Dîasporaya Filistîniyan 42

BEŞA DUYEM

2.1. Dîasporaya Kurdan 47
2.1.1. Dîasporaya Elmanyayê 49
2.1.2. Dîasporaya Fransayê 50
2.1.3. Dîasporaya Swêdê 52

BEŞA SÊYEM

3.1. Edebiyata Kurdî ya Dîasporayê 55
3.2. Li Dîasporayê Werger 59
3.3. Li Dîasporayê Edebiyata Zarokan 64
3.4. Li Dîasporaya Koverên Kurdî 70
3.4.1. Kovara Hêviya Welêt 73
3.4.2. Kovara Azadî 74

3.4.3. Kovara Armanc 75
3.4.4. Kovara Berbang 76
3.4.5. Kovara Hêvî 77
3.4.6. Kovara Roja Nû 79
3.4.7. Kovara Mîdya 80
3.4.8. Kovara Pel 81
3.4.9. Kovara Çarçira 82
3.4.10. Kovara Berhem 83
3.4.11. Kovara Dîdar 84
3.4.12. Kovara Nûdem 85
3.4.13. Kovara Wan 87
3.4.14. Kovara Dugir 88
3.4.15. Kovara Çira 90
3.4.16. Kovara Helwest 91
3.4.17. Kovara Agahdarî 92
3.4.18. Kovara Cudî 93
3.4.19. Kovara Bawerî 95
3.4.20. Kovara Dengê Êzîdiya 96
3.4.21. Kovara Bîrnebûn 97
3.4.22. Kovara Veger 98
3.4.23. Kovara Jiyan 101
3.4.24. Kovara Ayre 102
3.4.25. Kovara Kormişkan 104
3.4.26. Kovara Çime 106
3.4.27. Kovara Ma'z Êst 110

3.5. Nivîskarên Dîasporayê 111
3.5.1. Mehmed Uzun Nivîskarê Sirgûnê 112
3.5.2. Jan Dost Wendakirina Welat 123
3.5.3. Mahmut Baksî Çûyîn 132
3.5.4. Helîm Yûsiv Penaberî 138
3.5.5. Şahînê Bekirê Soreklî: Bênav û Bênasname me 145
3.5.6. Rojen Barnas Bêrîkirina Welat 153
3.5.7. Firat Cewerî: Veger 163

3.5.8. Ehmed Huseynî Mîrê Helbestê 171
3.5.9. Medenî Ferho Netewperweriya Dîasporîk
(Trans- netewperwerî) 176
3.5.10. Hesenê Metê Civakeke Felişî û Jihevketî.....185
3.5.11. Nezend Begîxanî Li Hember Baviksalariyê 191
3.5.12. Şêrko Bêkes Kolonyalîzm-Postkolonyalîzm 195
3.5.13. Malmîsanij Divê Binivîsînim.....201

ENCAM 207
ÇAVKANÎ 209

ÇAVKANÎ

Abebe, A. (2019). Performing dîaspora. R. Cohen, & C. Fischer di nav, *Routledge Handbook of Dîaspora Studies* (r. 55-63). New York: Routledge.

Acar, H. (2010). Di Serdema Komara Tirkiyê Rewşa Kovarên Kurdî. Di nav, Mecmû'ayê Meqalatê Nexwostîn Hemayeşê Beynelmilelî, Danişgehê Kurdistan, Îran, 2010, rr. 562-584.

Ackermann, A. (2004). A double minority: notes on the emerging Yezidi dîaspora. W. Kokot, K. Tölölyan, & C. Alfonso di nav, *Dîaspora, Identity and Religion* (r. 156-170). New York: Routledge.

Acun, R. (2024). *Rexneya Civakî, Sîyasî û Dîrokî di Romana Kurdî ya Dîyasporayê da*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

Adsay, F. (2010). *Romana Kurdî (Kurmancî) ya Dîrokî: Bîra Civakî û Nasname*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi.

Akman, H. (2014). Art as Political Expression in Diaspora. H. Akman di nav, *Negotiating Identity in Scandinavia Women, Migration and the Dîaspora* (r. 15-31). New York: Berghahn.

Alakom, R. (1996). Di Edebîyata Kurdî de Rexne. *Helwest*, 17-22.

Alinia, M. (2014). Gendered Experiences of Homeland, Identity and Belonging among the Kurdish Diaspora. H. Akman di nav, *Negotiating Identity in Scandinavia Women, Migration and the Diaspora* (r. 109-127). New York: Berghahn.

Alinia, M., & Eliassi, B. (2014). emporal and Generational Impact on Identity, Home(Land) and Politics of Belonging Among the Kurdish Diaspora. *Nordic Journal of Migration Research, 4*(2), 73-81. https://www.jstor.org/stable/10.2307/48711305

Amelina, A., & Barglowski, K. (2019). Key methodological tools for dîaspora studies: combining the transnational and intersectional approaches. R. Cohen, & C. Fischer di nav, *Routledge Handbook of Dîaspora Studies* (r. 31-40). New York: Routledge.

Amman, B. (2004). "Kurds in Germany.". M. Ember, C. M. Ember, & I. Skoggard di nav, *Encyclopedia of Diasporas: Immigrant and Refugee* (r. 1011-9.). New York: Kluwer Academic/Plenum.

Anteby, L., & Berthomiere, Y. W. (2005). Diaspora: A Look Back on a Concept. *Bulletin du Centre*, 262-270. https://journals.openedition.org/bcrfj/257

Atas, A. (2023). *Resistance, Loss and Grief: The Implications of Melancholy in Modern Kurdish Novels*. https://eprints.soas.ac.uk/39077/

Aydogan, Î. S. (2014). *Guman Wêjeya Kurdî û Romana Kurdî*. Stenbol: Rûpel.

Baksî, M. (1994). Her Straneke Kurdî Romaneke. *Nûdem*, 30.

Baksi, M. (2007). *Gundikê Dono*. Lîs: Diyarbakir.

Baksi, M. (2007). *Hêlîn*. Diyarbakir: Lîs.

Baksi, M. (2018). *Serhildana Mala Elîyê Ûnis, roman, 2018, Lîs*. Diyarbakir: Lîs.

Baksi, M., & Mandell, J. (1984). The Immigrant Experience in Sweden. *Migrant Workers in the Middle East*, 19-22.

Barnas, R. (1986). Edebiyat û Reşa Me ya Îroyîn. *Çarçira*, 3-9.

Barnas, R. (1997). *Hingê*. Stockholm: Nûdem.

Barnas, R. (2002). *Bi Kurmanciya Gewr (Bend û Nivîs/1979-2001)*. Parîs: Enstîtuya Kurdî ya Parîsê.

Barnas, R. (2013). *Kadiz*. İstanbul: Nûbihar.

Baser, B. (2011). *Kurdish Diaspora in Europe: Identity Formation and Political Activism*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Bassnett, S. (1998). *''The Translation Turn In Cultural Studies'', Constructing Cultures: Essays On Literary Translation Topics in Translation*. Great Britain: Multilingual Matters.

Bassnett, S. (2011). *Reflections on Translation*. New York: Multilingual Matters.

Bayındır, T. (2024). Romanda "Leitmotif/Öncümotif"in İşlevi Üzerine: Kusma Kulübü. *Söylem Filoloji Dergisi, 9*(2), 637-647.

Begikhani, N. (2016). Honour Crimes and Kurdish Women in the Dîaspora. N. Begikhani, A. K. Gill, & G. Hague di nav, *Honour-based violence : experiences and counter-strategies in Iraqi Kurdistan and the UK Kurdish dîaspora* (r. 93-109). New York: Routledge.

Begikhani, N. (2024). Gendered Perspectives on the Kurdish Diaspora ». Interview by Lucie Drechselová. *Études Kurdes,*(17), 195-208. https://www.etudesKurdes.org/article/gendered-perspectives-on-the-Kurdish-diaspora

Bêkes, Ş. (2001). *Ji Nav Şîîrên min*. (R. Bağdu-Keskin, & B. Hebîb, Wer.) İstanbul: Avesta.

Bêkes, Ş. (2011). *Güneyden Şiir Yağmuru*. İstanbul: Belge.

Benhabib, S. (2006). *Ötekilerin Hakları Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar*. (B. Akkıyal, Wer.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Ben-Rafael, E. (2013). Diaspora. *Current Sociology Review, 5-6*(61), 842-861. doi:10.1177/0011392113480371

Berhem Redaksiyonu. (1992). Bazı Olumsuz Propaganda, Eleştiri ve Yaklaşımlar Üzerine. *Berhem*(3), 6-12.

Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. London and New York: Routledge.

Bordes-Benayoun, C. (2010). Contemporary Diasporas, Nationalism, and Transnationalism Politics. A. Gal, A. S. Leoussi, & A. D. Smith di nav, *The Call of the Homeland Dîaspora Nationalisms, Past and Present* (r. 47-61). Leiden and Boston: Brill.

Bordin, E. (2014). Looking for Kunta Kinte: Alex Haley's Roots and African American Genealogies. *Iperstoria* . doi:https://doi.org/10.13136/2281-4582/2014.i4.426

Brah, A. (1996). *Cartographies of Diaspora*. New York: Routledge.

Brenner, M. (2011). *Kısa Yahudi Tarihi*. (S. Altınçekiç, Wer.) İstanbul: Alfa.

Bromley, R. (2021). *Narratives of Forced Mobility and Displacement in Contemporary Literature and Culture*. Switzerland: Palgrave Macmillan.

Brown, G. W. (2013). Diaspora, Transnationalism, and Issues in Contemporary Politics. A. Quayson, & G. Daswani di nav, *A Companion to Diaspora and Transnationalism* (r. 68-88). West Sussex,: Wiley Blackwell.

Brubaker, R. (2005). The 'diaspora' diaspora. *Ethnic and Racial Studies, 28*(1), 1-19. doi:10.1080/0141987042000289997

Bruinessen, M. V. (1998). Shifting national and ethnic identities: the Kurds in Turkey and Europe. *Journal of Muslim Minority Affairs, 18*(1), 39-52.

Byrne, E. (2009). *Homi K. Bhabha*. New York: Palgrave Macmillan.

Can, M. (2021). *Öncü Bir Kürt Aydını: M. Malmîsanij*. İstanbul: Dara.

Canagarajah, S., & Silberstein, S. (2012). Dîaspora Identities and Language. *Journal of Language, Identity & Education, 11*(2), 81-84. doi:https://doi.org/10.1080/15348458.2012.667296

Candan, M., & Hunger, E. (2008). Nation Building Online: A Case Study of Kurdish Migrants in Germany. *German Policy Studies, 4*(4), 125-153.

Casanova, P. (2015). *Kafka, Angry Poet*. (C. Turner, Wer.) York, Pennsylvania: Seagull Books.

Cesaire, A. (2007). Maurice Thorez'e Mektup. G. Ayas, & G. Ayas (Ed.) di nav, *Barbar Batı Bir Aime Cesaire Kitabı* (G. Ayas, Wer., r. 121-139). İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Cewerî, F. (1991). Teyrikê Çemê Xerzan. *Nûdem*, 26-36.

Cewerî, F. (1992). Çend Gotin. *Nûdem*(2), 2-4.

Cewerî, F. (1993). Edebiyata Kurdî. *Nûdem*(5), 3-10.

Cewerî, F. (1993). Enstîtûyên Kurdî. *Nûdem*(6).

Cewerî, F. (1996). Nûdem WERGER. *Nûdem Werger*(1), 2-5.

Cewerî, F. (2014). *Payiza Dereng*. İstanbul: Avesta.

Cewerî, F. (2021). *Kırk Yıllık Edebiyat Yolculuğum*. İstanbul: Dara.

Chambers, I. (2005). *Göç ,Kültür, Kimlik*. (İ. Türkmen, & M. Beşikçi, Wer.) İstanbul: Ayrıntı.

Chatterjee, P. (1993). *Nationalist Thought And The Colonial World A Derivative Discourse*. London: Zed Books.

Cheyette, B. (2013). *Dîasporad if the Mind Jewish and Postcolonial Writing*. New Haven and London: Yale University Press.

Clifford, J. (1994). Dîasporas. *Cultural Anthropology*, 302-338. https://www.jstor.org/stable/656365 adresinden alındı

Cohen, R. (2023). *Global Diasporas An Introduction*. London and New York: Routledge.

D'addario, C. (2007). *Exile and Journey in Seventeeth-Century Literature*. Cambridge: Cambridge Universty Press.

Davis, N. (2007). *Songs of Exile*. London: Macmillan.

Dayal, S. (1996). Dîaspora and Double Consciousness. *The Journal of the Midwest Modern Language Association, 29*(1), 46-62. http://www.jstor.com/stable/1315257

Delaney, E. (2006). The Irish Diaspora. *Irish Economic and Social History*, (r. 35-58).

Delphy, C. (2015). Patriyarka(teorileri). H. Hırata, F. Laborie, H. Doare, & D. Senotier di nav, *Eleştirel Feminizm Sözlüğü* (G. Acar-Savran, Wer., r. 245-251). İstanbul: Dipnot.

Demir, I. (2017). Shedding an ethnic identity in dîaspora: de-Turkification and the transnational discursive struggles of the Kurdish dîaspora. *Critical Discourse Studies, 14*(3), 276-291. doi:https://doi.org/10.1080/17405904.2017.1284686

Demir, İ. (2022). *Diaspora As Translation And Decolonisation*. Manchester: Manchester University Press.

Dirlik, A. (2010). *Postkolonyal Aura Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi*. (G. Doğduaslan, Wer.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınlevi.

Dost, J. (2012). *3 Gav û 3 Darek Şeva Dawî di Jiyana Şêx Seîdê Kal de*. İstanbul: Avesta.

Dost, J. (2015). *Dîwana Jan*. Stembol: Avesta.

Duffy, P. (2003). Literary Reflections on Irish Migration in the Nineteenth and Twentieth Centuries. R. King, J. Connell , & P. White di nav, *Writing Across Worlds: Literature and Migration* (r. 20-39). London New York: Routledge.

Dufoix, S. (2019). Dîaspora before it became a concept. R. Cohen, & C. Fischer di nav, *Routledge Handbook of Dîaspora Studies* (r. 13-22). New York: Routledge.

Eccarius-Kelly, V. (2002). Political Movements and Leverage Points: Kurdish Activism in the European Diaspora,. *Journal of Muslim Minority Affairs, 22*(1), 91-118. doi:10.1080/13602000220124854

Eliassi, B. (2012). *Ülkemde Bir Yabancı İsveç'teki Kürt Gençlerinin Aidiyet Politikaları*. (H. İlhan, Wer.) İstanbul: Avesta.

Eliassi, B. (2013). *Contesting Kurdish Identities in Sweden Quest for Belonging among Middle Eastern Youth*. New York: Palgrave Macmillan.

Eliassi, B. (2019). Homelessness and statelessness: possibilities and perils. R. Cohen, & C. Fischer di nav, *Routledge Handbook of Diaspora Studies* (r. 120-129). New York: Routledge.

Ergün, Z. (2022). *Abdulla Peşêw Rizgarkerê Dawî yê Helbesta Kurdî*. İstanbul: Nûbihar.

Ergün, Z. (2022). Hilweşangerî di Berhemên Hesenê Metêyî da. *Anemon, 10*(1), 1-19.

Eriksen, T. H. (2004). *Etnisite ve Milliyetçilik*. (E. Uşaklı, Wer.) İstanbul: Avesta Yayınları.

Ertaş, M. (2024). *Berawirdkirinek li Ser Romana Gotinêن Gunehkar û Romana Faust (Projeya Bêtez yê Newşandî)*. Mardin: Mardin Artuklu Universitesi.

Evans, C. D. (2009). The Concept of Dîaspora in Biblical Literature. M. A. Ehrlich di nav, *Encyclopedia of the Jewish Dîaspora Origins, Experiences, and Culture*. Santa Barbara: ABC Clio.

Even-Zohar, I. (1978). The position of translated literature within the literary polysystem. J. Holmes, & J. Lambert di nav, *Literature and Translation* (r. 117-127). Leuven: Occo.

Faist, T. (2010). Diaspora and transnationalism: What kind of dance partners? R. Bauböck, & T. Faist di nav, *Dîaspora and Transnationalism* (r. 9-35). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Fanon, F. (2007). *Yeryüzünün Lanetlileri*. (L. F. Topaçoğlu, Wer.) İstanbul: Avesta.

Fanon, F. (2009). *Siyah Deri Beyaz Maske*. (C. Koytak, Wer.) İstanbul: Versus.

Fegan, M. (2002). *Literature and the Irish Famine 1845-1919*. Clarendon Press: Oxford.

Ferho, M. (2010). *Destegul*. İstanbul: Do.

Ferho, M. (2010). *Dora Bacinê Bi Dar e*. İstanbul: Do.

Filiz, M. Ş. (2017). Xwendineke Berawirdî Ya Problema Xerabiyê Di Mem û Zîna Ehmedê Xanî û Othelloya Shakespeare de. *The Journal of Mesopotamian Studies, 2*(1), 69-87.

Filiz, M. Ş. (2022). Di Romanên Mehmed Uzun de Pozisyana Çandê. İ. K. Özcoşar (Ed.), *Medeniyetler Kavşağında Bir Kent Siverek Dil, Din, Edebiyat* (r. 553 -559). Çizgi Kitapevi Yayınları.

Filiz, M. Ş. (2022). Ji Mîtos ber bi Logosê Çavkaniyên Mîtolojîk yên Helbesta Kurdî ya Modern. S. Vali, & K. Subaşı di nav, *Mîtos û Edebiyat, Mîtosên Kurdo-Îranî di Edebiyata Kurdî de* (r. 257-291). İstanbul: Nûbihar.

Filiz, M. Ş. (2023). *Roman Diliyle Kürtler: Marksizm, Milliyetçilik ve Feminizm Bağlamında Üç Özgürlük Anlatısı*. İstanbul: Peywend.

Filiz, M. Ş. (2024). Bêcih û Bêwar, Di Berhemên Fawaz Husên de Wuslat û Fîraq. *Mukaddime*(Vuslat ve Firak Özel Sayısı), 64-83. doi:https://doi.org/10.19059/mukaddime.1496756

Filiz, M. Ş., & Tarduş, İ. (2024). Îmaja Ewropa û Ewropiyan Di Peywenda Oksîdentalîzmê de di Berhemên Ferhad Pîrbal de. *Şarkıyat, 16*(2), 1036-1049. doi:https://doi.org/10.26791/sarkiat.1507988

Filiz, M. Ş. (2025). From Minor Literature to Diasporic Literature Immigrant Women in Suzan Samancı's Kurdish Stories. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(*69*), 120-131. https://doi.org/10.53568/yyusbed.1659257

Galip, Ö. B. (2014). Where is Home? Re-visioning "Kurdistan" and "Dîaspora" in Kurdish novelistic discourse in Sweden. *Nordic Journal of Migration Research, 4*(2), 82-90. doi: 10.2478/njmr-2014-0009

Garaudy, R. (1991). *Picasso Saint-John Perse Kafka*. (M. H. Doğan, Wer.) İstanbul: Payel.

Gholami, Z. (2023). Politics and poetics of witnessing: Choman Hardi and Nazand Begikhani's poetry of witness in English. *British Journal of Middle Eastern Studies, 50*(4), 865-886. doi:10.1080/13530194.2022.2041398

Gillespie, M. P. (2015). *James Joyce and the Exilic Imagination*. Gainesville: University Press of Florida.

Gold, S. J. (2002). *The Israeli Dîaspora*. London: Routledge.

Goyal, Y. (2010). *Romance, Diaspora, and Black Atlantic Literature*. New York: Cambridge University Press.

Gökdemir, A. (2008). *Amerika'dan Bitlis'e William Saroyan*. Ankara: Aras.

Göktaş, M. (2022). *Mehmed Uzun Romanlarında Türk İmgesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Groot, J. D. (2010). *The Historical Novel*. London and New York: Routledge.

Grossman, J. (2018). Toward a definition of diaspora. *Ethnic and Racial Studies, 42*(8), 1263-1282. doi:https://doi.org/10.1080/01419870.2018.1550261

Guyot, L. (2011). Locked in a Memory Ghetto: A Case Study of a Kurdish. J. Creet, & A. Kitzmann di nav, *Memory and Migration Multidisciplinary Approaches to Memory Studies* (r. 135-156). Toronto: University of Toronto Press.

Habermas, J. (2012). *''Öteki'' Olmak ''Öteki'' yle Yaşamak Siyaset Kuramı Yazıları*. (İ. Aka, Wer.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hall, S. (1990). Cultural Identity and Dîaspora. J. Rutherford di nav, *Identity: Community, Culture, Difference* (r. 222-237). London: Lawrence & Wishart.

Halloum, R. (1989). *Belgelerle Filistin*. İstanbul: Alan.

Hammer, J. (2005). *Palestinians Born in Exile: Diaspora and the Search for a Homeland*. Austin: University of Texas Press.

Hassan, S. S. (2013). *Women and Literature: A Feminist Reading of Kurdish Women's Poetry*. Exeter: the University of Exeter.

Hatim, B., & Munday, J. (2004). *Translation: An Advanced Resource Book*. London and New York: Routledge.

Helly, D. (2006). Diaspora: History of an idea. H. Moghissi di nav, *Muslim Dîaspora Gender, Culture and Identity*. London and New York: Rouledge.

Hermas, T. (2007). *Literary Translation, A Companion to Translation Studies*. Clevedon: Multilingual Matters.

Hickman, M. J. (2002). 'Locating' The Irish Dîaspora. *Irish Journal ofSociologv*, 8-26.

Hollstein, W. (1975). *Filistin Sorunu Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi*. (C. A. Ertuğ, Wer.) İstanbul: Yücel.

Hua, A. (2005). Dîaspora And Cultural Memory. V. Agnew di nav, *Dîaspora, Memory and Identity: A Search for Home*. Toronto: Toronto Univsersity Press.

Huddart, D. (2006). *Homi K. Bhabha*. London and New York: Routledge.

Huseynî, E. (1997). Çend Dîmenên Xemgîn ên Kurmanciya Nivîskî. *Dugir*, 5-12.

Huseynî, E. (2015a). *Berhemên Gişti-I*. İstanbul: 2015.

Husyenî, E. (2015b). *Berhemên Gişti-II*. İstanbul: Aram.

Jakopson, R. (1959). On linguistic aspects of translation. R. Brower di nav, *On Translation* (r. 173-195). Cambridge: Harvard University Press.

Jayawardena, K. (2016). *Feminism And Nationalism In The Third World*. London, New York: Verso.

Jenkins, K. (2003). *Re-thinkıng History*. London and New York: Routledge.

Johnson, P. (2021). *Yahudi Tarihi*. (F. Orman, Wer.) İstanbul: Pozitif Yayınları.

Jones, F. R. (2009). *Literary Translation, Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. New York: Taylor and Francis.

Kabir, A. J. (2018). Literature of the South Asian dîaspora . J. Chatterji, & D. Washbrook di nav, *Routledge handbook of the South Asian Dîaspora* (r. New York). 388-400: Routledge.

Kalra, V. S., Kaur, R., & Hutnyk, J. (2005). *Diaspora & Hybridity*. London: Sage.

Kan , G., & Yeşilmen, D. (2015-2016). Li ser Wêje û Sirgûnê bi Hesenê Metê re Hevpeyvîn. *Wêje û Rexne*, 132-144.

Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar, Kimlikler Ve Toplumsal Dönüşümler*. (B. Aksu, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, & F. Özbay, Wer.) İstanbul: Metis.

Karageozian, N. (2019). Bridging the mobility–sedentarism and agency–structure dichotomies in diasporic return migration. R. Cohen, & C. Fischer di nav, *Routledge Handbook of Dîaspora Studies* (r. 163-171). New York: Routledge.

Karataş, A. (2019). *Diyasporada Kürt Gençliğinin Gelişimi*. Ankara: Töz.

Kenny, K. (2006). Diaspora and Irish Migration History. *Irish Economic and Social History, 33*(1), 46-51. doi:doi10.11770332489306033001O

Kenny, K. (2013). *Diaspora : A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.

Kerovpyan, K. (2003). *Mitolojik Ermeni Tarihi*. İstanbul: Aram.

Keskin, G. (2022). *Surrealîzm di Çîrokên Helîm Yûsiv De (Projeya Lîsansa Bilind a Bêtez)*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi.

Khayati, K. (2008). *From Victim Diaspora To Transborder Citizenship? Diaspora formation and transnational relations among Kurds in France and Sweden*. Linköping Univsersity: Linköping.

Khayati, K., & Dahlstedt, M. (2014). Diaspora Formation Among Kurds in Sweden. *Nordic Journal of Migration Research, 1*(2), 57-64.

Kırkan, A. (2020). *Zazakî û M. Malmîsanijî Ser o Meqaleyî*. İstanbul: 2020.

Kymlicka, W. (2015). Solidarity in Diverse Societies: Beyond Neoliberal Multiculturalism And Welfare Chauvinism. *A Springer Open Journal*, 3-17. doi:10.1186/s40878-015-0017-4

Lam, M. (211). Diasporic literature: The politics of identity and language. *Journal of Asian Pacific Communicatio, 21*(2), 309 - 318. doi:https://doi.org/10.1075/japc.21.2.08lam

Lewendî, M. (1998). Di 100 Saliya Rojnamegeriya Kurdi de, Rojname u Kovaren ku li Swede Derketine. *Çira*, 103-106.

Lukacs, G. (2008). *Tarihsel Roman*. Ankara: Epos.

MacCormick, N. (2002). *Questioning Sovereignty*. New York: Oxford University Press.

Malmîsanij, M. (1988). *Herakleîtos*. Uppsala: JN Weşanên Jîna Nû.

Malmîsanij, M. (1990). İsveç'te Kürtçe Yayınlar 1980-1989. *Defter*(13), 97-112.

Malmîsanij, M. (2025). *Kırmanccaya (Zazacaya) ve Kürtlere Dair*. (A. A. Çiçek, & Ş. Agon, Ed) İstanbul: Vate.

Mardorossian, C. M. (2002). From Literature of Exile to Migrant Literature. *Modern Language Studies, 32*(2), 15-33. https://www.jstor.org/stable/325204

Maxwell, R. (2010). Historical Novel. P. M. Logan di nav, *Historical Novel* (r. 1-5). doi:doi:10.1002/9781444337815.wbeotnh002

McKeown, A. (2013). *The migrant in contemporary Irish literature and film: representations and perspectives*. Westminster: University of Westminster.

McLeod, J. (2010). *Beginning postcolonialism*. Machester: Manchester Univeristy Press.

Memmi, A. (2003). *The Colonizer and the Colonized*. (H. Greenfeld, Wer.) London: Earthscan .

Mercer, C., Page, B., & Evans, M. (2008). *Development and the African Dîaspora: Place and the Politics of Home*. London: Zed Books.

Metê, H. (1994). Edebiyat Kurdî Xwe Serrast Nekiriye. *Nûdem*(10), 28-30.

Metê, H. (1996). Hevpeyvîn bi Hesenê Metê re. (K. Helwest, Yê ku Roportaj kiriye) Helwest.

Metê, H. (2013). *Tofan*. Van: Peywend.

Mies, M. (1994). *Patriarchy and Accumulation on a World Scale Women In The International Division of Labour*. New Jersey: Zed Books.

Miksî, N. (1998). Zozanê Tocî. *Hawar*, 121.

Mitchell, K. (1997). Different diasporas and the hype of hybridity. *Environment and Planning D: Society and Space*, 533-553.

Muhamad, F. M. (2018). The Role of Female Poets in Modern Kurdish Literature. *Review of Nationalities, 8*(1), 265-277.

Munday, J. (2009). *Issues in Translation Studies, Routledge Companion to Translation Studies*. Oxon: Routledge.

Munday, J. (2010). *''Translation Studies'', Handbook of Translation Studies*. Amsterdam: John Benjamins.

Murray, T. (2018). Joyce, Dubliners and diaspora. *Irish Studies Review, 26*(1), 98-110. doi:https://doi.org/10.1080/09670882.2017.1412279

Nezan, K. (1998). Bi Kendal Nezan re Hevpeyvîn. (L. Qaso, Röportaj Yapan) Çira.

Ogundele, W. (2002). Devices of Evasion: The Myth versus the Historcal Imagination in the Postcolonial African Nove. *Research in African Literatures, 33* (3), 125-139.

Olson, R. (1992). *Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı*. (B. Peker, & N. Kıraç, Wer.) Ankara: Özge.

Öpengin, E. (2011). ''Bizava Wergerê di Kurmanciyê de''. *In Proceedings of first international conference on Kurdish Literature*. Sanandaj: University of Kurdistan.

Park, H. (2015). Toward a Definition of Diaspora Literature. C. Parikh, & D. Y. Kim di nav, *The Cambridge Companion to Asian American Literature* (r. 155-66). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781316155011.014

Pertev, R. (2008). *Zarok û Çîrok*. İstanbul: Doz.

Pêşew, E. (1991). Edeba Kurdî li Mihaciriyê Sêwî ye. *Armanc*(112-113), 10.

Pittock, M. (2008). *Scottish and Irish Romanticism*. Oxford New York: Oxford University Press.

Polat, L. (1993). Kovarên Kurdî Li Ewrûpa. *Nûdem*(5), 119-125.

Quayson, A. (2013). Postcolonialism and the Diasporic Imaginary. A. Quayson, & G. Daswani di nav, *A Companion to Diaspora and Transnationalism* (r. 139-161). West Sussex: Wiley Balckwell.

Quayson, A., & Daswani, G. (2013). Introduction – Diaspora and Transnationalism:. A. Quayson, & G. Daswani di nav, *A Companion to Dîaspora and Transnationalism* (r. 1-27). West Sussex: Wiley Blackwell.

Quinsaat, S. M. (2019). Diasporas as social movements? R. Cohen, & C. Fischer di nav, *Routledge Handbook of Dîaspora Studies* (r. 47-55). New York: Rouledge.

Rattanasi, A. (2007). *Racism A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.

Raz, J. (1994). *Multiculturalism: A Liberal Perspective," in Ethics in the Public Domain: Essays in the Morality of Law and Politics*. Oxford: Clarendon Press.

Rehim, S. (2011). Önsöz. Ş. Bêkes di nav, *Güneyden Şiir Yağmuru* (r. 11-17). İstanbul: Belge.

Rohat, R. (1991). *Di Çavkaniyê Swedî de Motîvên Kurdî*. Stockholm: Vejîn.

Rosinska, Z. (2011). Emigratory Experience: The Melancholy of No Return. J. Creet, & A. Kitzmann di nav, *Memory and Migration Multidisciplinary Approaches to Memory Studies* (r. 29-43). Toronto: University of Toronto Press.

Ruderman, D. B. (2013). *Erken Modern Dönem Yahudi Tarihi*. (L. Deadato, Wer.) İstanbul: İnkilap.

Safran, W. (2005). The Jewish Diaspora in a Comparative and Theoretical Perspective. *Israel Studies, 10*(1), 36-60.

Said, E. (2006). *Kış Ruhu*. (T. Birkan, Wer.) İstanbul: Metis.

Said, E. W. (2004). *Relections on Exile and Other Essays*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Said, E. W. (2014). *Yersiz Yurtsuz*. (A. Üçer, Wer.) İstanbul: Metis.

Saroyan, W. (2004). *Yetmiş Bin Süryani*. (O. Kılıçdağı, & A. Gökdemir, Wer.) İstanbul: Aras.

Sazzad, R. (2017). *Edward Said' Concept of Exile Identity and Cultural Migration in The Middle East*. London û New York: I.B. Tauris.

Sheffer, G. (1986). *Modern Diasporas in International Politics*. New York.

Sheffer, G. (2003). *Diaspora Politics at Home Abroad*. New York: Cambridge University Press.

Shirinian, L. (1990). *Armenian- North American Literature A Critical Introduction Genocide, Dîaspora and Symbols*. Queenston, Ontario: The Edwin Mellen Press.

Shuval, J. T. (2000). Diaspora Migration: Definitional Ambiguities and a Theoretical Paradigm. *International Migration, 38*(5), 41-57.

Simkovich, M. Z. (2022). The Diaspora as a Word and Concept in Early Judaism. B. E. Reid di nav, *Forget not God's benefits (Psamlm 103:2): A festschrift in honor of Leslie J.* (r. 153-170). Catholic University of America Press.

Smith, A. D. (2010). Diasporas and Homelands in History: The Case of the Classic Dîasporas. A. Gal, A. Leoussi, & A. D. Smith di nav, *The Call of the Homeland Dîaspora Nationalisms, Past and Present* (r. 3-27). Lieden Boston: Brill.

Soran, Z. (1997). Komeleya Xwendevanen Kurd li Ewropa. *Çira*(9), 19-28.

Soreklî, Ş. B. (2005). *Çîrokên Hejdeh Salan*. İstanbul: Doz.

Soreklî, Ş. B. (2014). *Wendabûn*. İzmir: Na.

Subaşı, K. (2018). *Girr û Gallî Mindalanî Kurd: Dîrokçeya Çapemenî û Medyay Zarokan a Kurdî*. İstanbul: Nûbihar.

Subaşı, K. (2021). Nirxandina Helbestên Zarokan ên Kurdî li Gorî "Rastiya Zarokan" û "Îzafiyeta Zarokan". *Mukaddime*, 220-248. doi:10.19059/mukaddime.803810

Suvağcı, İ. (2016). Hêmanên Sirgûn û Penaberiyê Di Romana 99 Morîkên Belavbûyî de. *Wêje û Rexne*, 243-254.

Şamil, H. (2005). *Diaspora Kürtleri*. İstanbul: Peri Yayınları.

Tejel, J. (2009). *Syria's Kurds History Politics and Society*. (E. Welle, & J. Welle, Wer.) London and New York: Routledge.

Toivanen, M. (2015). Reflections on the Kurdish diaspora: An interview with Dr Kendal Nezan. *Kurdîsh Studies, 3*(2), 209-216.

Tolia-Kelly, D. P. (2019). Diaspora and home: interrogating embodied precarity in an era of. R. Cohen, & C. Fischer di nav, *Routledge Handbook of Dîaspora Studies forced displacement* (r. 214-223). New York: Routledge.

Touraine, A. (1997). *Demokrasi Nedir?* (O. Kunal, Wer.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tölölyan, K. (1996). Rethinking Diaspora(s): Stateless Power in the Transnational Moment. *Dîaspora: A Journal of Transnational Studies*, *5*(1), 3-36.

Tölölyan, K. (2007). The contemporary discourse of dîaspora studies. *Comparative Studies of South Asia, 27*(3), 647-655. doi:1215/1089201x-2007-040.

Tölölyan, K. (2010). Beyond the Homeland: From Exilic Nationalism to. A. Gal, A. S. Leoussi, & A. D. Smith di nav, *The Call of the Homeland Dîaspora Nationalisms, Past and Present Diasporic Transnationalism* (r. 27-47). Leiden and Boston: Brill.

Tölölyan, K. (2019). Diaspora studies: past, present and promise. R. Cohen, & C. Fischer di nav, *Routledge Handbook of Dîaspora Studies* (r. 22-31). New York: Routledge.

Uzun, M. (1987). *Mirina Kalekî Rind*. Stockholm: Orfeus.

Uzun, M. (1995). Rexne û Rexnegirî. *Helwest*, 31-35.

Uzun, M. (1998). *Nar Çiçekleri: Çok Kültürlülük Üstüne* (2 b.). İstanbul: Belge Yayınları.

Uzun, M. (2003). *Antolojiya Edebîyata Kurdî*. İstanbul: Aram.

Uzun, M. (2008). *Ruhun Gökkuşağı* (4 b.). İstanbul: İthaki.

Vali, A. (2005). Milliyetçilik ve Köken Sorunu. *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri* (F. Adsay, U. Aydoğmuş, & S. Kılıç, Wer., r. 19-35). di nav Avesta.

Vali, A. (2005a). Milliyetçilik ve Köken Sorunu. *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri* (F. Adsay, U. Aydoğmuş, & S. Kılıç, Wer., r. 19-35). di nav Avesta.

Varol, M. (2015). Zaza Edebiyatında Tirêj Dergisinin Yeri. *Mukaddime*, *6*(1), 139-149. doi: 10.19059/mukaddime.59650

Volkova, B. (2021). *Forms of Exile in Jewish Literature and Thought Twentieth- Century Central Europe and Migration to America*. Boston: Academic Studies Press.

Wagenbach, K. (2008). *Franz Kafka Yaşam Öyküsü*. (K. Şipal, Wer.) İstanbul: Cem.

Wahlbeck, Ö. (1998). Transnationalism And Diasporas: The Kurdish Example. *International Sociological Association XIV World Congress of Sociology* (r. 1-19). Montreal: Sociology of Migration.

Wahlbeck, Ö. (2002). The concept of diaspora as an analytical tool in the study of refugee communities. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 28*(2), 221-238. doi:https://doi.org/10.1080/13691830220124305

Wahlbeck, Ö. R. (2019). The Future of the Kurdish Dîaspora. M. M. Gunter di nav, *Routledge* (r. 413-424). London: Taylor & Francis Group. doi:https://doi.org/10.4324/9781315627427

Weaver, A. E. (2008). *States of Exile: Visions of Diaspora, Witness, and Return*. Scottdale: Herald Press.

Wonneberger, A. (2004). The invention of history in the Irish-American diaspora: myths of the Great Famine. W. Kokot, K. Tölölyan, & C. Alfonso di nav, *Diaspora, Identity and Religion* (r. 117-131). New York: Routledge.

Yeşilmen, D. (2016). Sirgûn û Rewşenbîrî: Xwendike Tematîk li ser Romanan Firat Cewerî, Payîza Dereng. *Wêje û Rexne*, 225-243.

Yıldırımçakar, M., & Ertekin, Z. (2023). Mirina Kalekî Rind wek Bildungsromana Rewşenbîrekî Kurd. *Kurdiyat*(8), 51-68. doi:https://doi.org/10.55118/Kurdiyat.1393666

Yıldırımçakar, Z. (2021). *Werger wek Kirineke Çandî, li ser rêyên ji wergernasiyê ber bi Kurdolojiyê ve*. Van: Peywend.

Yılmaz, F. (2016). Dasa Şemo û Çakûça Gorkî Xwendineke Berawirdkî Li Dor Şivanê Kurmanca û Sêbareya Gorkî. Van: Peywend

Yonat, M. (2015). *Kovara Nûdemê û Di Kovara Nûdemê De Şopên Surgunê*. Muş: Muş Alparslan Üniversitesi.

Yûsiv, H. (2011). *Romana Kurdî*. Amed: Ronahî.

Yûsiv, H. (2021). *Auslander Beg*. Van: Peywend.

Yuval-Davis, N. (2010). *Cinsiyet ve Milliyet*. (A. Bektaş, Wer.) İstanbul: İletişim.

Zeleza, P. T. (2010). African Diasporas: Toward a Global History. *African Studies Review, 53*(1), 1-19.

KÎKAN AŞİRETİ
Tarih, Toplum ve Siyaset

Vahap Uluç

Yayın No: 488 | Araştırma-İnceleme
ISBN: 978-625-6605-75-6
Birinci Baskı: 2025

Genel Yayın Yönetmeni: Süleyman Çevik
Editör: Mehmet Rezan Ekinci
Kapak: İHB
Mizanpaj: Davut Özalp

Baskı
Meteksan Matbaacılık ve Teknik San. Tic. Aş.
Beytepe Köy Yolu No: 3/06800
Bilkent-Çankaya / Ankara
Matbaa Sertifika No: 46519

*Nû***bihar**
Pak Ajans Yay. Tur. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Zeyrek Mah. Serdab Sk. No: 26/3 Fatih/İstanbul
Tel & Faks: 0212 519 00 09
www.nubihar.com | email: info@nubihar.com
Yayın Sertifika No: 51437

İçindekiler

EDİTÖRDEN 09
GİRİŞ 17
KİKAN KAVRAMININ ANLAMI 19
SOSYAL VE SİYASAL ÖRGÜTLENME 21
19. Yüzyıl Öncesi Kürdler'de Sosyal ve Siyasal Örgütlenme 23
19. Yüzyıl Sonrası Kürdler'de Sosyal ve Siyasal Örgütlenme 26
Kîkan Aşireti'nde Sosyal ve Siyasal Örgütlenme 35
Aşiret 35
Kabile (Klan) 37
Bavik/Mal (sülale) 40
Mal (Geniş/Çekirdek aile, Oturulan ev) 41
AŞİRET KÜLTÜRÜNDE STATÜLER 42
Ağa ve Makul (Maqûl) 42
Malmezin 46

KİKAN AŞİRETİ'NİN TARİHİ 47
Aşiret'in Kızıltepe Ovası'na (Berrî) Yerleşmesi 47
Aşiret'in İkiye Bölünmesi 50
Aşiret Liderliğinin (Ağalık) El Değiştirmesi 52
16. Yüzyıl'da Kızıltepe Ovası'ndaki Bazı Köylerin İskan Durumu 53
Diyarbakır Yöresindeki Kîkanlar 56
Osmanlı Devleti Döneminde Kîkan Aşireti'nin Mardin Yönetimindeki Rolü 56
Bir Hamidiye Alayı Olarak Kîkan Aşireti'nin Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'na Katılması 59
Sım'ela Kabilesine Yapılan Baskın 63

AŞİRET'İN BÖLGEDEKİ KONUMU 65
Yönetimsel Konum 65

Coğrafi Konum 66
İklim 66
Yağış ve Bitki Örtüsü 66
Ulaşım 67

NÜFUS ve TOPRAK İLİŞKİSİ 61
Yarı Göçebelik 61
Yerleşik Hayatın Biçimi 64
Şehir 64
Bucak 65
Köy 65
Köy Altı Yerleşme (Mezra) 67

EKONOMİK İLİŞKİLER 76
Toprak Mülkiyeti 76
Üretim İlişkileri 77
Geçim Kaynakları 83
Çiftçilik 83
Ticaret 86
Sanayi 87
Taşımacılık 88
Hayvancılık 88
Kaçakçılık 89
Diğer Geçim Kaynakları 90

SOSYO-KÜLTÜREL YAPI ve İLİŞKİLER 92
Akrabalık Olgusu 92
Babasoylu Akrabalık 93
Aşiret temelli - Kabilesel Akrabalık 94
Aile Yapısı 97
Evlilikler 98
Evliliklerin Yönü 101
Evliliklerin Biçimi 102
Berdelye Evliliği 103
Başlık Parası (Qelen) 103
Amca Kızına Talip Olma (Miheyirkirin) 104

Kız Kaçırma 105
Boşanma ve Terk Etme 106
Miras 106
Aşiret İçinde Yer Alan Aşirete Mensup Olmayanlara Karşı Tutum 108
Yaş (Rîspîler) 108
Köy Odası'nın (Misafir Odası) İşlevi 109
Kadın - Erkek İlişkisi (Kadının Aşiret İçindeki Yeri) 111
Kan Davaları 113
Kan Davalarının Karakteristik Özellikleri 114
Kan Davalarının Sebepleri 117
Ölüm Törenleri ve Taziyeler 120
Etnik Durum, Din ve Örf-Adet İlişkisi 122
Etnik Durum 122
Dinsel Durum 124
Din ve Örf-Adet İlişkisi 126

AŞİRET KÜLTÜRÜNDE BAZI OLGULAR ve BUGÜNKÜ ÖNEMLERİ 129
Gulam (Navmalî) 129
Gazve (Xezwe/Talan etmek) 129
Beş (Bêş) 130
Yiğitlik (Egîtî) 130
Söz Verme (Bext) 131
Aşiret'ten Kovma (Celîkirin) 132
Sığınma (Dexil) 132
Bülh 132
Kirvelik 133

AŞİRET KÜLTÜRÜNDE BAZI DEĞERLER 134
Cesaret 134
Fedakarlık 135
İntikam Almak (Heyf Hilanîn) 135
Erkeklik Olgusu 136
Cömertlik ve Misafirperverlik 137
Namus 138
Ağırbaşlılık 139

EĞLENCE BİÇİMLERİ VE BOŞ ZAMAN
DEĞERLENDİRME 140
Düğünler 140
Televizyon Seyretme 140
Ozanlık (Dengbêjî) 141
Şevbihêrk 142

AŞİRET HUKUKU 143
Şer'i Hukuk 143
Örfi Hukuk 144
Modern Hukuk 145

AŞİRET'İN DEVLET ile İLİŞKİLERİ 146
Bürokrasi ile İlişkiler 148
Sivil Bürokrasi ile İlişkiler 148
Askeri Bürokrasi ile İlişkiler 149
Siyasi Partiler ile İlişkiler 149

AŞİRET TEMELLİ YAPIDA ÇÖZÜLME 156
Yerleşik Hayata Geçiş 158
Tarımda Makineleşme 159
"Dış Tehdit" Algısı 162
Eğitim 164
Kitle İletişim ve Ulaşım Araçlarının Etkisi 165
Nüfus Artışı ve Kentleşme 167
Etnik Kimliğin Önem Kazanması 168
Sanayi ve Ticaret 172

SONUÇ 175

EK 178
FOTOĞRAFLAR 178
KAYNAKÇA 183
DİZİN 189

KAYNAKÇA

Akşit, B. (1988). "Kırsal Dönüşüm ve Köy Araştırmaları (1960-1980)", *Türkiye'de Tarımsal Yapılar*. Der. Şevket Pamuk, Zafer Toprak. Ankara: Yurt Yayınları.

Altuntek, N. S. (1993). *Van Yöresi'nde Akraba Evliliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları. No: 190.

Arfa, H. (1998). *Kürdlerin Kısa Bir Tarihi*. İstanbul: Çiviyazıları Yayınları.

Aydın, S. (1993). *Modernleşme ve Milliyetçilik*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Aydın, S. vd. (2000)., *Mardin* (Aşiret-Cemaat-Devlet). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Aytar, O. (1992). *Hamidiye Alaylarından Köy Koruculuğuna*. İstanbul: Medya Güneşi Yayınları.

Barth, F. (2001). *Kürdistan'da Toplumsal Örgütlenmenin İlkeleri*. İstanbul: Avesta Yayınları.

Baysal, K. (1984). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üni. Yayınları No: 3236.

Beşikçi, İ. (1992a). *Doğu'da Değişim ve Yapısal Sorunlar*. Ankara: Yurt Yayınları.

Beşikçi, İ. (1992b). *Doğu Anadolu'nun Düzeni*. Ankara: Yurt Yayınları.

Beşikçi, İ. (1992c). *Doğu Anadolu'da Göçebe Kürd Aşiretleri*. Ankara: Yurt Yayınları.

Beysanoğlu, Ş. (1996). *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, Akkoyunlular'dan Cumhuriyete Kadar*. Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Yayınları. Cilt: 2.

Bilgin, N. (1994). *Kimlik Sorunu*. İzmir: Ege Yayıncılık.

Bilgiseven, A. K. (1988). *Köy Sosyolojisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Bloch, M. (1983). *Feodal Toplum*. Ankara: Savaş Yayınları.

Bruinessen, M. V. (1995). *Kürdistan Üzerine Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bruinessen, M. V. (2003). *Ağa, Şeyh, Devlet*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Dolapönü, H. (1972). *Tarihte Mardin*. İstanbul: (y.y.).

Dowel, D. M. (2000). *Kürdler*. İstanbul: Avesta Yayınları.

Dönmezer, S. (1984). *Sosyoloji*. Ankara: Savaş Yayınları.

Durkheim, (2006). *Toplumsal İşbölümü*. Çev. Özer Ozankaya. İstanbul: Cem Yayınevi.

Duverger, M. (2002). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Efendi, A. (1998). *Mardin Tarihi*. Yayına Haz. Burhan Zengin. (y.y.): GAP Bölge Kalkındırma İdaresi Başkanlığı.

Eisenstadt, S. N. (1966). *Modernization: Protest and Change*. Englewood: Prentice-Hall, Inc.

Ekinci, M. R. (2017). Osmanlı Devleti Dönemi'nde Millî Aşireti XVIII-XIX. yy. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Ekinci, M. R. (2017). "1897 Tarihli Hamidiye Hafif Süvari Alayları Taksimatı". Şarkiyat 9/2 (Kasım 2017): 703-724.

Ekinci, M. R. (2021). "Mîr-i Aşiretten Eşkıyalığa: Aşiret Hanedan Üyelerinin Makbulden Madunlaşma Sürecine Bakış 1800-1855". Nubihar Akademi, 4 (16), 143-168.

Ekinci, M. R. (2022)., 19. ve 20. Yüzyıllarda Milli/Milan Aşireti", Aktör, Müttefik, Şakî Kürd Aşiretleri, (ed:Tuncay Şur-Yalçın Çakmak), İletişim yayınları, İstanbul 2022, 217-239.

Ekinci, M. R. (2023). Osmanlı Merkez ve Taşra İdaresi Altında Ocaklık ve Aşiret İlişkilerinde Dubendî/Dikotomik Siyaset Pratiği, Ege 9th International Conference On Social Sciences Proceedings Book August 22 -24, 2023, Academy Global Publishing House İzmir, 1073-1085.

Ekinci, Mehmet Rezan, "Peymana Hikimdaran 1535, Peymana Qanûnî Siltan Silêman Diğel Hakimên Kurd", Dewlet û Mîrgehên Kurdî li Serdemên Naverast û Nû da, Bergê Dûyê, Zakho Centre For Kurdish Studies, Zakho Kurdistan, Irak, 2023, ss. 17-31.

Erkan, R. ve Bozgöz, F. (2003). "Kabile-Aşiret, Asabiyet ve Savaş", Doğu Batı, Sayı:24, Yıl:6, (Ağustos, Eylül, Ekim).

Eroğul, C. (1999). *Devlet Nedir?* Ankara: İmge Yayınları.

Eröz, M. (1977). *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*. İstanbul: İstanbul Üni. İktisat Fakültesi No: 385, 1977.

Eskicumalı, A. (2003). "Eğitim ve Toplumsal Değişim: Türkiye'nin değişim Sürecinde Eğitimin Rolu, 1923-1946", Boğaziçi Üni. Eğitim Dergisi, Cilt: 19(2).

Freund, J. (1988). "Préface", *La Notion de Politique.* Paris: Flammarion., Aktaran: Vergin, N. (2003). *Siyasetin Sosyolojisi.* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Freyer, H. (1963). *Sosyolojiye Giriş*. Çev. Nermin Abadan. Ankara: Sevinç Matbaası.

Gellner, E. (1995). *Anthroplogy and Politics*. Blackwell: Oxford. Aktaran: Vergin, N. (2003). *Siyasetin Sosyolojisi*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Gökalp, Z. (1992). *Kürd Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. Haz. Şevket Beysanoğlu. İstanbul: Sosyal Yayınları.

Göyünç, N. (1969). *XVI. Yüzyıl'da Mardin Sancağı*. İstanbul: İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1458.

Gözübüyük, Ş. (1998). *Hukuka Giriş ve Hukuk'un Temel Kavramları*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Gümüş, E. (2006), "XVI. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Kadar Mardin İdaresinde Milli Aşireti ve Aşiretin Nüfuz Mücadeleleri", I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, ed. İ. Özcoşar-H. H. Güneş, Mardin: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayınları, 815-830.

Gümüş, E. (2018), "Ahkam Defterlerine Göre 18. Yüzyıl Ortalarında Urfa/Ruha'da Yükselen Yerel Güçler ve Bunların Devlet ve Çevreleriyle İlişkileri", *Tarih Okulu Dergisi*, XXXXVI, 104-129.

Gümüş, E. (2021), *Devlet ve Asi: 18. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Diyarbekiri'nde Eşkıyalık*, Mardin: MAÜ Yayınları.

Gümüş, E. - Ayhan, R. (2023). Osmanlı Devleti'nde Bir Kürt Aşireti: Aşîtî. İstanbul: Nubihar Yayınları.

Hammer, J. V. (1991). *Osmanlı Tarihi*. Çev. Mehmet Ata. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları., Cilt:1-2.

Haviland, W. A. (2002). *Kültürel Antropoloji*. Çev. Hüsamettin İnanç, Seda Çiftçi., İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Hay, W. R. (2005). *Kürdistan'da İki Yıl 1918-1920*. İstanbul: Avesta Yayınları.

Jeanniere, A. (2000). "Modernite Nedir?", *Modernite Versus Postmodernite***.** Der. Mehmet Küçük. Ankara: Vadi Yayınları.

Kepenek, Y. (1984). *Türkiye Ekonomisi***.** Ankara**:** Savaş Yayınları.

Kıray, M. (1999). "Modernleşmenin Temel Süreçleri", *Bilanço 1923-1998: "Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış" Uluslar arası Kongresi.* İstanbul:, TÜBA-Türk Sosyal Bilimler Derneği-Tarih Vakfı, Cilt: 2.

Kodaman, B. (1987). *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Kottak, C. P. (2002). *Antroploji*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Kreyenbroek-Spert, (1992). *Kürdler*. Çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Cep Kitapları.

Kulin, A. (1999). *Adı: Aylin*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kutlay, N. (2002). *21.Yüzyıla Girerken Kürdler*. İstanbul: Peri Yayınları.

Küçük, M. (2000). "Postmodernin Modern Karakteri ya da Dönemleştirmenin İronisi", *Modernite Versus Postmodernite*. Der. Mehmet Küçük., Ankara: Vadi Yayınları.

Leach, E. R. (2001). *Rewanduz Kürdleri (Toplumsal ve İktisadi Örgütlenme)*. Çev.Sinan Birwan, Hişyar Özsoy, Serap Ruken Şengül. İstanbul: Aram Yayıncılık.

Lerner, D. (1958). *The Passing of Traditional Society*. London: The Free Pres of Glencoe Collier-Macmillan Limited.

Levy, M. J. (1966). *Modernization and the Structure of Societies*. New Jersey: Princeton University Pres.

Nikitin, B. (1994). *Kürdler.* Cilt:1-2. İstanbul: Deng Yayınları.

Novack, G. (2003). *Kızılderili Soykırımı*. Çev. Mehmet Beyazıt. Ankara: Türkiye ve Orta-Doğu Forumu Vakfı.

Önen, M. (1991). *Hukuk'un Temel Kavramları*. İstanbul: Der Yayınları.

Örnek, S. V. (1977). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası.

Özçelik, (1992). *Milli Mücadele'de Güney Cephesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özer, A. (1990). *Doğu Anadolu'da Aşiret Düzeni*. İstanbul: Boyut Yayınevi.

Özer, A. (1998). *Modernleşme ve Güneydoğu*. Ankara: İmge Kitabevi.

Sarıbay, A. Y. (2000). *Politik Sosyoloji*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Şerefhan, (1998). *Şerefname*. Çev. M. Emin Bozarslan., İstanbul, 1998.

Şimşek, S. (1998). "'Şeref' Kavramı Temelinde Doğu'da ve Batı'da Bireye Bakış: Kan Davası ve Düello Gelenekleri", Toplum ve Bilim, Sayı: 76.

Tazegül, M. (2005). *Modernleşme Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Babil Yayınları.

Tecer, M. (2003). *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Todaie Yayınları.

Tezcan, M. (1972). *Kan Gütme Olayları Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üni. Eğitim Fakültesi Yayınları . No:24.

Ünsal, A. (2003). *Anadolu'da Kan Davası*. İstanbul: YKY.

Weber, W. (2002). *Sosyoloji Yazıları*. Çev. Taha Parla. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yahyagil, M. Y. (1998). "Kentlerin Kültürün Gelişmesindeki Etkileri", *Sosyoloji Konferansları*. İstanbul: İstanbul Üni. Yay. No: 4073.

Yalçın-Heckmann, L. (2002). *Kürdlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yazan, Ü. M. (1993-1995). "Türkiye'de Kadın ve Sosyo - Ekonomik Analizi", Sosyoloji Dergisi, İstanbul: İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi, Sayı: 4, Cilt: 12.

Yılmazçelik, İ. (1995). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Zeldin, T. (2000). *İnsanlığın Mahrem Tarihi*. Çev. Elif Özsayar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Yurt Ansiklopedisi, (1983). İstanbul: Anadolu Yayıncılık, Cilt:8.

1997 Köy Envanteri, (Mardin) Devlet İstatistik Enstitüsü.

24.12.1995 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü.

18. 04. 1999 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü.

3.11.2002 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü.

Genel Nüfus Sayımı (1940, 1950, 1960, 1970, 1980, 1990, 2000), Devlet İstatistik Enstitüsü.

998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-i Bekr ve Arab ve Zü'l-Kadiriyye Defteri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 39, Ankara, 1998.

"Mardin", http//www.mardin.gov.tr, 14.06.2004.

http://www.masbas.com/firserbestbolge.htm,

http://www.masbas.com/firmalar.htm,

http://www.masbas.com/serbestbolge.htm,

http://www.mardin.gov.tr/ekonomigunumuzdemardinsanayii.asp'den alınmıştır. 10 02 2005.

http://www.minidev.com/tazehaber/haberdetay, 20.02.2005.

Sözlü Kaynaklar (Görüşme Gerçekleştirilen Aşiret Üyeleri)

Hacı Abdulkadir Timurağaoğlu, Nusret Kılıçarslan, Hacı Salih Yılmaz, Ferhan Kılıç, Hacı, Şakir Duyan, Mehmet Şah Saruhan, Şehmus Uluç, Zeki Çeçen, Hacı İbrahim Oğuz, Mehmet Koçhan, Hacı İbrahim Yılmaz, Ferhan Uluç, Behcet Bulun, Ahmet Ayhan, Hacı Güle Batıhan, Gazale Uluç.

Kürtlerin Geleceği Açısından
KONFEDERALİZM Mİ DEVLET Mİ

Barış A. Çobanoğlu

Yayın No: 482 | Araştırma-İnceleme
ISBN: 978-625-6605-67-1
Birinci Baskı: 2025

Genel Yayın Yönetmeni: Süleyman Çevik
Editör: İrfan Yıldırım
Kapak: İHB Reklam Ajansı
Mizanpaj: Davut Özalp

Baskı
Meteksan Matbaacılık ve Teknik San. Tic. Aş.
Beytepe Köy Yolu No: 3/06800
Bilkent-Çankaya / Ankara
Matbaa Sertifika No: 46519

*Nû***bihar**
Pak Ajans Yay. Tur. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Zeyrek Mah. Serdab Sk. No: 26/3 Fatih/İstanbul
Tel & Faks: 0212 519 00 09
www.nubihar.com | email: info@nubihar.com
Yayın Sertifika No: 51437

İçindekiler

Ön Söz 07
Giriş 17
Temel Kavram Olarak Etnik Kimlik ve Etnisite 23
Ulusal Kimlik ve Ulusal Birlik 32
Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet 38
Millet Bilinci, Ulusal Bilinç ve Ulusal Birlik 49
Modern Devlet ve Ulus-Devlet 55
Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet 67
Türkiye'de Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet Pratiği 79
Kürtler Açısından Millet, Ulus ve Devlet Kavramları 89
Tarihsel Devletlerden Ulus-Devlete: Kürtler 95
Kürtlerin Bağımsızlık ve Özerklik Arayışı 103
Kürt Örgütlenmelerinin Güncel Yapısı ve Etkileri 110
Kürtler, Uluslararası Hukuk ve Self-Determinasyon Hakkı 124
Kürtler ve Birlik Sorunu 142
Devlet ve Demokratik Konfederalizm Analizi 151
İsviçre Kantonları ve Kürt Emirliklerinin Demokratik Konfederalizme Etkisi 194
Demokratik Konfederalizm, Riskler ve Belirsizlikler 213
Kürt Hareketlerinde Alternatif Yönetim Modelleri 228
Son Söz 245
Kaynakça 273

KAYNAKÇA

1. Fondation Institut Kurde de Paris. (2017), "*The Kurdish population*" https://www.institutkurde.org/en/info/the-kurdish-population-1232551004, (Erişim Tarihi: 16.08.2024).
2. BBC News. (2019), "*Who Are The Kurds?*" https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29702440, (Erişim Tarihi: 13.11.2023).
3. Hassani, Hossein. Weber Shlomo. Gironde-Bourgeois, Sacha, Ginsburgh, Victor. (2021), "*A Lingua Franca for Kurdish Populations*", https://hal.science/hal-03982938/document , (Erişim Tarihi: 13.11.2023).
4. Karwani, Muhammed. (2022), "*40 Milyon diye biliniyordu; Dünya genelinde Kürt nüfusu ne kadar https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/050520226* , (Erişim Tarihi: 13.11.2023).
5. Bernamegeh. (2022), "*Türkiye'de kaçmilyon Kürt var 2022-Türkiye'de Kürt nüfusu"*, https://www.bernamegeh.com/turkiyede-kac-milyon-kurt-var-2022-turkiyede-kurt-nufusu/ , (Erişim Tarihi: 13.11.2023).
6. TUİK. (2023), "*Türkiye, nüfus büyüklüğüne göre sıralamada 194 ülke arasında 18. sırada yer aldı"*, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2023-49688#:~:text=T%C3%BCrkiye%2C%2085%20milyon%20279%20bin,1%2C1'ini%20olu%C5%9Fturdu. , (Erişim Tarihi: 13.11.2023).
7. Rudaw. (2025), "*Kürt Barometresi araştırması: Türkiye'de Kürtler ne talep ediyor"*, https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/turkey/0803202515, (Erişim Tarihi: 22.11.2024).
8. Sarıkaya,Sağlam, Burcu. (2020), "Kürt Göçünden Diasporaya: Rotalar, Aktörler ve Ulusaşırılık", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1341365 , (Erişim Tarihi: 22.11.2024).
9. Akıncı, Abdulvahap. (2019), *"Milliyetçiliğin Kökenleri: Etnisite/Ulus (Millet) İlişkisi"* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/776197 , (Erişim Tarihi: 29.12.2024).

10. Yayak, Aslı. (2018), *"Etnik Kimlik Algısının Dört Boyutu"*, https://dergipark.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/36183/346514 , (Erişim Tarihi: 10.10.2023).
11. Şengöz, Murat. (2022), *"Ulusal Kimlik ve Ulus Bilinci Üzerine Bir Değerlendirme"*, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2604392 , (Erişim Tarihi: 10.10.2023).
12. Aslan, Seyfettin ve Alkış, Mehmet. (2015), *"Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Türkiye'nin Modernleşme Süreci: Laikleşme ve Ulusal Kimlik İnşası"*, https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd/issue/3333/46201, (Erişim Tarihi: 10.11.2023).
13. Özcan, Özel, Suna, Merve. (2019), "*Westphalian Devletler Sistemi ve Modernleşmenin Geleneksel Dünyanın Büyük Güçleri Olan İmparatorluklara Etkisi*" , https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/843945 , (Erişim Tarihi: 08.09.2024).
14. Zabunoğlu, Gökçe, H. (2018), "*Günümüzde Ulus- Ulus Devlet"* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/475599 , (Erişim Tarihi: 29.02.2024).
15. Özyurt, Hatice. (2020), "*Millet kavramının anlam alanı ve teorik çerçevesi"*, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1408123 , (Erişim Tarihi: 11.09.2024).
16. Urhan, Veli. (2016), "*Siyaset Felsefesi Bağlamında Devlet, Hükümet ve Bürokrasi*" , https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/804195 , (Erişim Tarihi: 11.09.2024).
17. Sinan, M, Kılıçoğlu. (2013), "*Türkiye'de yasama organının yürütme organını siyasi denetimi*", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1836469 , (Erişim Tarihi: 11.02.2024).
18. Düvenci, Serhat. (2018), "*Devletin Köken Teorileri Açısından Devleti Doğuran Etmenler: Çeşitli Uygarlıklar ve Topluluklar Üzerinden Bir Değerlendirme*", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/528525 , (Erişim Tarihi: 11.09.2024).
19. İkizler, Ayşegül. (1998), "*Devletten Sosyal Devlete*" , http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/45781.pdf , (Erişim Tarihi: 11.09.2024).
20. Ülgen, Pınar. (2010), "*Ortaçağ Avrupası'nda feodal sisteme ge-*

nel bir bakış", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/184130 , (Erişim Tarihi: 11.03.2025).

21. Coşkun, Abdulvahap. (2007), "*Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*", file:///C:/Users/ECE/Downloads/218591.pdf, (Erişim Tarihi: 11.09.2024).
22. Akbulut, Örsan, Ö. (2014), " *Kapitalizm ve Uluslaşma*", https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr/documents/article/1/47/3/2_akbulut.pdf , (Erişim Tarihi: 22.09.2024).
23. Sunar, Lütfi. (2007), "*XIX. Yüzyıl Avrupasında Emperyalizm Algısı*", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4123 , (Erişim Tarihi: 21.09.2024).
24. Kurbanoğlu, Nesiba. (2019), "*Samir Amin'de Emperyalizm ve Az Gelişmişlik*" , file:///C:/Users/ECE/Downloads/624029.pdf , (Erişim Tarihi: 21.09.2024).
25. Alptekin, Yavuz, M. (2015), "*Kapitalizmin Ortaya Çıkışı: Jeokültürel Yaklaşım*", *https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/193289* , (Erişim Tarihi: 21.09.2024).
26. Bakan, Selahaddin, Tuncel, Gökhan. (2012), "*Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi*", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/40744 , (Erişim Tarihi: 21.09.2024).
27. Türkmenoğlu, Dilşad. (2007), "*Tek Parti Döneminde Ulus İnşa Politikalarının Eğitim Boyutu*" https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/256359 , (Erişim Tarihi: 24.08.2024).
28. Öndül, Hüsnü. (2011), "*Zorla yerinden etme uygulaması*", https://www.ihd.org.tr/zorla-yerinden-etme-uygulamasi/ (Erişim Tarihi: 24.08.2024).
29. Perinçek, Mehdi. (2008), "*Köy Koruculuğu Uygulamasının Zorunlu Göç Mağdurlarının Güvenliği Açısından Yarattığı Sorunlar*", *https://www.ihd.org.tr/koy-koruculugu-uygulamasinin-zorunlu-goc-magdurlarinin-guvenligi-acisindan-yarattigi-sorunlar/* , (Erişim Tarihi: 24.08.2024).
30. Azizoğlu, Rezan. (2013), "*Kürtlerin yoğunlukta olduğu kentlerde Çatışmanın dinamikleri: Diyarbakır-Bağlar ilçesi örneği*", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/105, (Erişim Tarihi: 24.08.2024).

31. Aydın, Rıfat. (2018), *"Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet"*, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/453061 , (Erişim Tarihi: 30.08.2024).
32. Rudaw. (2024), *"Irak ve Suriye'de Peşmerge, PKK, DSG ve Türk askerlerinin sayısı"*, https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/131220243 , (Erişim Tarihi: 08.02.2025).
33. Reuters. (2025), *"Syrian Kurdish groups influenced by jailed militant Ocalan"* , https://www.reuters.com/world/middle-east/syrian-kurdish-groups-influenced-by-jailed-militant-ocalan-2025-02-27/?utm_source=chatgpt.com , (Erişim Tarihi: 10.02.2025).
34. Dalar, Mehmet. (2015), *"Kendi Kaderini Tayin Hakkı Kavramı, Federasyon ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi" https://dergipark.org.tr/tr/pub/duhfd/issue/23032/246222* , (Erişim Tarihi: 10.02.2025).
35. Kütükçü, Akif, M. (2004), *"Uluslararası Hukukta Self- Determinasyon ve Türk Cumhuriyetleri"*, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1722220 , (Erişim Tarihi: 29.09.2024).
36. Yılmaz, Sait. (2015), *"Orta Doğu'ya Demokrasiyi Getirmek"*, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/202015 , (Erişim Tarihi: 10.01.2025).
37. Kılıç, Hakan. (2020), *"ABD'nin Kuzey Suriye Politikası"* https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1018527 , (Erişim Tarihi: 10.01.2025).
38. Kökce, Halime. (2021), *"Kürt Siyasallaşmasında Dönemsel ve İdeolojik Etkiler: Kürtlerin Siyasetinden Kürtçü Siyasete"*, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1419908 , (Erişim Tarihi: 10.01.2025).
39. Öcalan, Abdullah. (2011), *"Demokratik Konfederalizm"*, Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları.
40. Gürer, Çetin. (2015), *"Aktörün Perspektifinden Demokratik Özerkliğe Bakmak: Kürt Siyasal Hareketinin Demokratik Özerklik Yaklaşımı"* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1070 , (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

41. T.C. Ticaret Bakanlığı, (2024), *"İsviçre Ülke Profili"* , https://ticaret.gov.tr/data/5f3b9bf113b876ea88e4ca57/isvicre_ulke_profili_2024.pdf , (Erişim Tarihi: 18.11.2024).
42. Biçer, Bekir. (2017), "*Kürtlerde iç savaş*", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/543399 , (Erişim Tarihi: 08.02.2025).
43. Demir, Bilge, Ayşe. (2020), "*Murray Bookchin'de Toplumsal Ekoloji ve Toplumsal Dönüşüm*" , https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/982345 , (Erişim Tarihi: 08.02.2025).
44. İmga, Orçun. (2009), "*Çevre sorunlarının çözümüne yönelik alternatif bir politika arayışı: Murray Bookchin ve Sosyal ekoloji*", https://alternatifpolitika.com/eng/makale/cevre-sorunlarinin-cozumune-yonelik-alternatif-bir-politika-arayisi-murray-bookchin-ve-sosyal-ekoloji , 10.01.2025).
45. İzci, Ferit- Sarıtürk, Mehmet, (2019), "*Demokratik Toplumlarda Halkın Yönetime Katılımı: Yönetime Katılım ve Yönetişim İlişkisi*", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/916743 , (Erişim Tarihi: 10.01.2025).

Müslüman Gezgin ve Coğrafyacılara Göre
Kürtler ve Yaşadıkları Coğrafya (846-1229)
Prof. Dr. Hekeem Ahmed Xoşnaw

Yayın No: 472 | Araştırma-İnceleme
ISBN: 978-625-6605-62-6
Birinci Baskı: 2025

Genel Yayın Yönetmeni: Süleyman Çevik
Arapçadan Tercüme Eden: Dr. Seyfettin Çetin
Editör: Yunus Dilkoçer
Tashih: Bedirhan İpek
Son Okuma: Murad Celalî-Mustafa Gökkan
Kapak: İHB Reklam Ajansı
Mizanpaj: Davut Özalp

Baskı
Meteksan Matbaacılık ve Teknik San. Tic. Aş.
Beytepe Köy Yolu No: 3/06800
Bilkent-Çankaya / Ankara
Matbaa Sertifika No: 46519

*Nû***bihar**
Pak Ajans Yay. Tur. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Zeyrek Mah. Serdab Sk. No: 26/3 Fatih/İstanbul
Tel & Faks: 0212 519 00 09
www.nubihar.com | email: info@nubihar.com
Yayın Sertifika No: 51437

İÇİNDEKİLER

MUKADDİME VE ARAŞTIRMANIN SINIRLARI 09
GİRİŞ: COĞRAFYA BİLİMİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ 17
MÜSLÜMANLARIN COĞRAFYA ARAŞTIRMA VE SEYAHATLERİNİ ÖNEMSEMELERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER 35

BİRİNCİ BÖLÜM
MÜLÜMAN COĞRAFYACILAR VE GEZGİNLER COĞRAFYA ESERLERİ VE KÜRTLERİN BU ESERLERDEKİ YERİ / 39

1. HİCRİ ÜÇÜNCÜ VE DÖRDÜNCÜ ASRIN COĞRAFYACI VE GEZGİNLERİ 46
İbn Hurdâzbih 46
Belâzürî 52
İbn Rüste 62
İbnü'l-Fâkih El-Hemedânî 63
Kudâme B. Ca'fer 65
Suhrâb 69
Ceyhânî 70
Belhî 73
İbn Havkal 79
Mes'ûdî 84
Ebû Dülef Mis'ar B. Mühelhil 90
Hudûdü'l-Âlem 93
Makdisî 96

2. HİCRİ BEŞİNCİ VE ALTINCI YÜZYIL GEZGİN VE COĞRAFYACILARI 102
Nâsır-ı Hüsrev 103
Ebû Ubeyd El-Bekrî 105
İdrisî 108

3. HİCRİ ALTINCI VE YEDİNCİ ASRIN İLK YARISINDA YETİŞEN COĞRAFYACI VE GEZGİNLER 113
Yâkût El-Hamevî 113

İKİNCİ BÖLÜM
MÜSLÜMAN GEZGİN VE COĞRAFYACILARIN ESERLERİNDE KÜRTLERİN YAŞADIKLARI YERLER / 121

1. YEDİ BÖLGE TAKSİMATINA GÖRE KÜRTLERİN KONUMLARI VE YAŞADIKLARI YERLER 123

2. KÜRTLERİN YAŞADIKLARI TOPRAKLARIN YAYILDIĞI COĞRAFİ BÖLGELER 130
1. Batı Cibâl Bölgesi 130
2. El-Cezîre Bölgesi 138
3. Azerbaycân, İrminyâ ve Arrân Bölgesi 141
1. Fars Bölgesinde Kürtler 150
2. Horasân Bölgesinde Kürtler 163
3. Kirman Bölgesinde Kürtler 164

3. KÜRTLERİN YAŞADIKLARI COĞRAFYA ANLATILIRKEN KULLANILAN KAVRAMLAR 166

4. KÜRTLERİN YAŞADIKLARI YERLERDE COĞRAFYACILAR TARAFINDAN KAYIT ALTINA ALINAN EN ÖNEMLİ TABİAT VARLIKLARI 175
1. Dağlar 175
2. Nehirler 185
3. İklim 188

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KÜRTLERİN YAŞADIKLARI COĞRAFYADA BAYINDIRLIK VERİLERİ / 191

1. BAYINDIR KÜRT MERKEZLERİ (ŞEHİR VE KÖYLER) 193
1. Şehirler 198
2. Köyler 234

2. BAYINDIR KÜRT MERKEZLERİNİN OLUŞMASINDA VE YOKOLMASINDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER 243

1. Su Kaynaklarının Bayındırlık Üzerinde Etkileri ve İmar Planlamaları 244
2. İklim Faktörü 250

1. Kürt Şehirlerinde Kentsel Anıtlar 255
2. Cami, Mescit ve Pazar Yerlerinin Bunlara Göre Konumları 267
3. Diğer Kentsel Anıtlar 271
4. İnşaat Malzemeleri 273

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
COĞRAFYACILARIN KÜRTLERİN YAŞADIKLARI COĞRAFYADAN AKTARDIKLARI İKTİSADİ VE SOSYAL VERİLER / 277

BİR: İKTİSADÎ VERİLER 279
1. Tarım 279
2. Hayvancılık 287
3. Madenler 289
5. Üretim 292
Ticaret ve Pazar Yerleri 297
1. Ticaret 297
2. Pazar Yerleri ve Fiyatlar 304
3. Para (Nakit) Sistemleri 312
4. Ölçü ve Tartılar 314

İKİ: SOSYAL VERİLER 316
1. Kürtlerin Etnik Kökeni 316
2. Kürt Kabile ve Grupları 328
3. Kürtlerin Genel Karakteristik Özellikleri 337
4. Kürtlerde Dinî ve Mezhebî Eğilimler, İnançlar 347

BEŞİNCİ BÖLÜM
COĞRAFYACILARIN ANLATIMLARINA GÖRE KÜRTLERİN YAŞADIĞI COĞRAFYANIN SİYASİ VE ASKERİ YÖNLERİ / 359

1. KÜRTLERİN YAŞADIĞI COĞRAFYANIN FETHEDİLMESİ VE COĞRAFYACILARIN ESERLERİNDE ZİKREDİLEN FETİH GEREKÇELERİ 362

1. Cezîre'nin Fethi 362
2. Musul, Bâcermî ve Şehrezor'un Fethi 370
3. Celûlâ, Bendenîceyn ve Hânıkîn'in Fethi 372
4. Hulvân Masebezân ve Mıhricankezek'in Fethi 373
2: SİYASİ PANAROMA 381

KAYNAKÇA 393
EKLER 409

KAYNAKÇA

'ALEVÎ, Diyaüddin, *el-Coğrafiyetü'l-Arabiyye fi el-Karneyn et-Tasi' ve'l-'Aşir el-Miladiyeyni,* (Kuveyt 1980).

AHMED, Cemal Reşîd, *Likâü'l-Eslâf, el-Kurd ve el-Lân fi Bilâdi'l-Bâb ve eş-Şirvân,* İkinci Baskı, (Erbil 2001).

ÂLDO, Mîlî, el-İlm inde'l-Arab ve Eseruhu fi Tetavvuri'l-İlmü'l-'Alemî, trc. Abdülhalim Neccar ve Muhammed Yusuf Musa, Dârü'l-Kalem, Beyrut t.y.

ALİ, Sâlih Ahmed, *el-Harac fi el-Irak fi el-'Uhud el-İslâmiyye el-Ulâ,* (Bağdat 1990).

----------, *Dirâsat fi'l-İdâre fil-'Uhud el-İslâmiyye el-Ulâ,* (Bağdat 1989).

----------, *el-Irak fi'l-Havarîdi'l-Kâdime,* Matbaatü'l-Mecmau'l-İlmiyyü'l-Iraki, (Bağdat 1959).

ARFA, Hasan, "The Kurds", reprinted, (London 1968).

ARNOLD, T. W. W. Heffening and E. J. Levi, Provencal Photomechanical Reprint, (E. J. Brill, Leiden, New York. Kobenhaven. Koln 1987).

ATİYETULLAH, Ahmed, *el-Kâmus es-Siyasî,* Mektebetü'n-nehdetü'l-'Asriyye, (Kahire 1970).

BÂBÂN, Cemal, *Usuli esmai'l-Müduni ve'l-Mevaki'l-Irakiyye,* (Bağdat 1976).

BÂHARZÎ, Ali b. Hasan b. Ali (ö. 467/1075), *Dümyetü'l-ḳaṣr ve ʿuṣratü ehli'l-ʿaṣr,* thk. Sâmî Mekkî el-Ânî Dâri'l-urûbe lin-Neşrî ve't-tevzî'i, İkinci Baskı, (Kuveyt 1985).

BAKIR, Taha ve Fuad Sefer, *el-Mürşid ila Mevatini'l-Âsarî ve'l-Hadâreti, er-Rihle es-Sâniyye,* (Bağdat 1966).

BARTHOLD, Vasilij Viladimirovic, "Ârrân", c. 11.

----------, *Târîhu'l-hadâreti'l-İslâmiyye,* Türkçeden trc. Hamza Tahir, Beşinci Baskı, (Kahire 1983).

BEKRÎ, Abdullah b. Abdilazîz el-Endelüsî (ö. 487/1095), *el-Mesâlik ve'l-Memâlik,* (Marakiş, t.y.).

----------, *Muʿcemü me'staʿcem min Esmâ'i'l-Bilâd ve'l-Mevâzıʿ,* thk. Mustafa es-Sekkâ, Matbaatü lecneti't-teʾlîfi ve tercemeti, (Kahire 1364/1945).

BELÂZÜRÎ, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (ö. 279/892-93), *Fütûhu'l-Büldân,* Dar ve Mektebetü'l-Hilâl, Birinci Baskı, (Beyrut 1983).

BELHÎ, Ebû Zeyd, Ebû Zeyd Ahmed b. Sehl (ö. 322/934), *Suverü'l-Ekâlîm,* Yüksek Lisans Kütüphanesinde bulunan el yazma nüsha, Edebiyat fakültesi, Bağdat Üniversitesi.

BEYATÎ, Azizullah, "Külliyat Coğrafyayê Tebii ve Tarih İran", (Tahran 1379 h., ş.).

BÎRÛNÎ, Ebü'r-Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Bîrûnî (ö. 440/1048), *el-Âsârü'l-Bâkıye ani'l-Kurûni'l-Hâliye,* (Leipzig 1923).

----------, el-Cemâhir fî Maʿrifeti'l-Cevâhir, Matbaatü Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmâniyye, (Haydarâbâd, ed-Duken 1355 h.).

BRAUN, Edward, *Târîhu'l-Edeb fi İran,* trc. Ahmed kemaleddin Hilmî, (Küveyt 1984).

BUSTANİ, Butrus, "Dâiretü'l-Maârif, Dârü'l-Maʻrife," (Beyrut 1977).

----------, Butrus, *Muhîtü'l-Muhît,* (Beyrut 1987).

CÂHİZ, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb (ö. 255/869), *Kitâbü't-Tebassur bi't-Ticâre,* (nşr. ve tashih Hasan Hüseyin Abdülvahab et-Tunusî), Matbaatü er-Rahmaniye, İkinci Baskı, (Mısır 1935).

CENÂBÎ, Selahaddin, "et-Terkîb ed-Dahilî li Medinet Erbil, Dirase Mukarine fi Coğrafiyyeti'l-Müdü, Mecelletü'l-Cemiyetü'l-Coğrafiyye," c.11, (Bağdat 1980).

CHRİSTENSEN, Arthur, *Îrân fî ʿAhdi's-Sâsâniyyîn,* trc. Yahyâ el-Haşşâb, Dârü'n-Nehde li Arabiyye, (Beyrut t.y.).

COZELÎ, Ümit İbrahim, *el-Hayat el-İlmiyye fi Erbil fi el-Karn es-Sadis Hatta Müntesif el-Karn es-Sabiʻ el-Hisriyeynî,* Edebiyet Fakültesi, Selahaddin Üniversitesi, (Erbil 1992).

ÇORBACÎ, Emine Ahmed İmam, *Rüʻyetü'r-Rihleti'l-Muslimine li'l-Ahval el-Maliyye ve'l-İktisadîyye li Mısr fi Asr el-Fatımî,* (kahire 1994).

DRİVER, G. R., *el-Kurd fi el-'Usur el-Kadime,* trc. Fuad Hama Hurşid, (Bağdat 1986).

DÛRÎ, Abdülaziz, *Bahs fi Neş'etü İlmi't-Tarihî inde'l-Arab.*

----------, *Târîhu'l-'Irâkı'l-İktisâdî fi'l-Karni'r-Râbi'i'l-Hicrî,* (Bağdat 1948).

EBÛ SA'D, Ahmed, *Edebü'r-rihlât,* (Beyrut 1961).

EBÛ YÛSUF, Ya'kûb b. İbrâhîm (ö. 182/798), *Kitâbü'l-Harâc,* el-Matbaatü's-Selefiyye, Üçüncü Baskı, (Kahire 1382 h.).

EBÜ'l-FİDÂ, *el-Muhtasar fî târîhi'l-beşer (el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer, Târîhu Ebi'l-Fidâ),* ed. ve nşr. Mahmud Eyyûb, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, (Beyrut 1997).

----------, İmâdüddîn İsmâîl b. Nureddin (ö. 732/1331), *Takvîmü'l-Büldân,* nşr. J. T. Reinaud, Dârüttıbâati's-sultâniyye, (Paris 1840).

ENSÂRÎ, Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed Ebî Tâlib es-Sûfî ed-Dımaşkî el-Ma'rûf bi Şeyh er-Rabvetüî, (ö.727/1326), *Yetîmetü'd-Dehri fi 'Acaibi'l-Berri ve'l-Behri,* Ofset baskısı, Leipzig 1923 baskısı esas alınarak, Mektebetü Müsenna, (Bağdat).

ERFA', Hasan, "Kurdhâ", (London 1966).

ESVED, Felah Şakir, "ed-Dirase el-Meydaniyye, Üslub el-Bahs el-Mutamid fi ed-Dirase el-Coğrafiyye el-Arabiyye," *Mecelletü'l-Cemiyetü'l-Coğrafiyye*, c. 11, (Bağdat 1980).

----------, el-makdisî, (Bağdat 1988).

EŞ'Ab, Halis, *Ya'kûbî,* (Bağdat 1980).

EŞ'ARÎ, Ebü'l-Hasen Ali b. İsmâîl b. Ebî Bişr İshak b. Sâlim el-Eş'arî el-Basrî (ö. 324/935-36), *Makalâtü'l-İslâmiyyîn,* thk. Muhammed Muhyiddîn b. Abdilhamîd, (Kahire 1969).

EVLİYA ÇELEBİ, *Seyahetnâmei Evliya Çelebî*, Wergirânî Seid Nakâm, Çapxaney Korî Zanyarî Kurd, (Bağdat 1979).

ÊZDE PENA, *Ferhengî Lek û Lûr,* Matbaatü'l-Mecmau'l-İlmiyyü'l-Kurdî, (Bağdat 1978).

EZDÎ, Ebû Zekeriya Yezîd b. Muhammed b. İlyas, (ö. 334/945), *Târîhu'l-Mevsıl,* thk. Ali Habîbe, (Kahire 1387/1967).

FENDÎ, Cemâleddin, *el-Coğrafiyye inde'l-Muslimin,* (Beyrut 1982).

FÎL, Muhammed Reşid, *Eserü't-Ticareti ve'r-Rihleti fi Tetevvuri'l-Ma'rifeti'l-Coğrafiyyeti inde'l-Arab,* (Kuveyt 1979).

FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb (ö. 729/1318), *el-Kâmûsü'l-Muhît,* Dârü'l-Fikri, (Beyrut 1983).

GANÎM, Abdullah yusuf, *Mesâdirü'l-Bekirî ve Menhecuhü'l-Coğrafî,* (Kuveyt 1974).

ĞAZÂVÎ, Abdülmürşid, "Coğrafiyyun İslâmiyyun", *Mecelletü el-Faysel*, Sayı 150, (Riyad 1979).

----------, "Hudu el-Cezîretü'l-Furatiyye inde'l-İstahrî ve İbn Havkal", *Mecelletü Dirastü Tarihiyye,* Sayı 15-16, (Dımaşk Üniversitesi 1984).

GURBÂL, Muhammed Şefîk (Kahire 1381/1961), *el-Mevsû'atü'l-'Ârabiyyetü'l-Müyessere,* Kahire t.y., s.1983.

----------, *el-Mevsû'atü'l-'Arabiyye el-Müyessere,* (Kahire 1965).

'AZZÂVÎ, Abbas, *'Aşâ'irü'l-Irak el-Kurdiyye,* Matbaatü'l-Meârif, (Bağdat 1947).

----------,, *Târîhü'l-Coğrafiyye ev Kütübü'l-Büldân,* Dâr Saddan Lil Mahtutât, Sayı 32,

----------,, *Şehrezor el-Medine ve'l-Muhâfaze,* thk. Muhammed Ali el-Karadağî, (Bağdat 2000).

HABÎ, Yusuf, "el-Musıl fi el-Mesadir es-Süryaniyye el-Kadime," *Mecelletü Sümer,* c. 3, Bölüm 1-2, (Bağdat 1978).

HACİ HALÎFE (KATİP ÇELEBİ), Mustafa b. Abdullah (1067/1653) *Keşfü'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn,* Ofset Baskı, Matbatü el-Müsenna, (Bağdat t.y.).

HAKOBYÂN, T. B. Âkothif, M. A. Hasarov, "Kurdân Goran û Meselet Kurd Turkiyâ", trc. Siros Êzdî, İntişaranî Hirmend (1376 h.).

HAMDULLAH el-MÜSTEVFÎ, Ebî Bekr b. Ahmed b. Nasr Hamdullah (ö. 740/1349), *Nüzhetü'l-Kulûb fil-Mesâlik ve'l-Memâlik,* (Farsça) thk. Muhammed Dabirsiaqi, (Tahran 1917).

HAMÎDE, Abdurrahman, *et-Turâs el-Coğrafî,* (Dımaşk 1988).

HÂRİZMÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf el-Kâtib (ö. 387/997), *Mefâtîhu'l-'Ulûm,* el-Matbaatü el-Muniriye ve Matbaatü eş-Şuruk, (Mısır 1342 h.).

HÂRİZMÎ, Ebû Bekir Muhammed b. Mûsâ (ö. 232/847), *Kitâbü*

Şûreti'l-Arz, Tashih ve nşr. Hans von Mzik, Matbaatü Adolf Hols Hauzen (Viyana 1926).

HARPUTLÎ, Ali Hüseyin, *el-Mes'ûdî,* (Kahire 1980).

HASAN, Derviş Yusuf, *el-Üsretü'ş-Şehrezoriyye ve Devruha es-Siyasî ve'l-Hedarî 489-630/1095-1233,* Edebiyat Fakültesi, Selahaddin Üniversitesi, (Erbil 1998).

HASAN, Hasan İbrahim, *Târîhü'l-İslâm, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî,* Yedinci Baskı, (Beyrut 1967).

HASAN, Kadir Muhammed, *el-İmarat el-Kurdiyye fi el-Ahd el-Buveyhî,* Yüksek Lisans Tezi, Edebiyat Fakültesi, Selahaddin Üniversitesi, (Erbil 1999).

HASAN, Zeki Muhammed, *er-Rihletü'l-Müslimun fi el-'Usur el-Vustâ,* (Beyrut 1981).

HASBÂK, Şakir, Kitâbâtü Müdîetü fi't-tûrasi'l-Coğrafî, (Bağdat 1978).

----------**,** *Coğrafiyyetü'l-Arabiyye,* (Bağdat 1935).

HATÎB el-BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit (ö. 463/1071), *Târîhu Bağdâd,* Dar el-Kütüb el-Arabî, (Beyrut t.y.).

HEMDÂNÎ, Ebû Muhammed el-Hasen b. Ahmed b. Ya'kûb (ö. 334/946), *Sıfatü Cezîreti'l-'Arab,* thk. Muhammed b. Ali el-Ekva', Birinci Baskı, (San'a 1983).

HUART, "Cibâl", c. 6, EI.

HUDERÎ, Said, "Coğrafyayê Tebii Kurdistan Mukriyân", (Tahran 1379 h.).

HUDERÎBEG, Muhammed, *Muhaderat fi el-Ümem el-İslâmiyye,* ed-Devletü'l-Abbasiyye, (Mısır 1970).

HÜSEYİN, Abdürrezak Abbas, *Neş'etü Müdüni'l-Iraki ve Tetavuriha,* (Bağdat 1972).

HÜSEYİN, Muhsin Muhammed, "Serencekanî Îbn Cubeyr le Ser Selahaddin û Dewletekî le Rîyê Dîdenîyekanîyewe," *Kovarî Senterî Birayetî*, Hewlêr, Jimare 23, Beharî 2002

----------, *Erbîl fi'l-Ahdi'l-Âtabegî* 522-630/1128-1233, (Bağdat 1976)

IZADY, Mahrdad. R., "The Kurds", A Concise Handbook, Taylor Francis International Publisher, (London 1992).

İBN A'SEM el-KÛFÎ, Ebû Muhammed Ahmed (ö. 314/926), *Kitâbü'l-Fütûh,* (Beyrut t.y.).

İBN BATTÛTA, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî (ö. 779/1377), *Rihleti İbn Battûta, Tuhfetü'n-Nüzzâr fî Ğarâ'ibi'l-Emsâr ve ʿAcâ'ibi'l-Esfâr,* (Beyrut 1964).

İBN FADLÂN, Ahmed b. Fadlân b. Abbâs b. Râşid (ö. 309/921), *Risâletü İbn Fadlân,* thk. Sâmî ed-Dehhân, Matbaatü'l-Mecmau'l-ilmiyyü'l-Arabî, (Dımaşk 1959).

İBN FAZLULLAH el-ÖMERÎ, Şihâbüddîn Ahmed b. Yahyâ b. Fazlillâh el-Ömerî (ö. 749/1348), et-*Taʿrîf bi'l-Mustalahi'ş-Şerf,* thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddin, Dâri'l-kütübi'l-İlmiye, (Beyrut 1988).

----------**,** *Mesâlikü'l-Ebsâr fî Memâliki'l-Emsâr,* Fuat Sezgin tarafından, İstanbul III. Ahmed kütüphanesinde bulunan el yazma nüsha tıpkıbasım olarak neşredilmiştir, el-Mecmau'l-İlmiyyü'l-Iraki, (Sayı 300/290 c).

İBN HACER el-ASKALÂNÎ, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sasâbe,* (Bağdat t.y.).

İBN HALDÛN, Abdurrahman b. Muhammed (ö. 808/1406), *Kitâbü'l-ʿİber (Kitâbü Tercemâni'l-ʿİber) ve Dîvânü'l-Mübtedeʾ ve'l-Haber fî Eyyâmi'l-ʿArab ve'l-ʿAcem ve'l-Berber ve men-Âsarahüm min-Zevi's-Sulâni'l-Ekber.*

İBN HALLİKÂN, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed (ö. 681/1282), *Vefeyâtü'l-Aʿyân ve Enbâ'ü Ebnâ'i'z-Zamân Mimmâ Sebete bi'n-Nakl evi's-Semâʿ ev Esbetehü'l-ʿAyân,* thk. İhsan Abbas, (Beyrut, t.y.).

İBN HURDÂZBİH, Ebü'l-Kāsım Ubeydullah b. Abdillâh (ö. 300/912-13), *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik,* Mukadime, Dipnot ve Fihrist Muhammed Mahzum, Dar İhya et-Turas el-Arabî, Birinci Baskı, (Beyrut 1988).

İBN İZÂRÎ, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. İzârî el-Merrâküşî (ö. 695/1396), *el-Beyânü'l-Muğrib fî Ahbâri'l-Endelüs ve'l-Mağrib,* (London 1948).

İBN KESÎR, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Ömer (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* (Kahire 1988).

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî (ö. 276/889), el-*Maârif,* (Kahire 1969).

----------, *ʿUyûnü'l-ahbâr,* el-Müessesetü'l-Mısriyye el-âmme li't-te'lifi ve't-tercemeti, (Mısır 1963).

İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem (ö. 711/1311), *Lisânü'l-ʿArab,* Dâru Sâdr, (Beyrut 1300 h.).

----------, *Lisânü'l-ʿArab,* Dâru Sâdr, (Beyrut 1300 h.).

İBN RÜSTE, Ahmed b. Ömer (ö. 310/912), *el-Aʿlâku'n-Nefîse,* Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Birinci Baskı, (Beyrut 1988).

İBN SAÎD el-MAĞRİBÎ, Ebü'l-Hasen Ali b. Mûsâ b. Saîd î (ö. 685/1286), *Kitâbü'l-Coğrafyâ,* thk. İsmâil el-Mağribî (Beyrut 1970).

----------**,** *Bastü'l-Arz fi't-Tûl ve'l-ʿArz (Coğrafyâ fi'l-Ekâlîmi's-Sebʿa),* thk. Juan Vernet Gines (Tıtvân 1958).

İBN SÎDE, Ebü'l-Hasen Ali b. İsmâîl el-Endelüsî, (ö. 458/1065), *el-Muhassas, el-Mektebi't-Ticarî li't-Tibâa ve't-Tevzîʿ ve'n-Neşr,* (Beyrut t.y.).

İBN ŞEDDÂD, İzzeddin, Ebû Abdillâh İzzüddîn Muhammed b. Ali (ö. 684/1285), *el-Aʿlâku'l-hatîre fî zikri ümerâ'i'ş-Şâm ve'l-Cezîre,* thk. Sâmî ed-Dehhân, (Dımaşk 1382/1964).

İBN TAĞRÎBERDÎ, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf el-Atâbekî (ö. 874/1470), *en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Kahire,* Dârü'l-Kütüb el-Mısriye, (Kahire 1939).

İBN HAVKAL, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ali en-Nasîbî (367/977 veya 380/990), *Sûretü'l-Arz,* Dar Mektebetü el-Hayat, (Beyrut 1979).

İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201), *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem,* (Haydarâbad ed-Duken 1357).

İBNÜ'l-ESÎR, Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Cezerî, (ö. 630/1233), *el-Kâmil fi't-Târîh,* (Beyrut, 1966).

----------, *el-Lübâb fî Tehzîbi'l-Ensâb,* Mektebetü el-Kudsî, (Kahire 1357 h.).

----------, *Üsdü'l-Ğābe fî Maʿrifeti's-Sahâbe,* (Kahire, t.y.).

İBNÜ'l-EZRAK el-FÂRİKÎ, Ahmed b. Yûsuf b. Ali b. el-Ezrak el-Fârikī (ö. 572/1176), *Târîhu Meyyâfârikîn ve Âmid (Târîhu'l-Fârikî),*

thk. ve nşr. Bedevî Abdüllatîf Avad), el-Hey'etü'l-âmme li'ş-şuûni'l-metâbi'l-Âmiriyye, (Kahire 1959).

İBNÜ'l-FAKÎH el-HEMEDÂNÎ, Ebubekir Ahmed b. Muhammed (356/975), *Muhtasaru Kitâbi'l-Büldân,* Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Birinci Baskı, (Beyrut 1988).

İBNÜ'l-İBRÎ, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Yuhannâ Mâr Grigorius b. Tâciddîn Ehrûn (Hârûn-Aaron) el-Malatî (ö. 685/1286), *Târîhu Muhtasari'd-Düvel,* (Beyrut t.y.).

İBNÜ'l-İMÂD el-HANBELÎ, Ebü'l-Felâh Abdülhay (ö. 1089/1678), *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb, el-Mektebi't-Ticarî li't-Tibâa ve'n-Neşr,* (Beyrut t.y.).

İBNÜ'l-MÜSTEVFÎ el-ERBÎLÎ, Şerefüddîn Ebü'l-Berekât el-Mübârek b. Ahmed b. (ö. 637/1239), *Târîhu Erbil (Nebâhatü'l-Beledi'l-Hâmil bi-men Veredehû mine'l-Emâsil),* thk. Sâmî Hamas es-Sakkâr, Dârû'r-Reşîd, (Bağdat 1980).

İBNÜ'N-NEDÎM, Muhammed b. İshak (ö. 385/995 [?]) *el-Fihrist,* (Beyrut t.y.).

İDRİSÎ, Ebû İsmail Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. İdrîs, (ö. 560/1165), *Nüzhetü'l-Müştâk Fi'htirâkı'l-Âfâk,* (London Baskısı 1970).

İDRİSÎ, *Nüzhetü'l-Müştâk Fi'htirâkı'l-Âfâk,* Kısmü el-Cezîre ve'l-Iraki, thk. İbrahim Şevket, Matbaatü el-Hukume, (Bağdat 1963).

İDRİSÎ, *Ünsü'l-Mühec ve Ravzü'l-Fürec (Ravzü'l-Fürec ve Nüzhetü'l-Mühec),* thk. Fuat Sezgin, (Frankfurt 1987).

İSMAİL, Ahmed Ali, *Dirâsât fi Coğrafiyyeti'l-Müdün,* (Kahire 1985).

İSTAHRÎ, Ebû İshak İbrahim b. Muhammedel-Farisî (ö. 346/957), *el- Ekalim,* Merkez kütüphanede bulunan tıpkıbasım nüsha. Selahaddin üniversitesi.

İSTAHRÎ, *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik*, thk. Muhammed Cabir Abdü'l-'Al el-Hüseynî; nşr.

İZZET, Faize Muhammed, *el-Kurd fi İklim el-Cezîre ve Şehrezor fi Sadr el-İslâm,* Yüksek Lisans Tezi, Edebiyat Fakültesi, Selahaddin Üniversitesi, (Erbil 1991).

JAKSON, "Percia Past And Present", Ams Press, (New York 1906).

KALKAŞENDÎ, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ali (ö. 821/1418), *Subhu'l-aʿşâ fî sınâʿati'l-inşâ,* şerh ve ed. Yusuf Ali Tâvil, Dârü'l-Kütübi'l-ilmiyye, (Beyrut 1987).

KÂWİYÂN PÛR, Sirwan, "Tarihê Umumî Azerbaycân", (Tahran 1346 h.).

KAZVÎNÎ, Ebû Abdullah Zekeriyyâ b. Muhammed (ö. 682/1283), *Âsârü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-ʿİbâd,* Dâru's-sadr, (Beyrut 1380/1960).

----------, *ʿAcâ'İbü'l-Mahlûkât ve Ğarâ'ibü'l-Mevcûdât,* (Kahire 1956).

KEHHÂLE, Ömer Rızâ, *Dirâsâtü İcttimaiyye fi'l-ʿUsûri'l-İslâmiyye,* (Bağdat 1973).

KİNNAN, Derk, "The Kurd And Kurdistan", (London 1970).

KİNNEİR, Jhon Macdonald, "A Geographical memoir of The Persian Empire, Arno Press, (New York 1973).

KİSRÂWÎ, Ahmed, *Şehriyâran Kemân*, (Tahran 1975).

KRÂTŞKÛFSKÎ, Ignatyûs, *Târîhu'l-Edebi'l-Coğrafiyyi'l-Arabî,* trc. Selahaddin Osman Haşim, (Kahire 1957).

KUR'AN-I KERİM

KUDÂME b. CA'FER, Ebü'l-Ferec Kudâme b. Ca'fer (ö. 330 veya 337/933 veya 942), *Kitâbi'l-Harâc ve Sınâʿati'l-Kitâbe,* thk. Muhammed Hüseyin ez-Zebîdî, (Bağdat 1980).

KURD, Celaleddin Şafi'î, "Coğrafyayî Tarihî Kurdistan", Çaphaneyî Behram, (Tahran 1378 h.).

KÜTÜBÎ, Ebû Muhammed b. Şâkir (ö. 764/1363), *Fevâtü'l-Vefeyât th. İhsan Abbas,* Dârü's-Sadr, (Beyrut 1973).

LAMMENS, Henri, *"el-Makdisî ve Coğrafiyyetü Suriya fi el-Karn el-Aşir lil Milâd,"* Mecelletü'l-Maşrik, sayı 13, Yıl 10, (Beyrut 1907).

LE STRANGE, Guy, *Büldanü'l-Hilafeti'ş-Şarkıyye,* trc. Beşir Fransis ve Corcis Avvad,Matbaatü'r-Râbita, (Bağdat 1954).

LİRH, B, *Dirasât Havle'l-Ekrâd,* (trc.) 'Abdî Haci, (Halep 1994)

STANLEY, Lane-Poole, *ed-Devletü'l-İslâmiyye,* trc. Eşref Ali, ed. Muhammed ahmed Dehmân, Mektebetü'd-Dirasati'l-İslâmiyye, (Dımaşk t.y.).

MAKDİSÎ, Şemsüddîn Muhammed b.. Ebî Bekr (ö. 381/991), *Ahsenü't-Tekâsîm fî maʿrifeti'l-ekâlîm,* Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Birinci Baskı, (Beyrut 1988).

MARDOHÎ, Muhammed, *Tarihî Mardohî,* (Tahran t.y.).

MARKO, Polo, *Rihletü Marko Polo,* trc. Abdülaziz Cavit, Mısır 1978.

MASSİGNON, Louis, "Hulvân", c. 8, EI.

MES'ÛDÎ, Ebü'l-Hasen Ali b. el-Hüseyn (ö. 345/956), *et-Tenbîh ve'l-İşrâf,* Dâr Mektebtü'l-Hilâl, (Beyrut 1981).

----------, *Mürûcü'z-Zeheb ve Meʿâdinü'l-Cevher,* nşr. ve thk. Charles Pellat (Beyrut 1970).

MİNORSKY, Vladimir Fedorovich, "Azerbaycân" Dâiretü'l-Maârif el-İslâmiyye, Arapça Baskısı Editör ve Yayıncıları İbrahim Zeki Hurşid, Ahmed eş-Şentâvî ve Abdülhamid Yusuf Dârü'l-Fikr, c. 12, (Beyrut 1933).

----------, Percian geographyian, Hudu al-Alam "The Regios of The World", Translated and explaned by V. Minorsky, Printed at the University Press (Oxford 1937).

----------, "Sister", c. 12, EI.

----------, "Urmiye", c. 3, EI.

----------, *ek-Ekrâd, Mülahazât ve el-İttibaât,* (trc.) Maruf Haznedar, (Beyrut 1987).

----------, *el-Coğrafiyyun ve er-Rihaletü'l-Müslimun,* Kuveyt 1985.

MİRNİYÂ, Seyyid Ali, "Êl û Taifehayî Aşayirê Kurd İran", (Tahran t.y.).

MİRZA, Ahmed Mirza, *Ğarbî İklimi'l-Cibâl fi Sadr el-İslâm Hatta 132/749, Dirase fi't-Tarih es-Siyasî,* Yüksek Lisans Tezi, Edebiyat Fakültesi, Selahaddin Üniversitesi, (Erbil 1995).

MİS'AR b. MÜHELHİL, Ebû Dülef el-Hazrecî (ö. 390/1000 [?]), *er-Risâletü's-sâniye,* nşr. ve trc. Butrus Bûlghâkûf ve Enes Hâlidof, Dârû'n-Neşr li'l Edîbâi'ş-Şarkiyye (Moskova 1960).

METZ, Adam, el-Hedaretü'l-İslâmiyye fi el-Karn er-Rabiʿ el-hicrî, trc. Muhammed Abdülhadi Ebû Rayde, Dördüncü Baskı, (Beyrut 1967).

MİYÂH, Ali Muhammed, "Menahicü'l-Coğrafiyye el-İklimiyye inde'l-Arab fi't-Turâsi ve'l-Muaʿsıreti," el-Mecmau'l-İlmiyyü'l-Iraki, c. 11, Bölüm 1, (Bağdat 1989).

MUHAMMED, Ahmed Abdulaziz, *el-Hezbaniyyun fi Azerbaycân ve Erbil ve el-Ceziretü'l-Furatiyye (293-656/905-1258),* Yüksek Lisans Tezi, Edebiyat Fakültesi, Selahaddin Üniversitesi, (Erbil 1990).

MUHAMMED, Niştiman Beşir, *el-Ahval es-Siyasiyye ve'l-İctimaiyye ve'l-İktisadiyye li Ğarbi İklim el-Cibâl Hilal el-Karneyn er-Rabi' ve'l-Hamis el-Hicriyeyni/el-Aşir ve'l-Hadî Aşir el-Miladiyyeyni,* Yüksek Lisans Tezi, Edebiyat Fakültesi, Selahaddin Üniversitesi, (Erbil 1994).

MUHLİS, Adî Yûsuf, *el-Makdisî el-Beşşârî Hayâtühû ve Menhecüh, Dirase fi Kitabihi Ahsenü't-Tekâsîm fî Ma'rifeti'l-Ekâlîm min en-Nahiyetü't-Tarihiyye*, Birinci Baskı, Matbaatü en-Nu'mân, Necef el-Eşref 1393/1973.

MÜNCİD, Salahüddin, *el-A'lâmü't-Tarihi ve'l-Coğrafiyyeti*, (Beyrut 1963).

MÜELLİF MEÇHUL, *Hudûdü'l-'Âlem Mine'l-Meşrik ile'l-Mağrib,* thk. Musa el-Hadî, el-Dârü's-Sekâfiyye li'n-Neşri, Birinci Baskı, (Kahire 1999).

MÜNECCİMBAŞI, Ahmed Dede (ö. 1113/1702), *Câmi'u'd-Düvel, Şeddâdîler Bölümü,* thk. V. Minorsky, (Cambridge 1958).

MUNÎS, Velid Abdullah, *et-Tefsîr eş-Şer'î li-Temedün*, Neşrül-Buhûs el-Coğrafiyye, Camietü'l-Kuveyt t.y.

MÛNİS, Hüseyin, *Târîhu'l-Coğrafya ve'l-Coğrafiyyûn fi'l-Endelüs*, (Madrid 1967).

NAKŞİBENDÎ, Hüsameddin Ali Galip, *Azerbaycân, Dirase Siyasiyye Hadariyye,* Doktora Tezi, Edebiyat Fakültesi, Bağdat Üniversitesi, (Bağdat 1984).

----------, "er-Risâle es-Sâniyye li Misa'r b. Mühelhil ve Şehrezor," *Kovarî Zanko Silêmanî*, Jimare 8, (Silêmanî 2001).

NİKİTİNE, Basil, *el-Ekrâd Esluhum ve Tarihuhum*, (Beyrut 1958).

POLADYAN, Aşrak, *el-Ekrâd Haseb el-Mesadir el-Arabiyye,* trc. Haşadur Kasbadyan ve Abdülkerim Ebâ Zeyd, (Erivan t.y.).

RESUL, İsmail Şükr, *el-İmâretü'l-Şeddâdiyyetü'l-Kurdiyye fi Bilâd Ârran,* Müessesetü Mukriyânî li't-Tibaeti ve'n-Neşr, (Erbil 2001).

REYAN, Muhammed Recaî, "İlmü't-Tarih inde'l-Müslimin ve Tetevurihi fi el-Karn er-Rabi' el-Hicrî", *Mecelletü Dirasat Tarihiyye*, Sayı 33-34, (Dımaşk Üniversitesi 1989).

RÛZBEYÂNÎ, Muhammed Cemîl, *Müdün Kürdiyye Kadîme,* Matbaatü Hevâl, Birinci Baskı (Süleymaniye 1999).

SAFEDÎ, Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî (ö. 764/1363), *el-Vâfî bi'l-Vefeyât,* nşr. Muhammed Yusuf Necm, Dârî'n-Neşr Franz shtaîz Wiesbaden, Dârî's-Sadr, (Beyrut 1391/1971).

SAİD, Hüseyin, "el-Mevsûatü's-Sekâfiyye," *Dârü'l-Ma'rife,* (Kahire 1972).

----------, el-Mevsûatü's-Sekâfiyye, Dârü'l-Ma'rife, (Kahire 1972).

SALİM, Seyyid Abdülazîz, *et-Tarih ve'l-Müerrihûn el-Arab,* (İskenderiyye 1978).

SÂMİ, Şemseddin, *Kâmûsü'l-A'lâm,* (İstanbul 1889).

SÂMİR, Faysal, *ed-Devletü'l-Hamdâniyye fi'l-Mevsıl ve Haleb,* (Bağdat 1970).

SEÂLİBÎ, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail (ö. 429/1038), *Yetîmetü'd-Dehr fî Mehâsini Ehli'l-'Asr,* (Yer ve tarih bilgisi yok).

SEFA, Zabihullah, "Tarihê Edebiyatê İran", (Tahran 1375 h.).

SELMÂN, Abdülmacid Ahmed, *el-Musıl fi el-Ahdeyni er-Raşidî ve'l-Emevî,* (Bağdat 1985).

SEMMÂD, Sa'd 'Abbûd, *İbn Havkal Dirasetü Tarihiyye fi Kitabihi Sûretü'l-Arz,* Yüksek Lisans Tezi, Edebiyat Fakültesi, Basra Üniversitesi, (Basra 1994).

SEMRAÎ, İbrahim, "Bidayetü Fikri'l-Coğrafî inde'l-Arab", *Mecelletü'l-Cemiyetü'l-Coğrafiyye,*" Yıl 2, c. 2, (Bağdat 1964).

STRECK, M., "Dînever", c. 9. EI.

----------,, "Esedâbâd", c. 2. EI.

----------,, "İrminyye", c. 3. EI.

SULTÂNÎ, Muhammed Ali, "Coğrafyayê Tarihî ve Tarih Mufassal Kirmanşâh", *Müessesei Ferhengî,* Çapî Dûwem, 1374 h.

SÛSE, Ahmed, *eş-Şerif el-İdrîsî fi'l-Coğrafiyeti'l-Arabiyyeti,* (Bağdat 1974).

SÜBKÎ, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Takiyüddin (ö. 771/1370). *Tabakatü'ş-Şâfi'iyyeti'l-Kübrâ,* (Kahire t.y.).

ŞÂBÜŞTÎ, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed eş-Şâbüştî (ö. 388/998), *ed-Diyârât,* nşr. Korkîs Avvâd, Matbaatü'l-Meârif, (Bağdat 1951).

ŞAKİR, Mahmud, *et-Târîhu'l-İslâmî,* (Beyrut 2000).

ŞEHÂBÎ, Mustafa, *Coğrafiyyune'l-Arab,* Dârü'l-ma'rife, (Mısır 1962).

ŞEHADE, Mihail ve Selim Efendi, "Fi'l-Coğrafiyyeti ve Coğrafiyyi'l-İslâm," *Mecelletü el-Müktetif*, Yıl 7, c.7, Bölüm 11, (Kahire 1883).

ŞEHRİSTÂNÎ, Ebü'l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm (ö. 548/1153), *el-Milel ve'n-nihal,* (Kahire 1348).

ŞEMÎM, Ali Asğar, *Kürdistan*, (Tahran t.y.).

ŞEVKET, İbrahim, *Coğrafiyyetü'l-Arabiyye Hetta Nihayeti'l-Karni'l-Aşir el-Milâdî,* trc. Salih Hasan el-Hîtî ve Haldûn Davud Sabrî el-Kaysî, (Bağdat 1990).

ŞÎR, Adî, *Mucemü'l-Elfâz el-Farisiyye el-Muarreb,* Mektebetü Lübnan, (Beyrut 1980).

TABERÎ, Muhammed b. Cerîr, Muhammed b. Cerîr (ö. 310/923), Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk, thk. Muhammed Ebü'l-fadl İbrahim, Matbaatü Dâri'l-Meârif, (Kahire 1966).

TAHA, Selahaddin Emin, *el-Hayat el-'Amme fi İrminye, Dirase fi Evdaiha el-İdariyye ve'l-İctimaiyye ve'l-İktisadiyye (30/651 – 247/862),* Doktora Tezi, Edebiyat Fakültesi, Bağdat Üniversitesi, (Bağdat 1979).

TAHA, Selam Hasan, *Cezîretü ibn Ömer fi el-Karneyni es-Sadis ve es-Sabi' el-Hicriyeynî/es-Sani Aşar ve Esâslis Aşer el-Miladiyeynî, Dirase Hadariyye,* Yüksek Lisans Tezi, Edebiyat Fakültesi, Selahaddin Üniversitesi, (Erbil 1989).

TAŞKÖPRİZÂDE, Ahmed b. Mustafa (ö. 968/1566), M*iftâhu's-Saʿâde ve Misbâhu's-Siyâde fî Mevzûʿâti'l-ʿUlûm,* nşr. Kamil Kamil Bekrî ve Abdülvahab Ebü'n-Nur, Dâri'l-kütübi'l-hadîse, el-Matbaatü'l-İstiklâl el-Kübrâ, (Yer ve tarih bilgisi yok).

TENÛHÎ, Ebû Ali el-Muhassin b. Ali b. Muhammed (ö. 384/994), *el-Ferec baʿde'ş-Şidde*, Matbaatü el-Hancî, Mısır, Dar et-Tiba'a el-Müttehide, (Kahire 1375/1955).

TEVFİK, Zirâr Siddik, *Kurdistan fi'l-Karn es-Samin el-Hicrî,* Müessesetü Mukriyânî li't-Tibaeti ve'n-Neşr, (Erbil 2001).

----------, *el-Ya'kûbî el-Müerrih ve'l-Coğrafî,* (Bağdat 1980).

TEVEHHUDÎ, Kelîmullâh, "Hereketê Tarihê Kurd be Horasân", (Tahran 1992).

*The Encyclopedia of Islam, (*London 1971).

VÂKIDÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer (ö. 207/823), *Kitâbü Fütûhi'ş-Şâm,* Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evladuhu, Üçüncü Baskı, (Kahire 1954).

WALTER, Hinz, *el-Mekâyîl ve'l-Evzânü'l-İslâmiyye ve Mâ yu'Âdilühâ fi'n-Nizâmi'l-Metrî, trc. Kâmil el-Aselî,* (Amman 1970).

WENSİNCK, A. J. Encyclopedia of Islam First Edition (1913-1936), Edited by M. TH. Houtasma.

YA'KUBÎ, Ahmed b. Ebî Ya'kūb İshak b. Vâzıh (ö. 292/905), el-Büldân, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Birinci Baskı, (Beyrut 1988).

----------, *Müşâkeletü'n-Nâs li-Zemânihim ve mâ Yağlibu ʿAleyhim fî Külli ʿAsr,* thk. W. G. Millward, Dârü'l-Kütübi'l-Cedîd, Birinci Baskı, (Beyrut 1962).

YÂKŪT el-HAMEVÎ, Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî (ö. 626/1229), *el-Müşterik Vazʿan ve'l-Müfterik (muhtelif) sukʿan,* (Göttingen 1846),

----------, *Muʿcemü'l-büldân,* ed. Muhammed Abdürrahman el-Mara'şlî, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Birinci Baskı, (Beyrut 1997).

----------, *Muʿcemü'l-Üdebâ',* Üçüncü Baskı, Dâr el-Fikir, 1980.

YAZAR ADI YOK, Nuzumü'l-İslâmiyye, Dârü'l-Hikme, Bağdat 1987.

YAZI İŞLERİ, "el-Mektebetü'l-Coğrafiyyetü," *Mecelletü Cemiyetü'l-Irakiyye,* c. 1, (Bağdat 1962).

YUSUF, Abdürrakib, *ed-Devletü ed-Dostıkiyye fi Kürdistanî'l-Vustâ, Dâr Âras lin-Neşr,* (Erbil 2000).

ZEBÎDÎ, Muhammed b. Muhammed el-Ma'rûf bi es-Seyyid el-Murtazâ el-Hüseynî (ö. 1205/1790), *Tâcü'l-ʿArûs min Cevâhiri'l-Kamûs,* thk. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc, (138571965).

ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed (ö. 748/1348), *Siyeru aʿlâmi'n-Nübelâ,* thk. Muhammed Es'ad Tales,

Maʿhedi'l-mahtûtâti'l-ʿArabiyye, Câmiatü'd-Düveli'l-Arabiyye, Darü'l-Mearif, (Mısır 1962).

ZEKİ, Muhammed Emin, *Hulasatü't-Tarih Kurd ve Kurdistan*, (Süleymaniye 2000).

ZEYDÂN, Corgi, *Târîhu't-Temeddüni'l-İslâmî,* Dâr Mektebetü'l-Hayat, (Beyrut t.y.).

ZİRİKLÎ, Muhammed Hayrüddîn (1893-1976), *el-Aʿlâm,* (Beyrut 1979).

ZİYADE, Nicola, *er-Rihâletü'l-Arab,* Dârü'l-Hilâl, (Beyrut 1956).

----------, *el-Coğrafiyye ve er-Rihlât inde'l-Arab,* (Beyrut 1962).

ZÜBEYR, Ramazan Şerif, *Loristân el-Kübrâ (550-827/1155-1424),* Yüksek Lisans Tezi, Edebiyat Fakültesi, Selahaddin Üniversitesi, (Erbil 1994).

PLANDANÎNA ZIMANÊ KURDÎ
Di Mînakên Korî Zanyarî Kurd û
Enstîtuya Kurdî ya Parîsê da
Zülküf Ergün

Weşan No: 471 | Kurdolojî
ISBN: 978-625-6605-60-2
Çapa Yekem: 2025

Gerînendeyê Giştî yê Weşanê: Süleyman Çevik
Berg: İHB Reklam Ajansı
Mîzanpaj: Davut Özalp

Çap
Meteksan Matbaacılık ve Teknik San. Tic. Aş.
Beytepe Köy Yolu No: 3/06800
Bilkent-Çankaya / Ankara
Matbaa Sertifika No: 46519

Nûbihar
Pak Ajans Yay. Tur. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Zeyrek Mah. Serdab Sk. No: 26/3 Fatih/İstanbul
Tel & Faks: 0212 519 00 09
www.nubihar.com | email: info@nubihar.com
Yayın Sertifika No: 51437

NAVEROK

PÊŞGOTIN....09
KURTEBÊJE....12
RAVEKIRINA ÇEND ZARAVEYÊN VÊ XEBATÊ....13
DESTPÊK....15
1. MIJAR Û KÊŞEYA XEBATÊ....15
2. ARMANCA XEBATÊ....17
3. SÎNORÊN XEBATÊ....19
4. RÊBAZA XEBATÊ....20
5. XEBATÊN SEREKE YÊN PLANDANÎNA ZIMANÊ KURDÎ....21
6. NASANDINA BEŞÊN XEBATÊ....23

BEŞA YEKEM
RABORÎ, TEORÎ, RÊBAZ Û DIJWARÎYÊN PLANDANÎNA ZIMANÎ
1.1. RABORÎYEKE KURT A PLANDANÎNA ZIMANÎ....27
1.2. TEORÎZEKIRIN Û DESTNÎŞANKIRINA RÊBAZ Û ARMANCÊN PLANDANÎNA ZIMANÎ....35
1.3. DIJWARÎYÊN PLANDANÎNA ZIMANÎ Û PEYDABÛNA MODELÊN NÛ....51

BEŞA DUYEM
RABORÎYA PLANDANÎNA ZIMANÊ KURDÎ (1908-1970)
2.1. PLANDANÎNA ZIMANÊ KURDÎ LI STENBOLÊ (1908-1921)....59
2.2. PLANDANÎNA ZIMANÊ KURDÎ LI ÎRAQÊ (1918-1970)....67
2.2.1. Tevgera Petîkirina Zimanê Kurdî....70
2.2.2. Gengeşeyên li ser Alfabeya Latînî û Çaksazîya Alfabeya Erebî....87
2.2.3. Destnîşankirina Rêzikên Rênivîsê....91
2.2.4. Xebatên li ser Ferhengnûsîyê....100

2.2.5. Xebatên li ser Rêzimanê 103
2.2.6. Hewldanên Yekxistina Zimanê Kurdî 107
2.2.7. Danîna Zaraveyên Zanistî 122
2.2.8. Berfirehkirina Qadên Bikaranîna Kurdî 127
2.3. PLANDANÎNA ZIMANÊ KURDÎ DI SERDEMA SOVYETÊ DA 131
2.4. PLANDANÎNA ZIMANÊ KURDÎ DI SERDEMA HAWARÊ DA (1932-1946) 137
2.4.1. Danîna Alfabeyeke Nû û Belavkirina Wê 140
2.4.2. Destnîşankirina Normên Rêzimana Kurdîya Kurmancî 142
2.4.3. Danîna Bingeha Ferhenga Kurdî bi Kurdî 144
2.4.4. Berfirehkirina Qadên Bikaranîna Kurdî 147
2.4.5. Yekxistina Zimanê Kurdî 148
2.5. PLANDANÎNA ZIMANÊ KURDÎ DI SERDEMA KOMARA MEHABADÊ DA 155

BEŞA SÊYEM

XEBATÊN KORÎ ZANYARÎ KURDÊ LI SER PLANDANÎNA ZIMANÊ KURDÎ

3.1. DAMEZIRANDINA KORÎ ZANYARÎ KURDÊ, ARMANC, LIJNE Û ÇALAKÎYÊN WÊ 159
3.1.1. Damezirandina KZKyê û Armancên Wê 159
3.1.2. Pêkanîna Peykera Rêveberî û Lijneyên KZKyê 161
3.1.3. Peywendîyên KZKyê di gel Dezgehên Din û Hewldana Perwerdekirina Kadroyên Akademîk.. 169
3.1.4. Avakirina Pirtûkxaneya KZKyê 172
3.2. DANÎNA NORMÊN RÊNIVÎSÊ 174
3.3. JI NÛ VE NIVÎSÎNA RÊZIMANA KURDÎ 190
3.4. ZARAVESAZÎ 204
3.4.1. Lijne, Çavkanî û Lîsteyên Zaraveyên KZKyê 204
3.5. HEWLDANÊN FERHENGA KZKYÊ 227
3.6. YEKXISTINA ZIMANÎ 228
3.7. LÎSTEYA XEBATÊN KESÎ DI GOVARÎ KORÎ ZANYARÎ KURD/ GOVARÎ KORÎ ZANYARÎ ÊRAQ "DESTEY KURD"Ê DA 232
3.8. WEŞANÊN KZKYÊ 252

BEŞA ÇAREM

XEBATÊN ENSTÎTUYA KURDÎ YA PARÎSÊ
LI SER PLANDANÎNA ZIMANÊ KURDÎ

4.1. JI 1983Ê HETA 1987Ê XEBATÊN ENSTÎTUYA KURDÎ YA PARÎSÊ LI SER PLANDANÎNA ZIMANÊ KURDÎ 262
4.1.1. Biryarên li ser Alfabeyê 264
4.1.2. Biryarên li ser Rêzimanê 265
4.1.3. Biryarên li ser Ferhengnûsîyê 265
4.1.4. Yekdestkirina Dariştina Bêjeyan 266
4.1.5. Rêbaza Yekxistina Zimanî ya EKPyê 267
4.1.6. Bîr û rayên Kesî li ser Plandanîna Zimanê Kurdî di Hêvîyê da 268
4.1.7. Destnîşankirina Pêwîstîya Weşanên Nû 270
4.1.8. Hewldana Pêkanîna Pirtûkxane û Arşîveke Neteweyî 271
4.2. JI 1987Ê HETA 2021Ê XEBATÊN KOMA KURMANCÎ YA ENSTÎTUYA KURDÎ YA PARÎSÊ LI SER PLANDANÎNA ZIMANÊ KURDÎ 272
4.2.1. Beşdarên Koma Kurmancî 273
4.2.2. Naveroka Xebatên Koma Kurmancî 282
4.2.2.1. Mijarên Teorîk 283
4.2.2.1.1. Rêziman 283
4.2.2.1.2. Rênivîs 287
4.2.2.1.3. Etîmîlojî (Rehnasî) 289
4.2.2.1.4. Peywendîya Kurdî di gel Zimanên din ên Îranî û Zimanên Cîran 290
4.2.2.2. Ferhengnûsî yan jî Çêkirina Ferhengokan 293
4. 2.2.2.1. Vekolîna Devokên Kurmancî û Çêkirina Ferhengokên Wan 293
4.2.2.2.2. Çêkirina Ferhengokên Bêjeyên Kêmnas û Nenas 297
4.2.2.2.3. Derxistina Ferhengokên Çavkanîyên Edebîyata Kurdî 298
4.2.2.2.3.1. Ferhengokên Çavkanîyên Edebîyata Klasîk 298
4.2.2.2.3.2. Ferhengokên Çavkanîyên Edebîyata Nû 300
4.2.2.2.3.3. Ferhengokên Çavkanîyên Folklora Kurdî 302
4.2.2.2.4. Ferhengoka Îdyoman 305

4.2.2.2.5. Tomarkirina Navên Zindîwerên Siruştî 306
4.2.2.2.5.1. Komkirina Navên Gul, Gîya û Daran 306
4.2.2.2.5.2. Navên Ajelan û Bêjeyên Têkildarî Wan 308
4.2.2.2.6. Tomarkirina Bêjeyên Têkildarî Çanda Kurdî ya Pêşmodern 310
4.2.2.2.6.1. Navên Xwarin û Vexwarinan 310
4.2.2.2.6.2. Bêjeyên li ser Xanî û Amanên Navmalê 311
4.2.2.2.6.3. Navên Cilûbergan 312
4.2.2.2.6.4. Bêjeyên Karûbarên Gelêrî û Hunerên Destî 312
4.2.2.2.6.5. Bêjeyên Çend Mijarên Têkel 312
4.2.2.3. Zaravesazî di Qadên Jîyana Modern da 313
4.2.2.3.1. Zaraveyên Kargêrî û Sîyasî 314
4.2.2.3.2. Zaraveyên Anatomî û Pizişkîyê 315
4.2.2.3.3. Zaraveyên Hiqûqî 318
4.2.2.4.4. Zaraveyên Rêziman û Zimannasîyê 319
4.2.2.4.5. Zaraveyên Edebî 320
4.2.2.4.6. Zaraveyên Cografî 321
4.2.2.4.7. Zaraveyên Matematîkê 321
4.2.2.4.8. Zaraveyên Aborî 322
4.2.2.4.9. Zaraveyên Leşkerî 323
4.2.2.4.10. Zaraveyên Rojnamevanîyê 323
4.2.2.4.11. Zaraveyên Kompîturê 324
4.2.2.4.12. Zaraveyên Trafîkê 325
4.2.2.4.13. Zaraveyên Futbolê/Topanê 326
4.2.2.4.14. Zaraveyên Rêzgirtinê 327
4.2.2.4.15. Zaraveyên Çend Mijarên Têkel 327

ENCAM 331
PÊŞNÎYAZ 339
ÇAVKANÎ 341

ÇAVKANÎ

A) Pirtûk û Gotar

A.T. (1955). Le jûr Yekkirdina Zimanê Kurdî. *Hetaw*. 37, 5-6.

Abdollahî, K. (1989). Ferhengoka Dîwana Cegerxwîn. *Kurmancî*. 5, 33-36.

Abdollahî, K. (1991). Ferhengoka Dîwana Cegerxwîn. *Kurmancî*. 9, 78-80.

Abdollahî, K. (1991). Berhemên şîr. *Kurmancî*. 8, 66.

Abdollahî K. (1992). Ferhengoka Dîwana Cegerxwîn –III. *Kurmancî*. 10, 91.

Abdollahî, K. (1992). Amanên nav malê. *Kurmancî*. 11, 102-103.

Abdollahî, K. (1995). Ferhengoka Mem û Zînê. *Kurmancî*. 16, 174-175.

Abdollahî, K. (1995). Ferhengoka Mem û Zînê –II-. *Kurmancî*. 18, 200-201.

Abdollahî, K. (2013). Hinek peyv ji Selmasê – I –. *Kurmancî*. 53, 1.

Abdollahî, K. (2014). Hinek peyv ji Selmasê – II –. *Kurmancî*. 54, 5.

Akin, S. (2011). Hingiv û mêşvanî. *Kurmancî*. 48, 3.

Akin, S. (2013). *Lêkolînên Zimannasiya Kurdî*. İstanbul: Avesta.

Akreyî, E. R. (1980). Le Dayikbûnî Destey Kurdî Korî Zanyarî Êraq. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 7, 3-6.

Akreyî, E. R. (1980). Rêzimanê Axivtina Kurdî Beşê Karî yan Kiryarê (elfî'îl verb). *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 7, 36-59.

Alakom, R. (2007). *Orta Anadolu Kürtleri*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Alan, R. (2019). *Keşkûl*. Stenbol: Peywend.

Alfabêya Qurdî. (1932). *Hawar*. 1, 3-4.

Alêksanyan, N. A. (1976). Bîblîyografya Kitêbêd Kurdîye Sovyetê Salêd 1921-1960. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. (Tîpguhêzî) Enwer Qadir Mihemed. Bergî Çwarem, r. 401-432.

Alêksanyan, N. A. (1977). Bîblîyografya Kitêbêd Kurdîye Sovyetê Salêd 1921-1960. *Govarî Korî Zanyarî Kurd.* (Tîpguhêzî) Enwer Qadir Mihemed. Bergî Pêncem, r. 312-342.

Amêdî, S. B. (1982). Rênivîsa Kurdî bi Tîpêt Erebî. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 9, 135-148.

Awdal, R. (2015). Devoka Zaxoyê di ferhengoka Paul Bêdarî de – I –. *Kurmancî*. 57, 4.

Awdal, R. (2017). Devoka Zaxoyê. *Kurmancî*. 61, 2.

Awdal, R. (2018). "Peyvên Zaxoyî – I –. *Kurmancî*. 62, 3.

Awdal, A. (2018). Peyvên Zaxoyî – II –. *Kurmancî*. 63, 1.

Aydogan, M. (2000). Îdyomên kurdî – X-. Kurmancî. 28, 315.

Aydogan, M. (2005). Peyvên kaxezên lîstikan. *Kurmancî*. 36, 395-396.

Aydogan, M. (2005). Termên fûtbolê. *Kurmancî*. 37, 420.

Aydogan, M. (2006). Termên fûtbolê – II –. *Kurmancî*. 39, 445.

Aydogan, M. (2007). Termên fûtbolê – III –. *Kurmancî*. 41, 6.

Aydogan, M. (2008). Termên fûtbolê – IV –. *Kurmancî*. 42, 6-7.

Aydogan, M. (2008). Termên fûtbolê – V –. *Kurmancî*. 43, 4.

Aydogan, M. (2009). Şivanê Kurmanca ya Erebê Şemo – I –. *Kurmancî*. 45, 1-2.

Aydogan, M. (2010). Şivanê Kurmanca – II –. *Kurmancî*. 46, 3.

Aydogan, M. (2010). Şivanê kurmanca ya Erebê Şemo – III –. *Kurmancî*. 47, 3.

Aydogan, M. (2011). Şivanê Kurmanca ya Erebê Şemo – IV –. Kurmancî. 49, 2.

Aydogan, M. (2016). Hin peyv ji "Nameyek Şernexê" ya pirtûka Evdirehman Gundikî – I –. *Kurmancî*. 59, 5-6.

Aydogan, M. (2017). Hin peyv ji "Nameyek Şernexê" ya pirtûka Evdirehman Gundikî – II –. *Kurmancî*. 61, 2.

Aydogan, M. (2018). Hin peyv ji "Nameyek Şernexê" ya pirtûka Evdirehman Gundikî – III –. *Kurmancî*. 63, 1.

Aydogan, M. (2019). Hin peyv ji "Nameyek ji Şernexê ya pirtûka Evdirehman Gundikî". Kurmancî. 64, 6.

Aydogan, M. - Kiliçaslan, H. (2002:). Îdyomên kurdî –XII-. *Kurmancî*. 31, 352-353.

Aydogan, M. - Kiliçaslan, H. (2005). Îdyomên kurdî – XV –. *Kurmancî*. 36, 402-405.

Aydogan, M. - Hirorî, N. (2012). Termên zimannasîyê. *Kurmancî*. 50, 1-2.

Aydogan, M. - Hirorî, N. (2013). Termên zimannasîyê" – II –. *Kurmancî*. 52, 2013.

Azîzan, M. H. (1932). *Rêzana Elfabêya Qurdî*. Şam: Çapxana Terekî.

Azîzoglu, R. (2009). Peyvên kurdî-îranî di yûnanî de. *Kurmancî*. 47, 5-6.

Azîzoglu, R. (2011). Peyvên yûnanî di kurdî de. *Kurmancî*. 49, 3-4.

B. (1957). Çon Zimanekeman Binûsîn. *Hîwa*. 1, 4, 10-17.

B. (1958). Be Kam Şêwe Zimanekeman Binûsîn. *Hîwa*. 2, 5, 72-75.

Baksi, L. (1994). Zewac. *Kurmancî*, 14-15, 150-154.

Balldar, Î. E. (1982). Rengî Karwanî Rênûsî Kurdî. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 9, 78-111.

Baldauf Jr, R. B. (2006). Rearticulating the Case for Micro Language Planning in a Language Ecology Context. *Current Issues in Language Planning*. 7: 2-3, 147-170.

Barnas, R. (1983). Rastnivîsîna Kurdî. *Hêvî*. 1, 25-28.

Barnas, R. (1989). Ferhengoka Dîwana Melayê Cizîrî. *Kurmancî*. 4, 21-27.

Barnas, R. (1989). Lêkerên hevedudanî. *Kurmancî*. 5, 31-33.

Barnas, R. (1990). Termên Edebî. *Kurmancî*. 7, 52-55.

Barnas, R. (1991). Termên Edebî. *Kurmancî*. 8, 57-58.

Barnas, R. (1992). Termên rêzimanî (II). *Kurmancî*. 10, 92-93.

Barnas, R. (1992). Termên rêzimanî (III). *Kurmancî*. 11, 108-109.

Barnas, R. (1993). Termên rêzimanî (IV). *Kurmancî*. 12, 113-115.

Barnas, R. (1993). Termên rêzimanî (V). *Kurmancî*. 13, 132-133.

Barnas, R. (1994). Ferhengoka Pehlewî û Kurmancî. *Kurmancî*. 14-15, 136-143.

Barnas, R. (1995). Ferhengoka Pehlewî û Kurmancî –II-. *Kurmancî*. 16, 157-164.

Barnas, R. (1995). Ferhengoka Pehlewî û Kurmancî –III- (M-S). *Kurmancî*. 17, 178-183.

Barnas, R. (1995). Ferhengoka Pehlewî û Kurmancî –III- (Ş-Z). *Kurmancî*. 18, 194-200.

Barnas, R. – Begzade, M. (1992). Termên Leşkerî (I). *Kurmancî*. 11, 100-101.

Barnas, R. - Begzade, M. (1993). Termên leşkeri. Kurmancî. 12, 117.

Baxewan, (1961). Kurdîy Petî. *Rojî Nwê*. 2, 4, 38-39.

Bawkî Tenya. (1961). Şêwekanî Zimanî Kurdî Yeknagirê bê Ewey ku Zimanêkî Kurdî Pêk Nehênrê. *Rojî Nwê*. 2, 2, 75-76.

Bedirxan, C. A. (1932). Bi Hinceta Pîroznamekê. *Hawar*. 3, 4-5.

Bedir-Xan, C. A. (1932). *Rûpelinen Elfabê*. Şam: Çapxana Terekî.

Bedir-Xan, K. A. (1938). *Elfabêya Kurdî*. Şam: Çapxana Tereqî.

Bedir-Xan, K. A. (1938). *Elfabeya Min*. Şam: Çapxana Tereqî.

Bedir-Xan, K. (1971). *Rêzana Zmanê Kurdî*. Paris.

Bedirxan, M. C. – Roger Lescot, R. (1989). Ji Pirsên Gramera Kurdî. *Kurmancî*. 4, 28-29.

Bedirkhan, K. A. – Bertolino, J. – Nezan, K. (2017). *Dictionnaire Kurde – Français Ferhenga Kurdî - Fransizî*. Paris: Institut kurde de Paris.

Begzade, M. (1991). Dezgehên cotkariyê li aliye Şikakan. *Kurmancî*. 8, 64-65.

Begzade, M. (1991). Hesp. *Kurmancî*. 9, 69-70.

Begzade, M. (1992). Kon. *Kurmancî*. 10, 90.

Begzade, M. (1992). Cil û Berg. *Kurmancî*. 11, 97-99.

Begzade, M. (1993). Ferhengoka Ronahî (III). *Kurmancî*. 12, 116-117.

Begzade, M. (1993). Ferhengoka Ronahî (III). *Kurmancî*. 13, 125-127.

Begzade, M. (1995). Ferhengoka Ronahî (IV). *Kurmancî*. 16, 172-173.

Begzade, M. (1995). Ferhengoka Ronahî (VI). *Kurmancî*. 17, 188.

Besîr, K. (1974). Zimanî Erebî û Kêşî Zarawey Kurdî. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 2, Beşî 1, 751-768.

Besîr, K. (1982). Xalbendî bo Rênûsî Kurdî. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 9, 5-15.

Bertolino, J. (2007). Peyvên kêmnas. *Kurmancî*. 41, 7-8.

Beyana "Civata Hêvî" ya Feqeê Kurdan (bi kurmancî). (1331). *Hetawî Kurd*. 4-5, 11-14.

Beyat, K. (1370). Ferhengistanê Evvel ve Dişwarîhayê Wez' û Tervîcê Vajehayê Nev. *Neşrê Daniş*. 67, 48-51.

Bilbil, M. – Oztirk, M. (2019). *Tûhfetu'l-Xîlan fî Zimanê Kurdan*. İstanbul: Weqfa Mezopotamyayê.

Bile. (1939). *Gelawêj*. 1, 1, 1-2.

Binavî, H. (1999). Bergûz an şel û şepik li Behdînan. *Kurmancî*. 25, 285-286.

Biryarekanî Lîjney Ziman (1960). *Hetaw*. 185, 28.

Bitlîsî, K. (1985). Kürdçeye Dair. *Jîn*. M. E. Bozarslan (Amadekar). Uppsala: Weşanxaneya Deng. 3, 14, 606-609.

Bitlîsî, K. (1985). Kürdçeye Dair -2-. *Jîn*. M. E. Bozarslan (Amadekar). Uppsala: Weşanxaneya Deng. 3, 15, 663-668.

Bo Agadarî. (1944). *Ronahî*. 23, 15.

Bolelli, N. - Ertekin, N. (2017). Ferhengên Menzûm di Edebîyata Kurdî de. *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*. 5, 21-44.

Bo Xwênerekanî Iraqman. (1932). *Hawar*. 10, 8.

Bréteque, E. A. (2017). Yine de Umut Var Emerîkê Serdar ile Röportaj. *Kürt Edebiyatı*. Heval Bucak (Çev.). İstanbul: Avesta. r. 103-109.

C. (1955). Nûsînî Kurdî 3. *Hetaw*. 31, 3-8.

Can, M. (2016). *Türk Birliğine Engel Alfabe ve Dil Meselemiz*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Cejnî, A. (1961). Zimanî Kurdî. *Rojî Nwê*. 1, 11, 1-4.

Celalî, O. M. (2013). Taybetmendiyên Devoka Celaliyan. *Kurmancî*. 52, 7-8.

Celalî, O. M. (2014). Eşîra Goyî û taybetmendiyên devoka wan kurmancî. *Kurmancî*. 54, 9-10.

Celalî, O. M. (2016). Hin Peyv ji pirtûkên Xelîfe Ûsiv – 1 –. *Kurmancî*. 58, 7.

Celalî, O. M. (2018). Erd, av û hewa di devoka celalîyên Bazîdê de – I –. *Kurmancî*. 62, 5-6.

Celalî, O. M. (2019). Di devoka celaliyan a Bazîdê de "erd, av û hewa" –II-. *Kurmancî*. 64, 4.

Celalî, O. M. (2019). Di devoka Celaliyan a Bazîdê de "erd, av û hewa" –III-. *Kurmancî*. 65, 2.

Cewarî, F. H. (2008). *Heciyê Cindî Jiyan û Kar*. Diyarbakır: Weşanên Lîs.

Chyet, M. L. (2003). *Kurdish-English Dictionary Ferhenga Kurmancî-Inglîzî*. New Haven and London: Yale University Press.
Chayet, M. L. (1997). Peyvên kêmnas. Kurmancî. 23, 250-251.
Chayet, M. L. (1998). Hin şaşiyên rêzimanî. *Kurmancî*. 24, 268.
Chyet, M. L. (2016). Divekim û Vedikim: Bandora zimanê sûryanî/aramî li ser kurmancî. *Kurmancî*. 59, 1.
Chayeet, M. L. (2021). Ferhengoka govendên Kurdan. *Kurmancî*. 66, 5.
Cigerxwîn, (1933). Sehêtî Le bo Yekîtiya Zimanê Kurdî 4. *Hawar*. 23, 6.
Ciyawuk, M. (1930). *Pirkî (Îmlay) Kurdî*. Bexdad: Çapxaney Necah.
Cobarrubias, J. (1983). Ethical Issues in Status Planning. *Progress in Language Planning*. Cobarrubias J. ve Fishman J.A. (ed.). Berlin-Newyork-Amsterdam: Mouton Publishers. 41-85.
Cobarrubias, J. (1983). Language Planning: The State of the Art. *Progress in Language Planning*. Cobarrubias J. ve Fishman J.A. (ed.). Berlin-Newyork-Amsterdam: Mouton Publishers. 3-26.
Cooper, R. L. (1989). *Language Planning and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
Çalî, L. - Bagdu-Keskîn, R. (2011). Navên hin nexweşiyên heywanan. *Kurmancî*. 48, 1-2.
Çalî, L. (2011). Termsaziya pizişkî bi kurdî. *Kurmancî*. 48, 1.
Çalî, L. (2012). Termsaziya pizişkî bi kurdî. *Kurmancî*. 50, 5-6.
Çalî, L. (2013). Termsaziya pizişkî bi kurdî – II –. *Kurmancî*. 52, 6.
Çalî, L. (2014). Termsaziya pizişkî bi kurdî – III –. *Kurmancî*. 54, 8.
Çalî, L. (2015). Termsaziya pizişkî bi kurdî – IV –. *Kurmancî*. 57, 4.
Çalî, L. (2016). Termsaziya pizişkî bi kurdî – V –. *Kurmancî*. 58, 1-2.
Çalî, L. (2017). Termînolojîya pizîşkî – VI –. *Kurmancî*. 60, 4.
Çalî, L. (2018). Termên Pizişkî (VII). *Kurmancî*. 62, 5.
Çalî, L. (2018). Termên Pizişkî - VIII -. *Kurmancî*. 63, 2.
Çalî, L. (2019). Hindek Peyvên Kêmnas yên Behdînan –I-. *Kurmancî*. 65, 1-2.
Çalî, L. (2021). Hindek peyvên kêmnas yên Behdînan –II-. *Kurmancî*. 66, 1.
Çiçekler, A. N., Can, T., Yılmaz, M. Y. (2018). Türk Dil Devrimi ve Amerika Dil Planlaması Mukayeseli Bir İnceleme. *Türk Dil ve Edebiyatı Dergisi*. 58, 2, 323-343.

Çelîker, S. (1996). Termên aborî. *Kurmancî*. 19, 205-206.
Çeliker, S. (1996). Termên aborî (III). *Kurmancî*. 20, 222.
Çeliker, S. (1997). Termên aborî. *Kurmancî*. 21, 231-232.
Damavî, (1929). Rast royîştin (îstîqamet). *Zarî Kirmancî*. 20, 4-5.
Damezrandinî Komeleyekî Kurdan le Bexda Yaney Serkewtin. (1930). *Zarî Kirmancî*. 23, 13-14.
Defterî Kurdewarî. (1970). Rojî Aştî 11 Martî 1970. *Defterî Kurdewarî*. 2, 154-156.
Degirmen, S. (2014). Devoka Liceyê. *Kurmancî*. 54, 1-2.
Destey Nûseran. (1974). Pêşekî. *Perwerde û Zanist*. 7-8, 3-4.
Destey Binûsan. (1982). Em Jimareyey Em Govare. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 9, 3-4.
Deştî, U. (2009). *Şî'rî Nawçey Mukrîyan. Silêmanî*. Mellbendî Kurdolocî.
Dilpak, T. (1945). Dengî Gêtîy Taze. *Dengî Gêtîy Taze*. 5, 8, 151.
Dirihî, E. (2006). Di kurdî de binavkirina nebatan. *Kurmancî*. 38, 433-438.
Dirihî, E. (2007). Flora Kurdistanê – II –. *Kurmancî*. 40, 456-463.
Dirihî, E. – Kiran, E. - Hekarî, X. (2011). Flora Kurdistanê – III –. *Kurmancî*. 48, 6.
Dirihî, E. (2012). Dar – Arbre – Tree. *Kurmancî*. 50, 2-3.
Dirîhî, E. (2016). Gulûgîyayên Kurdistanê – I –. *Kurmancî*. 58, 10.
Dirihî, E. (2016). Gulûgîyayên Kurdistanê – II –. *Kurmancî*. 59, 6-8.
Dirihî, E. (2013). *Ferhenga Navên Nebatan a Kurdî*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları.
Dogan, S. (2012). Peyvên kurdî yên ji herêma Qûlûyê. *Kurmancî*. 51, 3.
Donnacha, J. M. (2000). An Integrated Language Planning Model. *Language Problems and Language Planning*. 24, 1, 11-35.
Ebdulrehîm, U. (1960). Ferhengî Rojî Nwê. *Rojî Nwê*. 1, 1, 65.
Ebdulrehîm, U. (1960). Ferhengî Rojî Nwê. *Rojî Nwê*. 1, 2, 14.
Ebdulrehîm, U. (1960). Ferhengî Rojî Nwê. *Rojî Nwê*. 1, 3, 94.
Ebdulrehîm, U. (1960). Ferhengî Rojî Nwê. *Rojî Nwê*. 1, 4, 91.
Ebdulmecîd, E. (1986). Le barey Kobûnewe w Raspêrîyekanî Lê-

dwanî Rênûsî Yekgirtûy Kurdîyewe. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 15, 281-301.

Edmonds. (1945). Metbûatî Kurdî. Pakjaskut (Wer.). *Dengî Gêtîy Taze*. 5, 4, 54-57,60.

Effendi, M. Z. – Bashka, M. M. (1920). *Kitab i Awalamin i Qiraat i Kurdi*. Major E. B. Soane wa Captain W. J. Farrell (Amd.). Baghdad: Daira i Maarif i Baghdad.

Ehmed, Î. (1945). Bo Zanîn. *Gelawêj*. 6, 5, 4.

Ehmed, Î. (1946). Bo Zanîn. *Gelawêj*, 7, 1, 31.

Ehmed, Ş. F. (1982). Gîrûgiriftekanî Rênûsî Kurdî û Şêwey Çarkirdinyan. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 9, 112-134.

Elfabêya Qurdî 2. (1932). *Hawar*. 2, 5-6.

Elî, E. Ş. (2002). *Birayîm Ehmed Jîyan û Behre w Dahênanî*. Silêmanî: Çapxane w Kompîwterî Bedirxan.

Elî, S. M. (2006). Le Dewrûberî Ew Bilawkirawane da le barey Rênûsî Kurdîyewe Nûsrawin. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 31, 285-298.

Elî, C. (2013). *Nasyonalîzm û Nasyonalîzmî Kurdî*. Hewlêr: Endêşe bo Çap û Bilawkirdnewe.

Elî, K. E. (2017). Bestandardkirdinî Zimanî Kurdî. *Govarî Ekadîmî Kowarî Korî Zanyarî Kurdistan*. 37, 61-112.

Elîşêr, (1992). Termên coxrafî. *Kurmancî*. 10, 87.

Elîşêr, (1993). Tevn. *Kurmancî*. 13, 121.

Elîşêr, (1994). Ferhengoka Yûsif û Zuleyxa. *Kurmancî*. 14-15, 154.

Elîşêr, (1995). Alavên çandiniyê. *Kurmancî*. 16, 155-156.

Elîşêr, (1995). Aş. *Kurmancî*. 17, 177.

Elîşêr, (1996). Dem û rojên bi nav û nîşan. *Kurmancî*. 19, 203-204.

Elîşêr, (1997). Nifir, Nifirîn. *Kurmancî*. 21, 236-238.

Elîşêr: (1999). Du'a û niyaz. *Kurmancî*. 25, 274-279.

Elîşêr, (1999). Hinek ji xwarinên Serhedê – I –. *Kurmancî*. 26, 291-293.

Elîşêr, (2000). Hinek ji xwarinên Serhedê –II-. *Kurmancî*. 27, 301.

Elîşêr, (2001). Penîr. *Kurmancî*. 29, 331-332.

Elîşêr, (2001). Amanên axînî. *Kurmancî*. 30, 335.

Elîşêr, (2002). Navlêkirina heywanên kedî. *Kurmancî*. 31, 349.

Elîşêr, (2003). Termên coxrafyayê. *Kurmancî*. 33, 368.

Elîşêr, (2008). Termên wergera Şerefnamê ya Mela Mehmûdê Bazîdî. *Kurmancî*. 42, 1-2.
Elîşêr, (2008). Termên wergera Şerefnamê ya Mela Mehmûdê Bazîdî – II –. *Kurmancî*. 43, 2.
Elîşêr, (2009). Termên wergera Şerefnamê ya Mela Mehmûdê Bazîdî – III –. *Kurmancî*. 44, 2-3.
Elîşêr, (2009). 40 Hikayetên Mela Mehmûdê Bazîdî – I –. *Kurmancî*. 45, 3.
Elîşêr, (2009). Peyvên ji hêla Bidlîs û Wanê – I –. *Kurmancî*. 45, 2-3.
Elîşêr, (2010). 40 Hikayetên Mela Mehmûdê Bazîdî – II –. *Kurmancî*. 46, 2.
Elîşêr, (2010). Peyvên ji hêla Bidlîs û Wanê – II – û – III –. *Kurmancî*. 47, 2-3.
Elîşêr, (2011). Peyvên ji derdora Bidlîs û Wanê – IV –. *Kurmancî*. 49, 2-3.
Elîşêr, (2012). Sadiq Bahaeddîn Amêdî – Folklorê Kurdî Dastana Memê Alan. *Kurmancî*. 51, 2.
Elîşêr, (2013). Sadiq Bahaeddîn Amêdî – II Folklorê Kurdî. *Kurmancî*. 52, 3.
Elîşêr, (2013). Sadiq Bahaeddîn Amêdî – III Folklorê Kurdî – Dastana Memê Alan. *Kurmancî*. 53, 3.
Elîşêr, (2014). Sadiq Bahaeddîn Amêdî – IV Folklorê Kurdî. Kurmancî. 54, 2.
Elîşêr, (2014). Sadiq Bahaeddîn Amêdî – V - Folklorê Kurdî. Kurmancî. 55, 2.
Elîşêr, (2015). Hin peyvên ji derdora Bidlîs û Wanê. *Kurmancî*. 56, 4.
Elîşêr, (2015). Ferhengoka kurdî ya A. Jaba 1858 devoka Hekarî û revendên li derdora Mûş û Bazîdê. *Kurmancî*. 57, 2.
Elîşêr, (2016). Ferhengoka kurdî ya A. Jaba 1858 devoka Hekarî û revendên li derdora Mûş û Bazîdê – III -. *Kurmancî*. 59, 3.
Elîşêr, (2018). Ferhengoka kurdî ya A. Jaba 1858 devoka Hekarî û revendên li derdora Mûş û Bazîdê – IV –. *Kurmancî*. 63, 4-6.
Emîn, E. E. (1966). *Raberê Bo Îmlay Kurdî*. Bexdad: Çapxaney Selmanul Ezemî.
Emîn, N. E. (1982). Gîrûgiriftî Nûsînî Kurdî le Tay Terazûy Pîte Bizwên û Nebizwên da. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 9, 360-419.

Emîn, N. E. (2013). *Rêzimanî Kurdî*. Hewlêr: Çapxaney Hêvî.
Ergün, Z. (2021). Çend Kêşeyên Veguhestinê ji Kurdîya Soranî bo Kurdîya Kurmancî. *Nûbihar Akademî*. 15, 11-46.
Ertek, F. – Bagdu Keskîn, R. (2011). Navên çukan. *Kurmancî*. 48, 4-5.
Ergoşî, S. (2006). Dezgehên dewletê. *Kurmancî*. 38, 432-433.
Evdal, E. (1975). Niqtek Danîn. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 3, Beşî 1, 303-318.
Eyn. (1940). Nûsînêkî Rewan û Bêqurtim Lêy Ewêt. *Gelawêj*. 1, 3, 1-8.
Eyn. (1940). Îmlay Kurdî. *Gelawêj*. 1, 5-6, 1-6.
Ezîz Reşîd Akreyî, E. R. (1980). Le Dayikbûnî Destey Kurdî Korî Zanyarî Êraq. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 7, 3-6.
Ferec, H. (1932). Pîrozname. *Hawar*. 3, 3.
Ferguson, C. A. (I968). Language development. *Language Problems of Developing Nations*. In J. A. Fishman, C. A. Ferguson, J. Das Gupta (eds.). New York: Wiley. 27-35.
Ferhengî Kurdistan. (1958). *Hetaw*. 121, 1.
Ferhengvan, (1941). Ferhengoka Hawarê. *Hawar*. 27, 12.
Fishman, J. A. (1973), Language Modernization and Planning in Comparison with Other Types of National Modernization and Planning. *Language in Society*. 2, 1, 23-43.
Fishman, J. A. (1983). Modeling Rationales in Corpus Planning: Modernity and Tradition in Images of the Good Corpus. *Progress in Language Planning*. Cobarrubias J. ve Fishman J.A. (ed.). Berlin-Newyork-Amsterdam: Mouton Publishers,107-118.
G.M. (1958). Wuşey Kovar. *Hetaw*. 131, 23.
Gelawêj. (1941). *Hawar*. 27, 8-9.
Gewrî, E. S. (1933). Sehîtî le bo Zimanê Kurdî 2. *Hawar*. 22, 1.
Gilî, E. E. (1976). Puxtey Karekanî Kor. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 4, 480-492.
Gilî, E. E. (1980). Berêweberî Destey Kurd le Korî Zanyarî Îraq, "Raportêk le barey Karekanî Destey Kurdî Korî Zanyarî Êraqewe". *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd*". Bergî 7, 287-301.
Gokçen, M. S. - Kiliçaslan, H. (2014). Li Mêrdînê avahiyên kevirî, naskirina kevir û agahdariyên zanistî. *Kurmancî*. 54, 6-7.
Govarî Korî Zanyarî Kurd, (1973). Rênûsî Korr. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 1. Beşî 1, 344-379.

Govarî Korî Zanyarî Kurd, (1973). Çend Hewalêk. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 1. Beşî 1, 526-537.

Govarî Korî Zanyarî Kurd, (1974). Çend Hewalêk. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 2, Beşî Yekem, 941-948.

Hakkı, B. İ. (1324). Kürdler ve Kürdistan. *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi*. 1, 44-46.

Hassanpour, A. (2005). *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil 1918-1985*. İ. Bingöl & C. Gündoğan (Çev.). İstanbul: Avesta Yayınları.

Haugen E. (1959). Planning for a Standard Language in Modern Norway. *Antropological Linguistics*. 1, 3, 8-21.

Haugen, E. (1965). Construction and Reconstruction in Language Planning: Ivar Aasen's Grammar. *Word*. 21, 2, 188-207.

Haugen, E. (1966). *Language Conflict and Language Planning the Case of Modern Norwegian*. Cambridge, Massachustts: Harward University Press.

Haugen, E. (1983). The Implementation of Corpus Planning: Theory and Practice Union. *Progress in Language Planning*. Cobarrubias J. ve Fishman J.A. (ed.). Berlin-Newyork-Amsterdam: Mouton Publishers. 269-289.

Hawar. (1934). Name bo Lawanî Kurd le Iraqa. *Hawar*. 24, 9.

Hazim, H. (1994). Devokê Hekarîya. *Kurmancî*. 14-15, 144-147.

Hazim, R. (1995). Kurincî û kurinc. *Kurmancî*. 18, 193-194.

Hazim, R. (1996). Çend gotinên li ser nîşanên demên salê û guhurîna hewayî li hêla Hekarîya. *Kurmancî*. 19, 204-205.

Hazim, R. (1997). Nexweşiyên heywanan. Kurmancî. 22, 239-240.

Hazim, R. (1997). Bêje û termên rêzdariyê. *Kurmancî*. 23, 256-257.

Hazim, R. (1998). Termên rêzdariyê. *Kurmancî*. 24, 260-262.

Hazim, R. (1998). Çend peyvên kêmnas ji milê Hekariya. Kurmancî. 24, 267.

Hazim, R. (1999). Çend modelên bergûz anjî şel û şepika. *Kurmancî*. 26, 290-291.

Hazim, R. (2000). Termên trafîkê – I –. Kurmancî. 27, 299-300.

Hazim, R. (2000). Termên trafîkê – II –. *Kurmancî*. 28, 320-321.

Hazim, R. (2001). Nîşanên trafîkê – III –. *Kurmancî*. 29, 333.

Hazim, R. (2002). Termên kosmêtîk. *Kurmancî*. 31, 347-348.

Hejar, S. (1960). *Soranî yan Kirmancî*. Silêmanî: Çapxaney Jîn.
Henî, L. (1933). Sehîtî le bo Yekîtîya Zimanê Kurdî 5. *Hawar*. 23, 7-8.
Heşîvî. (1926). *Zarî Kirmancî*. 4, 15.
Hetaw, (1954). Yekêtî Ziman. *Hetaw*. 3, 18.
Hetaw (1954). Yekêtî Zimanî Kurdî Le ser şan û milî hemû layekman e -5-. *Hetaw*. 5, 9-10.
Hetaw (1954). Yekkirdinî (tewhîd)î Zimanî Kurdî. *Hetaw*. 9, 1-2.
Hetaw, (1958). Welam bo Zanay Gewre û Giran û Payeberz Mamosta Tewfîq Wehbî Begî Xoşewîst. *Hetaw*. 129, 4-5.
Hewramanî, M. E. (1990). Kurdîy Şêwezar. *Govarî Korî Zanyarî Kurd "Destey Kurd"*. Bergî 21 û 22, 263-329.
Hewramî, E. (2006). *Kurdistanî Pişt Qefqas*. Sidîq Salih (Pêdaçûnewe û Amadekirdin). Silêmanî: Binkey Jîn.
Hêmin (2014). *Sercem Nûsînekanî Mamosta Hêmin*. Hewlêr: Çapxaney Hewlêr.
Hikmet, S. M. E. E. (1926). Weten Xoşewîst e. *Zarî Kirmancî*. 6, 7.
Hirorî, N. (2003). Termên komputerê. *Kurmancî*. 33, 368-369.
Hirorî, N. (2004). Termên komputerê. *Kurmancî*. 34, 386.
Hirorî, N. (2005). Termên komputerê. Kurmancî. 37, 417.
Hirûrî, N. (2006). Termên rojnamevaniyê. *Kurmancî*. 38, 432.
Hirorî, (2007). Peyvên di rojnamevaniyê de. *Kurmancî*. 40, 455-456.
Hirorî, N. (2015). Baxê Kurda: Sercemê dîwana Ehmedê Nalbendî (I) Berg 1. *Kurmancî*. 57, 2.
Hirorî, N. (2017). Ji Baxê kurda: sercemê dîwana Ehmedê Nalbend – berg 1 – II –. *Kurmancî*. 60, 6.
Hirorî, N. (2017). Ji Baxê kurda: sercemê dîwana Ehmedê Nalbend – berg 1 – III – . *Kurmancî*. 61, 3.
Hirorî, N. (2018). Ji Baxê kurda: sercemê dîwana Ehmedê Nalbend – berg 1 – IV –. *Kurmancî*, hejmar 62, 6.
Hirorî, N. (2018). Ji Baxê Kurda: sercemê dîwana Ehmedê Nalbend, Berg 1 – V – . *Kurmancî*. 63, 2.
Hirorî, N. (2019). Ji Baxê Kurda: sercemê dîwana Ehmedê Nalbend berg 1 –VI-. *Kurmancî*. 65, 6.
Hisên, H. E. (2007). *Çeşne Edebî û Rojnamenûsîyekan û Rengdaneweyan le Jîyan û Jîn da (1932-1950)*. Silêmanî: Binkey Jîn.

Hişyar, H. (1944). Kurdistan Yekîtiya Kurd Çi ye û bi çi pêk tê. *Roja Nû*. 48, 1.

Hîlmî, P. R. (1970). Rêziman û Mêjûy Zimanî Kurdî. *Defterî Kurdewarî*. 1, 32-40.

Hîlmî, P. R. (1975). Bûjandnewey Ziman. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 3, Beşî 1, 143-197.

Hîwa. (1959-1960). Kongrey Mamostayanî Kurd le Şeqlawe. *Hîwa*. 3, 2-3, 95-116.

Hêvî. (1983). Pirsên alfabeya kurdî. *Hêvî*. 1, 9-18.

Hêvî. (1983). Alîkarî ji bo Ferhenga Kurdî – Fransizî. *Hêvî*. 1, 24.

Hêvî. (1983). Kitêbxana Enstîtuyê. *Hêvî*. 1, 38.

Hêvî. (1983). Enstîtuya Kurdî. *Hêvî*. 1, 207.

Husên, H. (2008). *Rojnamewanî Kurdî Serdemî Komarî Dêmukratî Kurdistan 1943-1947*. Hewlêr: Dezgay Çap û Bilawkirawey Aras.

Janson, T. (2018). *Dillerin Tarihi*. Mehmet Doğan (Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Kaval, M. (1988). Navê navgînên deryayê. *Kurmancî*. 3, 16.

Kaval, M. (1989). Bêjeyên ku cihan nîşan didin. *Kurmancî*. 4, 30.

Kaval, M. (1989). Termên Hiqûqî. *Kurmancî*. 5, 39.

Kaval, M. (1990). Termên Hiqûqî. Kurmancî. 6, 47.

Kaya, E. D. (2018). *Dil Planlaması Açısından Türk Dil Devriminin Değerlendirilmesi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kazim, E. (1961). Ajawey Zarawekan. *Hîwa*. 5, 34, 23-27.

Kendal (1983). Evîna zimên evîna welêt e. *Hêvî*, 1, 7-8.

Kılıç, H. (1990). Termên Çandinî. *Kurmancî*. 6, 43-46.

Kılıç, H. (1990). Termên çandiniyê. *Kurmancî*. 7, 51-52.

Kılıç, H. (1991). Navên pez û dewaran. *Kurmancî*. 8, 61-64.

Kiliçaslan, H. (1992). Peyvên Adet û Rusûmatê el Ekrad Mela Mahmud Beyazîdî. *Kurmancî*. 10, 88-89.

Kiliçaslan, H. (1992). Heywanên nav malê. *Kurmancî*. 10, 85-86.

Kiliçaslan, H. (1992). Ferhengoka Ronahî. *Kurmancî*. 10, 94-95.

Kiliçaslan, H. (1992). Ferhengoka Ronahî. *Kurmancî*. 11, 104.

Kiliçaslan, H. (1993). Xanî. *Kurmancî*. 12, 111-113.
Kiliçaslan, H. (1993). Avahî û alavên avahiyê. *Kurmancî*. 13, 130-131.
Kiliçaslan, H. (1993). Malbat û merivatî. Kurmancî. 12, 118-119.
Kiliçaslan, H. (1995). Ferhengoka Roja Nû. *Kurmancî*. 16, 166-168.
Kiliçaslan, H. (1995). Ferhengoka Roja Nû (III). *Kurmancî*. 17, 189-191.
Kiliçaslan, H. (1996). Ferhengoka Roja Nû (II). *Kurmancî*. 20, 219-220.
Kiliçaslan, H. (2001). Hesp. *Kurmancî*. 30, 346.
Kiliçaslan, H. (2003). Devoka Berrîya Mêrdînê –I –. *Kurmancî*. 33, 365-366.
Kiliçaslan, H. (2004). Devoka berrîya Mêrdînê – II –. *Kurmancî*. 34, 378-380.
Kiliçaslan, H. (2004). Devokê berrîya Mêrdînê – III –. *Kurmancî*. 35, 393-394.
Kiliçaslan, H. (2005). Devokê Berriya Mêrdînê – IV –. *Kurmancî*. 36, 396-398.
Kiliçaslan, H. (2005). Devokê Berriya Mêrdînê – V –. *Kurmancî*. 37, 418-419.
Kiliçaslan, H. (2012). Devoka Berrîya Mêrdînê (6). *Kurmancî*. 51, 3.
Kiliçaslan, H. (2013). Devokê Berrîya Mêrdînê – VII –. *Kurmancî*. 53, 4.
Kiliçaslan, H. (2014). Devokê Berrîya Mêrdînê. *Kurmancî*. 55, 3.
Kiliçaslan, H. (2015). Devokê berriya Mêrdînê IX. *Kurmancî*. 56, 1.
Kiliçaslan, H. (2016). Hin berhemên ji tirî. *Kurmancî*. 58, 3.
Kiliçaslan, H. (2016). Devokê Berriya Mêrdînê – X –. *Kurmancî*. 59, 4.
Kiliçaslan, H. (2017). Devokê Berrîya Mêrdînê – XI –. *Kurmancî*. 61, 3.
Kiliçaslan, H. (2018). Devoka Berrîya Mêrdînê – XII –. *Kurmancî*. 62, 3.
Kiliçaslan, H. (2018). Devokê Berrîya Mêrdînê – XII –. *Kurmancî*. 63, 3.
Kiliçaslan, H. (2019). Devokê Berrîya Mêrdînê –XIII-. *Kurmancî*. 64, 3.
Kılıçaslan, H. (2019). Devokê Berrîya Mêrdînê – XIV-. *Kurmancî*. 65, 4.
Kiliçaslan, H. - Zengî, D. (1995). Çek. *Kurmancî*. 17, 191-192.
Kiliçaslan, H. - Aydogan, M. (1996). Îdyomên kurdî. *Kurmancî*. 19, 213-214.
Kiliçaslan, H. - Aydogan, M. (1996). Îdyomên kurdî (II). *Kurmancî*. 20, 217-219.
Kiliçaslan, H. - Aydogan, M. (1997). Îdyomên kurdî -III-. *Kurmancî*. 21, 234-235.

Kiliçaslan, H. - Aydogan, M. (1997). Îdyomên kurdî -IV-. *Kurmancî*. 22, 245-247.
Kiliçaslan, H. - Aydogan, M. (1997). Îdyomên kurdî -V-. *Kurmancî*. 23, 253-255.
Kiliçaslan, H. - Aydogan, M. (1998). Îdyomên kurdî –VI –. *Kurmancî*. 24, 262-263.
Kiliçaslan, H. - Aydogan, M. (1999). Îdyomên kurdî –VII –. *Kurmancî*. 25, 270-272.
Kiliçaslan, H. - Aydogan, M. (1999). Îdyomên kurdî – VIII –. *Kurmancî*. 26, 295-297.
Kiliçaslan, H. - Aydogan, M. (2000). Îdyomên kurdî – IX –. *Kurmancî*. 27, 303-305.
Kiliçaslan, H. - Aydogan, M. (2001). Îdyomên kurdî –XI –. *Kurmancî*. 30, 338-339.
Kiliçaslan, H. - Aydogan, M. (2004). Îdyomên kurdî – XIII –. *Kurmancî*. 34, 382-383.
Kiliçaslan, H. - Aydogan, M. (2004). Îdyomên kurdî – XIV –. *Kurmancî*. 35, 387-389.
Kiliçaslan, H. –Cîhan, B. (2013). Têlkarî. *Kurmancî*. 52, 4-5.
Kiliçaslan, H. –Şucaî, B. (1998). Termên matematîkê – I –. *Kurmancî*. 24, 259.
Kiliçaslan, H. –Şucaî, B. (1999). Termên matematîkê – II –. *Kurmancî*. 25, 269-270.
Kiran, E. S. (2012). Heşare – Heşere – Insecte – Insect. *Kurmancî*. 50, 3.
Kiran, E. S. (2012). Ferhenga pezxwedîkirinê. *Kurmancî*. 50, 6.
Kiran, E. S. (2013). Heşare – Haşare – Insecte – Insect – II –. *Kurmancî*. 52, 5.
Kiran, E. S. (2012). Masî û masîvanî. *Kurmancî*. 50, 4-5.
Kiran, E. S. (2013). Ferhenga pezxwedîkirinê – II –. *Kurmancî*. 52, 2-3.
Kiran, E. (2014). Ferhenga pezxwedîkirinê – III –. *Kurmancî*. 54, 2.
Kiran, E. S. (2016). Faûna Semender, beq, req, kûsî. *Kurmancî*. 58, 2.
Kiran, E. S. (2016). Heşare. *Kurmancî*. 58, 8-9.
Kiran, E. S. (2016). Hinek termên entomolojîyê. *Kurmancî*. 58, 9.

Kiran, E. (2016). Nexweşiyên nebatên çandinê. *Kurmancî*. 59, 5.
Kiran, E. (2018). Gumgumok. *Kurmancî*. 62, 1-2.
Kiran, E. (2019). Marên Kurdistanê. *Kurmancî*. 64, 1-2.
Kiran, E. (2019). Hinek heywanên ku navê wan bi Kurd û Kurdistanê hatine bi nav kirin. *Kurmancî*. 65, 3.
Kongrey Mamosta û Wêjewananî Kurd le Şeqlawe. (1959). *Hetaw*. 162, 1-5.
Kongrey Duwemî Mamosta Wêjewananî Kurd. (1960), *Hetaw*. 184, 1.
Kongrey Duwemî Mamostayanî Kurd le Şeqlawe. (1960). *Hetaw*. 184, 7-8.
Korî Zanyarî Kurd, (1973). Zarawî Kargêrî. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 1, Beşî 1, 419-525.
Korî Zanyarî Kurd, (1973). Çend Hewalêk. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 1. Beşî 1, 526-537.
Korî Zanyarî Kurd, (1973). Mercekanî Yarmetîdanî Kitêbdanan û Wergêran û Lêkolînewe. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 1, Beşî 1, 538-542.
Korî Zanyarî Kurd, (1974). Le Barey Lîstî Yekemî Zarawî Kargêrîyewe. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 2, Beşî 1, 880-893.
Korî Zanyarî Kurd, (1974). Lîstey Duwemî Zarawekanî Kor. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 2, Beşî 1, 894-939.
Korî Zanyarî Kurd, (1974). Lîstey Sêyemî Zarawekanî Kor. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 2, Beşî 2, 166-218.
Korî Zanyarî Kurd, (1974). Kor Le Kongrey Yekyetî Nûseran da. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 2, Beşî 1, 872-879.
Korî Zanyarî Kurd, (1975). Lîstey Çwaremî Zarawekanî Kor. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 3, Beşî 1, 497-542.
Korî Zanyarî Kurd, (1975). Lîstey Pêncemî Zarawekanî Kor. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 3, Beşî 2, 1975, 526-553.
Korî Zanyarî Kurd, (1975). Puxtey Karekanî Kor. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 3, Beşî 2, 554-568.
Korî Zanyarî Kurd, (1976). Lîstey Şeşemî Zarawekanî Kor. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 4, 476-479.
Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd", (2002) Kobûneweyek bo Giftûgo le barey Zarawewe le Korî Zanyarî Êraq/ Destey Kurd da. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 29 û 30, 303-313.

Korî Zanyarî Êraq “Destey Kurd”, (2002) Bangewazêk le Lîjney Rêzimanî Kurdîyewe le Destey Kurdî Korî Zanyarî Êraq. *Govarî Korî Zanyarî Êraq “Destey Kurd”*. Bergî 29 û 30, 3014-318.

Kurd, L. (1933). Sehîtî le bo Yekîtîya Zimanê Kurdî. *Hawar*. 21, 1-2.

Kurdistanî, H. (1926). Le Nûsînî Taze. *Dîyarî Kurdistan*. 16, 8-9.

Kurdo, Q. (1960). *Ferhenga Kurdî – Rûsî*. Moskva: Neşirxana Dewletê ya Ferhengêd Zimanê Miletêd Dereve û Yê Sovêtîstanê.

Kurdo, Q. (2021). *Rêzimana Kurdî Kurmancî-Soranî*. Z. Ergün (Ji Kurdiya Soranî). İstanbul: Nûbihar.

Kurdperwer, L. (1933). Kaxezî Aşkira. *Hawar*. 15, 2-5.

Kurdî, H. (1930). Le Xakî Kurdistan da Zimanî Kurdî bo çî Nebêyte Zimanêkî Resmî. *Zarî Kirmancî*. 22, 9.

Kurmancî, (1987). Nûkirina Kurmancî. *Kurmancî*. 1, 3.

Kurmancî, (1987). Rastnivîsîna Jimaran. *Kurmancî*. 1, 3.

Kurmancî, (1987). Jimarên Rêzê. *Kurmancî*. 1, 3.

Kurmancî, (1987). Navên Coxrafî. *Kurmancî*. 1, 4-6.

Kurmancî, (1987). Demên Salê. *Kurmancî*. 1, 6.

Kurmancî, (1987). Navên Mehan. *Kurmancî*. 1, 6.

Kurmancî, (1987). Rojên Heftê. *Kurmancî*. 1, 6.

Kurmancî, (1988). Reng. *Kurmancî*. 2, 7.

Kurmancî, (1988). Meywe. *Kurmancî*. 2, 7-8.

Kurmancî, (1988). Hêşînahî – Sewzî. *Kurmancî*. 2, 8.

Kurmancî, (1988). Al an Ala?. *Kurmancî*. 2, 10.

Kurmancî, (1988). Key û Kevanî. *Kurmancî*. 2, 11.

Kurmancî, (1988). Bijî an Aferîn. *Kurmancî*. 2, 11.

Kurmancî, (1988). Navên Îdarî. Kurmancî. 2, 11-12.

Kurmancî, (1988). Navgînên Neqliyê. *Kurmancî*. 2, 12.

Kurmancî, (1988). Anatomiya Mirov. *Kurmancî*. 3, 13-15.

Kurmancî, (1988). Termên siyasî û îdarî. *Kurmancî*. 3, 17-18.

Kurmancî, (1988). Rastnivîsîna lêkera Bûnê. *Kurmancî*. 3, 18 .

Kurmancî, (1988). Giyayên Dermanan. *Kurmancî*. 3, 19.

Kurmancî, (1988). Termên Rojnamevaniyê. *Kurmancî*. 3, 19.

Kurmancî, (1989). Ji Nameyên Xwendevanan. *Kurmancî*. 4, 29-30.

Kurmancî, (1989). Termên rojname û rojnamevaniyê. *Kurmancî*. 4, 21.

Kurmancî, (1989). Anatomiya mirov. *Kurmancî*. 5, 31-32.
Kurmancî, (1990). Anatomiya mirov. *Kurmancî*. 6, 41-42.
Kurmancî, (1990). Anatomiya Mirov. *Kurmancî*. 7, 49-50.
Kurmancî, (1990). Kî pê dizane?. *Kurmancî*. 7, 55.
Kurmancî, (1991). Anatomiya Mirov. *Kurmancî*. 8, 67.
Kurmancî, (1991). Termên rêzimanî. *Kurmancî*. 9, 77-78.
Kurmancî, (1992). Lawirên Kedî. *Kurmancî*. 10, 86-87.
Kurmancî, (1992). Peyivnasî. *Kurmancî*. 11, 106-107.
Kurmancî, (1993). Peyivnasî. *Kurmancî*. 12, 120.
Kurmancî, (1993). Peyivnasî. *Kurmancî*. 13, 131.
Kurmancî, (1993). Nuqteşanî/Xalbendî. *Kurmancî*. 13, 133.
Kurmancî, (1996). Simbêl. *Kurmancî*. 20, 215.
Kürd Tamim-i Maarif Cemiyeti Beyannamesi. (1985). *Jîn*. M. E. Bozarslan (Amadekar). Uppsala: Weşanxaneya Deng. 2, 10, 467-471.
Kürd Talabe Hêvî Cemiyeti Beyannamesi. (1985). *Jîn*. M. E. Bozarslan (Amadekar). Uppsala: Weşanxaneya Deng. 5, 22, 937-938.
Law of The Kurdish Academy. (1973). *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 1. Beşî 1, 785-793.
Le Babet Yekêtî Zimanî Kurdîyewe. (1955). *Hetaw*. 35, 3.
Lewendî, M. (1993). Ferhengoka Zargotina Kurdên Sûriyê. *Kurmancî*. 13, 122-124.
Lewendî, M. (1994). Ferhengoka Zargotina Kurdên Sûriyê –II- (ji sitrana Mîr Mendelî û Gulistan). *Kurmancî*. 14-15, 149-150.
Lewendî, M. (1995). Devoka Qerejdaxê. *Kurmancî*. 16, 169-171.
Lewendî, M. (1995). Devoka Qerejdaxê. *Kurmancî*. 17, 183-187.
Lewendî, M. (1996). Devoka Qerejdaxê – III –. *Kurmancî*. 19, 208-209.
Lewendî, M. (1996). Devoka Qerejdaxê (IV). *Kurmancî*. 20, 223-225.
Lewendî, M. (1997). Devoka Qerejdaxê – V –. *Kurmancî*. 21, 232-233.
Lewendî, M. (1997). Devoka Qerejdaxê – VI –. *Kurmancî*. 22, 240-241.
Lewendî, M. (1997). Devoka Qerejdaxê – VII –. *Kurmancî*. 23, 249.
Lewendî, M. (1998). Devoka Qerejdaxê – VIII –. *Kurmancî*. 24, 264-266.
Lewendî, M. (1999). Devoka Qerejdaxê – IX –. *Kurmancî*. 25, 272-274.
Lewendî, M. (1999). Devoka Qerejdaxê – X –. *Kurmancî*. 26, 294-295.
Lewendî, M. (2000). Devoka Qerejdaxê – X –. *Kurmancî*. 28, 312-315.

Lîjney Danan û Lêkolînewey Zarawe Zanistîyekan, (1976). Zarawe Zanistîyekan. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 4, 433-475.

Lîjney Ziman û Zanistekanî, (1975). Rêzimanî Axawtinî Kurdî be pêy Lêkolînewey Lîjney "Ziman û Zanistekanî". *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 3, Beşî 1, 398-496.

Lîjney Ziman û Zanistekanî, (1975). Rêzimanî Axawtinî Kurdî be rêy Lêkolînewey Lîjney Ziman û Zanistekanî. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 3, Beşî 2, 241-358.

Lîjney Ziman û Zanistekanî, (1976). Rêzimanî Axawtinî Kurdî be pêy Lêkolînewey Lîjney Ziman û Zanistekanî. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 4, 289-400.

Lîjney Ziman û Zanistekanî, (1977). Rêzimanî Axawtinî Kurdî be pêy Lêkolînewey Lîjney Ziman û Zanistekanî. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 5, 343-421.

Lîjney Ziman û Zanistekanî, (1978). Rêzimanî Axawtinî Kurdî be pêy Lêkolînewey Lîjney Ziman û Zanistekanî. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 6, 344-485.

Lîjney Zimanî Kurdî, (1983). Zimanewanî Berawirdkarî le nêwan Zarekurdîyekan da. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*, Bergî 10, 277-337.

Lîjney Rêziman le Korî Zanyarî Îraq – Destey Kurd, (1986). Ristesazî le Zimanî Kurdî da. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 14., 160-200.

Lîjney Rêziman le Korî Zanyarî Îraq – Destey Kurd, (1986). Ristesazî le Zimanî Kurdî da. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd*. Bergî 14, 160-200.

Jafarzadeh, M. (2021). Kurdîya Xorasanê (I). *Kurmancî*. 66, 6.

M... (1920). Bo Xu Wilatîyekan be Hemûyetî bo Ehmed Beg. *Pêşkewtin*. 6, 1.

M. X. (1920). Bo Daîrey Alîyey Pêşkewtin. *Pêşkewtin*. 19, 1.

M.X. (2013). Ziman. *Rojî Kurd*. Koma Xebatên Kurdolojîyê (Amdekar). İstanbul: Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê.

Marif, E. H. (1973). Binçîney Dananî Ferhengêkî Kurdî-Erebî. *Perwerde û Zanist*. 6, 57-84.

Marif, E. H. (1975). Puxtey Karekanî Kor. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 3, Beşî 1, 543-567.

Marif, E. H. (1981). Kurteyekî Mêjûy Nûsînî Kurdî be Elfûbêy Erebî. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 8, 66-120.

Marif, E. H. (1982). Gîrûgiriftî Rênûsî Kurdî be Elfûbêy Erebî. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 9, 16-77.

Marif, E. H. (1983). Rênûsî Kurdî le Rojnamey Têgeyîştinî Rastî da. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 10, 76-132.

Matras, Y. – Reerşemius, G. (2017). Standardkirdinî be bê Dewlet. Hesenê Qazî (Wergêr). *Kanîzar*. 12, 57-90.

Meqsedî Cemîyet. (1926). *Zarî Kirmancî*. 1, 8.

Merîwanî, T. B. (1949). Kurdî û Zanistî. *Gelawêj*. 10, 2, 5.

Mezher, K. (1973). Puxtey Karekanî Kor le Xulî Yekem û Dûhemî da. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 1. Beşî 1, 322-355.

Mezher, K. (1974). Puxtey Karekanî Kor. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 2, Beşî Yekem, 828-858.

Mêjînî Firok Cejnî Firok. (1929). *Zarî Kirmancî*. 20, 7-8.

Mihemed, M. (1975). Rûnkirdneweyekî Pêwîst. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 3, Beşî 1, 389-397.

Mihemed, M. (1976). Rênûsî Kor. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 4, 232-288.

Mihemed, M. (1982). Çareserkirdinî Gîrûgiriftekanî Rênûs û Elfûbêy Kurdî. *Govarî Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 9, 268-359.

Mihemed, E. E. (1977). Puxtey Karekanî Kor le Mawey Sê Salî Xulî Duwemî da le 5. 3. 1974ewe ta 5. 3. 1977. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 5, 422-434.

Mihemed, E. E. (1977). Puxtey Karekanî Kor" Le Mawey Sê Salî Xulî Duwemî da le 5. 3. 1974ewe ta 5. 3. 1977. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 5, 422-434.

Mihemed, E. E. (1978). Puxtey Karekanî Kor. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 6, 486-492.

Milan, W. G. (1983). Contemporary Models of Standardized New World Spanish: Origin, Development, and Use. *Progress in Language Planning*. Cobarrubias J. ve Fishman J.A. (ed.). Berlin-Newyork-Amsterdam: Mouton Publishers. 121-144.

Mukrîyanî, H. (1945). Mîcerson. *Dengî Gêtîy Taze*. 4, 5, 385-388.

Mukrîyanî, G. (2572). *Elfûbêy Kurdî Wênedar be Tîpî Latînî*. Hewlêr: Çapxaney Kurdistan.

Mukrîyanî, G. (2012). *Ferhengî Mehabad*. Hewlêr: Çapxaney Aras.

Mutkî, X. X. (2004). *Elîfbêya Kurdî*. İstanbul: Hîvda İletişim.

Nahir, M. (1977). The five aspects of language planning. *Language Problems and*

Language Planning. 1, 2, 107-123.

Nahir, M. (1984). Language planning goals: A classification. *Language Problems and Language Planning*. 8, 3, 294-327.

Narozî, E. (2001). Peyvên stranên folklorî. *Kurmancî*. 30, 339-340)

Narozî, M. E. (2002). Peyvên stranên folklorî. *Kurmancî*. 31, 354-355.

Narozî, E. (2003). Peyvên stranên folklorî. *Kurmancî*. 33, 367-368.

Narozî, M. E. (2004). Peyvên stranên folklorî. *Kurmancî*. 34, 380-381.

Narozî E. (2004). Peyvên di stranan de. *Kurmancî*. 35, 391-392.

Narozî E. (2005). Peyvên di stranan de. *Kurmancî*. 36, 401-402.

Narozî, E. (2005). Peyvên di stranan de. *Kurmancî*. 37, 419-420.

Narozî, E. (2006). Peyvên di stranan de. *Kurmancî*. 39, 448-450.

Narozî, E. (2007). Peyvên di stranan de Strana Ehmed Begê û Teyar Begê. *Kurmancî*. 41, 4-5.

Narozî, E. (2008). Peyvên di stranan de Strana Teyar û Derwêş. *Kurmancî*. 42, 3.

Narozî E. (2008). Peyvên di stranan de. *Kurmancî*. 43, 3.

Narozî E. (2009). Peyvên di stranan de. *Kurmancî*. 44, 3.

Narozî, E. (2009). Peyvên di stranan de. *Kurmancî*. 45, 5.

Narozî (2010). Peyvên di stranan de". *Kurmancî*. 46, 4.

Narozî, E. (2010). Peyvên di stranan de. *Kurmancî*. 47, 1.

Narozî, E. – Çalî, L. (2011). Peyvên ji dîwana Exlatî. *Kurmancî*. 49, 1.

Narozî, E. (2017). Ji ferhengoka Memdûh Birîfkanî ya dawîya dîwnaa wî – IV –. *Kurmancî*. 60, 6.

Narozî, E. (2021). Mamik û tiştanokên hêla Xerzan. *Kurmancî*. 66, 2.

Narozî, E. (2014). Peyvên ji dîwana Şêx Memdûhê Birîfkanî. *Kurmancî*. 55, 2.

Narozî, E. (2015). Ji ferhengoka Memdûhê Birîfkanî ya dawîya dîwana wî -1-. *Kurmancî*. 56, 3.

Narozî, E. (2015). Ji ferhengoka Memdûhê Birîfkanî ya dawîya dîwana wî – II. *Kurmancî*. 57, 1.

Narozî, E. (2016). Ji ferhengoka Memdûh Birîfkanî ya dawîya dîwana wî – III –. *Kurmancî*. 59, 2.

Nawxoş, S. (2010). Şêwezarî Hewlêr Hewlêk bo Standerêkî Nwê le ber Roşnayî Planî Ziman. *Zimannasî*. 7, 5-21.

Nebez, C. (1957). *Nûsînî Kurdî be Latînî*. Bexda: Çapxaney Me'arif.

Nebez, C. (1960). *Hendêk Zarawey Zanistî*. Silêmanî: Çapxaney Kameran

Nebez, C. (1960). Zarawekanî Lîjney (Rîyazîyat) Le Jêr Wirdbînî Lêkolînewe da. *Rojî Nwê*. 1, 6, 102-109.

Nebez, C. (1960). Zarawekanî Lîjney (Rîyazîyat) Le Jêr Wirdbînî Lêkolînewe da 2. *Rojî Nwê*. 1, 7, 112-121.

Nebez, C. (1960). Zarawekanî Lîjney (Rîyazîyat) Le Jêr Wirdbînî Lêkolînewe da 3. *Rojî Nwê*. 1, 8, 85-91.

Nebez, C. (1960). Zarawekanî Lîjney (Rîyazîyat) Le Jêr Wirdbînî Lêkolînewe da. *Rojî Nwê*. 1, 11, 106-111.

Nebez, C. (1976). *Zimanî Yekgirtûy Kurdî*. Bambêrg /Almanya: Bilawkirawey Yekêtî Neteweyî Xwêndkaranî Kurd le Ewrûpa.

Nebez, C. (1978). Serincêk le Çend Zaraweyekî Tazebekarhatû û Korî Zanyarî Kurd. *Govarî Kolêcî Edebîyat*. 22, 79-115.

Nebez, C. (2007). *Xwêndewarî be Zimanî Kurdî*. Dezgay Rageyandinî Kongrey Nîştimanî Kurdistan.

Nerîman, N. (1988). *Biblîyografyay Dused Salî Kitêbî Kurdî 1787-1986*. Bexdad: Wezaretî Roşinbîrî û Rageyandin Dezgay Roşinbîrî û Bilawkirdnewey Kurdî.

Neşrîyata Hêvî Civata Telebeê Kurdan. (1921). *Hînkerê Zimanê Kurdî Rêberê Zimanê Her Du Kurdî Kurmancî-Babanî*. Babi Alî: Çapxaneyê Necmul Îstîqbal.

Nezan, K. (2005). Peyvên kêmnas. *Kurmancî*. 37, 413-416.

Nezan, K. (2006). Peyvên kêmnas – II –. *Kurmancî*. 39, 440-444.

Nezan, K. (2009). Pêşgotin. *Kurmancî*. İstanbul: Avesta.

Nursi, B. S. (2004). *İctimaî Dersler*. İstanbul: Zehra Yayınclık.

Nûman, S. (2000). Lîstikên gelerî. *Kurmancî*. 27, 305-306.

Nûman, S. (2001). Hinek lîstikên gelêrî – II –. *Kurmancî*. 29, 328-329.

Nûman, S. (2005). Xanî Mal û navmal. *Kurmancî*. 37, 417.

Nouman, S. (2007). Xanî, mal, navmal. Kurmancî. 41, 2-4.
Nouman, S. (2009). Xanî, mal, navmal – II –. Kurmancî. 44, 4.
Nûman, S. (2009). Peyvên Fransizî di Kurmancîya Cezîrê de. *Kurmancî*. 46, 1-2.
Nûman, S. (2009). Peyvên fransizî di kurmancîya Cezîrê de – II –. *Kurmancî*. 47, 4.
Nouman, S. (2012). Peyvên îranî – kurdî di Quranê de. *Kurmancî*. 51, 2.
Nûman, S. (2016). Şetrenc. *Kurmancî*. 59, 2016, 4-5.
Nûrî, M. (1920). Le Yekçûnî Herf. *Pêşkewtin*, 44, 3-4.
Nûrî, M. (1922). Ziban. *Pêşkewtin*. 91, 1-2.
Nûrî M. (1922). Bê Ziman Beseziman. *Pêşkewtin*. 95, 5-6.
Omerxalî, X. (2012). Peyvên di Qewlên Êzdiyan de – V –. *Kurmancî*. 51, 1.
Onursal, C. (2000). Devoka Botan – I –. *Kurmancî*. 28, 321-322.
Onursal, C. (2001). Devoka Botan – II –. *Kurmancî*. 29, 329-331.
Onursal, C. (2001). Devoka Botan – III –. *Kurmancî*. 30, 343-344.
Opengîn, E. (2018). Peyvên devera Şemdînan – I –. *Kurmancî*. 63, 3-4.
Osmanowa, B. (1980). Le barey Çakkirdinî Zimanî Turkîyewe. *Govarî Korî Zanyarî Kurd "Destey Kurd"*. Şukur Mistefa ji azerî kirîye kurdî. Bergî 7, 60-80.
Ökten, K. H. (2006). Siyasal Tarih ile Felsefenin Kesişim Noktası: Fichte'nin Alman Ulusuna Söylevleri., *Alman İdealizmi: I*. E. A. Kılıçaslan & G. Ateşoğlu (Hazırlayan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
Paşmawey Projekanî Kongrey Mamostayekanî Kurdan le Şeqlawe. (1959). *Hetaw*. 164, 4-10.
Perwerde û Pêgeyandinî Afret Pêwîst e. (1927). *Zarî Kirmancî*. 8, 4.
Pêristî Zarawey Destûrî Polî Dûy Nawendî (1960). *Rojî Nwê*. 1, 6, 99-100.
Pijderî, L. (1934). Mijde Bo Lawanî Kurd. *Hawar*. 24, 8.
Pirsyarî Gelawêj. (1940). *Gelawêj*. 1, 2.
Pîrot, (1932). Eksî Seday Hawar. *Hawar*. 10, 1-3.
Pîrot, (1925). Kurdî be Çi Herfê Binûsrê. *Dîyarî Kurdistan*. 11-12, 9-11.

Qazî, R. (1997). *Pêşmerge*. Z. Evci (Kurmancîkirin). Stockholm: Nûdem.

Qirgeyî, E. (1954). Yekêtî Zimanî Kurdî. *Hetaw*. 17-18, 2-4.

Qirgeyî, E. (1955). Yekêtî Zimanî Kurdî. *Hetaw*. 25, 2-4.

Rabin, C. (2019). A Tentative Classification of Language-Planning. *Can Language Be Planned?*. Joan Rubin and Björn H. Jernudd (eds). Honolulu: The University Press of Hawaii. 264-266.

Rehîl, Y. (1957). Ferhengî Kurdî. *Hetaw*. 114, 14.

Reşîd, X. (1961). Serincêk le Perawî Zarawey Zanistî Kurdî. *Rojî Nwê*. 1, 12, 27-30.

Reşîd, C. (1976). Êskbendî Mirov. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 4, 83-96.

Reşîd, T. (2011). *Em bi Zimanê Xwe Kurd in*. İstanbul: Do Yayınları.

Rojî Nwê, (1960). Zarawey Bîrkar. *Rojî Nwê*. 1, 5, 59-66.

Rojî Nwê, (1960). Zarawey Bîrkar. *Rojî Nwê*. 1, 6, 79-87.

Rojî Nwê, (1960). Zarawekanî Perwerdey Nîştimanî Bo Qutabxaney Seretayî û Nawendekan. *Rojî Nwê*. 1, 6, 89-97.

Rojî Nwê, (1960). Zarawey Destûrî Polî Şeşî Seretayî. *Rojî Nwê*. 1, 6, 98.

Rojî Nwê, (1960). Zarawey Tendirustî. *Rojî Nwê*. 1, 6, 101.

Rubin, J. (2019). Evaluation and Language Planning. *Can Language Be Planned?*, Joan Rubin and Björn H. Jernudd (eds). Honolulu: The University Press of Hawaii. 205-238.

Sadoğlu, H. (2010). *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sadiq, T. (1960). Ferhengî Xal. *Hîwa*. 3, 5, 68-69.

Sadiq, T. (1961). Zimanekeman Heley Nûsîn. *Rojî Nwê*. 2, 3, 65-67.

Salih, A. U. (2017). Korî Zanyarîy Kurd. *Govarî Ekadîmyay Kurdî*. 39, 241-280.

Sebrî, O. (1933). Sehîtî 3. *Hawar*. 22, 1-2.

Sebirî, O. (1983). Elifbê ya Kurdî. *Hêvî*. 1, 19-20.

Seîd, M. S. (1982). Firêdan û Helbiwardin le Bekarhênan û Nûsînî Kurdî da. *Govarî Korî Zanyarî Êraq "Destey Kurd"*. Bergî 9, 212-228.

Sidqî, S. (1928). *Muxteserî Serf û Nehwî Kurdî*. Bexdad: Çapxaney Necah.

Simo, R. (1983). Çend Gilî û Gazind ji bona Zimanê Kurdî!. *Hêvî*. 1, 22-23.
Soran, Z. (1991). Termên çandiniyê li hêla Mêrdînê. *Kurmancî*. 8, 57, 59-61.
Soran, Z. (1991). Peyvên Dîwana Tîrêj. *Kurmancî*. 9, 74-77.
Soran, Z. (1993). Nan û nanpêjî. *Kurmancî*. 13, 128-129.
Soran, Z. (1994). Ristin. *Kurmancî*. 14-15, 135-136.
Soran, Z. (1996). Ferhengoka Hawarê. *Kurmancî*. 19, 206-207.
Soran, Z. (1996). Ferhengoka Hawarê (II). *Kurmancî*. 20, 225-227.
Soran, Z. (1997). Ferhengoka Hawarê – III –. *Kurmancî*. 21, 234.
Soran, Z. (1997). Ferhengoka Hawarê – IV –. *Kurmancî*. 22, 247.
Soran, Z. (1997). Ferhengoka Hawarê – V –. *Kurmancî*. 23, 255-256.
Soran, Z. (1998). Ferhengoka Hawarê – VI –. *Kurmancî*. 24, 266-267.
Soran, Z. (2008). Aşê avê ji gundê Darê Mêrdîn. *Kurmancî*. 42, 4-5.
Soran, Z. (2019). Peyvên ji zargotina kurda ji pirtûka O. Celîl û C. Celîl, 1978. *Kurmancî*. 64, 3.
Soran, Z. (2019). Peyvên ji Zargotina Kurda ji pirtûka: O. Celîl û C. Celîl, 1978. *Kurmancî*. 65, 4.
Soran, Z. (2021). Peyvên ji Zargotina Kurdan (III). *Kurmancî*. 66, 5.
Sorî, H. (1933). Sehîtî le bo Yekîtîya Zimanê Kurdî. *Hawar*. 16, 1-2.
Şahîn, Î. (2018). Stêrnasî – I –. *Kurmancî*. 62, 4.
Şakelî, F. (1984). Çend Aliyên Rewşa Zimanê Kurdî. *Hêvî*. 2, 29-34.
Şalî, Q. (1960). Zarawey Tendirustî. *Rojî Nwê*, 1, 5, 85.
Şaweys, H. M. (1925). Nûsînî Kurdî Çon Bê?. *Dîyarî Kurdistan*. 5, 8-9.
Şaweys, M. H. (1925). Nûsînî Kurdî Çon Bê?. *Dîyarî Kurdistan*, sal 1, j. 6, 7-8.
Şaweys, M. H. (1925). Îmlay Kurdî Hirûfatî Erebî. *Dîyarî Kurdistan*. 8, 7-9.
Şaweys, M. H. (1925). Îmlay Kurdî Hirûfatî Erebî. *Dîyarî Kurdistan*. 10, 9-12.
Şaweys, H. (1926). Le Nûsîn û Şêwe da Serbexoyî. *Dîyarî Kurdistan*. 13-14, 18-20.
Şaweys, H. (1926). Le Nûsîn û Şêwe da Serbexoyî 2. *Dîyarî Kurdistan*. 15, 10-12.

Şêrzad, Î. (1973). Damezirandinî Korî Zanyarî Kurd. *Govarî Korî Zanyarî Kurd.* Bergî 1, Beşî 1, 3-8.

Şêrzad, Î. (1974). Sê Sal le Temenî Kor. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 2, Beşî 2, 5-10.

Şucaî, B. (1998). Termên komputerê. *Kurmancî*. 24, 267.

Şucaî, B. (1999). Termên komputerê. *Kurmancî*. 25, 279.

Şucaî, B. (1999). Termên komputerê. *Kurmancî*. 26, 297.

Şucaî, B. (2000). Zimanê partî. *Kurmancî*. 28, 309-310.

Şucaî, B. (2001). Ferhenga partî-kurdî – III –. *Kurmancî*. 30, 344-345.

Şucaî, B. (2004). Ferhenga Avestayî-Kurdî Beş 1. *Kurmancî*. 34, 383-385.

Şucaî, B. (2005). Ferhenga Avestayî-Kurdî Beş II. Kurmancî. 36, 406-408. Şucaî, B. (2006). Ferhenga Avestayî-Kurdî. *Kurmancî*. 39, 450-452.

Şucaî, B. (2021). Çend gul û gihayên Gelîyê Kotolê. *Kurmancî*. 66. 3-4.

T... (1331). Kürd Gençlerimizden Bir Temenni. *Hetawî Kurd*. 1. 8-10

Taha Şahîn, Î. (2014). Balindeyên li Kurdistanê – I –. *Kurmancî*. 54, 3-5.

Taha Şahîn, Î. (2016). Balindeyên li Kurdistanê – II –. *Kurmancî*. 58, 4-5.

Taha Şahîn, Î. (2016). Endamên laşen çûkan. *Kurmancî*. 58, 6.

Taha Şahîn, Î. (2016). Komek peyvên girêdayî bi balindeyan ve. *Kurmancî*. 59, 1-2.

Taha Şahîn, Î. (2019). Nexşên berrikan. *Kurmancî*. 65, 5-6.

Taze Çapkirawekan (1956). *Hetaw*. 80, 17-20.

Tofîq, H. T. (?). *Elfubêy Kurdî be Pîtî Erebî û Pîtî Latînî Dirustbûn û Peresendinî 1898-1932*. Nerîman Ebdula Xoşnaw (Wergêr).

Turgut, M. Ş û Elîşêr, (2016). Hin peyvên hêla Başûrê Wanê. *Kurmancî*. 59, 3.

Turgut, M. Ş. û Elîşêr, (2017). Hin peyvên hêla Başûrê Wanê – II –. *Kurmancî*. 60, 3-4.

Turgut, M. Ş. û Elîşêr, (2017). Hin peyvên hela Başûrê Wanê – III –. *Kurmancî*. 61, 1.

Uzun, M. (1991). Ferhengoka Memê Alan. *Kurmancî*. 9, 81-83.
Uzun, M. (1992). Ferhengoka Hawarê. *Kurmancî*. 11, 105-106.
Uzun, M. (1993: 127). Ferhengoka Hawarê. *Kurmancî*. 13, 127.
Vedad, İ. (1985). Kürdçe Lisanımız. *Jîn*. M. E. Bozarslan (Amadekar). Uppsala: Weşanxaneya Deng. 2, 9, 434-435.
Veli Kasımoğlu, V.- Polat, E. (2006). Flora Kurdistanê. *Kurmancî*. 38, 425-431.
Veroj, S. (2018). *Du Birayên Bedirxanî: Celadet û Kamiran Bedirxan 1913-1923*. İstanbul: Dara.
Veroj, S. (2023). *Kurdistan siyasi, içtimai, edebi, ilmi haftalık müstakil fikir mecmuasıdır*. Stenbol: Weşanên Dara.
Wanlî, Î. Ş. (1960). Yekxistinî Zibanî Kurdî. *Hîwa*. Fatih Ebdulkerîm (Wer.). 4, 30, 15-35.
Webîrhênanewe. (1927). *Zarî Kirmancî*. 11, 19-20.
Wehbî, T. (1925). Kurdîyekeman be Çon Herfêk we Çon Binûsîn?. *Dîyarî Kurdistan*. 5, 5-6.
Wehbî, T. (1925). Kurdîyekeman be Çon Herfêk we Çon Binûsîn?. *Dîyarî Kurdistan*. 6, 5-6.
Wehbî, T. (1929). *Destûrî Zimanî Kurdî Cîzmî Yekem*. Bexda: Tabaet-il Hedîse.
Wehbî, T. (1933). *Xwêndearîy Baw / Xöndewariy' Baw*. Beghdha: Darut Tabaet-il Hediyse.
Wehbî, T. (1940). Belawekirdinî Arîyekan bo Ewrûpa û Asya. *Gelawêj*. 2, 13-19.
Wehbî T. (1942). Ferhengokî Gelawêj. *Gelawêj*. 3, 7-8, 94-96.
Wehbî T. (1942). Ferhengokî Gelawêj. *Gelawêj*. 3, 9-10, 87-94.
Wehbî T. (1942). Gelaley Ferhengî Kurdî- Ferhengokî Gelawêj. *Gelawêj*. 3, 11-12, 89-96.
Wehbî T. (1943). Gelaley Ferhengî Kurdî - Ferhengokî Gelawêj. *Gelawêj*. 4, 1, 53-56.
Wehbî T. (1943). Gelaley Ferhengî Kurdî - Ferhengokî Gelawêj. *Gelawêj*. 4, 2, 53-56.
Wehbî T. (1943). Tika. *Gelawêj*. 4, 2, 56.
Wehbî, T. (1943). Bakûr=Şîmal; Nîwero=Cinûb. *Dengî Gêtîy Taze*. 1, 1, 44-45.

Wehbî, T. (1943). Destûrî Zimanî Kurdî. *Dengî Gêtîy Taze*. 1, 2, 39-42.
Wehbî, T. (1943). Pisor, Azad (Aza, Zat), Şareza. *Dengî Gêtîy Taze*. 1, 3, 37-39.
Wehbî, T. (1944). Selam Serdeqî Şikand. *Dengî Gêtîy Taze*. 1, 6, 21-24.
Wehbî, T. (1973). Eslî Pîte Qalîy Şêwey Silêmanî. *Govarî Korî Zanyarî Kurd*. Bergî 1, Beşî 1, 9-38.
Wehbî, T. (2022). *Sercemî Berhemî Tofîq Wehbî Bergî Duwem Beşî Yekem Zimanewanî û Ferheng*. R. Salih (Amad.). Silêmanî: Binkey Belgandin û Lêkolînewey Jîn.
Xal, Ş. M. (2005). *Ferhengî Xal*. Hewlêr: Dezgay Çap û Bilawkirdnewey Aras.
Xeberî Şar. (1930). *Zarî Kirmancî*. 22, 16.
Xelîl, T. (2001). Devoka Kurdên Qefqasyayê. *Kurmancî*. 29, 323-325.
Xelîl, T. (2003). Zayîn û mirina heywanan. *Kurmancî*. 33, 370-371.
Xelîl, T. (2006). Peyvên kurdî û îranî di ermenî de. *Kurmancî*. 39, 339-340.
Xelîl, T. (2007). Pêwendiyê ermenkî û kurdî yên zimên. *Kurmancî*. 41, 5.
Xelîl, T. (2008). Gotinên rûsî ku derbasî kurmancî bûne. *Kurmancî*. 43, 1-2.
Xelîl, T. (2014). Peyvên ji *Gundê Mêrxasan* ya Elîyê Evdirehman. *Kurmancî*. 55, 1.
Xelîl, T. (2015). Ji Gundê Mêrxasan ya Elîyê Evdirehman (II). *Kurmancî*. 56, 3-4.
Xesrew, C. (1957). Yekêtî Zimanî Kurdî Goranêk be Ser Şêwekeman da. *Hetaw*. 98, 1-3.
Xweyîyê Hawarê, (1932). Li ser Yekîtîya Zimanê Kurdî. *Hawar*. 10, 6-8.
Xwediyê Hawarê, (1941). Sê Tarîxên Hawarê. *Hawar*. 27, 4-5.
Yalar, M. (2009). *Hazırlayıcı Faktörleri Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş*. Bursa: Emin Yayınları.
Yildirim, K. (2013). Tiba Melayê Erwasî. *Kurmancî*. 53, 2.
Yildiz, A. (2013). Kuvarik. *Kurmancî*. 52, 1.
Yücel, C. S (2018). *Kürt Edebiyatının Anatomisi*. Y. D. Garabedyan (Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
Zapsu, E. R (2023). *Perek Zêrîn ji Tarîxê*. N. Zivingî (Amd.). Van: Peywend.

Zarî Kirmancî, (1926). Welamî Zarî Kirmancî. *Zarî Kirmancî*. 6, 12.
Zarî Kirmancî, (1927). Xoşxwanî. *Zarî Kirmancî*. 11, 13.
Zarî Kirmancî, (1929). Teşekurname. *Zarî Kirmancî*. 19, 7.
Zaza, N. (1983). Çend Gotin li ser Zimanê Kurdî. *Hêvî*. 1, 21.
Zekî Beg, M. E. (1940). Zimanî Kurdî Çon Yek Egirêt. *Gelawêj*. 1, 2-12.
Zekî, M. E. (1984). *Du Teqalay Bêsûd*. Lenden: Çapxaney Helwêst.
Zeydanlî, V. (1992). Termên Hiqûqî (III). *Kurmancî*. 10, 91.
Zeydanli, V. (1992). Termên Hiqûqî (II). *Kurmancî*. 11, 107-108.
Zeydanlî, V. (1993). Termên Hiqûqî (III). *Kurmancî*. 12, 115-116.
Zeydanlî, V. (1993). Termên Hiqûqî. *Kurmancî*. 13, 121-122.
Zeydanlî, V. (1995). Termên Hiqûqî (V). Kurmancî. 16, 171.
Zeydanlî, V. (1997). Termên hiqûqî. *Kurmancî*. 23, 250.
Ziman û Nûsînman. (1930). *Zarî Kirmancî*. 21, 4-5.
Zinar, Z. (1992). Ferhengoka Sirr ul-Mahşera Feqî Reşidê Hekarî. *Kurmancî*. 10, 96.
Zinar, Z. (1992). Ferhengoka Mîrsad-ul Etfal a Şêx Mihemedê Kerbela (II). *Kurmancî*. 11, 99.
Zinar, Z. (1993). Çend peyvên kêmnas ji Dîwana Melayê Cizîrî. Kurmancî. 12, 120.
Zinar, Z. (1994). Ferhengoka Mewlûda Bateyî. Kurmancî. 14-15, 148.
Zinar, Z. (1994). Ferhengoka Nehc-ul Enam a Mele Xelîlê Sêrtî. *Kurmancî*. 14-15, 148.
Zîlan, R. (1988). Peyvên Kurdî Di Klasîkên Me de Mewlûda Kurmancî. *Kurmancî*. 2, 8-10.
Zîlan, R. (1988). Biharat. *Kurmancî*. 3, 16-17.
Zîlan, .R. (1989). Ji pirsgirêkên rêzimanî Raweya neyînî. *Kurmancî*. 5, 36-39.
Zîlan, R. (1990). Li ser rastnivîsîna çend tiştan. *Kurmancî*. 7, 50-51.
Zîlan, R. (1991). Li Ser Rastnivîsîna Çend Tiştan (II). *Kurmancî*. 9, 69-70.
Zinar, Z. (1991). Ferhengoka Nûbara Ehmedê Xanî. *Kurmancî*. 9, 72-74.
Zîlan, R. (1991). Ferhengoka Roja Nû. *Kurmancî*. 9, 71-72.
Zîlan, R. (1991). Ferhengok. *Kurmancî*. 9, 80-81.

Zîlan, R. (1995). Çend pirsen rastnivîsê. *Kurmancî*. 16, 165.
Zîlan, R. (1996). Çend pirsên rastnivîsînê. *Kurmancî*. 19, 211-212.
Zîlan, R. (1996). Çend pirsen rastnivîsînê. *Kurmancî*. 20, 215-217.
Zîlan, R. (1996). Kevirên Bihadar. *Kurmancî*. 20, 227-230
Zîlan, R. (1997). Zimanê zarokan. *Kurmancî*. 22, 242-245.
Zîlan, R. (1997). Cureyên endamên laşê mirovan û îdyomên jê çêkirî. *Kurmancî*. 23, 251-253.
Zîlan, R. (1999). Cureyên endamên laşê mirovan û îdyomên jê çêkirî – II –. *Kurmancî*. 25, 280-285.
Zîlan, R. (1999). Hin cureyên endamên laş û îdyomên jêçêkirî. *Kurmancî*. 26, 298.
Zîlan, R. (2000). Hin cureyên endamên laş û îdyomên jêçêkirî. *Kurmancî*. 27, 302.
Zîlan, R. (2000). Hin cureyên endamên laş û îdyomên jêçêkirî. Kurmancî. 28, 315-319.
Zîlan, R. (2001). Peyvên dunavî – I –. *Kurmancî*. 30, 341-343.
Zîlan, R. (2002). Peyvên dunavî –II-. *Kurmancî*. 31, 356-358.
Zîlan, R. (2002). Berd – devî/ teraş. *Kurmancî*. 32, 359.
Zîlan, R. (2002). Hewan. *Kurmancî*. 32, 360.
Zîlan, R. (2002). Gul û gîya. *Kurmancî*. 32, 361.
Zîlan, R. (2002). Dar. *Kurmancî*. 32, 362-363.
Zîlan, R. (2002). Balinde. *Kurmancî*. 32, 363-364.
Zîlan, R. (2003). Peyvên dunavî – III –. *Kurmancî*. 33, 369-370.
Zîlan, R. (2004). Peyvên dunavî – IV –. *Kurmancî*. 34, 377-378.
Zîlan, R. (2004). Peyvên dunavî – VI –. *Kurmancî*. 35, 389-391.
Zîlan, R. (2005). Peyvên dunavî – VII –. *Kurmancî*. 36, 399-401.
Zîlan, R. (2005). Paşgirên kurdî – I –. *Kurmancî*. 36, 409-412.
Zîlan, R. (2005). Paşgirên kurdî – II –. *Kurmancî*. 37, 421-424.
Zîlan, R. (2006). Paşgirên kurdî – III –. *Kurmancî*. 39, 445-447.
Zîlan, R. (2006). Pêşgirên kurmancî. *Kurmancî*. 39, 453-454.
Zîlan, R. (2007). Peyvên di qewlên Êzîdiyan de. *Kurmancî*. 41, 1-2.
Zîlan, R. (2008). Qewlên Êzîdîyan – II –. Kurmancî. 42, 2.
Zîlan, R. (2008). Guherîna hin dengan. *Kurmancî*. 42, 7-8.
Zîlan, R. (2008). Peyvên di qewlên Êzîdîyan de – III –. *Kurmancî*. 43, 3-4.

Zîlan R. (2009). Peyvên di qewlên Êzîdiyan de – IV – “ (1) Kurmancî. 44, 1.
Zîlan, R. (2009). Folklor: “Hikyatêd cimaeta Kurdîyê” ya Heciyê Cindî. *Kurmancî*. 45, 4.
Zîlan, R. (2010). Folklor – II – “Hikyatêd cimaeta Kurdîyê” ya Heciyê Cindî. *Kurmancî*. 46, 3-4.
Zîlan, R. (2010). Folklor – III – “Hikyatêd cimaeta kurdîyê” ya Heciyê Cindî. *Kurmancî*. 47, 4.
Zîlan, R. (2011). Folklor – IV – “Hikyatêd cimaeta kurdîyê” ya Heciyê Cindî. *Kurmancî*. 49, 1-2.
Zîlan, R. (2012). Folklor (V) “Hikyatêd Cimaeta Kurdîyê” ya Hecîyê Cindî. *Kurmancî*. 51, 4.
Zîlan, R. (2013). Folklor – VI “Hikyatêd Cimaeta Kurdîyê” ya Heciyê Cindî. *Kurmancî*. 53, 3.
Zîlan, R. (2014). Folklor – VII “Hikyatêd Cimaeta Kurdîyê” ya Heciyê Cindî. *Kurmancî*. 55, 3.
Zîlan, R. (2014). Hin peyvên kêmnas / nenas – I –. *Kurmancî*. 55, 4.
Zîlan, R. (2015). Hin peyvên kêmnas / nenas (II). *Kurmancî*. 56, 2.
Zîlan, R. (2015). Hin peyvên kêmnas – nenas – IV –. *Kurmancî*. 57, 3-4.
Zîlan, R. (20169. Hin peyvên kêmnas – nenas – V –. *Kurmancî*. 58, 6-7.
Zîlan, R. (2016). Hin peyvên kêmnas – nenas – VI –. *Kurmancî*. 59, 2.
Zîlan, R. (2017). Hin peyvên kêmnas – nenas – VII –. *Kurmancî*. 60, 3.
Zîlan, R. (2017). Hin peyvên kêmnas – nenas – VIII –. *Kurmancî*. 61, 4.
Zîlan, R. (2018). Hin peyvên kêmnas – nenas – IX –. *Kurmancî*. 62, 2-3.
Zîlan, R. (2018). Hin peyvên kêmnas – nenas – X –. *Kurmancî*. 63, 6.
Zîlan, R. (2019). Hin peyvên kêmnas-nenas (XI). *Kurmancî*. 64, 5-6.
Zîlan, R. (2019). Hin peyvên kêmnas-nenas –XII-. *Kurmancî*. 65, 2.
Zîlan, R. (2021). Hin peyvên kêmnas-nenas –XIII-. *Kurmancî*. 66, 2.
Zîlan, R. –Şucaî, B. (1999). Peyvên kurdî-îranî di zimanên cîran de 1. Di zimanê tirkî de – I –. *Kurmancî*. 26, 287-289.
Zîlan, R. –Şucaî, B. (2000). Peyvên kurdî-îranî di zimanên cîran de 1. Di zimanê tirkî de – II –. Kurmancî. 27, 306-308.
Zîlan, R. –Şucaî, B. (2000). Peyvên kurdî-îranî di zimanên cîran de 1. Di zimanê tirkî de – III –. *Kurmancî*. 28, 311.

Zîlan, R. –Şucaî, B. (2001). Peyvên kurdî-îranî di zimanên cîran de 1. Di zimanê tirkî de – IV –. Kurmancî. 29, 326-327.
Zîlan, R. –Şucaî, B. (2001). Peyvên kurdî-îranî di zimanên cîran de 1. Di zimanê tirkî de – V –. *Kurmancî*. 30, 336-337.
Zîlan, R. –Şucaî, B. (2002). Peyvên kurdî-îranî di zimanên cîran de 1. Di zimanê tirkî de (VI). *Kurmancî*. 31, 350-351.
Zîlan, R. –Şucaî, B. (2003). Peyvên kurdî-îranî di zimanên cîran de 1. Di zimanê tirkî de (VII). *Kurmancî*. 33, 372-376.

B) Kovar û Rojname

Dengî Gêtîy Taze, Berg 1, h. 1, 1943.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 1, h. 2, 1943.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 1, h. 3, 1943.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 1, h. 4, 1944.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 1, h. 6, 1944.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 2, h. 1, 1944.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 2, h. 2, 1944.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 2, h. 3, 1944.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 2, h. 4, 1944.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 2, h. 5, 1944.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 2, h. 6, 1944.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 3, h. 1, 1944.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 3, h. 2, 1944.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 3, h. 3, 1944.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 3, h. 4, 1944.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 3, h. 5, 1945.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 3, h. 6, 1945.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 4, h. 1, 1945.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 4, h. 2, 1945.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 4, h. 3, 1945.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 4, h. 4, 1945.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 4, h. 5, 1945.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 4, h. 6, 1945.
Dengî Gêtîy Taze, Berg 5, h. 1, 1945.

Hetaw, h. 1, 1954.
Hetaw, h. 3, 1954.
Hetaw, h. 5, 1954.
Hetaw, h. 7, 1954.
Hetaw, h. 9, 1954.
Hetaw, h. 15, 1954.
Hetaw, h. 25, 1955.
Hetaw, h. 30, 1955.
Hetaw, j. 43, 1955.
Hetaw, j. 44, 1955.
Hetaw, h. 46, 1955.
Hetaw, h. 80, 1956.
Hetaw, h. 90, 1957.
Hetaw, h. 127, 1958.
Hetaw, h. 163, 1959.
Kurmancî, h. 6, 1990.
Perwerde û Zanist, h. 4, 1972, r. 9-195.
Perwerde û Zanist, h. 7-8, 1974, r. 5-289.
Pêşkewtin, h. 1, 1920.
Pêşkewtin, h. 3, 1920.
Pêşkewtin, h. 6, 1920.
Pêşkewtin, h. 12, 1920.
Pêşkewtin, h. 15, 1920.
Pêşkewtin, h. 17, 1920.
Pêşkewtin, h. 18, 1920.
Pêşkewtin, h. 21, 1920.
Pêşkewtin, h. 34, 1920.
Pêşkewtin, h. 35, 1920.
Pêşkewtin, h. 51, 1921.
Pêşkewtin, h. 56, 1921.
Pêşkewtin, h. 59, 1921.
Pêşkewtin, h. 60, 1921.
Pêşkewtin, h. 82, 1921.
Pêşkewtin, h. 91, 1921.

Pêşkewtin, h. 95, 1922.
Pêşkewtin, h. 102, 1922.
Ronahî, h. 1, 1942.
Ronahî, h. 5, 1942.
Ronahî, h. 14, 1943.
Ronahî, h. 19, 1943.
Zarî Kirmancî, h. 1, 1926.

C) Tezên Çapnebûyî

Abdulla, J. J. (1980). *Some Aspect of Language Purism Among Kurdish Speakers*. Universty of York, Department of Language, Degree of Doctor of Philosophy in Language.

Araz, S. (2020). *La planification linguistque en diaspora: analyses linguistiques et sociolinguistiques des travaux du Séminairre Kurmancî*. L'Université de Rouen.

Kaya, E. D. (2018). *Dil Planlaması Açısından Türk Dil Devriminin Değerlendirilmesi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, M. Y. (2013). *Türk Dil Planlaması Bağlamında Türk Dil Kurumu (1932-1951)*. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Doktora Programı, İstanbul.

Ç) Çavkanîyên Dijîtal

Nihad M. Çetin, "Arap" 2/5, ARAP - TDV İslâm Ansiklopedisi (islamansiklopedisi.org.tr), dema wergirtinê: 19.09. 2021.

Tarîxçe-Ferhengistanê Zeban û Edebê Farsî https://apll.ir/%D8%AA%D8%A7%D8%B1%DB%8C%D8%AE%DA%86%D9%87/, dema wergirtinê: 02. 02. 2021.

Bibliotheque, https://www.institutkurde.org/ku/, dema wergirtinê: 26. 12. 2022.

Bûrsên xwendina bilind, https://www.institutkurde.org/ku/info/bursen-xwendina-bilind-1232551833, dema wergirtinê: 25. 12. 2022.

Em kî ne?, https://www.institutkurde.org/ku/info/em-k-icirc-

nes-1232551025, dema wergirtinê: 25. 12. 2022.
Lêkolîn-Weşangerî-Weşan, https://www.institutkurde.org/ku/info/l-ecirc-kol-icirc-n-amp-wesanger-icirc-wesan-1232551029, dema wergirtinê: 25. 12. 2022.

D) Hevdîtin

Aydogan, M-Lewendî, M. Hevdîtina Rûbirû. Dîyarbekir. Dem: 13. 07. 2022.
Zîlan, R. Hevdîtin bi rêya Whatsappê. Dem: 19. 09. 2022.

ŞEDDÂDÎLER DEVLETİ TARİHİ I
-Kafkasya'da Bir Kürt Hanedanı-
Gence ve Dvin Şeddâdîleri
(948-1088)

Ahmet DEMİR

Yayın No: 470 | Tarih
ISBN: 978-625-6605-57-2
Birinci Baskı: 2025

Genel Yayın Yönetmeni: Süleyman Çevik
Editör: Ercan Gümüş
Mizanpaj: Huseyn Zana
Kapak: İHB Reklam Ajansı

Baskı
Meteksan Matbaacılık ve Teknik San. Tic. Aş.
Beytepe Köy Yolu No: 3/06800
Bilkent-Çankaya/Ankara
Matbaa Sertifika No: 46519

*Nû***bihar**
Pak Ajans Yay. Tur. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Zeyrek Mah. Serdab Sk. No: 26/3 Fatih/İstanbul
Tel & Faks: 0212 519 00 09
www.nubihar.com | email: info@nubihar.com
Yayın Sertifika No: 51437

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 15
GİRİŞ 19
1. İslam'ın Azerbaycan'a Gelişi ve Kürtler.....19
2. Şeddâdîler Dönemi'nde Kafkasya'daki Siyasî Yapılanmalar ve Tevaif'ü-Mülûk Olgusu 30
2.1. Müslüman Devletler.....30
2.1.1. Büveyhîler/Buyîler (932-1062).....31
2.1.2. Müsafiriler/Salarîler (941-2/987-8).....38
2.1.3. Deysem b. İbrahim el-Kürdî.....40
2.1.4. Şirvanşahlar/Mezyedîler/Yezidîler Devleti (799-1607).....46
2.1.5. Derbend Haşimî Emîrliği 49
2.1.6. Revvadî Devleti (951-1227).....53
2.1.7. Hezbanîler (906-1126).....62
2.1.8. Tiflis Caferoğulları Emîrliği (912-1068).....66
2.1.9. Nahçıvan Emirliği/Nahçıvanşahlık/Ebu Dülefîler Devleti (983-1066).....68
2.2. Hıristiyan Devletler 72
2.2.1. Ani/Şirak/Şüregel Bagradunî/Pakradûnî Krallığı (885-1045). 72
2.2.2. Vanand Bagratlıları/Pakradunî Krallığı (962-1065) 74
2.2.3. Şeki Krallığı (835-1072).....76
2.2.4. Lori-Taşır-Dzoraget Bagratlıları/Alvank/Kürikyan Krallığı (982-1185) 80
2.2.5. İber-Abhaz/Gürcistan Bagratlıları.....81
2.2.6. Vaspurakan Ardzrunî Krallığı (908-1021).....85
2.2.7. Sünik Krallığı (987-1170) 87
2.2.8. Ani Theması (1045-1064) 89
2.2.9. Bizans'ın Doğu Sınırları.....95

1. ŞEDDÂDÎLERİN/FADLÛNÎLERİN KURULUŞU..... 97
1.1. Şeddâdî Ülkesi ve Sınırları.....97
1.1.1 Arran/Albania Bölgesi ve Başlıca Şehirleri 99
1.1.2. Ermeniye/İrminiye ve Şeddadîlerin Hükümran oldukları Başlıca Şehirler.....113
1.2. Şeddâdî/Şeddâdiyan İsminin Menşei.....121
1.3. Hanedanın Menşei 125
1.4. Şeddadilerin Ortaya Çıkmasına Zemin Sağlayan Şartlar: İsveçli Norman-Rus Saldırısına Kürtlerin Mukavemeti.....129
1.5. Şeddâdîlerin Ortaya Çıkışı.....132

2. MUHAMMED b. ŞEDDAD b. KARTU/KARTUK/KURTAK DÖNEMİ (340-344/951-955)..... 135
2.1. Muhammed b. Şeddad b. Kartu'nun Hükümdar Olması 136
2.2. I. Dvin Savunması ve Ebü'l Kasım el-Veyzurî'nin Bozguna Uğratılması.....141
2.3. Muhammed b. Şeddad'ın Til Hesle/Hesli Kalesi'ni İnşa Etmesi ve Sonuçları 144
2.4. II. Dvin Savunması ve Muhammed b. Şeddad'ın Şehri Terk Etmesi144
2.5. Muhammed b. Şeddad'ın Tekrar Dvin'e Dönmesi.....146
2.6. Bagradunî Kralı III. Aşot b. Abas'ın Şeddadî Ülkesine Saldırması. 147
2.7. Şeddâdîlerin Bakradunîlere Mukabele Etmeye Hazırlanmaları.. 148
2.8. Savaşın Başlaması ve Dvin Süvarilerinin Bakradunîlere Etkisi 149
2.9. Navrit/Tavrut Muharebesi.....150
2.10. Müsafirîlerin Dvin'i Ele Geçirmeleri (343/954) 151
2.10.1. Deysem b. İbrahim el-Kürdî'nin Azerbaycan'a Tekrar Hâkim Olması.....151
2.10.2. Merzübân b. Muhammed'in Esa retten Kurtulup Azerbaycan'a Gelmesi.....152
2.10.3. Müsafirîlerin Azerbaycan'ı Deysem b. İbrahim el-Kürdî'den Alması.....153
2.10.4. Müsafirîlerin Dvin'i Kuşatmaları 154
2.10.5. Muhammed b. Şeddad'ın Tekrar İhanete Uğraması ve Dvin'i Terk Etmesi.....155
2.11. Muhammed b. Şeddad'ın Vaspurakan'a Sığınması 156
2.12. Muhammed b. Şeddad'ın Yardım Almak İçin Bizans'a Başvurması. 156
2.13. Muhammed b. Şeddad'ın Vefatı (344/955-956) 158

3. EBÜ'L HASAN ALİ LEŞKERÎ b. MUHAMMED (I. LEŞKERİ) DÖNEMİ (344-368/955-979)..... 161
3.1. Fadl b. Muhammed'in Hamdanî Ülkesine yerleşmesi 164
3.2. Fadl b. Muhammed'in Leşkerî'nin Yanına Gelmesi.....165
3.3. Fadl b. Muhammed'in Müsafirî Ülkesine Yerleşmesi.....166
3.4. Seriyyelerin ve Siyavurdîlerin Gence Topraklarını Yağmalaması.. 168
3.5. Siyavurdîlerin Sûrmîn'e Saldırısı ve Fadl b. Muhammed Tarafından Hezimete Uğratılmaları.....169
3.6. Fadl b. Muhammed'in Elde Ettiği Sûrmîn Zaferinin Sonuçları.170
3.7. Fadl b. Muhammed'in Azerbaycan Üzerine Sefer Yapmaya Hazırlanması 171
3.8. Gencelilerin Fadl'dan Kardeşi Leşkerî'yî Davet Etmesini İstemeleri 172
3.9. I. Leşkerî Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed'in Gence'ye Gelmesi 174
3.10. Leşkerî ve Fadl Arasında Gerçekleşen Görüşme.....175
3.11. Fadl b. Muhammed'in Gencelilerle Yaptığı Sözleşmeyi Yenilemesi 176
3.12. Üzerinde Anlaşmaya Varılan Şartlar 177
3.13. Gence'nin Zaptı ve Şehirde Şeddâdî Yönetiminin Kurulması (971) 177
3.13.1. Müsafirîlerin Gence Saldırısı (361/972) 180
3.13.2. Gence Zaferinin Sonuçları.....182
3.14. I. Leşkerî Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed'in Berdea ve Şemkur'u Geri Alması.....183
3.15. Dvin Şeddadî Emirliğinin Yeniden Kurulması Üzerine Bir Değerlendirme.....184
3.16. Leşkerî Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed'in Vefatı (368/978-79) 185

4. MERZÜBAN BİN MUHAMMED DÖNEMİ (368-375/978-985) 187
4.1. Merzübân b. Muhammed'in Şeddâdî Hükümdarı Olması 187
4.2. Merzübân b. Muhammed'in Yönetimde Başarısız Olması.....189
4.3. Berdea Şehrinin Şirvanşahlar Tarafından Ele Geçirilmesi (372/982) 189
4.4. Halkın Merzübân'dan Yüz Çevirmesi ve Fadl b. Muhammed Etrafında Toplanması 190
4.5. Merzübân'ın Ortadan Kaldırılması (374/985) 191

5. I. EMÎR ES-SEYYİD EL-MANSÛR FADL/FADLÛN b. MUHAMMED DÖNEMİ (375-422/985-1031) 193
5.1. Bir Şeddâdî Prensi Hamdanîler Safında Bizanslılar Karşısında.. 193
5.2. Emîr es-Seyyid el-Mansûr Fadl/Fadlun b. Muhammed'in Hükümdar Olması 195
5.3. Emîr es-Seyyid el-Mansûr Fadl b. Muhammed'in Taşir Pagradunîlerine Karşı Başarısız Seferi (989–990) 196
5.4. Emîr es-Seyyid el-Mansûr Fadl b. Muhammed'in Berdea, Beylekan, Haçin, Horoz ve Tanzdik'i Zapt Etmesi (383/993).....199
5.4.1. Berdea ve Beylekan'ın Şeddadî Hâkimiyetine Alınması 199
5.4.2. Emîr es-Seyyid el-Mansûr Fadl b. Muhammed'in Tanzdik, Haçin ve Goroğ'u/Goroz'u Fethi (383/993).....203
5.4.3. Şaşvaş ve Şotkh Başta Olmak Üzere Parisos Şehirlerinin Fethi (394/1003) 206
5.5. II. Basileios'un Şeddadîleri Vergiye Bağladığı İddiası.....210
5.6. Emîr es-Seyyid el-Mansûr Fadl b. Muhammed'in Kahet'i/Kahetiya'yı ve Heret'i Ele Geçirmesi (1008) 212
5.7. Kafkasya Hıristiyanlarının Şeddâdîlere Karşı İttifakı ve Şemkur'a Saldırmaları.....215
5.7.1. Şemkur Muhasarası (1012).....217
5.7.2. Şemkur Antlaşması (1012) 218
5.8. Selçukluların İlk Kez Şeddâdî Ülkesinde Görülmeleri (1018-1021)..221
5.10. Dvin'in Fethi ve Şeddâdîlerin Dvin Kolunun Yeniden Kurulması (413/1022-23) 228
5.11. Nahçıvanşahlığın Pakradunîlerden Kurtarılıp Şeddadîlere Bağlanması 235
5.12. Siyavurdiyye'nin Fethi.....236
5.13. Şeddadî-Gürcü Savaşları ve Şemkur Zaferi (417/1026-27).....236
5.14. Hüdaferin Köprüsünün İnşa Edilmesi (418/1027) 238
5.14. Emîr es-Seyyid el-Mansûr I. Fadl/Fadlûn b. Muhammed'in Gürcistan Seferi ve Sonuçları (421/1030).....243
5.15. I. Emîr es-Seyyid el-Mansûr Fadl/Fadlûn b. Muhammed'in Oğlu Askaruya'nın İsyanı (421/1030) 247
5.16. Şeddadîlerin Komşularıyla Kurduğu Sıhriyet İlişkileri.....248
5.16.1. Şirvanşahlarla Sıhriyet İlişkileri 249
5.16.2. Mervanîlerle Sıhriyet İlişkileri 251
5.16.3. Taşir-Dzoraget Krallığıyla Sıhriyet İlişkileri.....255

5.17. Emîr es-Seyyid el-Mansûr Fadl/Fadlûn b. Muhammed'in Vefatı (422/1031).....256
5.18. Emîr es-Seyyid el-Mansûr Fadl b. Muhammed Dönemine Ait Keykavus'un Bir İzlenimi 259

6. EBÜ'L FETH MUSA b. I. FADL (422-425/1031-1034) ... 263
1.6.1. Askaruya b. Fadl Ayaklanmasının Bastırılması (421/1030)....264
6.2. Şeddadî Himayesindeki Şirvanşahlar Üzerine Düzenlenen Rus Saldırısının Püskürtülmesi (421/1031) 268
6.3. Ebü'l Feth Musa b. Fadl'ın Evlilikleri 271
6.4. Ebü'l Feth Musa b. Fadl'ın Vefatı.....273

7. EBÜ'L-HASAN ALİ BİN EBÜ'L FETH MUSA (II. LEŞKERÎ) (425-440/1034-1049) 275
7.1. Dönem Şairi Katran-ı Tebrizî'nin Dizelerinde Ebü'l-Hasan Ali II. Leşkerî'nin Zaferleri..... 277
7.2. Katran-ı Tebrizî'nin Dizelerinde Ebü'l-Hasan Ali II. Leşkerî'nin Medhi 280
7.3. Şeddadîlerin Başkomutanlarından Ebu'l Yüsr 283
7.4. Katran-ı Tebrizî'nin Şiirlerinde Ebü'l Muammer Kasım 288
7.5. Katran-ı Tebrizî'nin Şiirlerinde II. Leşkerî ve Emîr Ebu'l Fazl Cafer .. 289
7.6. Leşkerî'nin Ebu'l Fazl Cafer'in Kızıyla Evliliği 291
7.7. Katran-ı Tebrizî'nin Gence'den Ayrılıp Revvadîlerin Başkenti Tebriz'e Gitmesi.....292
7.8. Revvadîlerle İlişkiler.....292
7.9. Gürcü ve Ermenilerle İlişkiler.....295
7.10. Caferîlerle İlişkiler 297
7.11. Şirvanşahlarla İlişkiler.....301
7.12. Bizans ve Selçuklularla İlişkiler.....301
7.12.1. Gence Şeddâdîleri ile Dvin Şeddâdîlerinin Dış Politikaları...302
7.12.2. Selçukluların Şeddâdî Ülkesine Saldırısı 304
7.12.3. Selçuklu Prensi Kutalmış b. İsrail'in Gence Kuşatması 305
7.12.4. Gence'nin Kuşatılma Tarihi.....308
7.12.5. Bizans Kuvvetlerinin Yardıma Gelmesi ve Gence'nin Kuşatmadan Kurtulması 311
7.12.6. Gence Şeddâdîlerinin Bizans'a Bağlanması 313
7.12.7. II. Leşkerî'nin Vefatı (440/1049).....313

8. ANUŞİRVAN b. II. LEŞKERÎ ALİ b. MUSA b. FADL (440/1049) 317
9. EBÜ'L ESVÂR ŞAVUR b. I. FADL (Dvin: 1022–1049; Gence: 1049–1067)..... 323
9.1. Ebü'l Esvâr Şavur'un Bütün Şeddâdîlere Hükümdar Oluşu (1049)..325
9.1.1. Şeddâdî Şubeleri Arasında Birliğin Sağlanması.....325
9.1.2. Bir Şeddâdî Prensinin Hapisten Kurtarılması ve Bazı Değerlendirmeler.....326
9.2. Ermenilerle İlişkiler.....328
9.2.1. Ebü'l Esvâr Şavur'un Ermeni Kata (Katerina?) Hanım ile Evliliği..328
9.2.2. Ermeni Prensi Abirat'ın I. Ebü'l Esvâr Şavur'a Sığınması ve Encamı.....330
9.2.3. I. Ebü'l Esvâr Şavur'un Ağuvan Memleketini Ele Geçirmesi (1039-1040).....331
9.2.4. Kafkas Hıristiyanlarının Şeddâdîler Aleyhine İttifak Etmesi.334
9.2.5. Şeddâdîlerin Yenilmesi ve Ağuvan Topraklarının Elden Çıkması (1036) 339
9.3. Şeddâdîlerin Bizans-Ermeni İhtilafından Yararlanması 341
9.4. Ani Bagratunî Krallığı ile Şeddâdîler Arasındaki Barış Görüşmeleri.....344
9.4.1. Şeddâdîlerin Şüregel ve Aras Havzasındaki Fetihleri.....345
9.4.2. Ani Krallığı'nın Şeddâdîlere Verilmek İstenmesi 346
9.4.3. Bizans'ın Ani'yi Ele Geçirmesi 348
9.4.4. Şeddâdî-Bizans İlişkilerinin Bozulması 351
9.4.5. I. Dvin Savunması (1045).....353
9.4.6. II. Dvin Savunması ve Antlaşma (1046).....357
9.4.7. III. Dvin Savunması (1047).....361
9.4.7. IV. Dvin Savunması (1047-1048) 363
9.4.8. Bizans'ın Sahat Çukuru'na Saldırısı ve Hasan Bey'in Şehid Edilmesi.....364
9.4.9. Kutalmış'ın Dvin Şeddâdîlerinin Yardımına Gelmesi 368
9.5. Dvin Şeddâdîleri Hükümdarlığına Ebû'n Nasr İskender'in Tayin Edilmesi (1053-1106) 373
9.6. Ebü'l Esvâr Şavur'un Tuğrul Muhammed'le İlişkileri (1054)....374
9.7. Ebü'l Esvâr Şavur'un Şirak/Şüregel Topraklarına Saldırması (1055). 375
9.8. Nikephoros'un Şeddâdî Ülkesine Saldırısı (1055-1056).....378
9.9. Tiflis'in Şeddâdîlere Teslim Edilmek İstenmesi (454/1062).....381

9.10. Tiflis'in Şeddâdîlere Bağlanmasının Vezir Tarafından Engellenmesi (454/1062) 382
9.11. Şeddâdîlerin Alanlar, Şirvanşahlar ve Gürcistan'la İlişkileri ...383
9.11.1. Şeddâdîlerin Alanlarla İlişkileri 384
9.11.1.1. Alanların Şeddâdî Ülkesine Saldırısı (1062) 384
9.11.1.2. Gence Surlarının İnşaası (1063) ve Gence Kapı Kitabesi....386
9.11.2. Bizans ve Ermenilerden 1065'te Fethedilen Yerler 388
9.11.3. Alanların Gürcülerle Birlikte Şeddâdî Ülkesini Yağmalaması (1065).....389
9.11.4. Şeddâdîlerin Şirvanşahlarla İlişkileri 391
9.11.4.1. Kuyelmiyan/Kuylamiyan Kalesi'nin Fethi.....392
9.11.4.2. Şirvan ve Beridiye/Yesidiye'nin Zapt Edilmeleri 393
9.11.4.3. Sa'dun ve Çevresinin Şeddâdîlerin Eline Geçmesi 394
9.11.4.4. Kerr, Katran ve Hemawer/Hemavan'ın Şeddâdîlerin Eline Geçmesi 395
9.11.4.5. Şeddâdîlerle Şirvanşahların Barışması 395
9.11.4.6. Maskat Kalesi'nin Kürtlerin Saldısına Uğraması 396
9.11.4.7. Şirvanşahlarla Şeddâdîler Arasındaki Sıhrî Akrabalıklar...397
9.11.5. Şeddâdîlerin Gürcülerle İlişkileri 398
9.12. Şeddâdîlerin Selçuklularla İlişkileri 399
9.12.1. Alp Arslan Muhammed ve Ebü'l Esvâr Şavur'un Münasebetleri..399
9.12.2. Fethedilen Ani Şehrinin Şeddâdîlere Teslimi (1064).....402
9.13. I. Ebü'l Esvâr Şavur Döneminde Şeddâdî Ülkesinin Cihad Merkezine Dönüşmesi 409
9.14. Ebü'l Esvâr Şavur'un Vefatı (1067).....413

10. II. FADL/FADLÛN b. ŞAVUR'UN I. HÜKÜMDARLIK DÖNEMİ (1067-1068)..... 415
10.1. Alp Arslan Muhammed'in II. Kafkasya Seferi ve Şeddâdîleri Alakadar Eden Yönleri.....416
10.2. Tiflis ve Rustav'ın Şeddâdîlerin Yönetimine Girmesi.....417
10.3. II. Fadl/Fadlûn b. Şavur'un Gürcistan Seferi ve Esir Düşmesi . 420

11. EBÛ ALİ AŞOT/EŞVET ŞAVUR DÖNEMİ (Ağustos 1068-Nisan 1069)..... 425
11.1. Aşot b. Şavur'un Hükümdar Olması.....425
11.2. Aşot b. Şavur'dan Kalan Bir Sikkenin Değerlendirilmesi.....426

12. II. FADL/FADLÛN b. ŞAVUR'UN II. HÜKÜMDARLIK DÖNEMİ (1069-1073) 431
12.1. II. Fadl/Fadlûn b. Şavur'un Esaret Zamanları ve Serbest Kalması 431
12.2. II. Fadlûn'un Kavazın ve Agarin'i Tekrar Şeddâdî Topraklarına Katması 433
12.3. Agarin'in Elden Çıkması ve Gence'nin Yağmalanması (1071) .. 434
12.4. II. Fadlûn'un Şirvan Emîri Fariburz'u Cezalandırması (463/1071) . 434
12.5. Şeddâdî Hükümdarının Malazgirt Savaşı'na Katılması 435
12.6. Gag Kalesi'in Tekrar Şeddâdîlerin Eline Geçmesi 437
12.7. Ani'nin Selçuklulardan Mülken Alınması 439
12.8. Şeddâdîlerle Şirvanşahların Barışması ve Şeki'ye Girmeleri (1072) 441
12.9. II. Fadlûn b. Şavur'un Tahtan İndirilmesi (1073) ve Encamı .. 442
12.10. Şair Katran-ı Tebrizî ile II. Fadl/Fadlûn b. Şavur'un Münasebetleri 443

13. III. FADLÛN b. II. FADL/FADLÛN (1073-1088)..... 447
13.1. Celaleddîn Melikşah'ın Gence'yi Şeddâdîlerden Alması (1075) . 447
13.2. Celaleddîn Melikşah'ın Gence'yi Şeddâdîlere İade Etmesi (1076) .. 451
13.3. Gence Şeddâdîlerinin Ortadan Kaldırılması (1088) 455
13.4. III. Fadlûn b. II. Fadlûn'un Vefatı (1091) 459

SONUÇ 461
GENCE VE DVİN ŞEDDÂDÎLERİ (948-1088)..... 467
ÖZET 467

SHADDADIDS OF GANJA AND DVIN(948-1088) 471
ABSTRACT 471

BİBLİYOGRAFYA..... 475
Şeddadîlerle İlgili HARİTALAR ve GÖRSELLER..... 493

BİBLİYOGRAFYA

- AHMADOV, Shahı, *Azerbaycan'da Şiîliğin Yayılma Süreci*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri (İslam mezhepleri Tarihi) Anabilim Dalı), Ankara, 2005.
- AHMED b. MAHMUD, *Selçuk-Name*, (Nşr.: Erdoğan Merçil), İstanbul, 1972.
- AHMED LÜTFÜ MÜNECCİMBAŞI, *Babü'ş-Şeddadîye Min Kitabi Camiü'd-Düvel*, (Tahkik ve neşir: Vladimir Minorsky), Cambridge, 1953, 1-18.
- AKOPYAN, Alexander V., К шаддадидской нумизматике: чекан Искандара б. Шавура, правителя Двина, (K shaddadidskoĭ numizmatike: chekan Iskandara b. Shatura, pravitelya Dvina); *International scientific conference "Archaeology, Ethnology, Folklore of the Caucasus." Tbilisi-Gori, Batumi, 27-30 September 2010*, Tbilisi, 2011, 49-50.
- ....., Двин в начале XI – начале XII веков и новые материалы о его денежном обращении, (Dvin v nachale XI – nachale XII vekov i novyye materialy o yego denezhnom obrashchenii.), XVI All-Russian Numismatic Conference. St. Petersburg-Repino, April 18-23, 2011. Abstracts of communications and reports. SPb., 2011, 60-62.
- ....., "An unique coin of the Shaddadid ruler, Ashot ibn Shawur", *Journal of the Oriental Numismatic Society*, S. 195, 2008, 5-6.
- ....., "Şeddâdî Emiri Aşot bin Şavur'a Ait Nadir bir Sikke", *Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Çev.: Nevzat Keleş, Sayı, 24, Van, Bahar 2013, 87-90.
- AKSOY, Bilal, *Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli*, Ankara, 1985.
- AKYOL, Edip, "Anadolu'da Müslümanlara Karşı İlk Haçlı Yapılanması (Bizans – Seyfüddevle el-Hamdânî Mücadelesi", *Mukaddime*, S 2, Mardin, 2010, 79-96
- ALBAYRAK, Recep, *Türklerin İranı*, Ankara, 2013.
- ALLEN, W. E. D., The "March-Lands of Georgia", The Geographical Journal, VOl. 74, No 2 (Aug. 1929), pp. 135-156.
- ALPTEKİN, Coşkun, "Büyük Selçuklular", *Doğuştan Günümüze Büyük*

İslam Tarihi, VII, 95–232.
- ALTUNKANAT, Sedat, "Hırisityanlıkta Monofizit ve Diyofizit Kristolojinin Konsiller Açısından Değerlendirilmesi", Kesit Akademi Dergisi, 389-413
- ARİSDAGUÉS de LASDİVERD, *Histoire d'Arménie,* (Ed.: E. Prud'homme), Paris, 1864.
- ARİSTAKES LASTİVERTC'İ, *History*, (İngilizceye çev. Robert Bedrosian) New York, 1985.
- AŞURBƏYLİ, Sara, *Şirvanşahlar Dövleti VI-XVI Esrler*, Bakı, 2006.
- ....., "Şirvanşahlar", *DİA*, XXXIX, 211-213.
- ....., *Bakı Şeherinin Tarixi,* Rusça'dan Çeviren, Azer Bağırov, Bakı, 2006.
- ATEŞ, Ahmet, "Katran", *İA*, VI, İstanbul, 1993, 447-452.
- AYAN, Ergin, *Sultan Tuğrul Bey*, İstanbul, Aralık 2020.
- ....., "Alp Aslan'ın Gürcü-Ermeni Siyaseti", *Karadeniz Dergi*, S.2, 2010, 9-28.
- ....., "Selçuklu Fetihlerinden Önce Bizans'ın Ermenistan Politikası", *Tarihte Türkler ve Ermeniler-Ortaçağ*, Ankara 2014, II, 73-88.
- AYDOĞMUŞOĞLU, Cihat, *Tarihte Tebriz*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Tezi), Ankara, 2007.
- AZERBAYCAN MİLLİ KİTABXANASI, *Berde ve Berdelilier*, Bakı, 2010.
- el-AZÎMÎ, Ebu Abdullah Muhammed, *Azîmî Tarihi*, (Çev.: Ali Sevim) Ankara, 2006.
- AZİMLİ, Mehmet, "Büveyhîler", Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 2, Diyarbakır, 2005, VII, 19-32.
- BAHADIR, Günhan, "Anadolu'da Bizans-Sasani Etkileşimi (IV.-VII. Yüzyıllar), *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 6/1 Winter 2011, 685-703.
- BALA, Mirza, "Gürcistan", *İA*, IV, İstanbul, 1993, 837–845.
- ....., "Gence", *İA*, IV, İstanbul, 1993, 762-766.
- ....., "Kür", *İ.A.*, VI, İstanbul, 1993, 1081-1083.
- BARTHOLD, W., "Ani", *İA*, I, İstanbul, 1993, 435–437.
- ....., "Şirvan", *İA*, XI, İstanbul, 1993, 571-573.
- ....., "Şirvanşah", *İA*, XI, İstanbul, 1993, 573-575
- ....., "Âzerbaycan ve Ermenistan", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Çev.: İsmail Aka, Ankara, 1963, 79-87.
- ....., "Berza'a", *İA*, II, 545-546.
- BAŞARAN, Selman, "Huzeyfe b. Yemân", *DİA*, XVIII, 434-435.
- BAŞTAV, Şerif, "Sabir Türkleri", *Belleten*, XVII-XVIII (1941), 53-99.
- BEDİRHAN, Yaşar, "Ortaçağda Kafkasya'da Selçuklularla Gürcüler Arasında Siyasî Hâkimiyet Mücadelesi", *S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 5, KONYA, 2000, 159-184.
- BEDROSIAN, R., "Shaddadids", *Dictionary of the Middle Ages* (ed. J. R.

Strayer). New York, 1987, IX, 217-218.
- BELAZURİ, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Fütûhu'l Büldan*, Çev: Mustafa Fayda, Ankara, 1987.
- ....., *Fütûhü'l Buldân I*, Çev. Z. Kadir Ugan, İstanbul, 1955.
- ....., Ensâb el- Eşraf, Beyrut 1976.
- BERDZENIŞVILI, Nikoloz-Simon Canaşia, *Gürcüstan Tarihi*, (Çev. Hayri Hayrioğlu), İstanbul, 1997.
- BERKOK, İsmail, *Tarihte Kafkasya*, İstanbul, 1958.
- BEYGU Abdurrahim Şerif, *Erzurum Tarihi, Abideleri, Kitâbeleri*, İstanbul, 1936.
- BEZER, Gülay Öğün, "Şeddâdîler", *DİA*, XXXVIII, 409-411.
- BİÇER, Bekir, "Selçuklular ve Kürtler", *JASSS The Journal of Academic Social Science Studies*, V. VI, Issue 2, February 2013, 165-202.
- ....., "İslâm Tarihi Kitaplarında Kürtler Hakkındaki Rivayetler (7. Ve 12. Yüzyıl Arası)" *The Journal of Academic Social Science Studies, (JASSS), International Journal of Social Science,* December 2012, Vol. V, S. VI, 51-80.
- ....., (2019), "Kafkasya'da Kürt Varlığı", *International Journal of Kurdish Studies 5 (2),* 458-472, http://ijoks.com/en/download/article-file/766656, 3.01.2021.
- BİLGİLİ, Ali Sinan, "Osmanlı ve Safevî Hâkimiyetlerinde Tiflis (XVIII. Yüzyıl)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 21, İstanbul, 2009, 23-62.
- BLAIR, S., *The Monumental İnscriptions From Early İslamic Iran and Tranoxiana*, Leiden, 1992.
- BOSWORTH, C. E., "Shaddādids", *EI²* IX, 1997, 169-170.
- BROSSET, Marie Félicité, *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*, trc. Hrand D. Andreasyan, haz. Erdoğan Merçil, Ankara.
- BÜCHER, V. F., "Şebankare", *İA*, XI., İstanbul, 1993, 369-371.
- BÜNYADOV, Ziya, *Azerbaycan (VII.-IX. Asırlarda),* Bakı, 1989 ve 2007 baskıları.
- ....., *Azərbaycan Atabəyləri Dövləti,* Bakı, 2007.BÜNYADOV, M. – YUSUFOV, J. B., *Azerbaycan Tarihi*, Bakı, 1994.
- ....., *Azerbaycan Tarihi (En kadim zamanlardan xx. Asra dek) I. Cild*, Bakı, 2014.BÜNYATOV, Ziya Musa, "Azerbaycan" *DİA*, IV, İstanbul, 1991, 317-322.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*, (Çev.: Yıldız Moran), İstanbul, 1984.
- ....., "Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi", (Çev.: Yaşar Yücel-Bahaeddîn Yediyıldız), *Belleten*, LI-201, Ankara, 1988.
- ....., *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, Çev.: Yaşar Yücel – Bahaeddin Yediyıldız, Ankara, 1988.
- CENGIZ, Ercan, *XI. Ve XV. Yüzyıllar Arasında Kars*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora tezi, Erzurum, 2013

- ÇAKIRYAN, Güniz, *Robert Koçaryan Dönemi Ermenistan Basınında Türk-Ermeni İlişkileri (1998-2008)*, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2011.
- ÇAMİÇYAN, "Selçukîler (1021-1224)", Ermeniler Tarihi, (Çev., H. Andreasyan), TTK, İstanbul, 1941, Basılmamış Nüsha.
- CHAMİCH, Father Michael, *History of Armenia,* Vol. 2 of 2, Calcutta, 1827 (Published by forgotten Books, 2013).
- CÎGERXWÎN, *Tarîxa Kurdîstan II,* (Roja Nû Yay.), Stockholm/Sweden, 1987.
- ÇAĞLITÜTÜNCİGİL, Ersel, "Berde Türbesi'nin Sırlı Tuğla ve Çini Mozaik Süslemeleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* C. VIII, S. 2, İzmir, 2008, 35-63.
- ÇETİNKAYA, Nihat, *Iğdır Tarihi (Tarih, Yer Adları ve Bazı Oymaklar Üzerine)*, İstanbul, 1996.
- ÇİĞDEM, Süleyman, "Urartu Krallığı"nın Doğu Karadeniz İlişkilerinde Diauehi Ülkesinin Rolü", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* IX, S. 1, Erzurum, 2007, 81-97.
- ÇOLAK, Hasan, "Tekfur, fasiliyus and kayser: Disdain, Negligence and Appropriation of Byzantine Imperial Titulature in the Ottoman World", *Frontiers of the Ottoman Imagination,* Edit Marios Hadjianastasis, Brill - Leiden/Boston, 2015, 5-28.
- DEMİR, Ahmet, *İslam'ın Anadolu'ya Gelişi*, Kent Yay. (2. Baskı), İstanbul, 2008.
- ....., *Ahlât Eyyûbîleri Tarihi*, İstanbul, 2019
- ....., *Şeddâdîler Tarihi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Semineri), YYÜ SBE, 2010, Van.
- .....,"I. Ebu'l-Esvâr Şavur Döneminde Şeddâdî-Bizans İlişkileri", *II. Uluslararası Aras Havzası Sempozyumu (13-15 Aralık 2011 Iğdır)*, Erzurum 2012, 357-371.
- ....., "Eyyûbîlerin Gürcistan ve Azerbaycan'a Açılmalarında Sürmari Kalesi'nin Rolü", *II. Uluslar arası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu,* İstanbul, 2009, 63–76.
- ....., "Pira Xudaferînê", *Nûpelda*, S. 16, Van, 2014, 34-38.
- ....., *Qewlê Newala Sîsebanê*, Nûbihar yayınları, İstanbul, 2012.
- DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük,* Ankara, 2010.
- DIAKONOFF, M.– KASHAI, S. M., *Geographical Namse According to Urartian Texts*, Wiesbaden, 1981.
- DOĞAN, İsa, "Hasan el-Utrûş", *DİA*, 356-358.
- DURSUN, Davut, "Lezgiler", *DİA*, XXVII, 169-170.
- EBU ABDULLAH MUHAMMED EL- AZİMÎ, *Azimî Tarihi*, (Haz. Ali Sevim), Ankara 1988.
- EBU'L FİDA *Takvimü'l Büldan*, Çev., Ramazan Şeşen, İstanbul, 2017.
- EFENDİZADE, Oktay, "Gence", *DİA*, XIV, 17-20.
- EĞİLMEZ, Savaş, "Sultan Melikşah'ın Kafkasya Politikası", *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 32, Haziran 2004, IV, 57–65.

- EHMEDOV, Eziz Mir – HANBABAYEVA, Sefiyye, *Azərbaycan Klassik Ədəbiyatından Seçmələr*, *VII-XII Əsrlər Azərbaycan Şeri,* "Şərq-Qərb", Üç Cilddə I Cild, Bakı-2005, 46-121.
- ƏHMƏDOV, Səbuhi, *Azərbaycan Tarixinden Yüz Şəxsiyet*, Ayna Mətbu Evi, Bakı, 2006.
- ƏLİYARLI, Süleyman, *Azərbaycan Tarîxi*, Bakı, 1996.
- ....., *Azərbaycan Tarixi Üzrə Qaynaqlar*, (İkinci baskı), Bakı, 2007.
- ƏLİYEV, İlham, *Qafqazda İmperiyalar və Ermənîlərin Azərbaycan Ərazilərinə Köçürülmesi,* Bakı, 2012.
- ƏLİYEV, Qambay (Koordinatör), *Azərbaycan'ın Gömrük Muzeləri*, Bakı, 2010.
- *Encyclopedia Of The Peoples Of Agrica and The Middle East*, (Edit: Jamie Sypkes), New York, 2009.
- EMİR, Osman, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi,* Serander Yay., Trabzon 2011.
- EPREHEM İSA YOUSIF, *Süryâni Vakanüvisler*, (Çev. M. Aslan), İstanbul, 2009.
- ERDAL, Zekai; "Büyük Selçuklular Öncesi Kafkaslardaki Beylikler: Şeddadîler", *V. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu,* İstanbul, 2010, 121-137.
- ERBAŞ, Furkan, "Tebriz'de Bir Revvâdî Emîri: Vehsudan b. Memlân (416-451/1025-1059(?))", Aras Havzası Uleması ve Tarihi Şahsiyetleri, İstanbul, 2021, 210-221.
- ERDEM, İlhan, "Büyük Selçuklularda Kent Reisliği", Büy*ük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı,* Konya, 2011, 137-143.
- ESQ, Johannes Chamchiants, *History Of Armenia, By Father Michael*, Vol. 2 of 2, (OriGinally published 1827), London, 2013.
- GEÇİT, Mehmet Salih, "Aras Nehri Etrafında Adı Geçen Bazı Dinî ve Tarihî Şahsiyetler", *Aras Havzası Uleması ve Tarihî Şahsiyetleri*, İstanbul, 2021, 40-54.
- GEYBULLAYEV, Gıyaseddin, *Kadim Türkler ve Ermenistan*, Bakı, Azerneşr, 1992.
- GHAZAR P'ARPEC'I, *History of the Armenians*, (İngilizce'ye Çev.: Robert Bedrosian), New York, 1985.
- GRIGOR AKNERTS'I, *History of the Nation of Archers*, Long Brench, New Jersey, 2003.
- GROUSSET, René, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, İstanbul, 2006.
- GÜMÜŞ, Ercan, "Mihrani Ekrad Sancağı: Kadim bir Aşiret Yurtluk Ocaklığı", *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi,* 2021/6(1), 1-27
- ..... - Recep Ayhan, *Osmanlı Devleti'nde Bir Kürt Aşireti: Aşîtî*, Nubihar Yayınları, İstanbul, 2023.
- ....., Genel Seyriyle Sarıbeyoğlu Mustafa İsyanı ve Buna Karşı Alınan Tedbirlerin Amid Mahkemesi'ne Yansımaları, Şarkiyat İlmi

Araştırmalar Dergisi, C. 10, S.1, Nisan 2018, 156-171.
- ....., "Vilayat-ı Şarkiyye'nin Osmanlı Devleti'ne bağlanması ve Amid kalesi direnişi", *Şehir ve Tarih: Maziden Atiye Diyarbakır, 2024* (*Cumhuriyet'in 100. Yılında Diyarbakır'ın Gelecek Tasavvuru Uluslararası Kongresi, 16-18 Şubat 2024*, *Diyarbakır*).
- GÜMÜŞ, Nebi, "Büyük Selçuklu-Gürcü İlişkileri", *Türkler*, (Ed. Kemal Çiçek v.dğr.) Ankara, 2002, IV, 713–721.
- GÜNDOĞDU, Hamza, "Kültürlerin Buluştuğu Bir Ortaçağ Şehri: Ani", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2006, 51–84.
- GÜNER, Ahmet, "Müsâfirîler", *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII, 68-70.
- ....., "Kakûyîler, *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 219-221.
- GÜRBÜZ, Osman, "Boğa el-Kebir'in Ermeniye Seferi", *AÜ, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 22, Erzurum, 2003, 233-250.
- HACIYEV, Qasım Ə., *Berde Şeheri Coğrafi, Siyasi ve Medeni Tarixi*, Bakı, 2008.
- HACIYEV, İ. M., vd., *Nahçıvan Tarixi Ən Qədimdən* XVIII *Əsrin 40- Cı İllərinədək*, Üç Cildde, Nahçıvan, 2013.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, "Fersah", *DİA*, XII, İstanbul, 1995, 412.
- HALICI, Feyzi, "Çevgan", *DİA*, İstanbul, 1993, VIII, 294-295.
- HALİL EDHEM, *Dûvel-i İslâmiyye*, İstanbul, 1927.
- HAMDULLAH MÜSTEVFÎ-Yİ KAZVÎNÎ, *Nuzhat al-Qulub*, (İngilizce Çev.: G. Le Strange), Leiden 1919.
- ....., *Tarih-i Guzide*, thk. Abdullah Hüseyin Nevaî, Tahran 1387.
- HARTMAN, Angelika, "İbn Nazif", *DİA*, 230-231.
- HASAN, İbrahim Hasan, *Siyasi, Dini, Kültürel, İslam Tarihi*, (çev.: İsmail Yiğit vd.), İstanbul 1987, lll, 389-431.
- HACIƏLİ, Şirinbey, *Şimal – Qərbi Azərbaycan: İngiloylar (I kitab: ən qədim zamanlardan XIII əsrin ortalarınadek),* Bakı, "Təhsil", 2007
- HACIYEV, Qasım Ə., *Bərdə Şəhəri. Coğrafi, Siyasi Və Mədəni Tarixi*. – Bakı, Uni-Print, 2008.
- HET'UM the HISTORIAN, *History of the Tartars*, İngilizce'ye Çev.: Robert Bedrosian, Long Branch, New Jersey, 2004
- BÜNYADOV, Z. B., vd., *Azərbaycan Tarihi*, Bakû, 1994.
- "Şeddadîler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, (Editör: Hakkı Dursun Yıldız) V, İstanbul, 1988, 495–499.
- HONİGMANN, Ernst, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (Trc.: Fikret Işıltan), İstanbul, 1970.
- el-HÜSEYNÎ, Sadreddîn Ebü'l-Hasan Ali İbn Nasır İbn Ali, *Ahbarü'd-Devleti's-Selçukkiye*, (Çev: Necati Lugal), Ankara, 1999.
- HÜSEYNOV, R.A., "Malazgirt ve Kafkaslar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1968, 61-71.
- IŞIK, İsa, "Divan Şairinin "Behrâm"a Bakışı Üzerine Düşünceler" *The Journal of Academic Social Science Studies JASSS International Journal*

of Social Science, January 2013, 6/1, 875-888.
- İBN ASAKİR, *Tarihi Medineti Dımaşk* LXX., (thk. Muhibbuddin Ebu Said Ömer b. Garame el-Amravî), Daru'l-Fikr, Beyrut 1998.
- İBN FERÎGÛN, *Hudûdu'l -'Alam the Regions of the World,* (İng. Çev.: V. Minorsky). London, 1937.
- İBN HAVKAL, *10. Asırda İslam Coğrafyası*, (Çev., Ramazan Şeşen), İstanbul, Kasım 2014.
- İBN HAZM el-ENDELÜSÎ, *Esmau'l Hulefa ve Fütûhu'l İslâm*, ("Halifeler ve Fetihler" ismiyle çev.; Şaban Öz), Ankara, 2004.
- İBN HURDAZBİH, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, (Çev. Murat Ağarı), İstanbul, 2008.
- İBN ŞEDDÂD, *el-Â'lâku'l-Hetire fi Zikr-i Umerâ-i Şam ve'l-Cezîre,* thk. Yahya Abbâre, Dımaşk 1978, III/2. kısım
- İBNÜ'L ADİM, Kemalüddîn Ebü'l -Kasım Ömer b. Ahmed, *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb (Seçmeler)*, (Çev.: Ali Sevim), Ankara, 1989.
- İBNU'L-CEVZÎ, Ebu'l Ferec Abdurrahman b. Ali Muhammed, *el-Muntazam fi't-Tarihi'l Müluk ve'l Ümem*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ-Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut, 1415/1995, I-XV.
- İBNÜ'L ESİR, Ebü'l-Hasan İzzeddîn Ali b. Ebi'l Kerem Muhammed eş-Şeybanî el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-Tarih,* (Çev.: Abdülkerim Özaydın ve dğr.), İstanbul, 1987.
- İBNÜ'L EZRAK, Ahmed b. Yusuf b. Ali, *Târîhu Meyyâfârikîn*, (thk. Kerim Faruk el-Holî-Yusuf Baluken), İstanbul, 2014.
- ....., *Mervanî Kürtleri Târihi*, (Çev.: M. Emin Bozarslan), İstanbul 1975 ve 1990.
- ....., *Meyyafarikin ve Âmid Târihi (Artuklular Kısmı)*, (Çev.: Ahmet Savran), Erzurum, 1992.
- İBNÜ›L-İBRİ, Barhebraeus, *Ebü'l Farac Tarihi*, (Çev.: Ömer Rıza Doğrul), TTK, Ankara, 1999.
- İSFAHANÎ, İmad ad-Din al-Katib, *Zubdat al-Nusra va Nuhbat al-Nusra*, (Çev: Kıvameddîn Burslan), İstanbul, 1943.
- İSLAM, Misbah, *The Real Root Causes and What Can Be Done Next*, United States of America, 2008.
- İSTAHRİ, *Ülkelerin Yolları*, Çev., Murat Ağarı, İstanbul, 2015.
- JANASHIA, S., *Istoriya Gruzii*, Tiflis, 1947.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul, 1953.
- ----------, "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını (1015-1021) ve Tarihi Ehemmiyeti", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Koprülü Armağanı*, Istanbul, 1953
- ----------, "Selçuklular", *İA*, X, İstanbul, 1993, 353–416.
- ----------, *Selçuklu Tarihi,* İstanbul, 1992.
- KAFKASYALI, Ali, *İran Türk Edebiyatı Antolojisi II*, Erzurum, 2002.
- KALAFAT, Yaşar "İran Türk Halk Mutfağı (Karapapahlar, Şahsevenler, Afşarlar, Giresunlular, Beydilliler, Ehli Halklar) *Yemek Kitabı, Tarih*

–*Halk Bilim- Edebiyat* (Haz. Sabri Koz) İstanbul 2002, 638-651.
- KANAR, Mehmed, *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2010.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, "Katrân-ı Tebrîzî", *DİA*, XXV, 59.
- KARAMAĞARALI, Beyhan, "1991 Ani Kazısı", *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı* (25-29 Mayıs 1992), II, Ankara, 1993, 509-538.
- KARAMANLI, Hüsamettin M., "Gürcistan", *DİA*, XIV, 310-313.
- KARATAY, Osman, "Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, X, S. 1, İzmir, 2010, 99-116.
- KÂTİP ÇELEBİ, *Cihannuma*, İBB Kültür A.Ş. yayınları, İstanbul, 2010.
- KATRAN-I TEBRİZÎ, *Divân*, Muhammed Nahcıvânî, Tebrîz, 1362/1983.
- KAYA, Abdullah, "Başlangıcından 1071'e Kadar Türklerin Anadolu'ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme", *Ekev Akademi Dergisi*, S.59, Bahar 2014, 211-232.
- ....., "Nahçıvan", *DİA*, XXXII, 295.
- KARAPETİAN; Samvel, *Northern Artsakh,* Yerevan, 2007.
- KAŞGARLI, Mehlika Aktok, "Anadolu'da Ermenilerin Yerleşim Yerleri-Büyük Ermenistan-Bizans'ın Ermeniler Verdiği Unvan ve Payeler-Küropolates, Konsül, Prokonsül, Patris, Kont-Gibi Titrler, Armeno-Grek Bazileiler", *X. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1986, 1087-1095.
- KAZVİNÎ, Zekeriyya b. Mahmud, *Âsâr-ı Bilad*, Beyrut, 1969.
- KAZVİNÎ Hamdullah, *Nuzhat el-Kûlub*, (İng. Trc. G. Le Stange), London, 1910.
- KELEŞ, Nevzat, *Şeddâdîler Devleti Tarihi (951-1199)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi, Doktora Tezi, İstanbul, 2014.
- KESREVÎ, Seyyid Ahmed-i Tebrizî, *Şehriyârân-ı Gumnâm III, Şeddadîyan,* Tahran, 1308/1930.
- ....., *Şehryaran-ı Gümnam, II, Revvadiyan,* Tahran, 1308/1930
- KEYKAVUS b. İSKENDER, *Kabusnâme, I-II*, (Hazırlayan ve sadeleştiren: Atillâ Özkırımlı), Tercüman, İstanbul,1974.
- KILIÇ, Orhan, "XVI-XVII Yüzyıllarda Van Gölü Çevresinde Ermeni Varlığı ve Türk Ermeni İlişkileri", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, Kayseri, Ocak 2007, III, 439-473.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, *Kars Tarihi I*, İstanbul, 1953.
- ....., *Her Bakımdan Türk 0lan Kürtler*, Ankara 1964.
- ....., *Kars-Arpaçayı Boyları Eski Merkezi Anı Şehri Tarihi (1018-1236),* Ankara, 1982.
- ....., *Yukan-Kur ve Coruk Bojdan'nda Kıpcaklar*, Ankara, 1992.
- ....., "Gence-Karabağ/Aran ve Şirvân'dan Oluşan Kuzey-Azerbaycân'da İslâm Fethi Öncesi Türklüğü Tanıtan Albanlar Tarihi Üzerine", *XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri (Ayrıbasım)*, Ankara 1994.
- KIRAKOS GANDZAKETS'I, *History of the Armenians,* (İngilizce'ye Çev.

Robert Bedrosian), New York, 1986.
- KSENOPHON, *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü),* (Çev.: Tanju Gökçöl), İstanbul, 1998.
- KOCA, Salim, "Büyük Selçuklu Devleti Kuruluncaya Kadar Selçuklu Ailesi ve Türkmenler", *Yeni Türkiye, Türk Dünyası Özel Sayısı I*, S. 15, Ankara, 1997.
- KOPRAMAN, Kazım Yaşar, "Abbasîler Döneminde Bizans Sugurunda Türklük Faaliyetleri", *Makaleler*, (Yayınlayan E. Semih Yalçın – Altan Çetin), Ankara, 2005.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, "Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları: I. Anis al-Kulub", *Belleten VII*, S. 27., 1943, 459-522.
- ....., "X-XI. Yüzyıllarda Doğu Roma ve Selçukluların Ermenistan (Bagratunî-Ardzruni) Politikaları", *Tarihte Türkler ve Ermeniler-Ortaçağ*, Ankara 2014, II, 89-106.
- ....., "Başlangıcından Malazgirt Savaşı'na Kadar Selçuklu-Bizans Münasebetleri", *Türkler*, Ankara 2002, IV, 694-704.
- KÖYMEN, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, I,* Ankara, 1989.
- ....., *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul, 1976.
- ....., *Alparslan ve Zamanı*, İstanbul, 1972.
- ....., *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Alp Arslan ve Zamanı*, III, Ankara, 1992.
- ....., "Selçuklular ve Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi", *Selçuklu Dergisi*, Selçuk Ünv. Selçuklu Araştırmaları Merkezi, S.1, Konya, 1986, 15-21.
- KURKJAN, Vahan, M., *A History Of Armenia*, published by the Armenian General Benevolent Union of America, 1958.
- KURTULUŞ, Rıza, "Keykâvus b. İskender", *DİA*, XXV, 357.
- KURPALIDIS, G. M. Kurpalidis, *Büyük Selçuklu Devleti'nin İdarî, Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Çev. İlyas Kamalov, İstanbul, 2007.
- KÜRKÇÜOĞLU, Erol, *Nahçıvan Tarihi (V-XV. Yüzyıllar)*, Erzurum, 2007.
- LANG, David Marshall, *Eski Halk ve Ülkeler, Gürcüler,* (Çev. Neşenur Domaniç), Ceylan Yay., istanbul 1997.
- LAMBTON, Ann K. S., "Atabetü'l Ketebe'ye Göre Sancar İmparatorluğunun Yönetimi", Çev. N. Kaymaz, *Belleten*, 37/47, Ankara, 1973, 365-394.
- LEBEDEV, V. P.-D.B. Markov-A.A. Koyfman, *Monetnoe Delo i Monetnoe Obraşçenie Gandjiyskogo Emirata Şaddadidov (cer. X-XI vvr.),* y.y. 2006.
- Emre Macit, *Geç Antikçağ Kaynaklarının Işığında Bizans Saray Yönetimi,* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1919
- MADELUNG; W., "The Minor Dynasties of Northern İran", *The Cambridge History of İran 4, From The Arab Invansion to the Saljuqs,* Cambridge, 1999, 198-250.
- MAHMUDOV, Yaqub, ŞÜKÜROV, Kərim, *Naxçıvan: Tarixi ve Abidələri*, Bakı, 2007.

- MAHMUDOV, Yaqub, *Azərbaycan: Qısa Dövlətçilik Tarixi*, Bakı, 2005.
- MAKDESÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Beşşariye (öl.: 380/990), *Ahsenu't-Tekasim Fi Maarifetü'l-Ekalim*, Leiden, 1967.
- MARKWART, Josef, *Eranşahr, nach der Geographie des Ps. Moses Horenac'i,* Berlin 1901.
- MA'SÛMÎ, "Fazl-ı Düvvüm-i Şeddâdî", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr.: Hasan Enûşe), Tahran, 1381, V, 418-419.
- ....., "Fazl-ı Yeküm-i Şeddâdî" *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr.: Hasan Enûşe), Tahran, 1381, V, 420-421.
- MEMMEDOV, Rauf, *Nahçıvan Şeherinin Tarihi Oçerki*, Bakü, 1977.
- MEHMETOV, İsmail, T*ürk Kafkası'nda Siyasi ve Etnik Yapı Eski Çağlardan Günümüze Azerbaycan Tarihi*, (Yayına Hazırlayanlar: Ekber N. Necef – Şamil Necefov), İstanbul, 2009.
- MESUDÎ, Ebu'l Hasan Ali b. Hüseyin, *Muruc-u Zeheb (Altın Bozkırlar)*, Çev., Ahsen Batur, İstanbul, 2004.
- MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara, 1993.
- ----------, "Emîr Savtegin", *Makaleler (Selçuklular)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2011.
- ----------, "Büveyhîler", *DİA*, 496-500.
- ----------, "Sipehsâlâr: I. Sâmânîler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt/Volume XXVI, Sayı/Number 1, Temmuz/July 2011, 139-150.
- MIKHAIL PSELLOS, *Khronographia*, (çev.: Işın Demirkent), Ankara 1992.
- MINORSKY, Vladimir, *Studies in the Caucasian History*, London, 1953.
- ----------, *A History of Sharvan and Darband in the 10th-11th centuries*, Cambridge, 1958.
- ----------, "Tiflis", *İA*, XII/I, İstanbul, 1993, 264–279.
- ----------, "Merağa", *İA*, VII, İstanbul, 1993, 731-73.
- ----------, "Kürtler", *İA*, VI, İstanbul, 1993, 1089-1114.
- ----------, "Müsâfirîler", *İA*, VIII, İstanbul, 1993, 817-819.
- ----------, "Nahcıvân", *İA*, IX, İstanbul, 1993, 34-35.
- ----------, *Kürtler ve Kürdistan*, Doz Yayınları, İstanbul 2004.
- ----------, "Urmiye", *İA*, VIII, İstanbul, 1993, 59-65.
- ----------, "Rey", *İA*, IX, İstanbul, 1993, 721-724.
- ----------, "Şeki", *İA*, XI, İstanbul, 1993, 401-402.
- ----------, *Hudud al-Alam,* Oxford, 1937.
- ----------, *Hududu Âlem Minel Meşrik ilel Mağrib*, (Çev. A. Duman-Murat Ağarı), Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2008.
- MİNORSKY, V., BOIS, Th., ve KENZIE, D.N. Mac, *Kürtler & Kürdistan*, (İng.'den Çev. Kamuran Fırat), İkinci Baskı, İstanbul, 2004
- MINORSKY, V.- Cahen, Cl., "Le Recueil Transcaucasien de Mas'ûd b. Nâmdâr", *Journal Asiatique*, Vol. 237, Paris 1949, 93-142.
- MİSKEVEYH, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed b. Yakub, *Tecâribü'l Ümem*, Çev. Kıvameddin Burslan, Ankara, 2016.
- (Molla Camî) Cami, Nureddin Abdurrahman, *Salâman ve Absal*, Çev., Abdüvehhab Tarzi, İstanbul, 1968

- MOVSES DASXURANTS'I, *History of the Aghuans*, (İngilizce'ye Çev.: Robert Bedrosian), Long Branch, New Jersey, 2010.
- MUHAMMED EMİN ZEKİ BEG, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi,* Nûbihar yayınları, (Çev.: Vahdettin İnce, Şükrü Aslan, Mehmet Dağ, Reşat Adak), İstanbul, 2011.
- ----------, *Meşahirên Kurd û Kurdîstanê*, (Çev. M. Baban, M. Yağmur ve S. Kutlay), Özge Yayınları, 3. Basım, Ankara, 2005.
- MÜNECCİMBAŞI, *Câmi'u'd-Düvel; eş-Şeddadiye,* (nşr. V. Minorsky), Cambridge, 1953, 1-18.
- MUSTAFAYEV, Mikayıl Mübarizoğlu, "Qarabağ Bölgesinin Orta Asr Arxeoloji Mimarliq Abideleri Haqqında", *Azerbaycan Arxeologiyası ve Etnoqrafiyası*, Nafta-Press neşriyatı, Bakı, 2012, 95-97.
- MUSTAFAYEV, Ş., vd., *Orta Əsr Ərəb Mənbələrində Azərbaycan Tarixinə Aid Materiallar*, Bakı, 2005.
- MÜVERRİH VARDAN, Vardapet, "Türk Fütuhat Tarihi (889-1269)", *Tarih Semineri Dergisi*, I-II, (Çev.: Hrand D. Andreasyan), İstanbul, 1937, 154–244.
- VARDAN AREWELTS'I, *Compilation of History*, (İngilizce'ye Çev. Robert Bedrosian), New Jersey, 2007.
- NAĞIYEV, H. ve VERDİYEVA H., *Azərbaycan Tarixi (e.ə. IX-e.XII əsrləri),* Dərs Vəsaiti, I. Hissə, Bakı, 2007.
- NÂSIR-I HÜSREV, *Sefernâme*, Trc.: Abdülvehap Tarzî, İstanbul 1994.
- NASİBOV, Yu. M., *Dede Korkut Destanındaki Akçakale Coğrafya Terimi*, (Çev.: Muvaffak Duranlı), *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, VIII-2, Bornova İzmir, Kış 2008, 151-154.
- NECEFLİ, Tofiq, DƏDƏYEV, Bilal, *Azərbaycan Tarixi*, Bakı, 2015.
- NERSESSİAN, Sirarpie Der, *Armenia and The Byzantine Empire,* Cambridge, 1945.
- NESİBLİ, Yunis, "Orta Çağ Gürcü Kaynaklarında Türkler", *Türkler*, IV, (Ed.: Kemal Çiçek ve dğr.), (Makaleyi Türkçeye Çev.: Alesker Aleskerov), Ankara, 2002.
- NESİROV, Elnur, "Abbasîlerden Safevîler'e Karabağ'ın Askerî-Siyasî Tarihine Bakış", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 42, Güz 2017, 409-436.
- ....., "Ortaçağ'da Düveyn ve Düveynli İlim Adamları", *Tarih ve Kültür Ekseninde Orta Aras Havzası*, Ankara, 2018, 753-765
- NURİYEVA, İradə, *Azərbaycan Dövlətləri İntibah Dövründə*, Bakı, 2015.
- ....., *Azərbaycan Tarixi (ən qədim zamanlardan – XXI əsrin əvvəllərinədək),* Bakı, 2015.
- ORHAN (KURULAY), Sezin, *Hudûd el-Âlemê Göre 10. Asırda Türk Boyları*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007.
- OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev.: Fikret Işıltan), Ankara, 2011.

- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Saltuklular", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VIII, 155–169.
- ....., "Arran", *DİA*, III, İstanbul 1991, 394-395.
- ....., "Seyfüddevle el-Hamdanî", *DİA*, XXXVII, 35-36.
- ....., "Adudu'd-Devle", *DİA*, İstanbul, 1995, 1, 392-393.
- ....., "Selçuklular'da Reislik Müessesesi", *Prof. Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan*, Edt. E. Uyumaz-M. Kesik- C. Piyadeoğlu-A. Usta, İstanbul 2013, 112-130.
- ÖZDEMİR, Mehmet, "Mülûkü't-Tavâif", *DİA*, XXXI, Ankara, 2020, 553-556.
- ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, "Merağa", *DİA*, XXIX, 162-163.
- ....., "Rey", *DİA*, XXXV, 40-41.
- ÖZGÜL, Oktay ve CEYLAN, Nezahat, "Eski Çağ'da Kafkasya Geçitleri (Daryal ve Derbent)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. IV S: XIII, Aralık 2017, 24-62.
- ÖZMENLİ, Mehmet, *Ortaçağ'da Şüregel (Şirak)'ın Tarihi*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2008.
- P'AWSTOS BUZAND's *History of the Armenian*, (İngilizceye Çev.: Robert Bedrosian), New York, 1985.
- PAYASLİAN, Simon, *The History Of Armenia: From The Origins To The Present*, (New York: Palgrave Macmillan), 2007.
- PEKACAR, Çetin, "Kumuk Türkleri", *Yeni Türkiye -Türk Dünyası Özel Sayısı: II-*, Sayı: 16, Yıl: 3, Temmuz-Ağustos 1997, 2062-2066.
- PİRİYEV, Vaqif, *Azərbaycannın Tarixi-Siyasi Coğrafiyası*, Bakı, 2006.
- RƏCƏBLİ, Əli, *Azərbaycan Sikkələri*, Bakı, 2012.
- RƏCƏBLİ, Qəzənfər, *Azərbaycan Tarixi*, Bakı, 2013,
- RIPPER, Thomas, *Diyarbekir Merwanîleri İslâmî Ortaçağ'da Bir Kürt Hanedanı*, Çev. Bahar Şahin Fırat, İstanbul 2012.
- ROSS, E. Denison, "Şeddad", *İA*, XI, İstanbul, 1993, 381–382.
- RÛHANÎ, Baba Merdoxê, *Diroka Navdarên Kurd Mîrek û Xanedan III*, Farsça'dan çev. M. Reşîd Irgat ve İsmet Kılıçarslan, Nûbihar yayınları, İstanbul, 2020.
- RUNCIMAN, Steven, *The Emperor Romanus Lecapenus and his reign: a study of tenth-century Byzantium*, Cambridge University Press, 1988.
- QARABAĞLI, Aydın, *Qarabağ, Onun Qədim Tayfaları və Toponimləri*, Bakı, 2008.
- SAĞIR, Güner, "Bizans İmparatorluğu Döneminde Ermeni yerleşimleri", *Tarihte Türkler ve Ermeniler İlkçağ ve Ortaçağ*, Ed. M. Metin Hülagu ve başk., (TTK), Ankara, 2014,185-205.
- SAMEDOV, Vüqar, "XI. Yüzyılın ikinci yarısında Azerbaycan Şeddadiler Devletinin Büyük Selçuklu Devleti İle Siyasi İlişkileri", Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, S.452, Kayseri, Ağustos 2015, 3-8.
- SARKİSYAN, S. A.; "Kachaghakaberd", *Journal of Social Sciences*, I, 1990, 41-48.
- SEBEOS, *History*, (İngilizceye Çev.: Robert Bedrosian), New York, 1985.

- SEFERLİ, Fahrettin, "Nahçıvan Bölgesinin Tarihi Coğrafyası Hakkında Notlar", *İRS Adım Adım Azerbaycan*, Kış 2013, 45-53.
- SERİNSU, Ahmet Nedim, "Dülefîler", *DİA*, X, 21.
- SEVİM, Ali, *Malazgirt Meydan Savaşı*, Ankara 1971.
- ----------, *Genel Çizgileriyle Selçuklu Ermeni İlişkileri*, Ankara, 1983.
- ----------, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi,* Ankara, 1988.
- ----------, *Ünlü Selçuklu Komutanları Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*, Ankara, 1990.
- ----------, *Anadolu Fatihi Kutalmışoğlu Süleymanşah*, Ankara, 1990.
- SEVİM, Ali – MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara, 1995.
- ....., *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür,* Ankara,1995.
- SEVİM, Ali – YÜCEL, Yaşar, *Türkiye Tarihi*, Ankara, 1989.
- ....., *Türkiye Tarihi I-II*, (Sabah Gazetesi Baskısı), tyy. ve trs.
- ....., *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara, 1989.
- SİBT İBNÜ'L CEVZİ, Şemsüddîn Ebü'l -Muzaffer Yusuf b. Kızoğlu, *Mir'atü'z-Zeman fi Tarihi'l Ayan*, (Yayınlayan: Ali Sevim), Ankara, 1968.
- ....., *el- Muntazam fi't-Tarihi'l Müluk ve'l Ümem*, (I-XVIII), Beyrut, 1992.
- SMBAT SPARAPET, *Chronicle*, (İngilizceye Çev.: Robert Bedrosian), New York, 1985.
- SIMBAT, *Başkumandan Sımbat Vekayinamesi (951–1334),* (Çev. Hrand D. Andreasyan), 1946.
- SOLMAZ, Gürsoy, *Selçuklular'dan Osmanlılar'a Gence*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1997.
- .....,"Ortaçağ'da Anı Kalesi", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2005, 131-148.
- STRECK, M., "Dvin", *İA*, Eskişehir 1997, III, 682-683.
- ....., "Ermeniye", (Tadil: M. Halil Yınanç), *İA*, IV, İstanbul, 1993, 317–326.
- SUBAŞI, Ömer, "Tarihi Kaynaklar Işığında Kaputru Savaşı", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, S. 44, Erzurum, 2010, 247-270.
- ....., "Arap Fethinden Selçuklu Hâkimiyetine Artvin", *Turkish Studies*, V. 7/3, Summer, 2012.
- ....., "Pasinlerin Bilinmeyen Tarihi "Ortuzu-Toy- Valarshavan", *History Studies,* 2/2, 2010, 37-57.
- ....., "XI. Yüzyılda Tao-Klarceti Bölgesinde Türk Hâkimiyeti", *Turkish Studies*, Volume 8/5 Spring 2013, 705-731.
- SÜMER, Faruk, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara, 1992 (ve 1999).
- ....., *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları,* II. Baskı, Ankara, 1972.

- ŞENOL, Erdoğan, *Qartuli Enciklopediuri Leqsikoni/Gürcü Ansiklopedik Sözlük*, Ankara, 2021
- ŞEŞEN, Ramazan, *Selahaddîn ve Devlet*, İstanbul 1987.
- ....., "Eyyûbîler", *DİA*, XII, 20-31.
- ŞEMSEDDİN SAMİ, "Ebü'l -Heyca es-Semin" *Kamusu'l Alam*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1889, I, 768.
- ....., "Sipehdar", *Kamus-i Türkî*, Dersaadet, 1317.
- ....., "Sipehsalar", *Kamus-i Türkî*, Dersaadet, 1317.
- ....., *Kamus-i Türkî*, (Dersaadet, 1317'nın tıpkıbasımı), 4. Basım, İstanbul, 2009.
- ŞENEL, Abdülkadir, "Selman b. Rebîa", *DİA*, XXXVI, 443-444.
- ŞENGELİYA, S. N., "XI-XIII. Yüzyıl Gürcü Tarihçilerine Göre Selçuklular", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (Çev., Mehmet Mürselov), EÜEF, XXII-2, Bornova İzmir, Aralık 2007.
- ŞEREFEDDİN, M., "İbni Esire Göre Azerbaycan'ın Müslimler Tarafından ilk Fetholunması", *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, S.12, İstanbul, 1933, 444-446.
- ŞEREFHAN, *Şerefname*, (Çev: M. Emin Bozaslan), İstanbul, 1990.
- ŞƏRİFLİ, M. X., *IX Əsrin İkinci Yarısı – XI Esrlerde Azerbaycan Feodal Devletleri*, Bakı, 2013.
- TALIBOV, Vasif, *Nahçıvan Ensiklopediyası*, (2 Cilde), II. baskı, Naxçıvan, 2005.
- TAŞAĞIL, Ahmet, "Hazarlar", *DİA*, XVII, 116-120.
- TELLİOĞLU, İbrahim, *XI-XIII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, Serander Yay., Trabzon 2009.
- ....., "Orta Aras Havzasının Selçuklu Hakimiyetine Girmesi", *Tarih ve Kültür Ekseninde Orta Aras Havzası*, Ankara, 2018, 25-40.
- TOGAN, Zeki Velidi, "Arrân", *İA*, I, İstanbul, 1993, 596-598.
- ....., *Azerbaycan'ın Tarihî Coğrafyası*, İstanbul, 1932.
- ....., "Azerbaycan", *İA*, İstanbul, 1993, 91-118.
- TOQAN, Ehmed Zeki Velid, *Azerbaycanın Tarixi Cografyası*, Bakı, 2009.
- TOKSOY, Ahmet, "Malazgirt Zaferinden Önce Doğu Anadolu'ya Yapılan Türk Akınları", *Türkler Ansiklopedisi*, (Editörler: Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara, 2002, 678-693.
- TOMAR, Cengiz, "Revvadiler", *DİA*, 2008, XXXV, 36-37.
- ....., "İbn Vasıl", *DİA*, XX, 438- 440.
- TOMBULOĞLU Tuba, *Kafkasya'nın Etnik ve Kültürel Yapısı'nın Oluşumunda Türklerin Rolü*, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003
- TUFANTOZ, Abdurrahim, "Bir Yaz Yağmuru: Arslan Yabgu Oğuzlarının Diyarbekir'i İstilâsı (432-435/1041-1044)", *T.C. Diyarbakır Valiliği I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu (20-22 Mayıs 2004) Bildirileri*, Diyarbakır, 2004, 153-159.
- ....., *Ortaçağ'da Diyarbekir Mervanoğulları 990-1085*, Ankara 2005.

- TUNCEL, Metin, "Aras Nehri ve Siyasi Sınır Olarak Tarih Boyunca Oynadığı Rol" *Yakın Tarihimizde Kars ve Doğu Anadolu Sempozyumu*, Ankara, 1992.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ankara, 1965 ve 1997 tarihli baskılar.
- ....., *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1980.
- ....., *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1997.
- ....., *Türkler Anadolu'da,* İstanbul, 1973.
- UMAR, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul, 1993.
- UNIVERSITYOF CAMBRIDGE, *The Cambridge History Of Iran*, Cambridge University Press, 1991.
- URFALI MATEOS, *Vekayi-Name ve Papaz Grigor'un Zeyli,* (Çev.: Hrant D. Andreasyan), Ankara, 1987.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Anadolu Kültürü ve Türk Kimliği Üzerine*, (Haz.: Gülseren Ülken-Sait Maden), İstanbul, 2006.
- VARLI, Abdullah, *Diroka Dûgelên Kurdan 600-1500*, İstanbul, 1997.
- VASILIEV, A. A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi,* I, Çev. Arif Müfid Mansel, Maarif Vekaleti Yayınları., Ankara 1943.
- VƏLİXANLI, Nailə, *Ərəb Xilafəti və Azərbaycan*, Bakı, 1993.
- ....., *Azərbaycan Tarixi, III-XIII Esrin I Rübü*, (Yeddi Cildde), II Cild, (Mesul Redaktor: Naile Velixanlı), Bakı, Elm, 2007.
- ....., "Azərbaycan (IX əsrin II yarısı — X əsr)", *Azərbaycan Tarixi Atlası*, Bakı, 2007.
- ....., *Naxçıvan – Ərəblərdən Monqollaradək* (VII – XII), Bakı, 2005.
- VELİYEVA, Zülfiyye & ALİYEV, İlham Gimayet oğlu, "Azerbaycan'da Oğuz İlleri", *İpek Yolu*, S.3–4, Bakı, 2009, 65–71.
- WHITBY, Michael, *The Emperor Maurice and His Historian: Theopylact Simocatta on Persian and Balkan Warfare*, Clarendon Press, Oxford, 1988.
- YA'KUBÎ, *Kitâbü'l Buldân (Ülkeler Kitabı),* Çev. Murat Ağarı, İstanbul, 2002
- YÂKÛT, el-Hamevî, Şihab ed-Dîn Ebu 'Abdillah Ya'kub b. Abdillah, *Mu'cemü'l-Büldân*, I-VII, Beyrut, 2007 (ve 2010).
- YAZICI, Tahsin, "Merzüban", *DİA*, XXIX, 255-256.
- YAZICIZÂDE ALİ, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, (Haz. Abdullah Bakır), İstanbul 2009.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I Anadolunun Fethi*, İstanbul, 1934 ve 1944 tarihli baskılar.
- ....., "Çağn Bey", *İA*, III, istanbul, 1993, 324-328.
- VEZİROF, Yusuf Beg, *Tarihî, Coğrafî ve İktisadî Azerbaycan*, (Osmanlıca) Şehzadebaşı, Evkaf Matbaası, 1340-1338.
- YÜREKLİ, Tülay, *Zengîler Döneminde Musul ve Çevresi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 101-102.
- ZAYTSEV, İlya V., "Orta Çağ Kaynaklarinda Astarhan Şehrinin Adlandirilmasi Sorununa Dair", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Çev.: Serkan Acar, XXVI/2, Aralık 2011, 607-632.

- ZETTERSTEEN, K. V.. “Büveyhîler”, *İA*, II, İstanbul, 1993, 843-845.
- ZEYREK, Yunus, *Târîh-i Osman Paşa*, Ankara, 2001.
- ZİYAÜDDİN PAŞA el-Halıdî el-Makdısî, *el-Hedîyetü'l-Hamidiyye- fil-Lugati'l-Kurdîye*, *Mu'cem Kurdî 'Arabî*, (thk. Prof. Dr. Muhammed Mukrî), Beyrut 1987.
- Dr. Recep Albayrak Türklerin İranı Eğer ülkemizin şerefine..., 30. 01. 2015.
- https://ali-shamil.tr.gg/Mahmud-Zaman%26%23351%3Bari-ve-Azerbaycan-h-%26%23305%3Bn-ilmi_-edebi-m.ue.hiti.htm, 29.12.2020.
- http://az.wikipedia.org/wiki/%C5%9E%C9%99kil:Azerbaijan_ravvadids.gif, erişim, 23. 12. 2014.
- http://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99rbaycan_idar%C9%99%C3%A7il%C9%99ri#Dul.C9.99fil.C9.99r_s.C3.BClal.C9.99si, erişim, 18. 12. 2014.
- https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/451245
- https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/shaddadids-SIM_6734
- http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1200-1300,_Vardan_Arewelts%27i,_Compilation_Of_History_[The_Armenia_History],_EN.pdf, 24.10.2017
- https://iranicaonline.org/articles/kuyids-dynasty
- http://osmansoysal.com/yazilarim/22-iran-cennetn-kaynai-savalan.html, 30. 01. 2015.
- http://tarix.info/azerbaycan-tarixi/909-saciler-dovleti.html, 17. 02. 2015.
- http://tarix.info/fenlerarasielaqe/tarixi-coqrafiya/151-350imali-az601rbaycan-d246vl601tl601rinin-s601rh601dl601ri.html, 17. 02. 2015.
- http://tarix.info/mektebde-tarix/xerite/256-az601rbaycan-ix-x-601srl601rd601.html, 17. 02. 2015.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Pakradunî_Hanedanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1, 05. 12. 2014.
- http://www.akkopru-kumuk.tr.gg/Kumuklar%26%23305%3Bn-Genel-Tarihi.htm, 24. 11. 2011.
- http://www.museums.customs.gov.az/res/media/file/523c68975c30b.pdf, 18. 12. 2014.
- http://www.olympos.com.tr/gunceler/gurcistan-gunlugu-sinan-kilic/22-eylul-2010-carsamba, 17.02.2015.
- http://www.sixbid.com/browse.html?auction=1238&category=26274&lot=1137378, 01.12.2014.
- https://wikivisually.com/lang-az/wiki/S%C3%BCnik_(s%C3%BClal%C9%99), 12. 10. 2017.
- https://www.academia.edu/3643578/%C5%9Eedd%C3%A2d%C3%AE_em%C3%AEri_A%C5%9Fot_bin_%C5%9Eav%C3%BBra_ait_nadir_bir_sikke, 17. 02. 2015.
- https://www.google.com.tr/search?q=Derbend&biw=1280&bih=929&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=ck_jVOrWDYL5UuqLgMAP&ved=0CAYQ_AUoAQ#imgdii=_, 17. 02. 2015.

- https://www.google.com.tr/search?q=XUDAF%C6%8FR%C4%B0N+K%-C3%96RP%C3%9CS%C3%9C&espv=2&biw=1280&bih=899&tbm=isch&t-bo=u&source=univ&sa=X&ei=RMnhVMLrN4v2Us7wgvAJ&ved=0C-BoQsAQ, 16.02.2015.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Carte_Iran_1000.png, 05.12.2014.
- http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi1-8/6/9.pdf , 08. 04. 2010.
- http://tarihvemedeniyet.org/2010/04/kabusname-nedir/#ixzz0x956X8QP, 20. 08. 2010.
- http://ansiklopedika.org/Berkyaruk, 29. 11. 2011.
- http://www.virtualani.org/history/part1-turkish.htm, 19. 12. 2011.
- http://friendsinbenz.blogspot.com.tr/2013/04/gory-mount-savalan.html, 30.1.2015.
- http://cebaxcor.blogspot.com.tr/2013/10/kars-isminin-anlam-ve-ko-keni-uzerine.html, 10. 04. 2014.
- http://cebaxcor.blogspot.com.tr/2013/10/kars-isminin-anlam-ve-ko-keni-uzerine.html, 10. 04. 2014.
- http://www.tarihbolumu.com/dersler/bt-u8.html, 03. 12. 2014.
- http://akunq.net/tr/?p=23700, 05. 12. 2014.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Bagratid_Armenia, 05.12.2014.
- http://www.answers.com/topic/rawadid-dynasty, 08. 12. 2014.
- http://www.cyclopaedia.de/wiki/Rawadids, 08. 12. 2014.
- http://az.wikipedia.org/wiki/Q%C9%99tran_T%C9%99brizi, 18.12.2014.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Erdebil_Eyaleti, 18. 12. 2014.
- http://www.azerbaijans.com/content_362_tr.h, 23.12.2014
- http://az.wikipedia.org/wiki/I_Qriqor, 15. 01. 2015.
- http://ercaninal.blogspot.com.tr/2013/01/tebriz.html, 23.01.2015.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/V._Behram, 28.01.2015.
- http://www.teheran.ir/spip.php?article612, 30. 01. 2015.
- http://de.wikipedia.org/wiki/Kakuyiden, 06.02.2015.
- http://w3.gazi.edu.tr/~pekacar/kumturkler.htm, 16.02.2015.
- http://akunq.net/tr/?p=24182, 17. 02. 2015.
- http://az.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCnik, 17. 02. 2015.
- http://azerbaijans.com/photo/berde11/berde11.html, 17. 02. 2015.
- http://www.kasravi.info/, 18. 02. 2015.
- http://www.iranicaonline.org/articles/shaddadids#pt1, 03.03.2015.
- http://www.iranicaonline.org/articles/shaddadids, 23.10.2017.
- http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/991/834, 26.10.2017
- https://www.ardahan.edu.tr/karadenizdergi/web/upload/icerik/2/2.1.pdf, 07. 05. 2014.
- http://az.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCnik_(s%C3%BClal%C9%99), 15. 12. 2014.
- http://www.igdirkulturturizm.gov.tr/TR,55671/cografya.html, 19. 12. 2013.
- http://www.estanbul.com/kakuyiler-1008-1119-a-153591.html, 06. 02. 20015.
- http://www.estanbul.com/kakuyiler-1008-1119-a-153591.html, 06.02.20015.

- https://en.wikipedia.org/wiki/House_of_Mihran, 03.04.2024
- https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1488128, 03.04.2024
- http://irs-az.com/new/pdf/201405/1401196905501861727.pdf, 19. 12. 2014.
- https://navicup.com/object/armenia-grand-tour/bjni-fortress-358682/tr, 18.04.2024
- https://en.wikipedia.org/wiki/Bjni_Fortress, 18.04.2024
- https://en.wikipedia.org/wiki/Kayan_Berd, 18.04.2024.
- https://de.unionpedia.org/Kayan_Berd, 18.04.2024
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Hrazdan_Nehri, erişim 18.04.2024.
- https://www.wikiwand.com/tr/Ta%C5%9Fir-Dzoraget_Krall%C4%B1%C4%9F%C4%B1, erişim 18.04.2024

Xelîl Xeyalî Modan (1864-1946)
KURDEKÎ SADE Û XWENDE

Dr. Mesut Arslan

Weşan No: 488 | Biyografî
ISBN: 978-625-6605-80-0
Çapa Yekem: 2025

Gerînendeyê Giştî yê Weşanê: Süleyman Çevik
Edîtor: Dr. Ayhan Yıldız
Berg: İHB
Mîzanpaj: Davut Özalp

Çapxane
Meteksan Matbaacılık ve Teknik San. Tic. Aş.
Beytepe Köy Yolu No: 3/06800
Bilkent-Çankaya / Ankara
Matbaa Sertifika No: 46519

***Nû*bihar**
Pak Ajans Yay. Tur. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Zeyrek Mah. Serdab Sk. No: 26/3 Fatih/İstanbul
Tel & Faks: 0212 519 00 09
www.nubihar.com | email: info@nubihar.com
Yayın Sertifika No: 51437

NAVEROK

PÊŞGOTIN 09
DESTPÊK 15
Mijara Xebatê 17
Armanca Xebatê 20
Rêbaz û Lîteratura Xebatê 20

BEŞA YEKEM

1.1. Li gorî "Sicill-i Ahval" kurtejiyana Xelîl Xeyalî 25
1.2. Xelîl Xeyalî kengî hate dinyayê? 25
1.3. Malbat û Eşîra Xelîl Xeyalî 27
1.4. Perwerdeya Xelîl Xeyalî 28
1.5. Xelîl Xeyalî dibe Karmend 29
1.6. Xelîl Xeyalî diçe Stenbolê 29
1.7. Xelîl Xeyalî ji kar tê dûrxisitin
1.8. Bandora Xelîl Xeyalî û têkiliyên wî li Stenbolê 32
1.9. Xelîl Xeyalî ji nû ve li Stenbolê 34
1.10. Xelîl Xeyalî teqawîd dibe 35
1.11. Sal 1940: Xelîl Xeyalî di bin taqîbatê de ye 36
1.12. Sal: 1942: Xelîl Xeyalî êdî li Enqerê ye 36
1.13. Xelîl Xeyalî dimire (14 Hezîran 1946) 37
1.14. Naciye Modan: Keça Xelîl Xeyalî 38
1.15. Cuneyd Modan Dosdogru: Neviyê Xelîl Xeyalî 41

BEŞA DUYEM

JIYANNAMEYA REWŞENBÎRÎ YA XELÎL XEYALÎ 45
2.1. BERÎ CIVATA HÊVÎ 45
2.1.1. Xelîl Xeyalî di nav "Kurd Te'avun ve Terakkî Cem'iyyeti" de 46
2.1.2. Xelîl Xeyalî di nav "Kurd Neşr-i Ma'arif Cem'iyyeti" de 48

2.1.2.1. Sal 1910: “Kurd Meşrûtiyet Mektebi” 50
2.1.2.2. Navê du mamosteyên “Kurd Meşrûtiyet Mektebi” . 52
2.1.2.3. Encama KNMCê û dibistana wê
“Kurd Meşrûtiyet Mektebi” 53
2.1.3. Elîfbayê Kurmancî ya Xelîl Xeyalî û Zimannasiya wî 54
2.1.3.1. Seîdê Kurdî pesnê Xelîl Xeyalî dide..... 55
2.1.4. Nîqaşên li ser alfabeyê û Xelîl Xeyalî 57
2.1.5. Rêzimana Ziya Efendî û Xelîl Xeyalî 59
2.1.6. Ferhenga Xelîl Xeyalî 62
2.1.7. Xelîl Xeyalî dixwaze rojnameyekê derxe 63
2.1.8. Xelîl Xeyalî wekî wergêr 64

2.2. XELÎL XEYALÎ Û CIVATA HÊVÎ 68
2.2.1. 27 Tîrmeh 1912: Dîroka avabûna Civata Hêvî 69
2.2.2. Kurtenasîna avakar û endamên wê 70
2.2.3. Rola Xelîl Xeyalî di nav “Hêvî Kürd
Talebe Cemiyeti” de 77
2.2.4. 1913: Civata Hêvî dibe xwedî kovar (Rojî Kurd, Hetawî
Kurd, Bangî Kurd) 79
2.2.5. Civata Hêvî li Lozanê şax vedike 83
2.2.6. Refîq Hilmî Civata Hêvî Diparêze 85

2.3. DAHATÛYÊN CIVATA HÊVÎ 87
2.3.1. Bexşanên Dildarî..... 90
2.3.2. Reqlem..... 91

2.4. CIVATA HÊVÎ PIŞTÎ HERBA CÎHANÊ..... 92
2.4.1. “Kurd Neşr-i Ma‘arif Cem‘iyyeti” di bin banê
Hêviyê de 95
2.4.1. Berhema Dawî ya Hêviyê: Hînkerê Zimanê Kurdî (1921)..... 98
2.4.2. Teshîha hin şaşiyan 100

2.5. XELÎL XEYALÎ PIŞTÎ HERBA CÎHANÊ..... 106
2.5.1. Pirseke Muhîm: Kurdiyê Bitlîsî, Xelîl Xeyalî ye? 108
2.5.2. Teshîha şaşiyeke derbarê Xelîl Xeyalî de..... 112

2.6. KOYÎ Û XEYALÎ: MAMOSTE Û ŞAGIRD 113
2.6.1. Koyî û Xeyalî di Kurdî de israr dikin 116
2.6.2. Koyî û Xeyalî: Du Hekîmên "Nexweşiya Nezanî"nê 121
2.6.2.1. Fuad Temo ji Xelîl Xeyalî re helbest dinivîse 122
2.6.2.2. Derengmayîn û "Reçete"yên bilez 124
2.6.3. Koyî û Xeyalî: Çapkirina Dîwana Koyî 126
2.6.4. Koyî, Xeyalî û Kurdîzade Ehmed Ramîz 126

BEŞA SÊYEM

NAVEROKA NIVÎSÊN XELÎL XEYALÎ 129
3.1. NASNAMEYA FIKRÎ YA XELÎL XEYALÎ 129
3.2. Zilamek û Zimanek: Xelîl Xeyalî û Kurdî
(Ziman û Edebiyat) 139
3.3. Xelîl Xeyalî: Arkeologê Ziman, Edebiyat û Dîroka Kurdî 140
3.4. Xelîl Xeyalî û Dîroka Edebiyata Kurdî 144
3.5. Xelîl Xeyalî û Folklor 147
3.6. Têkiliya dînê Îslamê û zimanê Kurdî di fikriyata
Xelîl Xeyalî de 148
3.7. Ayet û Hedîs di nivîsên Xelîl Xeyalî de 149
3.8. Beyannameyên Hêviyê Xelîl Xeyalî dinivîse? 151
3.9. Xelîl Xeyalî û Dîrok 152

BEŞA ÇAREM

XELÎL XEYALÎ WEKÎ REXNEGIREKÎ CIVAKÎ 157
4.1. Xelîl Xeyalî û Mezinên Kurdan 157
4.3. Nîqaşek li Ser Şêxan: Xelîl Xeyalî û Mehmed Şefîq Arwasî 163
4.3.1. Bersiva Mehmed Şefîq Arwasî 166
4.4. Di Jînê de Nîqaşek: Kurdên Qudemaperest,
Şeyxulteessubîn û Law-Kurd 169
4.5. Pirsgirêka Kurd û Filleyan 171
4.5.1. Xelîl Xeyalî Bersiva Arşak Çobanyan dide 173
4.5.2. Pirsgirêka Kurd û Ermeniyan çi bû? 176
4.5.3. Ebdullah Cewdet jî bersiva Ermeniyan dide 177
4.5.4. Diyarbekîrli Fikrî Necdet Ditirse Bibe
"Ẍulamê Filayan" 180

4.6. Dijayetî di navbera gundî û bajariyan de 181
4.7. Kurd û Koçerî 182
4.8. Xelîl Xeyalî û Yekîtî 185

BEŞA PÊNÇEM

DOSTANIYA XELÎL XEYALÎ Û MEHMED AKÎF 187
5.1. Akîf û Babanzade Ehmed Neîm 189
5.2. Diyarbekir Kiraathanesi/Çayxaneya Diyarbekrê 190
5.3. Akîf, Îbnulemîn Mehmûd û Suleyman Nezîf 191
5.4. Akîf, Hemzeyê Miksî û Ali Nihad Tarlan 192
5.5. Akîf û Seîdê Kurdî 192
5.6. Akîf û Martin Hartmann 194
5.7. Akîf, Ebdullah Cewdet û Ziya Efendî 194

ENCAM 195
ÇAVKANÎ 197

PÊVEK/PAŞBENDÊN DERBARÊ XELÎL XEYALÎ DE 209
Pêvek I: Elîfbayê Kurmancî 209
Nimûne ji nivîsên Xelîl Xeyalî 220

ÇAVKANÎ

Çavkaniyên Elektronîk

Delevi, M. &Almaleh, S. (15.04.2014). Eliezer Ben Yehuda İbranice hareketini başlattı-13 Ekim 1881. (Gihîn: 24.08.2023), https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/92607/eliezer-ben-yehuda-ibranice-hareketini-baslatti-13-ekim-1881-.

"Obituary of Robert Fritz Cameron". https://www.hartman-grazianofuneralhome.com/obituaries/Robert-Fritz-Cameron?obId=22780108, (Gihîn: 24.08.2023).

"President Woodrow Wilson's 14 Points (1918)", https://www.archives.gov/milestone-documents/president-woodrow-wilsons-14-points, (Gihîn: 25.02.2025).

"Robert College Honor Roll 2018-2019". https://website.robcol.k12.tr/uploads/file/e77cebb9d6427c7e3962099bda6f7e03-1573026960584.pdf, (Gihîn: 02.09.2023).

Uluç, H. (2017). *Küreğin İkizleri*. https://www.sabah.com.tr/yazarlar/uluc/2007/01/04/kuregin_ikizleri, (Gihîn: 16.04.2020).

"Vefat", (Gihîn: 16.04.2020), https://www.hurriyetvefatilani.net/cuneyd-modan-dosdogru-vefat-ilani-v_17483.

Gazete Vatan. (2021, 29 Îlon), *Yakılmamış*. https://www.gazetevatan.com/gundem/yakilmamis-30533.

Çavkaniyên Çapkirî

Açıkgenç, A. (2018). Said Nursi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 35, 565-572.

Ahmed Naim. (2018). İslâm'da Da'vâ-yı Kavmiyyet. Di nav *Sebîlürreşâd Cilt 12 Sayı 287-312 (12 Mart 1914 - 29 Ekim 1914)* de (r. 112-125). (ed. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları.

Akpınar, A. û yd. (2009). Bir II. Meşrutiyet Gazetesi Olarak Şark ve Kurdistan. *Müteferrika Kitabiyat Dergisi*, 35, 3-47.

Akpınar, A. (2003). İttihatçı Bir Kürt Aydını: Dr. Abdullah Cevdet'in Yazıları. *Vesta*, 1, 280-298.

Akpınar, A. (2004). Diyarbakırlı Said Paşa ve Mir'atü¢l-İber. *Vesta*, 5, 220-228.

Akgündüz, A. (2013). *Arşiv Belgeleri Işığında Bedîüzzaman Said Nursi Birinci Kitap-Eski Said (I)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Alakom, R. (1998). Kurdeke Haymanayê: Bi Azime Kutlay re Hevpeyvîn. *Bîrnebûn*, 4 (Zivistan 1998), 60-63.

Alakom, R. (2018). *Ziya Gökalp'ın Çilesi Kürtler*. İstanbul: Avesta.

Alan, A. (2015). *Hetawî Kurd 1913-1914 (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*. (Teza Lîsansa Bilind), Mardin Artuklu Üniversitesi.

Alan, R. (2019). Efsaneyaka Îqtibasî. Di nav *Keşkûl* de (r. 151-160). Stenbol: Peywend.

Alan, R. (2021). Rexne Wek Naveroka Nûjenîyê (Li Ba Ronakbîrên Kurd ên Dewra Stenbolê Helwesta Rexneyî). *Kürd Araştırmaları Dergisi*, 5, 46-66.

Albayrak, S. (1993). Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 8, 506-507.

Albayrak, S. (1995). Eşref Edip Fergan. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 11, 473-474.

Alkan, M. Ö. (2003). Osmanlı'da Cemiyetler Çağı. *Toplumsal Tarih*, 238, 196-204.

Altan, B. (2017). *Kürdistan Teâlî Cemiyeti: Kuruluş, Amaç ve Faaliyetler*. (Teza Doktorayê), Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi.

"Amerika Heyeti Bugün Tahkikata Devam Edecek". (1919, 4 Ağustos). *Vakit*, 635, 1.

"Amerika Heyetinin Faaliyeti Devam Ediyor". (1919, 5 Ağustos). *Vakit*, 636, 1.

"Amerika Tahkik Heyeti". (1919, 5 Ağustos). *İkdam*, 8077, 1.

Anar, T. (2022). Diyarbekir Kıraathanesi. Di nav *Hafıza ve Miras Fatih'in Edebiyat Durakları* de (r. 216). İstanbul: Fatih Belediyesi Kültür Yayınları.

Annual Report Of The Executive Director 1951-1952. (1952). New York: The Harold Pratt House.

Anter, M. (1969). Yekbûn/1914'te Çıkan Dergi. *Doğu*, 1 (Aralık 1969), 29-30.

Anter, M. (2013). *Hatıralarım*. (Çapa 3yan) İstanbul: Aram.

"Armanc, Awayê Xebat û Nivîsandina Hawarê". (1932, 15 Gulan). Hawar, 1, 1-2.

Arslan, M. (2014). *Di Dewra Osmaniyan De Weşangeriya Kitêbên Kurdî (1844-1923)*. (Teza Lîsansa Bilind), Mêrdîn: Zanîngeha Mardin Artuklu.

Arslan, M. (2016). Hacî Qadirê Koyî: Serencama Dîwana Wî li Stembolê û Hevaltiya Wî bi Keyfî re. *The Journal of Mesopotamian Studies*, 1, 91-101. http://jms.artuklu.edu.tr/tr/pub/issue/23716/252610.

Arslan, M. (2016a). Serbestî Gazetesi (1918-1919) ve Bedirxanîler: Celadet Alî Bedirxan'ın Yazıları ve Kürtlere Dair Bazı Haberler. Di nav *Kürdoloji*

Akademik Çalışmalar Cilt 2 de (r. 393-460). (ed. H. Karacan), İstanbul: Yargı Yayınevi.

Arslan, M. (2023). Destpêkek ji bo Edebiyata Kurdî ya Klasîk. Di nav *Rêbera Hînkirina Kurdî* de (r. 171-186). Zürich: PHZH.

Arslan, M. (2023a). Di Nameyên Menzûm ên Seyîd Eliyê Findikî de Çavdêriya Civakî, Rexne û Şîret. Di nav *Dilbilim ve Karşılaştırmalı Edebiyat -Karşılaştırmalı Edebiyat-* de (r. 128-138). Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.

Arslan, M.-Yeşilmen, D. (2023). Wêjeya Zarokan a Kurdî. Di nav *Rêbera Hînkirina Kurdî* de (r. 187-202). Zürich: PHZH.

Arslan, M. (2024). Ulemadan Münevvere Osmanlı Müelliflerinin Yerel Dillere Bakışı (Kürtçe Örneği). *Mukaddime*, 15(2), 250-277.

Arslan, M. (2025). *Kurd Kitêb Çapxane: Weşangeriya Kitêbên Kurdî di Dewra Osmaniyan de*. (Çapa Duyem), Wan: Peywend.

Aydeniz, V. (2013). *Müküslü Hamza*. Stenbol: Nûbihar.

Aydeniz, V. (2013a). *Seyyid Şefik Arvasi*. Stenbol: Nûbihar.

Babê Naco. (1329/1913). Fa'tebirû Ya Ulî'l-Ebsar. *Hetawî Kurd*, 2 (21 Teşrînê Sanî 1329 / 4 Kanûn 1913), 3-10.

Babê Naco M[odanî]. X[elîl]. (1330/1914). Erbâb-ı Hamiyet ve Himmete. *Hetawî Kurd*, 4 (19 Mart 1330/1ê Nîsana 1914an), 4-7.

Babê Naco M[odanî]. X[elîl]. (1330/1914a). Ey Şa'irê Şêrîn Ziman Rûmî Tahiru'l-Mewlewî. *Hetawî Kurd*, 10 (20 Hezîran 1330/3 Tîrmeh 1914), 14-15.

"Bangî Kurd". (1919, 9 Mayis). *Serbestî*, 490, 2.

Baykuşak, T. (2013). Kurteçîrokên Nivîskarên Rojî Kurdê. Di nav *Rojî Kurd 1913 -Di Sedsaliya Wê De-* de (r. 69-79). (amd. Koma Xebatên Kurdolojiyê). Stenbol: Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê.

Baykuşak, T. (2013). Xelîl Xeyalî Modan (1865-1946). *Kürt Tarihi*, 9, 34-39.

Baykuşak, T. (2014). The Role of The Press in The Construction of Kurdish Collective Identity: A Case Study on "Jîn" Journal (1918-1919). (Teza Lîsansa Bilind), İstanbul: Istanbul Bilgi University.

Baykuşak, T. (2016). Xelîl Xeyalî Modan (1864-1946). *Wêje û Rexne*, 8, 76-87.

Bayrak, M. (1994). *Açık-Gizli Resmi-Gayr-ı Resmi Kürdoloji Belgeleri*. Ankara Özge Yayınları.

Bazancir, R. (2020). *Tek Partili Dönemde Yayımlanan Çocuk ve Gençlik Dergilerinin Halk Edebiyatı Unsurları Açısından İncelenmesi*. (Teza Doktorayê), Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Bedir-Xan, C. Alî. (1933, 17 Nîsan). Kurd û Kurdistan Bi Çavê Biyaniyan-1. *Hawar*, 19, 1-2.

Bedî'uzzeman (1327). *İki Mekteb-i Musîbetin Şehâdetnâmesi Yâhûd Dîvân-i Harb-i 'Örfî: ve Sa'îd-i Kurdî*, Istanbul: Iqbal-i Millet Matbaasi.

Bedîuzzeman Seîd. (1336/1920). Şûrâ-yı Meşîhat-i İslâmiyye. *Sebîlurreşad*, 461 (4 Mart 1336/1920). 218, 220.

Beşer, M. (1968, 23 Mart). Toplu İğneden Bugüne: Sanayileşmenin Neresindeyiz. *Cumhuriyet*, No. 15677, 5.

"Beyannama Civata Feqîhê Hêviyê Kurdan". (1335/1919). *Jîn*, 21 (18 Hezîran 1335/1919), 14-15.

Beysanoğlu, Ş. (1997). *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları İkinci Cilt*. (Yeni İlavelerle 2. Basılış). İstanbul: Diyarbakır Tanıtım Kültür ve Yardımlaşma Vakfı.

Beysanoğlu, Ş. (2003). *Anıtları ve Kitâbeleri ile Diyarbakır Tarihi Cumhuriyet Dönemi Üçüncü Cilt*. Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları.

Bilmez, B. (2009). Modern ve Geleneksel Kolektif Kimlikler ile Osmanlı Vatandaşlığı Arasında: Osmanlı Aydını Üzerine Notlar. *Toplumsal Tarih*, 182, 76-85.

"Bir Şehîd-i Millet". (1336/1920). *Jîn*, 36 (21 Hezîran 1336/1920), 2.

Birinci, A. (1990). *Hürriyet ve İtilâf Fırkası*. İstanbul: Dergah.

BOA. DH.d. SAİD, 84/409, 29/Z/1281 (H).

BOA. DH. MKT, 2730/76, 14/M/1327 (H).

Bozarslan, M. Emîn. (1985-1988). *Jîn Kovara Kurdî-Tirkî*Kürdçe-Türkçe Dergi 1918-1919*. I-V, Uppsala: Deng.

Bozarslan, M. Emîn. (1991). *Kurdistan Rojnama Kurdî Ya Pêşîn * İlk Kürd Gazetesi 1898-1902*. I-II, Uppsala: Deng.

Bozarslan, M. Emîn. (1998). *Kürd Teavün ve Terakkî Gazetesi Kovara Kurdî-Tirkî * Kürdçe-Türkçe Dergi 1908-1909*. Uppsala: Deng.

Bozkurt, S.& Bilir, S. (2008). *İlk Pratik Kürtçe Öğrenme Kitabı: Hînkerê Zimanê Kurdî*. (amd. Koma Xebatên Kurdî di Çavkaniyên Osmanî de), İstanbul: bgst.

Bozkurt, S. (2015). Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti ve Erzurum'da Örgütlenme Çabasına Dair Bir Belge. *Kürt Tarihi*, 16, 58-61.

Brentjes, B. (1964). Zu einigen Problemen der Geschichte der kurdischen Nationalbewegung. *Wissenschaftliche Zeit-schrift der Martin-LutherUniversität*, Jg.XIII/Heft 9/10, 679-694.

Brentjes, B. (1997). *The Armenians, Assyrians & Kurds: Three Nations, One Fate*? Rishi Publications.

Bukarlı, E. (2018). *Mustafa Zihni Paşa'nın Hayatı ve Siyasî Görüşleri*. (Teza Doktorayê), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Büyükkaya, N. (2008). *Kalemimden Sayfalar*. İstanbul: Vate Yayınevi.

Celilê Celil. (1985). *Jıyana Rewşenbiri û Siyasi ya Kurdan (Dı Dawiya Sedsala 19'a û Destpêka Sedsala 20'a de)*. (wer. Elişêr), Uppsala: Jina Nû.

Celilê Celil. (2001). *Kürt Aydınlanması*. (wer. A. Karadağ), İstanbul: Avesta.

Cemîlpaşa, E. (1992). *Muhtasar Hayatım*, Ankara: Beybûn.

"Chautemps, Of France, Four Times Premier". *Winter Park Topics*, Vol. 21, No. 5, 5 February 1954, 1, 10.

Chirguh, B. (1930). *La question kurde: ses origines et ses causes*. Caire: Imprimerie Paul Barbey.

Chirguh, B. (2009). *Kürt Sorunu Kökeni ve Nedenleri*. N. Nuyan (wer.), İstanbul: Avesta.

Civata Hêvî Feqeê Kurdan (1330/1914). Beyana Civata Hêvî Feqeê Kurdan. *Hetawî Kurd*, 4-5 (10 Mayis 1330/22 Gulan 1914), 11-14.

Çağlayan, E. (2014). *Cumhuriyet'in Diyarbakır'da Kimlik İnşası (1923-1950)*. İstanbul: İletişim.

Çeçen, R. (2017). Qonaxa Stenbolê di Edebiyata Kurdî ya Modern de. *Nubihar Akademi*, 2(8), 41-63. https://doi.org/10.55253/nubihar.442225.

Çelik, M. (2015). *'Adat û Rusûmatname'ê Tewayifê Ekradiyeya Mela Mehmûdê Bazîdî (Metn û Lêkolîn)*. (Teza Lîsansa Bilind), Mêrdîn: Zanîngeha Mardin Artuklu.

Çeşme, V. (2011). *Halkalı Ziraat Mektebi*. (Teza Lîsansa Bilind), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Demir Görür, E. (2018). *Vilâyât-ı Sitte Islahatı (1878-1899)*. (Teza Doktorayê), Ankara: Gazi Üniversitesi.

Deringil, S. (2013). Hal-i Vahşet ve Bedeviyette Yaşarlar": Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu ve Post-Kolonyalizm Tartışması". Di nav *Simgeden Millete – II. Abdulhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet* de (r. 165-218). İstanbul: İletişim.

Dersimi, M. Nuri. (1992). *Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım*. Ankara: Özge.

"Detroit Town Hall Fisher Teatre". *The Detroit Jewish News*, V. 21, No. 11, 23 May 1952, 17.

Deval, J. (1941). *Annesi İçin*. (wer. Naciye Modan), Ankara: C.H.P. Halkevleri Temsil Yayınları.

Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. (Çapa 29an). Ankara: Aydın Kitabevi.

Dosdoğru, C. (1970). Sınai Münasebetler. *Sevk ve İdare Dergisi*, 5(25), 9-14.

Dosdoğru, C. (1970a). Türkiye'de İşçi-İşveren Münasebetlerinin Tarihi Seyri.

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 21, 73-82.

Doktor Friç. (2014). *Kürdler: Tarihi ve İçtimai Tedkikat*. (amd. T. Akekmekçi). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Donbay, A. (1992). *Namık Kemal'in Hürriyet Gazetesindeki Makaleleri*. (Teza Lîsansa Bilind), Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Duman, G. (2013). Komeleya Hêvî ya Xwendekarên Kurd û Kovara Rojî Kurd. Di nav *Di Sedsaliya Wê De Rojî Kurd 1913* de (r. 21-35). (amd. Koma Xebatên Kurdolojiyê). Stenbol: Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê.

Ebdullah Cewdet. (1328/1913). Kürdistan ve Ermenistan Mefhumları. *İctihad*, 50 (16 Kanûnê Sanî 1328/29 Çile 1913), 1151-1153.

Ebdullah Cewdet. (1328/1913a). Ermeniler ve Kürdler. *İctihad*, 54 (14 Şubat 1328/27 Sibat 1913), 1209-1211.

Ehmedê Xanî. (2010). *Mem û Zîn*. (amd. H. Şemrexî). Stenbol: Nûbihar.

Ehmedê Xanî. (2014). *Dîwan*. (amd. K. Yıldırım), Stenbol: Avesta.

Emin Feyzi. (2018). Arsa-i Arafât. Di nav *Sebîlürreşâd Cilt 18 Sayı 443-468 (09 Ekim 1919 - 17 Şubat 1921)* de (r. 220). (ed. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları.

Emin Feyzi. (2022). *Süleymaniye'den İstanbul'a Bir Kürt Aydını Emin Feyzi Bey'in Hatıraları (1862-1929)*. (amd. Kürdoloji Çalışmaları Grubu), İstanbul: Nûbihar.

Erginer, G. (1980). Monografi Yönteminin Ana Nitelikleri (Halkbilimde Monografik Çalışmalar). *Anthropology*, 12, 257-267.

Ersoy, M. Akif. (2021). *Safahat*. (amd. N. Turinay), Ankara: TBMM Yayınları.

Êsî, M. H. & Girdarî, M. S. & Bêrkevanî, M. M. (wer.). (2016). *Qur'ana Pîroz û Wergera Wateya Wê Ser Zimanê Kurdî*. (Çapa Heftemîn). İstanbul: Aryan Basım.

Fuad Temo. (1330/1914). Modanî M. X. -Gazindeê Kurdan. *Hetawî Kurd*, 4 (19 Mart 1330/1 Nîsan 1914), 25-26.

Gazel, A.&Ortak, Ş. (2010). İkinci Meşrutiyet'ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 223-256.

Ghaderi, F. (2022). Poetics of modernity and nationalism: Revisiting the emergence of modern Kurdish poetry. *Literature Compass*, 19(7), e12675. https://doi.org/10.1111/lic3.12675.

Gökalp, M. N. (1977). Ağabeyim Ziya Gökalpın Hayatı. *Ziya Gökalp*, 2(6), 163-177.

Gökalp, Z. (1992). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. (amd. Ş Baysanoğlu). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Güçtekin, N. (2013). *İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri (1873-1922)*. (Teza Doktorayê), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Gür, M. (2010). Süleyman Nazif. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 38, 92-94.

Gürtunca, E. Evrim Şencan. (2017). *Robert Kolej'de Öğrenim Gören Türk Öğrenciler Üzerine Prosopografik Bir Çalışma (1863-1971)*. (Teza Doktorayê), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Hacî Qadirê Koyî. (2004). *Dîwan*. Ed. A. Zêrevan, Stockholm: Nefel.

Halide Edib. (1923). *Memoirs of Halidé Edib*, London: John Murray (Publishing house), (first published).

"Halkevinde Sekizinci Gecesi". *Ulus*, 16 Mart 1936 Pazartesi, No: 5254, 2.

Hanioğlu, Ş. (1981). *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Hanioğlu, Ş. (2001). İttihat ve Terakkî Cemiyeti. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 23, 476-484.

Hartmann, Martin. (1904). *Der Kurdische Diwan des Schēch Aḥmed von Ǧezīret Ibn ʿOmar genannt Mäla'i Ǧizri: Fotolithografie einer Handschrift*. Berlin: S. Calvary.

Hassanpour, A. (2005). *Kürdistan'da Milliyet ve Dil 1918-1985*. (wer. İ. Bingöl-C. Gündoğan), Istanbul: Avesta.

Hemze. (1330/1914). Ji bo Hetawî Kurd. *Hetawî Kurd*, 4 (19 Mart 1330 / 1 Nîsan 1914), 29-30.

Herekol Azîzan. (1942, 28 Sibat). Zilamek û Zimanek. *Hawar*, 40, 4-6.

Hörnle&Schneider, "Beilage No. III: Auszuge aus dem Tagebuche der Brüder Hörnle und Schneider über ihre Reise nach Urmia und einigen Kurdendistrikten im Westen dieser Stadt", *Magazin für die neueste Geschichte der evangelischen Missions- und Bibelgesellschaften*, j.21 (1836), r. 481-510.

Hroch, M. (1985). *Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European Nations*. Cambridge University Press.

Hroch, M. (2011). *Avrupa'da Milli Uyanış*. (wer. A. Özdemir). İstanbul: İletişim.

Hüseyin Kâmî. (2013). *Dehrî Dîvânçesi*. (amd. A. Tanyıldız). İstanbul: Akademik Kitaplar.

Işık, U. (2010). Diyarbakırlı Cemilpaşazade Ailesinden Kadri Cemilpaşazade'nin Hayatı, Faaliyetleri (1891–1973). (Teza Lîsansa Bilind), İstanbul: Marmara Üniversitesi.

"İlan İstanbul 3. Sulh Hukuk Hâkimliğinden", *Cumhuriyet*, No. 22403 (07.01.1987), 11.

İnal, İ. M. Kemal. (1969). *Son Asır Türk Şairleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

"İrtihal-i Müessif". *Kurdistan*, 16 (28 Teşrînê Sanî 1335/28 Mijdar 1919), 208.

Îmam Buxarî (2015). *Wergera Sehîha Buxarî Bi Zimanê Kurdî*. Mela Seîd Girdarî (wer.), Stenbol: Beka.

Karabulut, B. (2018). Hetawî Kurd'de Xelîl Xeyalî'den Arşak Çobanyan'a Cevaplar. *Toplumsal Tarih*, 297 (Eylul 2018), 60-67.

Kemal. (1288/1872). "Ma'arif". *'Ibret*, 16 (22 Haziran 1288/4 Tîrmeh 1872), 1-2.

Kendal. (1993). The Kurds under the Ottoman Empire. Di nav *People Without a Country: The Kurds and Kurdistan* de (r. 11-37). Ed. G. Chaliand, Foreword by D. McDowall, New York: Olive Branch Press.

Kenosha Evening News, 15 September 1953, 5.

Kerboranî, B. H. (2021). Kürd Meşrutiyet Mektebi. *Kürt Tarihi*, 45, 18-25.

Kerküklü Necmeddîn. (1327/1911). Biraz da Kanun-u Mantıka Tevfik-i Hareket İdelim. *Beyanu'l-Hakk*, 106, 1968-1970.

Kılıç, A. (2005). *Kılıç'tan Kılıç'a Bir Dönemin Tanıklığı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Koç, Y. (2012). Siird Sancağı'nda 1912 Seçimleri Toplumsal Dinamikler ve Politik Farklılaşmalar. *Toplum ve Kuram Lêkolîn û Xebatên Kurdî*, 6-7, 289-306.

Koçu, R. E. (1958). Ahmet Talât Bey (Üsküdarlı). *İstanbul Ansiklopedisi*, I, 473-475, İstanbul: Tan Matbaası. Girêdana dijîtal: https://istanbulansiklopedisi.org/handle/rek/3585, (Gihîn: 03.03.2025).

Koçu, R. E. (1968). Dosdoğru (Füreyd). *İstanbul Ansiklopedisi*, 9, 4712-4713, İstanbul: Koçu.

Koçu, R. E. (1968). Dosdoğru (Ömer Siret). *İstanbul Ansiklopedisi*, 9, 4713-4714, İstanbul: Koçu.

Kuntay, M. Cemal. (2013). *Mehmet Akif Hayatı-Seciyesi-Sanatı*. İstanbul: Oğlak.

Küçük, C. (1992). Balkan Savaşı. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 5, 23-25.

Küçük, C. (1997). Hafta Tatili -İslâmî Dönem-. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 15, 130-132.

"Kürd 'Amelesine Meccanî Dersler", *Jîn*, 33 (9 Mart 1336/9ê Adara 1920an), 4.

"Kürd Âsârı Tedkîk Cem'iyyeti". (1919, 28 Nîsan). *Serbestî*, 479, 1.

Kürd Talebe Hêvî Cem'iyeti. (1330/1914). (Kürd Talebe Hêvî Cem'iyeti)nin Beyânnâmesidir. *Hetawî Kurd*, 4-5 (10 Mayis 1330/22 Gulan 1914), 1-4.

"Kürd Talebe Hêvî Cem'iyeti Lozan Şubesi". (1330/1914). *Hetawî Kurd*, 4-5 (10 Mayis 1330/22 Gulan 1914), 5-7.

Kürd Talebe Hêvî Cem'iyeti Lozan Şubesi. (b.d.). Kürd Kardeşlerimize. *Havadis*, 102, 3-4.

Lazarev, M. S. (1991). Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Kürt Hareketleri. Di nav *Yeni ve Yakınçağda Kürt Hareketi* de (r. 90-103). (wer. S. Balkan), Bālinge: Jîna Nû Yayınları.

Lazarev, M. S. (2010). Asya'nın Uyanışı ve Kürtler. Di nav *Kürdistan Tarihi* de (r. 167-184). (wer. İ. Kale), İstanbul: Avesta.

Malmîsanij. (1986). *Yüzyılımızın Başlarında Kürt Milliyetçiliği ve Dr. Abdullah Cevdet*. Uppsala: Jîna Nû Yayınları.

Malmîsanij. (1991). *Said-i Nursî ve Kürt Sorunu*. İstanbul: Doz.

Malmîsanij. (2002). *Kürt Talebe-Hêvî Cemiyeti*. İstanbul: Avesta.

Malmîsanij. (2009). *İlk Kürt Gazetesi Kurdistan'ı Yayımlayan Abdurrahman Bedirhan (1868-1936)*. İstanbul: Vate.

Malmîsanij. (2009a). *Cızira Botanlı Bedirhaniler*. (çapa 3.), İstanbul: Avesta.

Malmîsanij. (2010). *Yirminci Yüzyılda Diyarbekir'de Kürt Uluşçuluğu (1900-1920*. İstanbul: Vate.

Malmîsanij, M. (2025). Kurdiyê Bidlîsî Kimdi? Di nav *Kırmanccaya (Zazacaya) ve Kürtlere Dair* de (r. 500-503). İstanbul: Vate.

Mamoste Qedrî. (2005). Elfabeya Xelîl Xeyalî. *Bîr*, 3, 92-106.

Mardin, E. (1966). *Huzûr Dersleri*. Cild II-III. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Mehmed Şefîq. (1330/1914). Bismillahirrehmanirrehîm. *Hetawî Kurd*, 4 (19 Mart 1330 / 1 Nîsan 1914), 27-29.

M[ehmed]. M[îhrî]. (1335/1919, 29 Hezîran). İrfan Kürdce Lugat. *Kurdistan*, 10, 125-126.

"Me'mûrîn-i Mulkiye Terakki ve Teka'ud Kararnamesi". (1297/1881). İstanbul: Mahmudbey Matbaası.

Muhemmed Zekî. (1330/1914). Bismillahirrehmanirrehîm. *Hetawî Kurd*, 4 (19 Mart 1330 / 1 Nîsan 1914), 30-32.

M[odanî] X[elîl]. (1329/1913). Ji Mazinê Kurdan ra ye. *Hetawî Kurd*, 1 (11 Teşrînê Ewwel 1329 / 24 Cotmeh 1913), 19-22.

M[odanî] X[elîl]. (1329/1913). "Şa'irî Baban û Soran", *Hetawî Kurd*, 1 (11 Teşrînê Ewwel 1329 / 24 Cotmeh 1913), 24-26.

M[odanî] X[elîl]. (1329/1913). Derdê Kurdan. *Hetawî Kurd*, 2 (21 Teşrînê Sanî 1329 / 4 Kanûn 1913), 25-30.

M[odanî] X[elîl]. (1329/1914). Ji Qasîdeê Hacî Rehmetî Têne Zanîn Ku. *Hetawî Kurd*, 3 (29 Kanûnê Ewwel 1329/11 Çile 1914), 21-22.

Muhammed Emin Zeki Beg. (2022). *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*. (wer. V. İnce-M. Dağ-R. Adak-Ş. Aslan), İstanbul: Nûbihar.

Nikitine, B. (1975). *Les Kurdes: Étude Sociologique et Historique*. Paris: Aujourd'hui.

Okay, M. Orhan. (1996). Gökalp, Ziya. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 14, 124-128.

Okay, M. Orhan. & Düzdağ, M. Ertuğrul. (2003). Mehmed Âkif Ersoy. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 28, 432-439.

Özalp, Ö. Hakan. (2017). *Mehmet Akif Ersoy'un Talebeleri*. İstanbul: Pendik Belediyesi Yayınları.

Özaydın, A. (2000). İBNÜ'l-ESÎR, İzzeddin. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 21, 26-27.

Özcan, A. (2007). Otuzbir Mart Vak'ası. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 34, 9-11.

Özcan, A. (2013). *İmparatorluk Çökerken Yeni Bir Ulus Tahayyülü -Kürt Milliyetçiliğinin Yayın Organı "Jîn"-*. İstanbul: Lotus.

"Peace Main Point Of Controversy Monday", *The Breeze*. Vol. XXIX, No. 12, 16 December 1952, 2.

Pertev, R. (2018). *Folklor û Nasnameya Kurdî ya Neteweyî (1898- 1946)*. Stenbol: Avesta.

Poladyan, A. (2023). *VII-X. Yüzyıllarda Kürtler (Arap Kaynaklarına Göre)*. (wer. F. Sözeri). Diyarbakır: Dara Yayınları.

Purçak, M. E. (2021). *Buhranda Bir Kürt Aydını Kemal Fevzi ve Üç Eseri*. İstanbul: Nûbihar.

Refik Hilmi. (2023). *Kürt Meselesi Safahatından*. (amd. M. Akyürekli), İstanbul: Avesta.

"Reşbeleka Kurdîzade Ehmed Ramîzê Licêyî". (2013). (amd. M. Serfiraz-B. Demir), *Nûbihar*, 124, 5-9.

Rojî Kurd 1913= Di Sedsaliya Wê De Rojî Kurd 1913. (2013). (amd. Koma Xebatên Kurdolojiyê). Stenbol: Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê.

Salih û yd. (2021). *Govarî Bangî Kurd 1914, Bexda*. Silêmanî: Binkey Jîn.

Sasuni, G. (1992). *Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yüzyıldan Günümüze Ermeni Kürt İlişkileri*. (wer. B. Zartaryan-M. Yetkin), İstanbul: Med Yayınevi.

Se'diyê Şîrazî. (1303/1886). *Cidalê Se'dî Ba Mudde'î*. (wer. Üsküdarlı Safi). Kostantiniyye: Kitabhane-i Ebüzziya.

Sekban, Ch. Mehmed. (1933). *La question kurde*. Paris: Les presses universitaires de France.

Silopi, Z. (1969). *Doza Kürdüstan*. Stewr basim-evi.

"Siyasal Bilgiler Okulu 1945-1946 öğrenim yılı seçme imtihanında parasız yatılı olarak kazananlar", *Akşam*, No. 9708 (27.10.1945), 7.

Smith, A. D. (1991). *National Identity*. University of Nevada Press.

Süleyman Tevfik. (2011). *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e: Elli Yıllık Hatıralarım*. (amd. Ş. Özdemir-T. Yıldırım), İstanbul: Dün Bugün Yarın.

Şapolyo, E. B. (1943). *Ziya Gökalp: İttihadı Terakki ve Meşrutiyet Tarihi*. İstanbul: Güven Basımevi.

Şeyx Muhemmed 'Ebduh. (1329/1913). Tefsîr-i Şerîf. (wer. M. Akîf), *Sebîlurreşad*, 242 (18 Nîsan 1329/1 Gulan 1913), 121-123.

Tansel, F. A. (1953). Arap Harflerinin islâhı ve Değiştirilmesi Hakkında ilk Teşebbüsler ve Neticeleri. *Belleten*, 17(66), 223-249.

Tarlan, A. Nihad. (1939). *Mehmet Akif*. İstanbul: Sühulet Basımevi.

TBMM Albümü: 1920-2010, 1. Cilt : 1920-1950. (2010). (ed. S. Yıldırım-B. K. Zeynel). Ankara : TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü.

Tekdal, D. (2019). *Osmanlı Taşrasında Memur Olmak -Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Bitlis Doğumlu Memurlar-*. Ankara: Pegem Akademi.

FO 78/3132 (The National Archives). (1880). "No. 1. Memorandum by Major Trotter on the different Races inhabiting the Consular District of Kurdistan, considered chiefly with the reference to the question of Reform". Di nav *Records of the Kurds Territory, Revolt and Nationalism 1831-1979 -British Documentary Sources-, Volume 3: 1879-1899* de (r. 281-294). (2015). (ed. A.L.P. Burdett), Cambridge University Press.

Tunaya, T. Zafer. (1984). *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt: 1 İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908–1918*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Tunaya, T. Zafer. (1986). *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt: II Mütareke Dönemi*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Xelîl Xeyalî Motikî. (1325/1909). *Elîfbayê Kurmancî*. Tabi': Kurdîzade Ehmed Ramîz.

Xelîl Xeyalî (Motikî 'Aşîretinden). (1327/1909). Weten û Îttîfaqa Kurmancî. *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi*, 8 (1 Muherrem 1327/23 Çile 1909), 69-71.

Uçman, A. (2010). Şemseddin Sâmi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 38, 519-523.

Ünver, M. & Baykara, H. (2022). *Üç Devir Bir Fakülte Türkiye'nin İlk İlahiyat Fakültesinin Tarihi (1900-1933)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.

"Üsküdar Amerikan Kız Koleji sınavını kazananlar". (1968). *Cumhuriyet*, No. 15774 (29.06.1968), 5.

"Vefat", *Cumhuriyet*, No. 15207, 29.11.1966, 2.

Veroj, S. (2023). *Kurdistan (1919-1920)*. Stenbol: Dara

Xeznedar, M. (2024). *Dîroka Edebiyata Kurdî I*. Stenbol: Nûbihar.

Yalçın, E. (2016). *Bir Siyasetçi ve Lider Olarak Seyyid Abdülkadir*. (Teza Lî-

sansa Bilind), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Yıldırım, K., Pertev, R., Aslan, M. (2013). *Ji Destpêkê Heta Niha Folklora Kurdî*. Stenbol: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları.

Yıldız, P. (2023). *Dimiliyê Modanî û Fekê Înan*. (Teza Doktorayê), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

"Young Turkish Editor to Talk", *Grosse Pointe News*, Vol. 13, No. 43, 23 October 1952, 10.

Zanyar, N. (2023). *Abdurrahim Rahmi Zapsu Çok Yönlü Bir Tanıklığın Öyküsü*. İstanbul: Doğan Kitap.

Zengene, E. (2001-2002). Jîn Govarî Serdemî Seretay Raçenînekanî Kurd. *Rojnamevanî*, 6-7, 177-209.

XERÎBÊN BIYANÎ
Di Diyaspora Almanyayê de Nifşên Yekemîn ên Kurdên Koçber
Avdo Karataş

Weşan No: 469 | Lêkolîn
ISBN: 978-625-6605-58-9
Çapa Yekem: 2024

Gerînendeyê Giştî yê Weşanê: Süleyman Çevik
Redaksiyon: Ümit Eser
Mîzanpaj: Huseyn Zana
Berg: İHB Reklam Ajansı

Çapxane
Meteksan Matbaacılık ve Teknik San. Tic. Aş.
Beytepe Köy Yolu No: 3/06800
Bilkent-Çankaya / Ankara
Matbaa Sertifika No: 46519

***Nû*bihar**
Pak Ajans Yay. Tur. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Zeyrek Mah. Serdab Sk. No: 26/3 Fatih/İstanbul
Tel & Faks: 0212 519 00 09
www.nubihar.com | email: info@nubihar.com
Yayın Sertifika No: 51437

NAVEROK

Destpêk 15
ÇARÇOVEYA RÊBAZ Û TEKNÎKÊ 25
Zanyariya gelên bêxweyî 26
Tomarkirina daneyan 30
Daneyên berdest 30
Teoriyên li ser nifşê yekemîn ê koçber 32

NIFŞÊN YEKEMÎN YÊN KURDEN LI ALMANYAYÊ 39
Pênaseya nifşê yekemîn yê koçber 39
Texmîna hijmara koçberên Kurd û ya nifşê yekemîn li Almanyayê 43
Kategorîzekirina nifşên Kurd li gorî çandê 48
Nifşê postfîguratîf: 50
Nifşê fîguratîf: 51
Nifşê kofîguratîv: 53
Nifşê prefîguratîf 54
Kategoriyên nifşên Kurd ên dîrokî 56
Nifşê yekemîn yê karker 60
Nifşê yekemîn yê penaber 64
Ekskurs: Herdu nifş 67
Nêrîna zanyarên tirk li ser koçberên Kurd 72

PIRSGIRÊKÊN NIFŞÊ YEKEMÎN 77
Teoriyên li ser pirsgirêkên tenduristiyê yên nifşê yekemîn 77

Pirsgirêkên nifşê yekemîn ên berî koçberiyê 79
Cureyên pirsgirêkên nifşê yekemîn yên piştî koçberiyê ... 84
Pirsgirêkên xerîbiyê 84
Pirsgirêkên giyanî 87
Pirsgirêkên malbatî 89
Pirsgirêkên civakî 91
Pirsgirêkên hejariyê 95
Pirsgirêkên tenduristiyê 98
Raporek li ser rewşa tendiristiya koçberan 100
Pirsgirêkên tendiristiye yên nifşê yekemîn 102
Pirsgirêkên nifşê yekemîn û rola malbatê 106
Refleksiyon: Nifşê yekemîn marjînalîze dibe 109

DI JIYANA NIFŞÊ YEKEMÎN DE RÛDANÊN NÛ .. 115
Teoriya guhertinê 118
Ne hemdemiya di hemandemî de: Guhertin û Rola lîgaturan 122
Şîroveyeke zanyarî li ser malbata Kurd 125
Birr-bavik 130
Di zimanê Kurdî de têgînên xizmatiyê 133
Kêmbûna peyvên xizmatiyê 136
Guhertinên têkiliyên xizmatiyê 138
Kargehên malbatê ("malkargeh") 146
Rajêriya xizmatiyê 149
Nûjenbûna zewaca hevrehî 153
Rabûna nextê 155
Guhertina rola jinê 158
Cîbûk (uxorilokalität) 161
Zewacên zarwelatî 164
Malbatên jevbelav 178
Karakterên malbatên jevbelav 178
Stratifikasyona komalgeha Kurd an dewlemendiya jêreçînê 180
Cudabûna çîn û tebeqeyan 182

Koçber di nav tebeqeyên civaka mezin de 185
Sedemên jêrketin-jorketina civakî ya Kurdên koçber . 187
Rewşa agahkerên jînenîgarî di mijara çînî de 190
Çîn û tebeqeyên di nav komalgeha Kurd de 192
Çîna bilind 193
Çîna navîn 194
Çîna jêr 197
Çîna navîn û ramana neteweyî 199
Pirgonîbûna komalgeha Kurd 201
Refleksiyon: Guhertinên nûjenbûnê 204

NASNAMEYA NIFŞÊ YEKEMÎN 207
Sazkirina nasnameyê 211
"Nasnameya xwepênasekirinê" û ya "xwenumayî" 213
Nasnameya nifşê yekemîn yê karker 215
Çarçoveya nasnameya koçberên karker 219
Etnîzekirina nifşê yekemîn yê karker 222
Nasnameya nifşê yekemîn yê penaber 226
Krîza nasnameya Kurdî 229
Refleksiyon: Nasname bûn e. 236

KÊŞEYA NAVNIFŞÎ 239
Di konteksta zanistê de mijara kêşeya navnifşî 241
Kêşeya nawnifşî ya pêş- û paşrehan 245
Kêşeya navnifşî ya civakî 247
Kêşeya navnifşî di dav Kurdên diyasporayê de 250
Faktorên kêşeya navnifşî bandor dikin 256
Kurtasiya encamî 257

Ferhenga Taybet 263
Agahkerên Lêkolînê 271
Çavkanî 273

Çavkanî

Abadan-Unat, Nermin (2002): Bitmeyen Göc. Konuk Iscilikten Ulus-Ötesi Yurttasliga. Istanbul.

Abadan-Unat, Nermin (2005): Migration ohne Ende: vom Gastarbeiter zum Eurotürken. Berlin.

Abadan-Unat û yd. (1975): Göç ve Gelişme: Uluslararası İşgücü Göçünün Boğazlıyan İlçesi Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Araştırma. Türkçesi: Ünsal Oskay. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, İskan ve Şehircilik Enstitüsü. Ankara 1975.

Abdulla, Nejat (2009): Imparatorluk Sınır ve Aşiret. Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır çatısması. Avesta.

Abels, Heinz (2017): Identität: Über die Entstehung des Gedankens, dass der Mensch ein Individuum ist, den nicht leicht zu verwirklichenden Anspruch auf Individualität und die Tatsache, dass Identität in Zeiten der Individualisierung von der Hand in den Mund lebt. 3. Auflage. Wiesbaden.

Abels, Heinz (2009): *Soziale Schichtung*. In: Derselbe: *Einführung in die Soziologie*. Band 1: *Der Blick auf die Gesellschaft*. 4. Auflage. Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.

Ahren, Yizhak (1984): Generationenkonflikte und die Entwicklung von Gemeinschaftsexperiemente. In: Die Lebensalter in einer neuen Kultur. Zum Verhältnis von Jugend, Erwerbsleben und Alter. Leonhard, Rudolf Walter (Hrsg.) Hans Martin Schleyer-Stiftung. –Köln: Bachem. S. 202-207.

Akpınar, Alişan & Bozkurt, Serhat (2011): Osmanlı Kürdistanı, Kürdistane Osmani. Istanbul, BGST Yay.

Alba, Richard & Nee, Vichtor (2004): "Assimilation und Einwanderung in den USA". In: IMIS-Beiträge 23/2004. S. 21-39.

Alinia, Minoo (2004): Die Grenzen der Diaspora: Geschlechtsspezifische Einflüsse auf die Bildung nationaler Identität in der kurdischen Diaspora. (Kurdologie Band 6). Münster.

Alinia, Minoo (2007): Diaspora Mekanlari. Kürt kimlikleri ve aidiyet politikaları. (Avesta Kürt Araştırmaları: 226-5) Istanbul.

Altan, Tan (2014): Kürt Sorunu. Timas Yay. Istanbul.

Althusser, Luis (2018): Einleitung in die Philosophie für Nichtphilosophen. Passagen Verlag, Wien.

Altuntek, N. Serpil (1993): Van Yöresinde Akraba Evliligi. (Kültür Bakanligi HAGEM Yayınları 190. Gelenek-Görenek ve Inanislar Dizisi: 14). Ankara.

Amman, Birgit (2001): Kurden in Europa. Ethnizität und Diaspora. Kurdologie Band 4. Münster Lit Verlag.

Ammann, Birgit (1997): Ethnische Identität am Beispiel kurdischer Migration in Europa. In: Borck, Carsten; Savelsberg, Eva; Hajo, Siamend (Hrsg.): Ethnizität, Nationalismus, Religion und Politik in Kurdistan (Kurdologie, Band 1). Münster. S. 217-238.

Aschkenasi, Abraham (1993): Identitätsbewahrung, Akkulturation und die Enttäuschung in der Diaspora. In: Dabag, Mihran und Platt, Kristin (Hrsg.): Identität in der Fremde. Bochum. S. 106-116.

Assmann, Jan (1992): Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen. Beck, München. [Assman, Jan (2001): Kültürel Bellek. Eski Yüksek Kültürlerde Yazi, Hatirlama ve Politik Kimlik. Cev: Ayse Tekin. Ayrinti yay. Istanbul.]

Auernheimer, Georg (1989): Kulturelle Identität – ein gegenaufklärerische Mythos. Das Argument, Heft 3, 175/1989. S. 381-394.

Aumüller, Jutta (2009): Assimilation. Kontroversen um ein migrationspolitisches Konzept. (Transcript, Kultur und soziales Praxis). Bielefeld.

Aumüller, Jutta (2010): Wie viele Generation dauert Integration? Wie Begriffe unser Bild von Gesellschaft prägen. Heinrich Böll-Stiftung. Dossier: Dritte Generation, 2010. S.7-11. Direktlink: http://www.migration-boell.de/web/integration/47_2679.asp

Aydin, Delal (2021): "Kayıp Kuşak": 1990'ların Yurtsever Gençlik Hareketi. Dosya: Kürt Gençlik ve Öğrenci Hareketleri. S.9-19. Sayı 6. Ağustos, Eylül, Ekim 2021. http://kurdarastirmalari.com/dosya-52.

Aydın, Suavi (1999): Kimlik Sorunu, Ulusallık ve "Türk Kimligi". Çapa

duyem. Çapxana Öteki. Anqara.

Bajalan, Djene Rhys (2010): Jön Kürtler: Birinci Dünya Savaşı'ndan Önce Kürt Hareketi 1898-1914. (The Young Kurds: The Kurdish movement before the First World War.) Avesta İstanbul.

Barth, Fiedrich (2001): Kürdistanda Toplumsal Örgütlenmenin Ilkeleri. Avesta Yay. Istanbul.

Başer, Bahar (2013): Diaspora´da Türk-Kürt Sorunu. Almanya ve Isveç´te Ikinci Kuşak Göçmenler. Istanbul.

Başkurt, Irfan (2009): Almanya´da yaşayan Türk göçmenlerin kimlik problemi. Hasan Ali Yücel Egitim Fakultesi Dergisi. Sayı 12 (2009-2), S. 81-94.

Beaud, Stephane und Noiriel, Gerard (2003): Göçmenlerin "Bütünleşmesini" düşünmek. (Toplumbilim, 17) (L'"assimilation", un concept en panne - Assimilation: a neglected concept - La asimilación, un concepto estancado. In: International Review of Community Development /Revue internationale d´action communautaire, 21 (1989). S. 63-76). Istanbul.

Beck, Ulrich; Giddens, Anthony und Lash, Scott (Hrsg.) (1996): Reflexive Modernisierung. Eine Kontroverse. Frankfurt a. M.

Beck, Ulrich (1996): Wissen oder Nicht - Wissen? Zwei Perspektiven "reflexiver Modernisierung", in: Ulrich Beck; Anthony Giddens; Scott Lash: Reflexive Modernisierung. Eine Kontroverse; Frankfurt a.M.

Beck, Ulrich (2010): Risikogesellschaft: auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Behrendt, Günter (1993): Nationalismus in Kurdistan. Schriften des deutschen Orient-Institut. Hamburg.

Besikci, Ismail (1994): Was ist Kurdenfrage. In: Heidi Hinz-Karadeniz & Rainer Stoodt (Hrsg.). Kurdistan: politische Perspektive in einem geteilten Land. Giessen: Focus, S.

Biber, Christoph, Drechsel, Benjamin, Lang, Anne-Katrin (Hg.) (2010): Kultur im Konflikt. Claus Leggewie revisited. Transcript Verlag, Bielefeld.

Bilici, Mucahit (2019): Hamal Kürt: Türk Islami ve Kürt Sorunu. Avesta Yay. Istanbul.

Bock, Dr. Thomas (1986): Entwurzelung und Leben in der Fremde. Vortrag mit Prof. Dr. Jan Gross. In: Migration und psychische Gesundheit (1986). Fachtagung der Arbeiterwohlfahrt Bundesverband e. V. und der Deutschen Gesellschaft für Soziale Psychiatrie e. V. vom 1. bis 3. November 1985 in Bonn. Bonn. S. 18-22.

Bolte, Karl Martin & Kappe, Dieter & Neidhardt, Friedhelm (1967): Soziale Schichtung. In: Bolte, Karl Martin (Hrsg.) Deutsche Gesellschaft im Wandel 1. Opladen. S. 233-351

Borck, Carsten (2003): Die Geschichte kurdischer Migration nach Berlin. In: Die Ausländerbeauftragte des Senats (Hrsg.): Das kurdische Berlin. Berlin. S. 6-16.

Bourdieu, Pierre (1987): Die feinen Unterschiede. Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft. Frankfurt a.M.

Bracker, Philip (2017): Die Entstehung ethnischer Identität bei ´Menschen mit türkischem Migrationshintergrund´. Münster, Waxmann.

Brandt, Hartwin & Schuh, Maximilian & Siewert, Ulrike (hrsg.) (2008): Familie –Generation– Institution. University of Bamberg Press, Bamberg.

Brauns, Nikolaus & Kiechle, Brigitte (2010): PKK: Perspektiven des kurdischen Freiheitskampfes; zwischen Selbstbestimmung EU und Islam. Schmetterling Verlag, Stuttgart.

Bredtmann, Julana (2011): "Von Sèvres zur PKK –Ein historischer Überblick über den türkisch-kurdischen Konflikt", In: Kurdistan im Wandel: Konflikte, Staatlichkeit, Gesellschaft und Religion zwischen Nahem Osten und Diaspora. Frankfurt a. M.; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien. S. 78-87.

Brieden, Thomas (1996): Die Bedeutung von Konflikten im Herkunftsland für Ethnisierungsprozesse von Immigranten aus der Türkei und Ex-Jugoslawien, in: hrsg. v. Forschungsinstitut der Friedrich-Ebert-Stiftung Abt. Arbeits- und Sozialforschung: Ethnisierung gesellschaftlicher Konflikte, Bonn, 31-54

Brocher, Tobias (1973): Aufstand gegen die Tradition. Über den Konflikt zwischen Generationen. 2. Verlag. Kreuz Verlag Stuttgart – Berlin.

Bukow, Wolf-Dieter und Llaryora, Roberto (1988): Mitbürger aus der Fremde. Soziogenese ethnischer Minoritäten. Zweite Aufl. Opladen.

Burzan, Nicole (2007): Soziale Ungleichheit: eine Einführung in die zentralen Theorien. 3. Aufl. Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwissenschaften.

Çiçek, Cuma (2015): Ulus, Din, Sınıf: Türkiye´de Kürt Mutabakatının İnşaası. Iletişim Yay. Istanbul.

Cöster, Anna Caroline (2009): Ehrenmord in Deutschland. Marburg: Tectum-Verl.

Dahrendorf, Ralf (1977): Gesellschaft und Demokratie in Deutschland, München Dt. Taschenbuch.

Dahrendorf, Ralf (1994): Das Zerbrechen der Lîgaturen und die Utopie

der Weltgesellschaft. Beck, Ulrick & Beck-Gernsheim Elizabeth, Riskante Freiheiten içinde. Edition suhrkampf, Frankfurt a. M. S. 421-436.
Degele, Nina und Dries, Christian (2005): Modernisierungstheorie. Eine Einführung (Fink UTB). München.
Dieß, Matthias & Goll, Jo (2011): Im Name der Ehre. Ein deutsches Schicksal. Bundeszentrale für politische Bildung, Band 1297.
Zeraq, Dilawer (2021): Nifşa Ciwan ya Xweavakirî: Nifşa Rewşenê. Kürt Arastırmaları Dergisi. Dosya: Kürt Genclik ve Öğrenci Hareketi. E-Dergi. Sayi 6. Agustos, Eylül, Ekim 2021. R.87-100
Dinç, Namık Kemal (2009): 20. Yüzyıl Kürt Göç Hareketlerinde Birinci Dalga: Kürtlerin Yeniden İskanı ve Kürt Mülteciler Meselesi. Toplum ve Kuram, Lêkolîn û Xebatên Kurdî. Sayi 1. Mayis 2009.
Dorsch, Friedrich (1970): Psychologisches Wörterbuch. Felix meiner Verlag, Hamburg.
Eliassi, Barzo (2012): Ülkemde Bir Yabancı. Isveç´teki Kürt Gençlerinin Adiyet Politikaları. Avesta Yay. Istanbul.
Elwert, Georg (1982): Probleme der Ausländerintegration. Gesellschaftliche Integration durch Binnenintegration? In: Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, 34(4). (1982). S. 717-731.
Endruweit, Günter & Trommsdorff, Gisela (1989): Wörterbuch der Soziologie. Dtv/Enke, Stuttgart.
Engels, Wolfram (1984): Neue ökonomische Aspekte des Generationenverhältnisses? In: Die Lebensalter in einer neuen Kultur. Zum Verhältnis von Jugend, Erwerbsleben und Alter. Leonhard, Rudolf Walter (Hrsg.) Hans Martin Schleyer-Stiftung. –Köln: Bachem. S.3649.
Erikson, Erik H. (1977): Identität und Lebenszyklus. (Suhrkamp taschenbuch wissenschaft, 16). 4. Auf. Nomos, Baden-Baden.
Esser, Hartmut (2004): "Welche Alternativen zur ›Assimilation‹ gibt es eigentlich?" In: Migration – Integration – Bildung, Grundfragen und Problembereiche. IMIS-BEITRÄGE Heft 23/2004 (Hrsg) Klaus J. Bade und Michael Bommes. Instituts für Migrationsforschung und Interkulturelle Studien (IMIS) der Universität Osnabrück s. 41–60.
Esser, Hartmut (2001): Integration und ethnische Schichtung. Arbeitspapiere Nr. 40.
Mannheim: Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung.
Falk, Svenja (1998): Dimensionen kurdischer Ethnizität und Politisierung: Eine Fallstudie ethnischer Gruppenbildung in der Bundesrepublik Deutschland. Baden-Baden.
Fanon, Frantz (1981): Die Verdammten dieser Erde. Suhrkamp tascv-

henbusch, Frankfurt a. Main.
Fırat, Ali (Abdullah Öcalan): Kürdistan´da Kişilik Sorunu. Istanbul 2003.
Fogt, Helmut (1982): Politische Generation. Westdeutscher Verlag, Opladen
Franz, Erhard (1968): Kurden und Kurdentum. Zeitgeschichte eines Volkes und seiner Nationalbewegungen. Deutsches Orient-Institut, Hamburg.
Fromm, Eric (2005), Haben oder Sein. Çapa 43. dtv. München.
Geißler, Rainer (2006): Soziale Klassen und Schichten – soziale Lagen – soziale Milieus: Modelle und Kontroversen. In: Derselbe: Die Sozialstruktur Deutschlands. Zur gesellschaftlichen Entwicklung mit einer Bilanz zur Vereinigung. 4., überarbeitete und aktualisierte Auflage. Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.
Giddens, Anthony (1992): Die Konstitution der Gesellschaft. Grundzüge einer Theorie der Strukturierung,
Giesecke, Michael (1992): Sinnenwandel, Sprachwandel, Kulturwandel: Studien zur Vorgeschichte der Informationsgesellschaft. Suhrkamp Verlag.
Gingrich, Andre (Hrsg.) (2011): Lexikon der Globalisierung. Bielefeld.
Glatzer, Wolfgang et al. (Hrsg.) 2002: Sozialer Wandel und gesellschaftliche Dauerbeobachtung, Opladen: Leske und Budrich.
Goffart, Daniel (2019): Das Ende der Mittelschicht: Abschied von einem deutschen Erfolsmodel. Berlin Verlag, München.
Gorgas, Jordi Tejel (2021): Avrupa'da "Göçmen" Öğrenciler ve Aktivizm: KSSE Örneği (1958-1975). Fransızcadan Çeviren: Mehmet Tayfur. Dosya: Kürt Gençlik Ve Öğrenci Hareketleri. S.9-19. Sayı 6. Ağustos, Eylül, Ekim 2021. http://kurdarastirmalari.com/dosya-52.
Gramsci, Antonio (1967): Philosophie der Praxis. Eine Auswahl, Frankfurt/M.
Grote, Maik (2011): Integration von Zuwanderern: Die Assimilationstheorie von Hartmut Esser und die Multikulturalismustheorie von Seyla Benhabib im Vergleich. (Migremus Arbeitspapiere, 2 (2011). Online: http://docplayer.org/16067571-Integration-von-zuwanderern-die-assimilationstheorie-von-hartmut-esser-und-die-multikulturalismustheorie-von-seyla-benhabib-im-vergleich.html
Hall, Stuart (1999): Kulturelle Identität und Globalisierung. In: Hörning, Karl H. und Winter, Rainer (Hrsg.): Widerspenstige Kulturen. Cultural Studies als Herausforderung. Frankfurt a. M. 1999. S. 393-435.
Hall, Stuart (1999a): "Ethnizität: Identität und Differenz". In: Die kle-

inen Unterschiede: der cultural studies reader/Jan Engelmann (Hg.). Frankfurt/Main; New York: Campus Verlag. S. 83-98.

Hallinan, Maureen T. (2000): Die soziologische Analyse des sozialen Wandels. In: Bögenhold, Dieter (Hrsg.): Moderne amerikanische Soziologie, Stuttgart: Lucius und Lucius, S. 177-197.

Hanf, Theodor; Hättich, Manfred; Hilligen, Wolfgang; Vente, Rolf E.; Zwiefelhofer, Hans (1975a): Sozialer Wandel. Band 2. Funk-Kolleg. Fischer Taschenbuch Verlag.

Hanf, Theodor; Hättich, Manfred; Hilligen, Wolfgang; Vente, Rolf E.; Zwiefelhofer, Hans (1975): Sozialer Wandel. Band 1. Funk-Kolleg. Fischer Taschenbuch Verlag.

Hannerz, Ulf (2007): Das Lokale und das Globale. Kontinuität und Wandeln. In.: Schmidt-Lauber, Brigitte (Hrsg.): Ethnizität und Migration. Einführung in Wissenschaft und Arbeitsfelder. Berlin. S. 95-114.

Harris, Marvin (1971): Man, Culture and Nature: An Introduction to Generel Anthropology. New York.

Heckmann, Friedrich (1992): Ethnische Minderheiten, Volk und Nation. Soziologie inter-ethnischer Beziehungen. Stuttgart.

Heinrich, Lothar (1989): Die kurdische Nationalbewegung in der Türkei. Deutsches Orient-Institut, Hamburg.

Heinz, Marco (1993): Ethnizität und ethnische Identität. Eine Begriffsgeschichte. Bonn.

Heiss, Johann & Six-Hohenbalken, Maria (2011): Diaspora. In: Kreff, Fernand & Knoll, Eva-Maria & Gingrich, Andre (Hg.). Lexikon der Globalisierung. Transciript Verlag, Bilefeld, 2011. S. 44-47.

Heitmeyer, Wilhelm (Hrg.) (1997): Bundesrepublik Deutschland: Auf dem Weg von der Konsens- zur Konfliktgesellschaft. 1. Band: Was treibt die Gesellschaft auseinander? 2. Band: Was hält die Gesellschaft zusammen? Edition suhrkamp, Frankfurt am Mein.

Heitmeyer, Wilhelm (Hrg.) (1997): Was hält die Gesellschaft zusammen? edition suhrkamp, Frankfurt a.M.

Hill, Hermann (Hrsg.) 2001: Modernisierung - Prozess oder Entwicklungsstrategie? Frankfurt am Main: Campus Verlag.

Hondrich, K.O. (2001). Zukunftsvorstellungen. In: Schäfers, B., Zapf, W. (eds) Handwörterbuch zur Gesellschaft Deutschlands. VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Horkheimer, Max & Adorno, Theodor W. (1988): Dialektik der Aufklärung. Fischer Verlag, Frankfurt am Main.

Hradil, Stefan (2000): Sozialer Wandel. Gesellschaftliche Entwicklun-

gstrends. In: Schäfers, Bernhard / Zapf, Wolfgang, Hrsg.: Handwörterbuch zur Gesellschaft Deutschlands, 2. Auflage, Opladen, S. 643, 644.

Ibrahim, Ferhad (1983): Die kurdische Nationalbewegung im Irak: Eine Fallstudie zur Problematik ethnischer Konflikte in der Dritten Welt. Schwarz Verlag, Berlin.

Imhof, Kurt (1993): Nationalismus, Nationalstaat und Minderheiten. Zu einer Soziologie der Minoritäten. In: Soziale Welt, 44, Heft 3. (1993). S. 327-357.

Izady, Mehrdad R. (2011): Kürtler, Bir El Kitabi. Doz Yay. Istanbul. Ingilizceden Ceviren Cemal Atilla.

Joas, Hans (2007): Lehrbuch der Soziologie. Campus Verlag, Frankfurt a.M.

Jureit, Ulrike (2008): Generation und Moderne. Kritische Anmerkungen zû einer begrifflichen Inanspruchnahme. In: Hartwin Brandt, Maximilian Schuh, Ulrike Siewert (hrsg.). Familie – Generation – Institution. University of Bamberg Press, Bamberg. S.31-47.

Jwaideh, Wadie (2012): Kürt Milliyetçiliginin Tarihi: Kökenleri ve Gelisimi. Iletisim Yay. 7. Baski, Istanbul.

Karataş, Avdo (2017): Folklor Û Afirandina Çanda Nivîskî. The Journal of Mesopotamian Studies, C:2/1, Zivistan 2017, r. 33-52.

Karataş, Avdo (2002): Doğuda Xuni Gelenegi: Bir Gelenegin Yeniden Üretilmesi. Folklor/Edebiyat. 2002/4 Cilt. VIII Sayi XXXII. S. 69-76.

Karataş, Avdo (2004): Göç Üzerine Bir çalısma, Bîrnebûn, BIHARA 2004

Karataş, Avdo (2011): Diaspora: Sürgünün Geribildirimi. Dipnot Dergisi, Heft 5/2011.

Karataş, Avdo (2018): Birr-bavik Tipi Aile Organizasyonu. International Journal of Kurdish Studies. 4 (2) 2018.

Karataş, Avdo (2019): Diyasporada Kürt Gençliginin Kimlik Gelisimi. Töz Yay. Ankara.

Kartal, Bilhan & Alptekin, Duygu (2015): Ulus Aşırı Göç Süreci ve Yaşlılık: Almanya´da Birinci Kusak Türk Göçmenler. Uluslararası Sosyal Arastırmalar Dergisi. Cilt 8, Sayı 37. Nisan 2015. (Gotar li vir hatiye xwendin: https://www.academia.edu/13070237/ULUS_A%C5%9EIRI_G%C3%96%C3%87_S%C3%9CREC%C4%B0_VE_YA%C5%9ELILIK_ALMANYA_DA_B%C4%B0R%C4%B0NC%C4%B0_KU%C5%9EAK_T%C3%9CRK_G%C3%96%C3%87MENLER)

Kehrer, Prof. Dr. Ferd. Adalbert (1959): Der Wandel der Generationen. Eine bioplogisch-soziologische Studie- Ferdinand Enke Verlag. Stuttgart.

Keupp, Heiner (1988): Auf dem Weg zur Patchwork-Identität? Verhal-

tenstherapie und psychosoziale Praxis, 20, 425–438.
Keupp, Heiner et.al. (2002): Identitätskonstruktionen. Das Patchwork der Identitäten in der Spätmodere. Rowohlt Taschenbuch Verlag, Hamburg.
Keupp, Heiner & Höfer, Renate (1998): Identitätsarbeit heute: klassische und aktuelle Perspektiven der Identität. (Hrsg.) Rainer Keupp & Renate Höfer. 2.Auf. Suhrkamp, Frankfurt a.M.
Keupp, Heiner (2001): Bürgerschaftliches Engagement: Ein Motor posttraditionaler Ligaturenbildung. In: Heinze, Rolf G./Olk, Thomas (Hrsg.): Bürgerengagement in Deutschland. Bestandsaufnahme und Perspektiven, Opladen, S. 69-92.
Khayati, Khalid (2009): From Victim Diaspora to Transborder Citizenship?: Diaspora Formation and Transnational Relations Among Kurds in France and Sweden. (=Linköping studies in art and schience no. 435). (Türkischsprachige Auffasung: Ders.: Mağdur Diasporadan Sınır-Ötesi Vatandaşlığa mı? Fransa ve İsveç'teki Kürtlerde Diasporanın Oluşumu ve Ulus-Ötesi İlişkiler. (Avesta Kürt Araştırmaları Bd. 301-310). İstanbul 2009.)
Kızılhan, Jan Ilhan (1995): Der Sturz nach Oben. Kurden in Deutschland. Eine psychologische Studie. Frankfurt a. M. 1995.
Kizilhan, Ilhan (2002): Konflikte und Konfliktlösungen in patriarchalischen Gemeinschaften am Beispiel der Solidargruppen in Ostanatolien. conflict & communication online, Vol. 1, No. 1, 2002 www.cco.regener-online.de. ISSN 1618-074.
Kizilhan, Ilhan (2008): Islam, Migration und Integration: Konflikte jugendlicher Migranten mit islamischem Hintergrund. conflict & communication online, Vol. 7, No1, 2008.
Kizilhan, Jan Ilhan (2013): Kurdische Diaspora, Migration und Transmigration. 40 Jahre KKH e.V. KOMKAR Berlin 1974-2014. Herausgeber: Kurdistan Kultur-und Hilfsverein e.V. (KKH e.V.). S. 36-43. Berlin, November 2013.
Kizilhan, Jan Ilhan (2013a) "Integration kurdischer MigrantInnen in Deutschland – Herausforderungen und Chancen", Vortrag von Prof. Kızılhan an der Fachtagung "Integrationspolitik aktiv gestalten", 23. September 2013, DGB-Gewerkschaftshaus, Stuttgart.
Kleining, Gerhard (1991). Sozialer Wandel. In L. Roth (Hrsg.), Pädagogik: Handbuch für Studium und Praxis (S. 194-203). München: Ehrenwirth. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-37243.
Knipper, Michael & Bilgin, Yasar (2009): Migration und Gesund-

heit. Konrad-Adenauer-Stiftung e.V. Sank-Augustin, Berlin. (Berhem di vir de ye: https://www.kas.de/de/einzeltitel/-/content/migration-und-gesundheit).

Knoblauch, Hubert (1989). Das unsichtbare neue Zeitalter: "New Age", privatisierte Religion und kultisches Milieu. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, 41(3), 504-525. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-40933.

Kopp, Johannes; Steinbach, Anja (Hrsg.) (2018): Grundbegriffe der Soziologie. Springer Verlag. https://link.springer.com/content/pdf/bfm%3A978-3-658-20978-0%2F1.pdf

Kovara Bîr. Dosya: DDKO I. Havîn-Payîz 5/2006.

Kraft, Andreas & Weißhaupt, Mark (Hg.) (2009): Generationen: Erfahrung – Erzählung –Identität. UVK Verlagsgesellschaft mbH, Konstanz.

Krämer, Alexander & Baune, Bernhard Th. (2004): Migrationen: eine Herausforderung für die Gesundheitswissenschaften und die gesundheitliche Versorgung. In: Krämer, Alexander & Baune, Luise (Hrsg) (2004): Gesundheit von Migranten. Internationale Bestandaufnahme und Perspektive. Juventa Verlag, Weinheim und München. S.9-20.

Kurthen, Hermann (2002): Einwandererintegration im Spiegel der U.S. Amerikanischen Forschung. In: Treichler, Andreas (Hrsg.): Wohlfahrtstaat, Einwanderung und Ethnische Minderheiten. Probleme, Entwicklungen, Perspektiven. Opladen. S. 83-106.

Lahusen, Christian (2002): Klassische Modernisierungstheorien. Fragestellungen und Perspektiven der Gründungsväter der Soziologie. In: Stark, Carsten / Lahusen, Christian (Hrsg.): Theorien der Gesellschaft: Einführung in zentrale Paradigmen der soziologischen Gegenwartsanalyse, München: Oldenbourg, S. 9-36.**Lajios, Konstantin** (Hrsg.) (1991): Die zweite und dritte Ausländergeneration. Ihre Situation und Zukunft in der Bundesrepublik Deutschland. Leske +Budrich, Opladen.

Leach, Edmund R. (2001): Rewanduz Kürtleri. Ram Yay. Istanbul.

Lehr, Ursula (1984): Auf dem Weg zur Fünf-Generationen-Gesellschaft. In: Die Lebensalter in einer neuen Kultur. Zum Verhältnis von Jugend, Erwerbsleben und Alter. Leonhard, Rudolf Walter (Hrsg.) Hans Martin Schleyer-Stiftung. –Köln: Bachem. S. 21-35.

Leonhard, Rudolf Walter (Hrsg.) (1984): Die Lebensalter in einer neuen Kultur. Zum Verhältnis von Jugend, Erwerbsleben und Alter. Hans Martin Schleyer-Stiftung. –Köln: Bachem.

Mannheim, Karl (2010): Das Problem der Generationen. In: Neckel, Sig-

hard (Hg.): Sternstunden der Soziologie. Campus Verlag, Frankfurt a.M.

Marx, Karl (2009): Das Kapital. Anaconda Verlag, Köln.

Mayring, Philipp (2010): Qualitative Inhaltsanalyse. Weinheim und Basel 2010.

Mayring, Philipp (1990): Qualitative Inhaltsanalyse. Grundlagen und Techniken. Weinheim: Deutscher Studienverlag 1990b.

Mayring, Philipp (1990a): Einführung in die qualitative Sozialforschung. Eine Anleitung zu qualitativem Denken. München: Psychologie Verlags Union.

McDowall, David (2004): Modern Kürt Tarihi. Doruk Yay. Ankara

Mead, George Herbert (1973): Geist, Identität und Gesellschaft aus der Sicht des Sozialbehaviorismus. Titel der Orginalausgabe: Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist. Chicago (1934). Mit eine Einleitung herausgegeben von Charles W. Moris. Aus d. Amerikan. von Ulf Pacher (=suhrkamp taschenbücher wissenschaft, Bd. 28). Frankfurt a. M. 1973.

Mead, Margaret, (1971): Der Konflikt der Generationen. Jugend ohne Vorbild.Walter-Verlag AO Olten. Orginalausgabe. Culture and Commitment: A Study of the Generation Gap. New York (1970).

Mendel, Gérard (1972): Generationskrise. Eine soziopsychologische Studie. Suhrkamp Verlag, Frankfurt a.M.

Mönch-Bucak, Yayla (1988) (hrsg.): Kurden. Alltag und Widerstand. Hrg. Eigenverlag der Herausgeberin. Bremen, Morgen 1884.

Mühlmann, Wilhelm E. (1956): Ethnologie als soziologische Theorie der interethnischen Systeme. In: Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Bd. 8. S. 186-205.

Müller, Ernst Wilhelm (1987): Der Begriff ´Volk´ in der Ethnologie. Abschiedvorlesung gehalten am 15. Dezember 1986. Institut für Ethnologie und Afrika-Studien Johannes Gutenberg-Universität, Mainz.

Murdock, George Peter (1967): Ethnographic Atlas. Universitet of Pittsburgh.

Nagengast, Ulrike & Schuh, Maximilian (2008): Natur vs. Kultur? Zu den Konzepten der Generationenforschung. In: Hartwin Brandt, Maximilian Schuh, Ulrike Siewert (hrsg.). Familie – Generation – Institution. University of Bamberg Press, Bamberg. S. 11-29.

Natali, Denise (2009): Kürtler ve Devlet. Irak, Türkiye ve İran'da Ulusal Kimligin Gelisimi. Avesta Yay. Istanbul.

Nebez, Jemal (2006): Die nationale Frage der Kurden. Autonomie? Oder ein unabhängiger Staat Kurdistan? Oder Selbstbestimmung in

Freiheit für die Freiheit? *Vom Kurdischen ins Deutsche übersetzt von Bruska Ibrahim.* (Seminarvortrag, gehalten am Samstag, 11. Mai 1985 in Stockholm für die in Schweden im Exil lebenden Kurden). Text erfasst, verarbeitet und Online herausgegeben von Kurdbun. (Von der Seite www.kurdbun.de wurde 12.10.2013 runtergeladen) https://www.kurdipedia.org/files/books/2019/189938.PDF?ver=131916204156181556.

Neyzi, Leyla & Darici, Haydar (2015): Generation in debt: Family, politics, and youth subjectivities in Diyarbakır. Published online by Cambridge University Press: 11 June 2015.

Nezan, Kendal (2003): Kürtler: Bugünkü Durum ve Tarihsel Arkaplan. In: Kreyenbroek, Philip & Allison, Christine (2003): Kürt Kimliği ve Kültürü. Avesta Yay. Istanbul.

Noll, Heinz-Herbert (2001): Zum Wandel sozialer Ungleichheit in modernen Gesellschaften. In: Gegenwartskunde 50, S. 419-432.

Oran, Baskın (2003): Asimilasyon çağları geçti. Radikal Gazetesi, 31/12/2003.

Özdemir, A. Kadir (2006): Die Kurden - ein Volk in drei Nationen: die Geschichte und Entwicklung des Kurdenkonflikts. Tectum Verlag, Marburg.

Peuckert, Rüdiger (1996): Familienformen im sozialen Wandel. 2. Auflage. Leske + Budrich, Opladen.

Razum, Oliver & Spallek, Jacob (2009): Erklärungsmodelle zu Migration und Gesundheit. In: http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/kurzdossiers/57308/erklaerungsmodelle Letzter Zugriff: 12.12.2018

Razum, Oliver et.all (2008): Migration und Gesundheit. Schwerpunktbericht der Gesundheitsuntersuchung des Buntes. Robert Koch-Institut, Berlin.

Reifenrath, Bruno H. (1984): Generationenkonflikt als Wertkonflikt – Eine praexeologische Betrachtung -. In: Die Lebensalter in einer neuen Kultur. Zum Verhältnis von Jugend, Erwerbsleben und Alter. Leonhard, Rudolf Walter (Hrsg.) Hans Martin Schleyer-Stiftung. –Köln: Bachem. S. 168-177.

Renner, Erich (1986): Sozialisation in zwei Kulturen: Analyse autobiographischer Texte. Campus Verlag, 1986.

Rex, John (1990): Rasse" und "Ethnizität" als sozialwissenschaftliche Konzepte. In: Dittrich, Eckhard J. und Radtke, Frank-Olaf (Hrsg.): Ethnizität. Wissenschaft und Minderheiten. Opladen 1990. S. 141-153

Riedel, Manfred (1969): Wandel der Generationenproblems in der modernen Gesellschaft. Eugen Dieterichs Ver. Düsseldorf, Köln.

Roy, Oliver (2006): Der islamische Weg nach Europa. Globalisierung, Entwurzelung und Radikalisierung. Pantheon Verlag, München.

Ruppert, Franz (2016): Wer bin Ich? Trauma und Identität.Vortrag vom 21.10.2016 in München. Online: https://www.franz-ruppert.de/index.php/en/downloads/send/17-gehaltene-vortrge-deutsch/267-identitaet-und-trauma

Şamil, Hejare (2005): Diyaspora Kürtleri. Peri Yay. Istanbul.

Schmid, Michael (1982): Theorie sozialen Wandels. Westdeutscher Verlag. Wiesbaden.

Schmidt, Susanne (1998): Kurdisch-Sein und nicht -Sein. Einblicke in Selbstbilder von Jugendlichen kurdischer Herkunft von Susanne Schmidt, herausgegeben von NAVEND – Zentrum für Kurdische Studien e.V. Bonn, 1998.

Schmidt, Susanne (2000): Kurdisch-Sein, mit deutschem Pass! Formale Integration, kulturelle Identität und lebensweltliche Bezüge von Jugendliche kurdischer Herkunft in Nordrhein-Westfallen.

Schnapka, Markus (1986): Bericht Arbeitsgruppe 2. In: Migration und psychische Gesundheit. Fachtagung der Arbeiterwohlfahrt Bundesverband e. V. und der Deutschen Gesellschaft für Soziale Psychiatrie e. V. vom 1. bis 3. November 1985 in Bonn. Bonn 1986. S. 33-34.

Schrader, Achim; Nikles, W. Bruno; Griese, M. Harmut (1979): Die Zweite Generation Sozialisation und Akkulruration ausländischer Kinder in der Bundesrepublik. 2. Aufl. Königstein/Ts.: Athenäum Verlag.

Skubsch, Sabine (2002): Kurdische Migration und deutsche (Bildungs-) Politik – Beiträge zur Kurdologie. (Kurdologie, Band 5). Münster.

Smith, Anthony. D (1994): Milli Kimlik. (Nationale Identität). Überz. Bahadır Sina Şener. İstanbul, İletişim

Sökefeld, Martin (2007): Problematische Begriffe: “Ethnizität”, “Rasse”, “Kultur”, “Minderheiten”. In: Schmidt-Lauber, Brigitte (Hrsg.): Ethnizität und Migration. Einführung in Wissenschaft und Arbeitsfelder. Berlin. S. 31-51.

Spohn, Margret (2002): Türkische Männer in Deutschland: Familie und Identität. Migranten der ersten Generation erzählen ihre Geschichte. Bielefeld 2002. Online: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/67402/ssoar-2002-spohn-Turkische_Manner_in_Deutschland_Familie.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2002-spohn-Turkische_Manner_in_Deutschland_Familie.pdf

Stiksrud, Hans Arne (1984): Gibt es einen Generationen-Dissens? – Zur Nahtstelle zwischen Jugend- und Erwachsenengenerationen. In:

Die Lebensalter in einer neuen Kultur. Zum Verhältnis von Jugend, Erwerbsleben und Alter. Leonhard, Rudolf Walter (Hrsg.) Hans Martin Schleyer-Stiftung. –Köln: Bachem. S.192-201.

Strauss, Anselm L. (1998): Grundlagen qualitativer Sozialforschung: Datenanalyse und Theoriebildung in der empirischen und soziologischen Forschung / Anselm L. Strauss. Aus dem Amerikanische von Astrid Hildenbrand.- 2. Aufl. München: Fink,

Strohmeier, M. & Yalcin-Heckmann, Lale (2003): Die Kurden. Verlag C.H. Beck, 2., durchgesehene Auflage, Nördlingen.

Thedieck, Karl (1989): Deutsche Staatsangehörigkeit im Bund und in den Ländern: Genese und Grundlagen der Staatsangehörigkeit in deutschlandrechtlicher Perspektive. Duncker & Humbolt, Berlin.

Tjaden, Karl Hermann (1972): Soziales System und sozialer Wandel. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart.

Treibel, Annette (1999): Migration in modernen Gesellschaften: soziale Folgen von Einwanderung, Gastarbeit und Flucht. Juvente Verlag, München.

Türkmen, Emir Ali & Özmen, Abdurrahim (2019): Kurdistan Sosyalist Solu Kitabı. Dipnot Yay. Ankara.

Vali, Abbas (2010): Kurdistan Cumhuriyeti. Iranda Kürt Kimliginin Olusumu. Avesta Yay. Istanbul.

van Bruinessen, Martin (2003) Aga, Seyh ve Devlet. Iletisim Yay. Ceviren: Banû Yalkut, Istanbul.

Vanly, Ismet Chérif (1988): Kurdistan und die Kurden. In: Chaliand, Gérard (Hrsg.): Kurdistan und die Kurden. Bde. 1 und 2 (= Pogrom, Reihe bedrote Völker, 124, 125). Göttingen 1986/1988.

Weymann, Ansgar (1998): Sozialer Wandel: Theorien zur Dynamik der modernen Gesellschaft. Juventa Verlag, Weinheim; München.

Weymann, Ansgar (2000): Sozialer Wandel, Modernisierung und Generationen. In: Sackmann, Reinhold et al. (Hrsg.): Die Generation der Wende: Berufs- und Lebensverläufe im sozialen Wandel, Opladen: Westdeutscher Verlag, S. 17-37.

White, Paul J. (2012): Ilkel Isyancılar mı? Devrimci Modernleştirmeciler mi? Weşanxaneya Vateyî, Istanbul.

Wiederkehr, Peter (1986): Psychosoziale Probleme der ersten Generation. In: Migration und psychische Gesundheit (1986). Fachtagung der Arbeiterwohlfahrt Bundesverband e. V. und der Deutschen Gesellschaft für Soziale Psychiatrie e. V. vom 1. bis 3. November 1985 in Bonn. Bonn. S.32-33

Wiswede, Günter & Kutsch, Thomas (1978): Sozialer Wandel. Zur Erklärungskraft neuerer Entwicklungs- und Modernisierungstheorien. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.

Yalcin-Heckmann, Lale (2002): Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık Iliskileri, Iletisim Yay. Istanbul.

Yegen, Mesut (2012): Son Kürt İsyanı, Iletisim, Istanbul

Yildirim, Ayse & Karataş, Avdo (2014): Rüya Kardesligi. Folklor/ Edebiyat, cilt 20, sayi 77, 2014/11.

Yildiz, Hasan (2005): Fransiz Belgeleriyle Sevr-Lozan-Musul Ücgeninde Kürdistan. Doz Yay. 4. Baski, Istanbul.

Zeraq, Dilawer (2021): Nifşa Ciwan ya Xweavakirî: Nifşa Rewşenê. Dosya: Kürt Gençlik Ve Öğrenci Hareketleri. S.87-101. Sayi 6. Ağustos, Eylül, Ekim 2021. http://kurdarastirmalari.com/dosya-52

YAMALI PEYZAJ
Kürtçe Roman Yazımının Özerk Bir Alan Olarak Oluşumu
(1935-2017)

Ferzan Şêr

Yayın No: 495 | Araştırma-İnceleme
ISBN: 978-625-6605-87-9
Birinci Baskı: 2025

Genel Yayın Yönetmeni: Süleyman Çevik
Editör: Serdar Şengül
Kapak: İHB
Mizanpaj: Davut Özalp

Baskı
Uzunist Dijital Matbaa A. Ş.
Akçaburgaz Mah. 1584. Sk. No: 21
Esenyurt-İstanbul
Sertifika No: 68922

Nûbihar
Pak Ajans Yay. Tur. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Zeyrek Mah. Serdab Sk. No: 26/3 Fatih/İstanbul
Tel & Faks: 0212 519 00 09
www.nubihar.com | email: info@nubihar.com
Yayın Sertifika No: 51437

İÇİNDEKİLER

TAKDİM / Serdar Şengül 15
1. GİRİŞ 25
1.1. İlgili Alandaki Tarihsel Arkaplan ve Özgünlük Vaadi 27
1.2. Tutarlı Bir Yöntembilim Arayışı 31
1.3 Kitabın Tematik Taslağı ve Özerk Kuramsal Çerçevesi 38

2. ÖZERKLEŞME SANCISI: KÜRTÇE ROMAN SOSYOLOJİSİNİN İMKÂNLARI VE SINIRLARI 47
2.1 Kürt Romanı: Bir Varmış Bir Yokmuş 48
2.2 Kurmancî Roman Tarihinin Toplumsal Koşulları 52
2.2.1 Birinci dönem: geç kalmış uzun prematüre doğum (1935-1991) 55
2.2.2 İkinci dönem: yükseliş (1992-2003) 59
2.2.3 Üçüncü dönem: ***bûm*** ya da patlama (2004 ve sonrası) 62
2.3 Roman Güzergahları: Seyyar Habitustan Özerkliğin İnşasına 69
2.3.1 Kürtçe roman sosyolojisini okuma biçimleri.....76
2.3.1.1 Listelerin güvenilirliği 77
2.3.1.2 Tartışmalı türler 83
2.3.2 Kurmancî romanların istatistiksel analizleri 86
2.3.2.1 İlk Kürtçe roman tartışmaları.....88
2.3.2.2 Yıllara ve dönemlere göre roman dağılımı.....89
2.3.2.3 Dönemlere göre karşılaştırmalı okumalar.....96
2.3.2.4 Kurmancî roman eşbaşkentlerinin oluşması ...99
2.3.2.5 Alfabe..... 109

3. ROMANNÛS: PATRONAJDAN SİYASAL MARKAJA ÖZERKLEŞEN KÜRTÇE ROMAN YAZARLIĞI..... 115
3.1 Dönemlere Göre Tasnif..... 116
3.2 Zehirli Pedagoji ve Panzehir Üreten Mekânlar 123
3.2.1 Yazıya kazılan tünel 123

3.2.2 İkame vatan diyasporadan darüşşifa anavatana..... 134
3.2.2.1 ***Çile*** zamanı 136
3.2.2.2 Sürgünü temellük etmenin Uzun hikâyesi 140
3.3 Jin, Jîyan, Bênavî 147
3.4 İtibardan Tasarruf: Mamostelik Makamından ***Romannûs***'a 161
3.5 Kendine Ait Bir Dil Odası: Otodidakt 170
3.6 Etkilenme Haritası ve Uluslaraşırı Uluslaşma Gayreti.... 177
3.6.1 Avludan çatallanan dil ve edebiyat komşulukları ... 181
3.7 Yarı-Sivil Bir Alan Olarak Yazarlık Kurumu 200
3.7.1 Temel haklar ve çarpıklıklar 203
3.8 Edebi Türler Hiyerarşisi 211

4. KÜRTÇE/KURMANCÎ ROMAN YAYINCILIĞI 217
4.1 Yayıncılık Soruşturmaları..... 221
4.1.1 ***Çira*** dergisinin yayıncılık soruşturması 222
4.1.2 ***Tîroj*** dergisinin yayıncılık soruşturması 231
4.2 Avesta Örneği 242
4.3 ***Rûmet*** Paradoksu 246

5. HAYALİ OKURUN İNŞASI 255
5.1 Özgürleşen Romancı..... 257
5.2 Okuma Kulüpleri 262
5.2.1 Otobês olayı..... 269

6. DÖRT ODA BİR SALON: EDEBİ KAMUNUN PEYZAJI 277
6.1 Kürt Ulusal Edebiyat Tahayyülü ve Temsili 278
6.2 Kurmancî Sürekliliği ve Roman Habitusu 284
6.2.1 Ulusal edebi dillerin oluşumu 286
6.2.1.1 Kurmancînin ulusal dili temsil potansiyeli 287
6.2.1.2 Kurmancî lehçe sürekliliği 292
6.2.2 Yazarlık kurumunun inşası 296
6.2.3 Edebiyat tarihinin yazılması 305
6.3 Kuramsal Bir Olasılık Alanı Olarak ***Yekitî*** 313
SONUÇ: Tartışma ve Yeni Sorular 319
KAYNAKÇA 331

EKLER **343**

Ek A: Tablolar **343**
Tablo A.1: Yıllara göre roman sayısı. 343
Tablo A.2: Yazarların genel dağılımı. 344
Tablo A.3: Roman sayılarının yazar sayılarına oranı. 344
Tablo A.4: Yazarların ilk Kürtçe romanlarını yayınladıkları yaş ortalamaları. 345
Tablo A.5: Yayın yeri ve dönem ayrımına göre roman sayıları 345
Tablo A.6: Romanların alfabe dağılımı. 346
Tablo A.7: Yayınevi ve roman sayıları (RS). 346
Tablo A.8: Yazarların eğitim durumu 348
Tablo A.9: Yazarlığa başlama dili, türü ve mecrası. 348
Tablo A.10: Mesleki durum 349
Tablo A.11: Kürtçe okuma ve yazmayı öğrenme yeri. 349
Tablo A.12: Kürtçe yazmaya başlama dönemi. 349
Tablo A.13: Kürtçenin dışında başka dillerde edebi eser yazan romancı sayısı. 350
Tablo A.14: Lehçelerarası okuryazarlık. 350
Tablo A.15: Alfabelerarası okuryazarlık. 350
Tablo A.16: Kürtçeden dolayı cezai bir işleme veya ayrımcılığa maruz kaldınız mı? 351
Tablo A.17: Sürgünde yaşadınız mı? 351
Tablo A.18: Kendinizi en başarılı bulduğunuz edebi tür hangisidir? 351
Tablo A.19: Majör edebi türler arasında bir önem sıralaması yapılsa en başa hangi türü yazarsınız? 352
Tablo A.20: Herhangi bir edebi çalışmanızın telif hakkını aldınız mı? 352
Tablo A.21: Herhangi bir edebi çalışmanızın basılması için para ödediniz mi? 352
Tablo A.22: Romanlarınız kaç adet basılıyor? 353
Tablo A.23: Okur proflinizi nasıl tarif edersiniz, sizi kimler daha çok okuyor? 354
Tablo A.24: Yayımlanmamiş eseriniz veya eserleriniz var mı? 355
Tablo A.25: Eserlerin yazılış ve basılışları arasındaki zaman farkı ne kadardır? 355

Tablo A.26: Kürtçe roman yayıncılığının en temel sorunu nedir? 356
Tablo A.27: Edebiyat üretiminin diğer alanlarında (yayıncılık, editörlük, redaktörlük) çalıştınız mı? 357
Tablo A.28: Sizi etkileyen Kürt yazar veya yazarları var mıdır? 358
Tablo A.29: Sizi etkileyen dünya yazarı veya yazarları var mıdır?.... 359

Ek B: Soruşturma Soruları 362

Ek C: Roman Listesi 364

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 2.1: Yeni roman ve yeni yazar sayılarının dönemlere göre dağılımı 99
Çizelge 2.2: Birinci dönem (1935-1991) 102
Çizelge 2.3: İkinci dönem (1992-2003) 103
Çizelge 2.4: Üçüncü dönem (2004-2017) 104
Çizelge 3.1: Dönemlere göre yazar sayısı 120

KAYNAKÇA

Abbasi, Yosef. "Kürtler ve İran Sineması". *Kürt Tarihi* s. 40, Nisan-Haziran 2020, ss. 20-5.

Abdulrahman, Kareem. "Kurdish Novel Re-writes Rules." *BBC*, 6 Ağustos 2008, 15:32, news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7535854.stm

Achebe, Chinua. "The Novelist as Teacher." *Hopes and İmpediments: Selected Essays*, Penguin Books, 2019, ss. 40-6.

Adsay, Fexriya. "Zimanê Malê, Hegemoniya Li Malê." *Zarema*, s. 3, Ed. Fexriya Adsay, Ocak-Nisan 2015, ss. 30-45.

Ahmedê Hepo. *Bawerî*. Aram Yayınları, 2013.

——. "Li Dewsa Pêşgotinê." *Bawerî*, Aram Yayınları, 2013, s. 5.

Ahmedzade, Haşim. *Ulus ve Roman: Fars ve Kürt Anlatısal Söylemi Üzerine Bir Çalışma*. Çev. Azad Zana Gündoğan, Pêrî Yayınları, 2004.

Akin, Salih. "Language Planning in Diaspora: The Case Of Kurdish Kurmanji Dialect." ESUKA – JEFUL, c. 2, s. 1, 2011, ss. 9-27.

Alan, Remezan. *Folklor Û Roman: Li Dor Texeyyulên Berê Rêçên Îroyîn*. Peywend Yayınları, 2013.

——. "Reddiyeya Minoriyekê." *Bendname: Li Ser Rûhê Edebiyatekê*, Avesta Yayınları, 2009, ss. 61-80.

Alinia, Minoo. *Diaspora Mekânları: Kürt Kimlikleri, Öteki Olma Deneyimleri ve Aidiyet Politikaları*. Çev. Fahriye Adsay, Avesta Yayınları, 2007.

Alpay, Necmiye. "Arafta'kiler." Dil Meseleleri, *Radikal Kitap*, 16 Mart 2007.

Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenler ve Yayılması*. Çev. İskender Savaşır, 6. baskı, Metis Yayınları, 2011.

Arî, Arjen "Kurd Çima C. Sitki, Z. Gokalp Naxin Antolojiyên Xwe." *Xame Sihurî Kaxiz Şiyar Ma*, Ronahî Yayınları, 2013 [yazının yazıldığı tarih: 24 Kasım 2007], ss. 125-127.

Arslan, Umut Tümay. "Haset, Erkek Şiddeti ve Kadın Düşmanlığı". 5Harfliler, 07 Şubat 2019, https://www.5harfliler.com/haset-erkek-siddeti-ve-kadin-dusmanligi/

Aurbeach, Erich. “Sonsöz.” *Mimesis*, Çev. Herdem Belen ve Hüseyin Ertürk, İthaki Yayınları, 2019, ss. 598-602.

Aydoğan, İbrahim Seydo. “75 Sal û 200 Romanên Kurdî (Kurmancî).” 14 Şubat 2011, 15:53, www.kurdigeh.com/rwdx/sitepdf/weje_bir_ibrahim_seydo_aydogan .pdf

Aykaç, Yakup. “Bîbliyografyaya Tezên Beşên Kurdolojiyê yên li Tirkiyeyê (2011-2016).” *The Journal of Mesopotamian Studies*, c. 2, s. 1, kış 2017, ss. 119-132.

“Azadiya Welat 9 Yaşında.” *Evrensel*, 13 Ağustos 2014, 23:18, https://www.evrensel.net/haber/89912/azadiya-welat-9-yasinda

Baran, Suad. “Rastiya Di Fantaziyê de: Xwendineke Lacanyen li Ser Bêhizûriya Bavan di Edebiyata Kurdî de.” *Derwaze*, s. 3, Mart 2019, ss. 10-29.

Bavê Nazê. “Bavê Nazê Gelek Berhem Li Pirtûkxaneya Kurdî Zêde Kirine.” *Rudaw TV*, 28 Haziran 2017, https://www.rudaw.net/kurmanci/culture/28062017

——. “Nexweşiya Payetiyê Ji Nezaniye Tê.” *Armanc* 136, Şubat 1996, s. 3.

Bedirhan, Salih. “Kılıçtan Evvel Kalem.” *Yüzüncü Yılında Rojî Kurd 1913*, Haz. Kürdoloji Çalışmaları Grubu, İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları, 2013, ss. 286-8.

Bedirxan, Celadet Alî. “Gazinda Xençera Min.” *Gazinda Xençera Min*, Transkripsiyon Emîn Narozî, Avesta Yayınları, 2009, 33-36.

Bedir-Xan, Kamiran Alî. “Edebiyata Welatî.” *Hawar*, s. 1, 15 Mayıs 1932, ss. 5-6.

Beecroft, Alexander. *Dünya Edebiyatının Ekolojisi*. Çev. Didem Dinçsoy, Koç Üniversitesi Yayınları, 2020.

Bloom, Harold. *Batı Kanonu: Çağların Ekolleri ve Kitapları*. Çev. Çiğdem Pala Mull, İthaki Yayınları, 2014.

Bodur, Ekin. *Modern Kürt Romanında Bir Kurucu Yazar: Mehmed Uzun*. 2009. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Botanî, Sebrî, “Firatê Zimanê Me.” 18 Temmuz 1994. *Name Bo Firat Cewerî*, Haz. Firat Cewerî, Avesta Yayınları, 2020, ss. 38-41.

Bourdieu, Pierre. *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. Çev. Derya Fırat Şannan ve Ayşe Günce Berkkurt, Heretik Yayınları, 2015.

——. “Önsöz.” *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı*, Çev. Necmettin Kâmil Sevil, Yapı Kredi Yayınları, 1999, ss. 9-16.

——. *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı*. Çev. Necmettin Kâmil Sevil, Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Bruinessen, Martin van. "Ehmedê Xanî'nin Mem û Zîn'i ve Kürt Milli Uyanışının Ortaya Çıkışındaki Rolü." *Kürt Milliyetçilğinin Kökenleri*, Ed. Abbas Vali, Çev. Fahriye Adsay, Ümit Aydoğmuş ve Sema Kılıç, Avesta Yayınları, 2005, ss. 63-82.

——. "Kurdish Society, Ethnicity, Nationalism And Refugee Problems." *The Kurds: A Contemporary Overview*, Ed. Philip G.Kreyenbroek ve Stefan Sperl, Taylor & Francis e-Library baskısı, Routledge, 2005, ss. 26-52.

Bulut, Selahattin. "Min Xwest Derdekî Nehatiye Vegotin Bînim Ziman" Söyleşiyi Yapan Cemil Oğuz. *Diyarname*, 13 Ekim 2008, https://diyarname.com/news.php?Idx=1303

——. *Xadim*. İstanbul: Avesta Yayınları, 2008.

Butler, Judith. "Toplumsal Cinsiyet Düzenlemeleri". *Cogito*, s. 58, Bahar 2009 [2. baskı: Mart, 2013], ss. 73-92.

"Cafê Nûdem." Söyleşenler Ebdulla Peşêw, Ferhad Shakely, Refîq Sabir. Söyleşiyi Yapan Firat Cewerî. *Nûdem, s.* 35, Sonbahar 2000, ss. 6- 27.

Casanova, Pascale. *Dünya Edebiyatı Cumhuriyeti*. Çev. Saadet Özen ve Filiz Deniztekin. Varlık Yayınları, 2010.

Cewerî, Fırat. "Firat Cewerî Anlatıyor." *Uzun Roman: Mehmed Uzun Portresi*, Haz. Ferzende Kaya, Alfa Yayınları, 2007, ss. 88-101.

——. "Firat Cewerî: Min Xwe ji Otosansurê Rizgar Kiriye." Söyleşiyi Yapan Kris Lauwerysî. *Nefel*, 13 Ocak 2008, www.nefel.com/articles/article_detail.asp?RubricNr=7&ArticleNr=2 827

——. *Notos Öykü*, s. 37, Aralık 2012-Ocak 2013, s. 54.

Chatterjee, Partha. "Kadın Sorununa Milliyetçi Çözüm". *Vatan, Millet, Kadınlar*. Der. Ayşe Gül Altınay. Çev. Tansel Güney ve Elçin Gen. 4. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, ss. 103-25.

Chyet, Michael L. "The Future of The Kurdish Language: an Egalitarian Scenario." *Joyce Blau l'éternelle chez les Kurdes*, Ed. Hamit Bozarslan ve Clémence Scalbert-Yücel, Institut Français d'Études Anatoliennes, 2018, ss. 169-179. http://books.openedition.org/ifeagd/2225

Çetoyê Zêdo. Sözlü görüşme. 15 Mart 2018.

Cîhanî, Perwîz. "Romana Kurdî Tune Be Tu Çawa Dibêjî 'Romana Min a Yekem'?." *Diyarname*, 12 Haziran 2010. https://diyarname.com/news.php?Idx=3534

"Çile." *Ferhenga Kurdî - Tirkî* (*Kürtçe - Türkçe Sözlük*). Haz. Zana Farqînî. 2. baskı, İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları, Nisan 2005, s. 390.

Darnton, Robert. "Okurların Rousseau'ya Tepkisi: Romantik Duyarlılığın İnşası." *Büyük Kedi Katliamı*, Çev. Mustafa Yılmazer, Koç Üniversitesi Yayınları, 2015, ss. 221-63.

Demîr, Zarîfe. *Kela Bilind*. Apec Yayınları, 2007.

Dindar, İsmail. Sözlü görüşme. 12.10.2022.

Doğan, Songül. *Bi Rêbaza Rexneya Femînîst Lênerînek li Romanên Jinên Kurd*. 2018, Mardin Artuklu Üniverstesi, Yüksek Lisans Tezi.

Dost, Jan. "Hevpeyvin bi Jan Dost re." Söyleşiyi Yapan Alî Gurdilî. *Felsefevan*, s. 2, Nisan- Haziran 2015, ss. 101-10.

Ehmedê Xanî. *Mem û Zîn*. Çev. M. E. Bozarslan, Gün Yayınları, 1968.

Eliyê Evdilrehman. "Pêşxeber." *Gundê Mêrxasan*. Transkripsiyon Mîdiya Têmûr ve Dîdara Têmûr. 2. baskı [Yayınevinin ilk baskısı], Lîs Yayınları, 2012, ss. 10-1.

——. *Xatê Xanim*. Transkripsiyon Mîdiya Têmûr ve Dîdara Têmûr. Belkî, 2004.

Escarpit, Robert. *Edebiyat Sosyolojisi*. Çev. Hüseyin Portakal. İletişim Yayınları, 1992.

Eskerê Boyîk. "Eliyê Evdilrehman (Mamêdov) 1920-1994." *Çanda Kurdên Sovêtê*, Deng Yayınları, 2012, ss. 269-80.

——. "Nêhêrîna Kurt li Ser Edebiyeta Kurdên Sovêtê." *Çanda Kurdên Sovêtê*, Deng Yayınları, 2012, ss. 9-26.

——. "Pêşgotin." *Çanda Kurdên Sovêtê*, Deng Yayınları, 2012, ss. 5-8.

Ferhad, Xalit. "Mehmet Uzun û Çîroka Dizîya 'Tu'." *Armanc*, s. 142, Eylül 1993, s. 9.

Fırat, Derya ve Hande Topaloğlu. "Total Kurum, Disipliner Cezaevi, Kamp: Goffman, Foucault ve Agamben'in kavramlarıyla Diyarbakır Askeri Cezaevi (1980-84)". *Toplum ve Bilim*, s. 123, 2012, ss. 76-92. Bellek ve Kültür Sosyolojisi Çalışmaları Derneği (BEKS), 11 Kasım 2018, 22:06:16. http://www.beks.org/wpcontent/uploads/2022/02/Total_kurum_disipliner_cezaevi_kamp_Goff.pdf

Galip, Özlem Belçim. *Kurdistan: A Land of Longing and Struggle Analysis of "Home-land" and "Identity" in the Kurdish Novelistic Discour-*

se from Turkish Kurdistan to its Diaspora (1984-2010). 2012, Exeter Üniversitesi, Doktora Tezi.

Girard, René. *Romantik Yalan, Romansal Hakikat: Edebi Yapıda Ben ve Öteki*. Çev. Arzu Etensel İldem. 2. baskı, Metis Yayınları, 2013.

Gellner, Ernest. *Uluslar ve Ulusçuluk*. Çev. Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan. 2. baskı, Hil Yayınları, Mayıs 2008.

Ghaderi, Farangis. "Ji Nû ve Hizirîna li ser Peydabûna Helbesta Kurdî ya Modern." Kürtçeye Çev. Fexriya Adsay, Zarema, s. 3. Ocak- Nisan 2015, ss. 136-40.

Gramling, David. *The Invention Of Monolingualism*. New York, Bloomsbury Academic, 2016.

Gürbilek, Nurdan. "Sunuş." *İkinci Hayat*, Metis Yayınları, Mayıs 2020, ss. 9-13.

Habermas, Jurgen. *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar. 15. baskı, İletişim Yayınları, 2018.

Harlow, Barbara. "Bîranînên Girtîgehê yên Girtyên Sîyasî", Kürtçeye Çev. Umran Aran. *Edebiyata Berxwedanê*. Kürtçeye Çev. Umran Aran ve Yusiv Hemed, Pall Yayınları, 2025, ss. 158-197.

Han, Zeynel Abidin. Sözlü görüşme. 28 Mayıs 2018.

Hassanpour, Amir. *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil: 1918-1985*. Çev. İbrahim Bingöl ve Cemil Gündoğan. Avesta Yayınları, 2005.

——."Kürt Kimliğinin İnşası: Yirminci Yüzyıl Öncesi Tarihsel ve Edebi Kaynaklar." *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri*. Ed. Abbas Vali. Çev. Fahriye Adsay, Ümit Aydoğmuş, Sema Kılıç, Avesta Yayınları, 2005, ss. 135-98.

Hesen, Şêrzad. "Pencere - Şêrzad Hesen." Youtube, Yük. Waar Media, 18 Ocak 2021, https://www.youtube.com/watch?v=RNDElmEZ_lw

Hesenyanî, Elî. "Pêşekî." *Karmamiz*, Soranîden Kurmancîye Muhsîn Ozdemîr, Na Yayınları, 2021, ss. 7-8.

Hirorî, Newzad. "Behdînî di Navbera Soranîkirin û Kurmancîbûnê de." Bêjing. *Nefel*, 19 Kasım 2005, http://nefel.com/kolumnists/kolumnist_detail.asp?MemberNr=10&RubricNr=24&ArticleNr=617

hooks, bell. "Eleştirel Bilince Yönelik Feminist Eğitim". *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika*. Çev. Aysel Yıldırım, Berna Kurt, Ece Aydın, Şirin Özgün. BGST Yayınları, 2012, ss. 32-8.

"Hunermendên NÇM'ê: TRT 6 jî Şêwazek Cerdevaniyê ye." *Diyarname*, 02 Ocak 2009. https://diyarname.com/news.php?Idx=1672

Huseynî, Ehmed. "Pêşgotina Helbestvên." *Dîwan: Berhemên Giştî*, 2. baskı, Avesta Yayınları, 2002, ss. 9-12.

İnce, Özdemir. "Türkçe yazan Kürt şairler". Hürriyet.com, 26 Mart 2004, 02:09 https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ozdemir-ince/turkce-yazan-kurt-sairler-212775

İsmail Beşikçi *36 Kitap = 13 Cezaevi*. Yön. Ahmet Soner, 1997.

Jiyan, Rênas. "Ji Dojehê." *Ji Şevê Re: Çend Têgehên Dera Hanê*, Belkî, 2008, ss. 85-6.

Jusdanis, Gregory. Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi. Çev. Tuncay Birkan. Metis Yayınları, 1998.

Karakoç, Dağıstan. Sözlü görüşme. 27 Ocak 2021.

Karlênê Çaçan. "Elîyê Evdilrehman." *Şer Li Çîya: Şêx Zayîr*, Transkripsiyon Hejarê Şamîl, Pêrî Yayınları, 2011, ss. 13-5.

Kashani-Sabet, Firoozeh. *Sınır Kurgular: İran Ulusunun Şekillenmesi (1804-1946)*. Çev. Duygu Şendağ, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.

Kemal, Yaşar. *Ağrı Dağı Efsanesi*. 34. baskı, Yapı Kredi Yayınları, 2014.

Keskin, Abdullah. "Avesta: İddialı Bir Kürt yayınevi." Söyleşiyi Yapan Rahmi Batur. *Özgür Yaşam Dergisi*, 9-15 Aralık 1995, ss. 58-9.

——. "Herkes Xwe Dinivîse û Xwe Dixwîne." Söyleşiyi Yapan Nesimi Aday. *Rojnameya Nûroj*, İstanbul, 10-16 Ağustos 1996.

——. "Hevpeyivîn bi Abdullah Keskin re 'Tiştên Millî Divê di Ser Siyasetê re Bin'." Söyleşi yapan Husên Duzen. *Netkurd*, 22 Şubat 2008, [www.netkurd.com]. "Hevpeyvîna A Keskin", Husên Duzen'den [husenduezen@aol.com] Taylan Şahan Tarhan'a [shantarhan@gmail.com] e-posta, 01 Ocak 2023, 00:06. Ek [Hevpeyvîn A.KESKIN ji bo Ferzan Sêr.doc].

——. "Kürt Edebiyatından Bir Yazar Adı Söyleyebilir miyiz?." Söyleşiyi Yapan Emel Gülcan. *Bianet*, 16 Mart 2013. https://m.bianet.org/biamag/sanat/145122-kurt-edebiyatindan-bir-yazar-adi-soyleyebilir-miyiz

——. "Kürtçenin Durumu Kürtlerin Statüsüyle Doğrudan Bağlantılıdır." www.xelkedondurma.com [https://www.avestakitap.com], 2003.

——. "Rola helbestê ji bere muhîmtir e." Söyleşiyi Yapanlar Bawer Ronahî ve Ömer Faruk Baran. *Pêngav*, s. 4, Mart-Mayıs 2011, ss. 35-40. [https://www.avestakitap.com]

Kılıç, Devrim "Vatansız Bir Halkın Sineması: Kürt Sinemasının Yükselişi." *Kürt Sineması: Yurtsuzluk, Sınır ve Ölüm*, Der. Mizgîn Müjde Arslan, 2. baskı, Agora Kitaplığı, 2017, ss. 3-27.

Kızılkaya, Muhsin. "Ölüm Denizinin Açıklarında Hayatın Kıyılarına Uzun'un Serüveni!." *Uzun Roman: Mehmed Uzun Portresi*, Haz. Ferzende Kaya, Alfa Yayınları, 2007, ss. 293-301.

Koçak, Orhan. "Sunuş." *Romantik Yalan, Romansal Hakikat: Edebi Yapıda Ben ve Öteki*, Yaz. René Girard, Çev. Arzu Etensel İldem, 2. baskı, Metis Yayınları, 2013, ss. 9-19.

Kreyenbroek, Philip G. "On The Kurdish Language." *The Kurds: A Contemporary Overview*, Ed. Philip G. Kreyenbroek ve Stefan Sperl, Taylor & Francis e-Library baskısı, Routledge, 2005, ss. 53-64. PDF.

"Kurdayetî." *Ferhenga Kurdî - Tirkî* (*Kürtçe - Türkçe Sözlük*). Haz. Zana Farqînî. 2. baskı, İstanbul Kürt Enstitüsü, 2005, s. 1062.

"Li ser Romana Kurdî". Adîl Zozanî, Diyar Bohtî, Fêgîn Melîk Aykoç, Helîm Yûsiv, Hesenê Metê, Îbrahim Seydo Aydogan, Lokman Polat, Lokman Polat, Medenî Ferho, Mihemed Çelkî, Ömer Dilsoz, Perwîz Cihanî, Tengezar Marînî, Yaqob Tilêrmenî. Ed. Fevzi Özmen, *Lêkolîn*, s. 16, Sonbahar 2010, Köln Kürt Enstitüsü Yayınları, ss. 25-154.

Lukacs, Georg. *Roman Kuramı*. Çev. Cem Soydemir. Metis Yayınları, 2003.

Mackay, Marina. *Roman Nedir?*. Çev. Fazilet Akdoğan Özdemir. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2018.

MacKenzie, D. N. "Dil." *Kürtler ve Kürdistan*, Th. Bois [Thomas Bosi], V. Minorsky [Vladimir Minorsky], D. N. MacKenzie [David Neil MacKenzie]. Doz Yayınları, 1996, ss. 165-7.

Margosyan, Mıgırdiç. "'Direnmek Yaşamaktır' Meselesi." *Uzun Roman: Mehmed Uzun Portresi*, Haz. Ferzende Kaya, Alfa Yayınları, 2007, ss. 211-3.

Mariátegui, José Carlos. "Literature on Trial". *Seven Interpretive Essays on Peruvian Reality*. Çev. Marjory Urquidi. University of Texass Press, 1971, ss. 182-287.

M. Malmîsanij. "Anti-Kürdolojiden Kürdolojiye Giden Yol ve İsmail Beşikçi." *İsmail Beşikçi*, Der. Barış Ünlü ve Ozan Değer, İletişim Yayınları, 2011, ss. 65-85.

McDowall, David. "The Kurdish Question: A Historical Review." *The Kurds: A Contemporary Overview*, Ed. Philip G. Kreyenbroek ve Ste-

fan Sperl, Taylor & Francis e-Library baskısı, Routledge, 2005, ss. 8-25. PDF.

Moretti, Franco. "Dünya Edebiyatı Üzerine Mütalaalar." *Uzak Okuma*. Çev. Onur Gayretli. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Haziran 2021, ss. 35-50.

——. "Edebiyat Mezbahası." *Uzak Okuma*. Çev. Onur Gayretli. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Haziran 2021, ss. 51-72.

——. "Modern Avrupa Edebiyatı: Coğrafi Bir Taslak." *Uzak Okuma*. Çev. Onur Gayretli. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Haziran 2021, ss. 1-33.

——. *Modern Epik: Goethe'den Garcia Marquez'e Dünya Sistemi*. Çev. Nurçin İleri ve Mehmet Murat Şahin. Agora Kitaplığı, 2005.

——. "Roman: Tarih ve Kuram." *Uzak Okuma*. Çev. Onur Gayretli. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Haziran 2021, 129-144.

——. "Üslup AŞ: Yedi Bin Başlık Üzerine Mutalaalar (Britanya Roman, 1740-1850)." *Uzak Okuma*. Çev. Onur Gayretli. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Haziran 2021, ss. 145-72.

"Nota Weşangêr [Pêşgotin]." *Xatê Xanim*. Eliyê Evdilrehman. Belkî Yayınları, 2004, ss. 5-7.

Ogden, Thomas H. "Susan İsaacs'i Okumak." *Yaratıcı Okumalar: Ufuk Açan Analitik Eserler Üzerine Denemeler*, Çev. Ülker Seren ve Elif Okan Gezmiş, Bağlam Yayınları, 2020, ss. 72-104.

"Otobês." Lîs Yayınevi, https://www.lisyayinevi.com/otobes

Önen Baykuşak, Ronayî. *Türkiye'de Hâkim Ve Muhalif Politikanın Gerilim Alanlarından Biri Olarak Kürtçe Dil Meselesi*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2020, Doktora tezi.

"pirtukakurdi.com 2020 genel istatistiği." *Youtube*, Yük. Pirtukakurdi.com, 17 Ocak 2021. https://www.youtube.com/watch?v=Ot7Q-rb-S9IU

"pirtukakurdi.com 2019 genel istatistiği." *Youtube*, Yük. Pirtukakurdi.com, 19 Ocak 2020, https://www.youtube.com/watch?v=3eIWj-ZEPSyE

Polat, Edîb. Dûvpişk Bi Xwe Venade. Evrensel Basım Yayın, 2011.

Polat, Lokman. *Rewşa Edebiyata Kurdî 1*, Çanda Nûjen Yayınları, 1996.

Purçak, Mehmet Emin. "Xebateke Bîbliyografîk ji Bona Romanên Kurmancî", *Kurdiname*, s. 3, Kasım 2020, ss. 1-28. PDF. https://dergipark.org.tr/en/pub/kurdiname

"Rêbaz." PENa Kurd, 29 Ekim 2022. https://pen-kurd.org/rebaz/

Russ, Joanna. *Yazmak Yasak*. Çev. S. Melis Baysal. Minotor Kitap, 2022.

"Rûpelek ji Weşangeriya Kurdî ya li Swêdê." Söyleşenler Haluk Öztürk, Keya İzol, Mahmûd Lewendî, Memo Yetkin, Zeynelabidin Zinar, Ahmet Cantekin, Goran Candan, Hesenê Metê, Ali Çiftçi, Novîn Harsan, Nedim Dagdeviren, Lokman Polat, Firat Cewerî, Mehabad Qeredaxî, Haydar Diljen. Söyleşiyi Yapan Osman Aytar, *Çira*, s. 12, 1998, ss. 51-86.

Said, Edward. "Dünyalar Arasında." *Kış Ruhu*, Haz. ve Çev. Tuncay Birkan. 2. baskı, Metis Yayınları, Mayıs 2006, ss. 13-27.

——. "Sürgün Üzerine Düşünceler." *Kış Ruhu*, Haz. ve Çev. Tuncay Birkan. 2. baskı, Metis Yayınları, Mayıs 2006, ss. 28-42.

——. *Şarkiyatçılık: Batının Şark Anlayışları*. 7. baskı. Çev. Berna Ülner. Yay. Haz. Beril Eyüboglu, Orhan Koçak. İstanbul, Metis Yayınları, 2013.

Scalbert Yücel, Clemence. *Kürt Edebiyatının Anatomisi*. Çev. Yeraz Der Garabedyan. Ayrıntı Yayınları, 2018.

Sebald, W. G. "Hava Savaşı ve Edebiyat: Zürih Dersleri". *Hava Savaşı ve Edebiyat*. Çev. Hulki Demirel. Can Yayınları, Mayıs 2016, ss. 15-106.

Sefer, Şêxmûs. "Baqê Nîska û Nivîskar." *Diyarname*, 30 Ağustos 2013. https://diyarname.com/article.php?Idx=1011

Silêvanî, Sebrî. "Roman û Civak - Ezmûna Romanê li Devera Behdînan." Düzeneleyen PENa Kurd, Konuşmacılar Muhsîn Osman, Sebrî Silêvanî, Moderatör Lokman Ayebe, 1. Amed Kitap Fuarı, 13 Mayıs 2015, Resepsiyon Salonu, Diyarbakır.

Sökefeld, Martin. "Mobilizing in Transnational Space: A Social Movement Approach to the Formation of Diaspora." *Global Networks*, c. 6, s. 3, 2 Haziran 2006, ss. 265-284, https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2006.00144.x

Sun, Hasan. *Kürt Romanında Travma ve Psiko-Politik Çevrelenmişlik: 2000'den Sonra Yazılan Kürt Roman*ı. 2014, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Suvağci, İlyas. "Lêkolînek Li Ser Komên Xwendinê Yên Kurdî." *The Journal of Mesopotamian Studies*, c. 6, s. 1, Bahar 2021, ss. 61-79. DOI:10.35859/jms.2021.831033.

Swaan, Abram de. *Sözcüklerin Dünyası*. Çev. Sinem Gül. Dost Kitabevi Yayınları, 2018.

Swartz, David. *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. Çev. Elçin Gen. İletişim Yayınların, 2011.

Şêr, Ferzan. "Di Malzaroka Psikanalîtikê de Zarokekî Qefeskirî: Temo." *Taraf Kitap*, 09 Mart 2012, s. 27.

——. "Di Navbera Minorî û Majoriyê de û Jê Wêdetir." *Zarema*, s. 1, Mayıs-Ağustos 2014, ss. 100-8.

Şêwira Xwendinê Ya Stenbolê. "Daxuyanî Ji Bo Weşanxaneya Lîsê; Gerînendeyê Weşanê Lal Laleş û Edîtor Kawa Nemir." *Diyarname*, 6 Mart 2011, https://diyarname.com/news.php?Idx=4423

Tulgar, Ahmet. "Cilvesi Tarihin ve Sosyolojinin." *Uzun Roman: Mehmed Uzun Portresi*, Haz. Ferzende Kaya, Alfa Yayınları, 2007, ss. 235-9.

Ulugana, Sedat. "'Kürdistan Fedaisi' Muşlu Hilmi Yıldırım". *Kürt Tarihi* Dergisi, s. 31, Ocak-Mart 2018, ss. 28-35.

Uzun, Mehmed. "Edebiyat Ölümsüzlüğün Sesidir." *Uzun Roman: Mehmed Uzun Portresi*. Şöyleşiyi Yapan Ferzende Kaya, Haz. Ferzende Kaya, Alfa Yayınları, 2007, ss. 320-6.

——. "Mehmed Uzun Anlatıyor." *Uzun Roman: Mehmed Uzun Portresi*. Şöyleşiyi Yapan Ferzende Kaya, Haz. Ferzende Kaya, Alfa Yayınları, 2007, ss. 15-43.

——. "Mehmed Uzun Portresi." *Uzun Roman: Mehmed Uzun Portresi*. Şöyleşiyi Yapan Ferzende Kaya, Haz. Ferzende Kaya, Alfa Yayınları, 2007, ss. 1-13.

——. "Sözün Onuru İnsanın Onurudur." *Uzun Roman: Mehmed Uzun Portresi*. Haz. Ferzende Kaya, Çev. Selim Temo, Alfa Yayınları, 2007, ss. 304-319.

——. Konferans. İstanbul Bilgi Üniversitesi, 17 Şubat 2007, Dolapdere, İstanbul.

——. *Ruhun Gökkuşağı*. 4. baskı, İthaki Yayınları, Eylül 2008.

Üstündağ, Nazan. "Nazan Üstündağ ile 'Diyarbakır Cezaevi Gerçeği ile Yüzleşme' Üzerine." Söyleşiyi Yapanlar Harun Ercan ve Onur Günay. *Toplum ve Kuram: Lêkolîn û Xebatên Kurdî*, s. 8, Bahar 2013, ss. 201-218.

Varlık, Mesut. "'Tartışılmayacak' Bir Tartışma: Türkçe Edebiyat." *K24*, 01 Kasım 2020, 19:30, https://t24.com.tr/k24/yazi/tartisilmayacak-bir-tartisma-turkce-edebiyat, 2920

Von Franz, Marie-Louise. *Masalları Yorumlamak*. Çev. Canberk Şeref. Pinhan Yayıncılık, 2021.

War, Ronî. Sözlü Görüşme. 22 Ocak 2021.

"Weşangeriya Kurdî/Kürt Yayıncılığı." Beyanda Bulunanlar Abdullah Keskin, Ahmet Önal, Ali Çınar, Arif Sevinç, Brahîm Ronîzer, Feriç Akbaş, Hasan İşçi, Hasan Ulutaşlı, Hüseyin Şahin, Jana Seyda, Kakşar Oremar, Kawa Nemir, Konê Reş, Mehmet Eren, Mulazım Özcan, Murat Yilmaz, Müslüm Yücel, Nuran Yılmaz, Nuri Fırat, Receb Dildar, Remzi Doğu, Rênas Jiyan, Rıza Kan, Selahattin Bulut, Songül Keskin, Suleyman Çevik. Yay. Haz. Mazlum Doğan, Ali Rıza Kılınç, Bülent Ulus. *Tîroj*, s. 8, Mayıs-Haziran 2004, ss. 36-56.

"Xadim." *Avesta Yayınları*. 24 Ekim 2022, www.avestakitap.com/xadim

Yıldırım, Kadri. *İkinci Xanî: Hacî Qadirê Koyî*. Avesta Yayınları, 2016.

Yûsiv, Helîm. "Çend Gotinên Giştî di Derbarê Romanên Mehmed Uzun de." *Romana Kurdî*, Ronahî Yayınları, 2011, ss. 19-20.

——. "'Li Ser Riya Mehmed Uzun Tenê Ez Heme'". *Diyarname*, 15 Ocak 2008. https://diyarname.com/article.php?Idx=98

——. "Mirî Ranazin." *Mirî Ranazin*, 2. baskı, Avesta Yayınları, 2000.

——. "Ramana 'Ez ê yekî bikujim' ji çîrokeke min hatiye girtin...". *Diyarname*, 18 Ocak 2009. https://diyarname.com/article.php?Idx=471

——. *Sobarto*. Avesta Yayınları, 1999.

——. "Şaşîtiyên Îbrahîm Seydo Aydogan yên li Ser Romanên Kurmancî." 8 Mart 2011. https://helim-yusiv.niviskar.org/sasitiyen-ibrahim-seydo-aydogan-yen-li-ser-romanen-kurmanci.html

——. "Vaye Şar û Vaye Mişar". *Diyarname*, 19 Ocak 2009. https://diyarname.com/article.php?Idx=472

——. "Wêjeya Cîhanî û Wêjeya Kurdî." *Diyarname*, 19 Haziran 2010. https://diyarname.com/article.php?Idx=767

Zal, Azad. "Bila yê/a Bêguneh Kevirê Pêşîn Biavêje!." *Diyarname*, 14 Haziran 2008. https://diyarname.com/news.php?Idx=663

NAVEROK

JI EDÎTOR 7
PÊŞGOTIN 9
DEVERA BERHEVKARÎYÊ: ŞÊBOYA MILAZGIR(D)Ê 15
XWENASANDINA ÇÎROKBÊJ/ÎCRAKER HECÎ MIHEMED 23

DESTAN

XELÎL BEG 37
KERR Û KULIK 69
SÎYAHMED Û XECÊ 87
ÇÎL OSMAN 105

ÇÎROK

ÇÎROKÊN ESLÎ DERASAYÎ (XEBROŞK-ÇÎVANOK-MESEL) 137

XEBROŞK

ROSTEMÊ ZAL 147
MÎRZE MIHEME 163
FESLÎ BEG 183
SÖYLEMEZ XANIM 211
XOCE ELÎ 225
GUL [Û] SERDAR 255
ÇÎROKA HESEN AXA 295
MESELA DI NAV MESELÊ DA 319

ÇÎROKÊN AJELAN/ÇÎVANOK

KÊZXATÛNÊ 337
ROVÎ Û WERŞEQ 341

MESEL

MESELA ROŞÎREWANÊ (NE)ADIL 347
MESELA WESÎYETÊ 359

PÊKENOK Û MESELOK

ESMER 383
MESELOKA LI SER E'MRÊ ÎNSAN 391

BÎBLÎYOGRAFYA

Aslan, Mustafa (2019) *Baqek ji Folklora Berîya Mêrdînê*, Dîyarbakır: Wardoz.

Azîzan, Hereqol (1932) Sîyabendê Silîvî, *Hawar*, Hejmar: 13, 5-6.

Baran, Bahoz (2015) Çîrokên Gelêrî, *Folklora Kurdan*, Çile-Sibat-Adar, Hejmar: 1, 57-59.

Bello, Evrehmanê (2019) Du Meselok ji Serhedê, *Folklora Me*, Hezîran-Tîrmeh-Tebax, Hejmar: 2, 24-25.

Bello, Evrehmanê (2021) Sê Hîkayetên Qereçobanê, *Folklora Me*, Kanûna Pêşîn-Kanûna Paşîn-Sibat, Hejmar: 8, 28-29.

Borak, Mustafa (2015) Kela Dimdimê, *Folklora Kurdan*, Çirîya Pêşîn-Çirîya Paşîn-Kanûna Pêşîn, Hejmar: 4, 60-67.

Buran, Eşref (2018) *Mela Wekî Tîpekî Pêkenokên Kurdî*, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

C.A.B. (1944) Memê Alan, *Ronahî*, Hejmar: 23, 8.

Celîl, Ordîxan & Celîlê Celîl (1978) *Zargotina Kurdî I*, Moskova: Naûka.

Celîl, Ordîxan & Celîlê Celîl (1978) *Zargotina Kurdî II*, Moskova: Naûka.

Celîl, Ordîxan & Celîlê Celîl (2014) *Zargotina Kurda 2*, Wien: Înstîtûya Kurdzanîyê.

Chaman Ara, Behrooz (2015) *The Kurdish Sãhnãma and Its Literary and Religious Ipmlications*, Amazon.com.

Cindî, Hecîyê & Emînê Evdal (2008) *Folklora Kurmanca*, Stenbol: Avesta.

Cindî, Hecîyê (2015) *Hikyatêd Cimeata Kurda*, Berg (VI), Stenbol: Rûpel.

Dîzman, Ridwan (2015) Di Fabilên Kurdî da Rovî, *Folklora Kurdan*, Temmûz-Tebax-Îlon, Hejmar: 3, 22-29.

Dustxah, Celîl (2021) *Avesta: Nivîsên Olî yên Ariyan ên Herî Kevnar*, (wer.) Tahir Agûr, Stenbol: Avesta.

Ehmedê Xanî (1968) Mem û Zîn. (amd.) M. E. Bozarslan, İstanbul: Gün Yayınları.

Ehmedê Xanî (2008) Nûbihara Biçûkan, (amd.) Husên Şemrexî, Stenbol: Nûbihar.

Erîşen, Bawer (2021) Li gor Teorîya Etnosembolîzmê Nirxandina Destana Kawayê Hesinkar, *Folklora Me*, Adar-Nîsan-Gulan, Hejmar: 9, 26-30.

Feqiyê Teyran. (2020) *Feqiyê Teyran Jiyan Berhem û Helbestên Wî*, (amd.) M. Xalid Sadinî, Çapa 10., Stenbol: Nûbihar.

Fêrîkê Ûsiv. (2010) *Bijare*. Yêrêvan: Weşanxana Lêgal Plyûs.

Filiz, Mehmet Ş. (2021) *Destana Dewrêşê Evdî Pênase Dîrok Motîf*, Wan: Peywend.

Geverî, Ayhan (2008) *Antolojîya Çîrokên Nûbiharê*, Stenbol: Nûbihar.

Gunduz, Elîf (2019) Çar Meselokên Xîya/Pêkenokên Xîya, *Folklora Me*, Îlon-Çirîya Pêşîn-Çirîya Paşîn, Hejmar: 3, 86-87.

Güneş, Ömer & Şahin, İbrahim (2019) *Antolojiya Dengbêjan 1 Dengbêj Reso*, Çapa 2., Stenbol: Nûbihar.

Husên, Nîmet (2006) Qewlê Zebûnî Meksûr, *Asoy Folklor*, Hejmar: 16, 126-130.

Jaba, Aleksander (2000) *Çîrokên Kurmancî*, (Amd.) Cankurd, Stockholm: Helwest Weşanên Çanda Nûjen.

Kakeyî, Herwêll (2013) *Dastanî Baram û Gulendam*, Silêmanî: Înstîyutî Keleporî Kurd.

Kendo (1913) Çîrokê Kurmanca, *Rojî Kurd*, Hejmar: 2, 31.

Keskin, Necat (2018) *Roja Nû û Edebiyata Kurdî ya Gelêrî -1*, Stembol: Avesta.

Keskin, Necat (2019) *Folklor û Edebîyata Gelêrî*, Stembol: Avesta.

Keskin, Necat (2019a) *Zêrka Zêra Cureyên Edebiyata Gelêrî ji Derdora Mêrdînê*, Stembol: Avesta.

Mela Mûsayê Hekarî (2022) *Durrû'l Mecalîs*, (amd.) Hêmin Omer, Wan: Peywend.

Melayê Cizîrî (2019) *Dîwan*, (amd.) Abdulselam Kartal & Umîd Demîrhan, İstanbul: Hîvda İlettişim.

Melayê Cizîrî (2013) *Gerdenîya Gewherî Şerha Dîwana Melayê Cizîrî*, (amd.) Mela Ehmedê Zivingî, Cild: II, Stenbol: Avesta.

Melayê Huseynê Bateyî (2007) *Mewlûda Pêxemberî*, (amd. Husein Muhammed) Helsînkî. https://zimannas.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/08/mewlud.pdf (Dema Bidestxistinê: 15.11.2024)

Meretowar, Ayhan (amd.) (2017) *Huseynê Farê Jiyan-Kilam*, Diyarbakır: Wardoz.

Mewlûd, Ebdulla Xidir (2005) Meselekanî Kurdewarî, *Asoy Folklor*, Hejmar: 15, 86-88.

Mewlûd, Ebdulla Xidir (2006) Meselekanî Kurdewarî, *Asoy Folklor*, Hejmar: 16, 131-133.

Mokri, Muhemed (1966) *Dastanê Bîjen û Menîce*, Paris: Librairie Klincksieck.

Mukrîyanî, Gîw (2013) *Ferhengî Kurdistan Kurdî-Kurdî*, Amed: Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Amedê.

Mukrîyanî, Mem (2017) *Ebando*, Dîyarbakır: Wardoz.

Nişanyan, Sevan (2024) Nişanyan Yer Adları Sözlüğü, https://www.nisanyanyeradlari.com/ (Dema Bidestxistinê: 14.11.2024)

Nûredîn, Biwar (2004) *Bîblîyografyay Kitêbî Folklorî Kurdî 1860-2004*, Silêmanî: Înstîyutî Keleporî Kurd.

Oinas, Felix J. (2015) Halk Destanê, (Çev.) Dilek Beden, (Edt.) M. Öcal Oğuz ve diğerleri, *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3*, Ankara: Geleneksel Yayınları, 234-246.

Olçer, Feray (2020) Motîfên Çîroka Leyl û Mecrûmê, *Folklora Me*, Hezîran-Tîrmeh-Tebax, Hejmar: 6, 46-54.

Omer, Fazil (1990) Çend Çîvanokên Ezop, *Karwanî Folklor*, Hejmar: 1, 133-137.

Öner, Nihat (2019) *Ji Binbîra Kurdan Baweriyên Gelêrî*, Diyarbakır: Wardoz.

Pamuk, Şevket (2022) Kuruş, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 26, 458-459. https://islamansiklopedisi.org.tr/kurus (Dema Bidestxistinê: 12.10.2024)

Polat, Yûksel (2015) Çîrokên Gelêrî, *Folklora Kurdan*, Nîsan-Gulan-Hezîran, Hejmar: 2, 87-88.

Qaîmî, Ferzad (1394/2015) Tehlîlê Tetbîqiyê Ustûreyî Zehakê Mardûş, *Pijûheşnameyê Edebê Hemasî*, Salê Yazdehom, Şomareyê Nevazdehom, Behar ve Tabistan, 27-65.

Qedrî Can (2005) *Qedrî Can (1911-1972)*, (amd.) Dilawerê Zengî, Bêyrît: Çapxaneya Emîral.

Qeracî, Taban (2001) Çîrok û Efsaney Nawçey Kirmaşan, *Asoy Folklor*, Hejmar: 3, 159-161.

Qerenî, Ehmed (2006) Binemayên Mêjûya Zarekî di Folklora Kurdî de, *Asoy Folklor*, Hejmar: 16, 4-20.

Resûl, Îzeddîn Mistefa (2010) *Edebî Folklorî Kurdî*, Çapê Sêyem, Hewlêr: Dezgay Çap û Bilawkirdinewey Aras.

Resûl, Şukrîye (2008) *Edebî Folklorî Kurdî*, Hewlêr: Dezgay Muzîk û Kelepûrî Kurd.

Reşîd, Mîkaêlê (2024) *Pişîka Min*, Stenbol: Nûbihar.

Sebrî, Ebdulla (2007) Qewlê Zebûnî Meksûr, *Asoy Folklor*, Hejmar: 28, 121-137.

Serdar, Emerîkê (2015) *Destê Dê*, Diyarbakır: Lîs.

Serhedî, Mehpûs (2017a) *Kêço*, Dîyarbakır: Wardoz.

Serhedî, Mehpûs (2017b) *Sînosêwî*, Dîyarbakır: Wardoz.

Seyarî, Ahmet (2020) Rola Jinê di Destanên Kurdî yên Epîk da, *Folklora Me*, Kanûna Pêşîn-Kanûna Paşîn-Sibat, Hejmar: 4, 68-78.

Seyarî, Ahmet (2021) Çîroka Borê Qer, *Folklora Me*, Kanûna Pêşîn-Kanûna Paşîn-Sibat, Hejmar: 10, 16-20.

Sîerra, Roza (2019) Du Pêkenok, *Folklora Me*, Hezîran-Tîrmeh-Tebax, Hejmar: 2, 117.

Sîerra, Roza (2020) Du Meselokên Farqînê, *Folklora Me*, Kanûna Pêşîn-Kanûna Paşîn-Sibat, Hejmar: 4, 80-81.

Subaşı, Kenan (2016) Vegotina Hêmayî û Metaforîk di Mamikên Kurdî de, *The Journal of Mesopotamian Studies*, C: 1/1, 71-90.

Subaşı, Kenan (2019) *Kürtçe (Kurmanci) Masalların Anlatı Tipolojisi*, Dîyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Subaşı, Kenan (2021) Berhevkarî, Vegêr: Zeynelabidîn Subaşı (Temen: 69 Gundê Şêbo/Milazgir) & Sabiha Subaşı (Temen: 68 Gundê Şêbo/Milazgir).

Subaşı, Kenan (2022) "Dêw û Formên Wan di Folklora Kurdî da", *Nûbihar Akademî*, Jimar 17, Sal 9, r.71-100. https://doi.

org/10.55253/2022.nubihar.1100092 (Dema bidestxistinê 14. 11. 2024).

Subaşı, Kenan (2022) "Kesayetên Mîtolojîk û Rengvedanên Wan Di Edebiyata Gelêrî ya Kurdî de", Di nav *Mîtos û Edebiyat (Mîtosên Kurdo-Îranî di Edebiyata Kurdî de)*, Ed. Shahab Vali & Kenan Subaşı, r. 83-164. Stenbol: Nûbihar.

Subaşı, Kenan (2024) "Ji Mîtolojîyê ber bi Tarîxê û ji Lehengîyê ber bi Evînê Destan Weku Çemkeke Sîwan di Vegêrana Gelî da", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Cilt/Volume: 16, Sayı/Issue: 01, r. 104-116. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sarkiat/issue/85960/1425264 (Dema Bidestxistinê: 15.11.2024)

Suvağci, İlyas (2019) Kürtçe Fıkraların Konuları Bakımından Sınıflandırılması, *Uluslararası Dengbêjlik Kültürü ve Dengbêjler Sempozyum Bildirileri*, Şırnak: Şırnak Üniversitesi Yayınları.

Temo, Fuad (1913) Çîrok, *Rojî Kurd*, Hejmar: 1, 25-26.

Thompson, Stith (1951) *The Folktale*, New York: The Dryden Press.

Ûskan, Sadiq (2017) *Payîzxêr: Li ser Salnameya Kurmancî Xebateka Folklorîk*, Diyarbakır: Wardoz.

Vali, Shahab (2021) *Şehnameya Kurdî Rustemê Zal û Heft Xana Wî*, Stenbol: Avesta.

Wîkîferheng (2024) https://ku.wiktionary.org/wiki/W%C3%AEk%C3%AEferheng (Dema Bidestxistinê: 14.11.2024)

Yıldız, A. & Taşkın, H. (2018) *Şakiro Kewê Ribat*, Stenbol: Nûbihar.

Yılmaz, Murat (2016) Malazgirt İçesi'nin (Muş) Nüfus Coğrafyası. *Tukish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.* Ankara, 11(2), 1361-1388.

Zinar, Soran (amd.) (2019) Peyvên ji Zargotina Kurda II, *Kurmancî*, hej. 65, 1-4. Paris: Intitut Kurde de Paris.

Zîlan, Reşo (2022) Hin Peyvên Kêmnas û Nenas XIV, *Kurmancî*, hej. 67, 1-4. Paris: Intitut Kurde de Paris.

ZARGOTINA ÇÎYAYÊ SÎPANÊ
Destan/Çîrok/Meselok
Çîrokbêj: Hecî Mihemedê Hecî Mistefa
Berhevkar û Amadekar: Kenan Subaşı

Weşan No: 467 | Folklor
ISBN: 978-625-6605-55-8
Çapa Yekem: 2024

Gerînendeyê Giştî yê Weşanê: Süleyman Çevik
Edîtor: Necat Keskin
Bernivîsandin: Melahat Uluç û Kenan Subaşı
Wêneyê Bergê: Saruhan Yaman
Berg: İHB Reklam Ajansı
Mîzanpaj: Dawud Rêbiwar

Çapxane
Meteksan Matbaacılık ve Teknik San. Tic. Aş.
Beytepe Köy Yolu No: 3/06800
Bilkent-Çankaya / Ankara
Matbaa Sertifika No: 46519

Nûbihar
Pak Ajans Yay. Tur. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Zeyrek Mah. Serdab Sk. No: 26/3 Fatih/İstanbul
Tel: 0212 519 00 09
www.nubihar.com | email: info@nubihar.com
Yayın Sertifika No: 51437

Geçmişten Günümüze
Zîlanlılar ve Şeyh Muhammed Zîlanî
Mehmet Tahir Pekim

Weşan No: 481 | Araştırma-İnceleme
ISBN: 978-625-6605-68-8
Birinci Baskı: 2025

Genel Yayın Yönetmeni: Süleyman Çevik
Editor: Haşim Özdaş
Kapak: İHB Reklam Ajansı
Mizanpaj: Dawud Rêbiwar

Baskı
Meteksan Matbaacılık ve Teknik San. Tic. Aş.
Beytepe Köy Yolu No: 3/06800
Bilkent-Çankaya / Ankara
Matbaa Sertifika No: 46519

***Nû*bihar**
Pak Ajans Yay. Tur. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Zeyrek Mah. Serdab Sk. No: 26/3 Fatih/İstanbul
Tel & Faks: 0212 519 00 09
www.nubihar.com | email: info@nubihar.com
Yayın Sertifika No: 51437

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 09
GİRİŞ 13

BİRİNCİ BÖLÜM

ZÎLANLILAR 17
1.1. Zîlan İsmi ve Zîlanlılar 21
1.2. Zîlanlıların Tarih Boyunca Yaşadıkları Coğrafya 23
1.3. Zîlanlıların Yukarı ve Aşağı Zîlanlılara Ayrılması 29
1.4. Yeniçağlar Köyü ve Oradan Dağılan Zîlanlılar 37
1.4.1. Mala Şêx ve Taxa Jêrî 42
1.4.1.1. Mala Şêx 42
1.4.1.1.1. Mala Şêx Ali 44
1.4.1.1.2. Mala Şêx Halid 45
1.4.1.1.3. Mala Şêx Abdullah 46
1.4.1.1.4. Aburrahman'ın Diğer Çocukları 47
1.4.1.2. Taxa Jêrî 47
1.4.1.2.1. Mala Âdem 48
1.4.1.2.2. Mala Cafer 49
1.4.1.2.3. Mala Şêx Sadi 49
1.4.1.2.4. Mala Yahya 50
1.4.1.2.5. Mala Ömerê Abdulbaki 50
1.4.2. Mala Mîrze 51
1.4.3. Mala Hacı Tahir ve Mala Hacı Sadık 52
1.4.4. Mala Sadun 53
1.4.5. Mala Heydo 53
1.4.5.1. Abdulhakim 55
1.4.5.2. Ali (Feqe Ali) 56
1.4.5.2.1. Mala Nezir 56
1.4.5.2.2. Mala Mecit 57

1.4.5.2.3. Mala Hacı Resul 57
1.4.5.2.4. Mala Mela Azê 58
1.4.5.3. Hüseyin 58
1.4.5.4. Ahmet 59
1.4.5.5. Halid 59
1.4.6. Mala Ali 60
1.4.6.1. Mela Mustafa 61
1.4.6.2. İsmail 61
1.4.6.3. Osman 62
1.4.6.4. Yusuf 64
1.4.7. Mala Mamo 65
1.4.8. Mala Mela Çelebi 66
1.4.9. Yeniçağlar Köyünde Kalan Bazı Aileler 66
1.4.9.1. Hacı Süleyman ve Ailesi 67
1.4.9.2. Muhyettin Tarıkokî ve Ailesi 72
1.4.9.3. Hasan ve Ailesi 73
1.4.9.4. Mala Tezê 75
1.5. Soy Kütükleri ve Seyyid Olmaları Konusu 77
1.6. Günümüze Kadar Zîlanlı Önemli Şahsiyetler 101
1.6.1. Şeyh Zîlan 102
1.6.2. Mela Resul Zîlanî 104
1.6.3. Abdurrahman Zîlanî (Apê Camî) 105
1.6.4. Şeyh Halid Zîlanî 107
1.6.5. Apê Şêx Abdullah Zîlanî 109
1.6.6. Şeyh Abdulkadir Zîlanî 110
1.6.7. Mela Ebûbekir Zîlanî 117

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEYH MUHAMMED ZÎLANÎ (ö.1895) 121
2.1. Hayatı ve Ailesi 132
2.2. Medrese Eğitimi 140
2.3. Şeyh Muhammed ve Tasavvuf 148
2.3.1. Şeyh Muhammed'in Yaşadığı Coğrafyada Tasavvuf ve Tarikatlar 152

2.3.2. Şeyh Muhammed'in Mensup Olduğu Nakşibendilik Silsilesi....156
2.3.2.1. Şeyh Kasım Altoğarî....163
2.3.2.2. Şeyh Hasan Nûranî....167
2.3.2.3. Şeyh Salih Sipkî....170
2.3.2.4. Şeyh Halid Cizirî....170
2.3.2.5. Mevlâna Halid Bağdâdî....174
2.3.3. Şeyh Muhammed ve Zîlan Dergâhı....176
2.4. Sosyal ve Siyasal Kişiliği....179
2.5. Yaşadığı Bölgede Yaptığı İslamî Hizmetler....198
2.6. Zîlan Dergâhının Halife ve Öğrencileri....204
2.6.1. Şeyh Ali Zîlanî....206
2.6.2. Şeyh Fethullah Zîlanî....208
2.6.3. Şeyh Ahmet Zîlanî....211
2.6.4. Şeyh Celalettin Zîlanî....213
2.6.5. Şeyh Feyzullah Zîlanî....217
2.6.6. Şeyh Abdullah Çalikî....224
2.6.7. Mela Kasım Dêrşewî....230
2.6.8. Mela Halid Cıfaneyî....233
2.6.9. Şeyh Süleyman Badayî....238
2.6.10. Mela Yusuf Xiyanî....240
2.6.11. Mela Muhyettin Şelmoyî....244
2.6.12. Mela Süleyman Teraşî....247
2.6.13. Şeyh Sadun ve Şeyh Cafer Teraşî....249
2.6.14. Mela İbrahim Bellî....251
2.6.15. Mela Sait ve oğlu Mela Muhammed Comanî....254
2.6.16. Mela Yusuf Timoqî....259
2.6.17. Mela İbrahim Botî....262
2.6.18. Şeyh Mustafa Korikî....263
2.6.19. Mela Muhammed Kelhesenî....266

SONUÇ....269
KAYNAKÇA....273

KAYNAKÇA

Adak, Abdurrahman. "Güneydoğu Anadolu'da Seyyidler", *Marife Dergisi*, 2004, 4/3, ss. 383-395.

Adak, Abdurrahman. "Şêx Muhyedînê Hênî: Di Edebiyata Kurdî de Nûnerekî Girîng ê Temaya Xwarinê", *Nubihar Akademi*, 2015, 1/3, ss.11-52. https://doi.org/10.55253/nubihar.548860

Akçura, Yusuf. *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XVIII. ve XIX. Asırlarda)*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 8. Basım, 2025.

Akman, Ekrem. "II. Abdülhamid Döneminde Devlet, Aşiret ve Yerel Bürokrasi Üçgeninde Bir Şeyh: Şeyh Halid", *Diyarbakır: Âlimler, Ârifler, Edîpler*, edt. İbrahim ÖZCOŞAR vd., İstanbul, Ensar Yayınları, 2018.

Algar, Hamid. "Bahâeddin Nakşibend", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 1991, 4/458-460.

Algar, Hamid. "Halid el-Bağdâdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 1997, 15/283-285.

Algar, Hamid. "Halidiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 1997, 15/295-296.

Algar, Hamid. "İmâm-ı Rabbanî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 2000, 22/194-199.

Algar, Hamid. "Nakşibenddiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 2006, 32/335-342.

Alkan, Adnan. Arınç, Kenan. "Silvan Şehrinin Kuruluşu, Gelişimi ve Fonksiyonları", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018, 11, ss. 64-96.

Anter, Musa. *Ferhenga Kurdî-Tirkî/Kürtçe-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Yeni Matbaa, 1967.

Aybakan, Bilal. "Şâfiî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 2010, 38/223-233.

Bakış, Eşref. "Fethullah el-Abbasî (Bakış)", *Şark Ulemâsı*, edt. İbrahim Baz. Ankara, İlahiyat Yayınları, 2023.

Barış, Abdulkadir. *Şark Medreseleri Eğitim Tarihinde Şeyh Abdulhakîm Ed-Derşevî ve Sütûr Adlı Kitabı*, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Baz, İbrahim. "Mevlânâ Halid-i Bağdâdî'nin Halifelerinden Şeyh Halid-i Cezerî ve Basret Dergâhı", *Tasavvuf İlmî Ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2013, 32/2, ss. 139-167.

Berzencî, Terîfe Ahmet Osman. *İshâmat Ulemâi'l-Ekrâd fi Binâi'l-Hedâreti'l-İslâmiyye Ğilâle'l-Karneyn es-Sâb'i ve's-Sâmin el-Hicriyeyn (el-Ulûmu'n-Nazariyye)*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010.

Bitlisî, Şerefhan. *Şerefname*, Farsça'dan Arapça'ya Tercüme Muhammed Ali Avni, Tahkik ve Takdim, Yahya Haşşab, Dımaşk, Daru'z-Zaman, 2. Baskı, 2006.

Boleli, Nusrettin. "Kürt Bilginlerinin Yazdığı Bazı Eserlerin Tanıtımı" *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, 2015, 1, ss. 67-81.

Bozan, Oktay. "Diyarbakır Vilayetinde Ermeniler ve Ermeni Olayları (1878-1920)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2012.

Bozkurt, İbrahim. *Aşiretler Tarihi*, İstanbul, Nübihar Yayınları, 2021.

Bozkurt, İbrahim. *Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aişeretleri Tarihi*, Şanlıurfa, İmaj Yayınları, 2003.

Bozkurt, Nebi. "Medrese", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, TDV. Yayınları, 2003, 28/323-327.

Cûdî, Abdurrahman. "Malbata Zêbarîyan û Basreta "Peytexta Neqşibendîyan"-I –Heta bi serdema postnişîniya malbata Zêbarîyan li Dergaha Basretê-, *Nûbihar 107,* Bıhar-2009, ss. 27-32.

Cûdî, Abdurrahman. "Malbata Zêbarîyan û Basreta "Peytexta Neqşibendîyan"-II –Serdema Postnişîniya Malbata Zêbarîyan li Dergaha Basretê-, *Nûbihar 108,* Havîn-2009, s. 53-58.

Cûdî, Abdurrahman. "Malbata Zêbarîyan û Basreta "Peytexta Neqşibendîyan"-I –serdema piştî koçkirina ji herêma Botan-, *Nûbihar 109*, Payîz-2009 s. 25-29.

Çakır, M. Saki. "Nakşibendî-Halidîliğin Seyyid Taha Hakkarî Nehrî Kolu", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi*, İstanbul, 2016.

Çelik, Nihat. "XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Sason Ermenileri ve Sason Ermeni İsyanları", Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, 2016.

Çevik, Süleyman. "Medresê Ji Din û Ziman re Xizmet Kiriyê", "Ji Destpêkê Heta Îro Medresên Kurdan", *Nûbihar Dergisi*, 1998, 6/63/64, ss. 3-4.

Çiçek, Mehmet Halil. *Şark Medreselerinin Serencâmı*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2009.

Demirtaş, Mehmet. "Silvan Kazâsı'nda Yerleşme ve Nüfus (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı)", *A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2008, 38, ss 289-312.

Ekrem Uysal, "Abdulhadi Bilgin El-Comânî (1913-2001)", *Şark Uleması*, edt. Prof. İbrahim Baz. Ankara, İlahiyat Yayınları, 2023, c. 1, s. 61-77.

el-ʿAskalânî, İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed. *Fetʿu'l-Bârî Şerʿu ʿahîhi'l-Buʿârî*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379, 7/138.

el-Karadağî, Muhammed Ali. *Fi Ruhâbi Eklâmin we Şahsiyâtin Kurdiyetin*, Süleymaniye, Banga Jîn Yayınları, 2007.

en-Neccar, Mustafa Ahmet Muhammed. *el-Hayatu'l-Fikriye fi Kurdistan 1179-1258*, Duhok, Sipirêz Yayınları, 2017.

en-Nedvî, Ebû Hasan Ali el-Hesenî. *Ricâlu'l-Fikri ve'd-Daveti fi'l-İslâm*, Beyrut, Daru İbn Kesîr Yayınları, 2007.

en-Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc şerhu ʿaʿîʿi Müslim b. ʿaccâc*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, 1392, 13/91-93.

Epözdemir, Şakir. *Medreseyên Kurdistanê dı Dewra Miran û Neqşebendiyan de*, İstanbul, Nûbihar Yayınları, 2015.

Eraslan, Abdulvasıf. "Pirân Bakış", *Şark Ulemâsı*, Edt. İbrahim Baz, İlahiyat Yayınları, Ankara-2024.

Erkoçoğlu, Fatih. "Emeviler Döneminde Kürtler", *Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu -Bildiriler-*, edt. Orhan Kılıç, Ankara. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

et-Tirmizî, Muhammed b. Îsâ Ebu Îsâ es-Sülemî. *el-Camiʿu's-Saʿîʿ/Sünenu't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyy, 1975), Kerâhiyetu'l-Firâri Mine't-Tâʿûn, "Kıraât", 12.

Gökçe, Cüneyt. "Molla Halil es-Si'irdî, Hayatı, Eserleri ve Tekfir Problemine Bakışı (Nehcü'l-Enâm Adlı Eseriyle Sınırlı)", *Harran Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, 2015, 20/35, ss. 76-96.

Güler, Ümit. "Osmanlı Sosyal Hayatında Seyyidler: 18. ve 19. yy. Diyarbekir Örneği". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2021, 30/1, ss. 185-221.

Gülmez, Nurettin. "Tahkik Heyeti Raporlarına Göre 1894 Sason İsyanı", *Belleten Türk Tarih Kurumu Dergisi*, 2006, 70/258, ss. 695-742.

Gültekin, Z. Görkem Duran. **"**Üç Ziyaret, Üç Menkıbe: Şeyhbal, Şeyh Zîlan, Seyyid Bilal Batman Halk Kültüründe Ziyaret Yerleri", *Geçmiş, Bugün Gelecek BATMAN*, edt. İdris Demir vd., Batman Üniversitesi Yayınları, 2022.

Harvey, Ramom. *Adil Toplum*, İstanbul, Ekin Yayınları, 2025.

Hurşid Paşa Mehmed. *Seyâhatnâme-i Hudûd*, Çevrimyazı, Alâattin Eser, İstanbul, Simurg yayınları, 1997.

Işık, Ayhan. "Meşîhat Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi" *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, 2013.

Karataş, Yakup. "Zîlanlı Eyüp Paşa'nın Tarihi Kişiliği Üzerine Bazı Notlar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2012, 5/20, s. 200-205.

Karataş, Yakup. Kul, Eyüp. "XIX. Yüzyılın Sonlarında Bayezid Sancağındaki Aşiretler ve İskân Politikası" *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 2012, 48, ss, 343-364.

Kavak, Abdulcebbar. "Müceddidî Şeyhi Mevlânâ Halid el-Bağdadî'nin Ortadoğu'daki Misyonu"**,** *Ağrı İslâmi İlimler Dergisi (AGİİD),* 2017, 1/1, ss. 1-18.

Kavak, Abdulcebbar. *Mevlânâ Halid-i Bağdâdî ve Halidî Tasavvuf Geleneğinin Tarihi Gelişim Süreci*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013.

Kavak, Abdulcebbar. *Seyyid Taha Hakkarî*, Ankara, DİB. Yayınları, 2017.

Kaya, Hakan. "19. Yüzyılın Birinci Yarısında Aşiretler ve Demografik Yapı: Bayezid Sancağı", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2017, 6/5, ss. 2594-2612.

Kaya, Hakan. "Diyarbekir'den Serhad'a Kadim Bir Aşiret: Zîlan", *Aktör, Müttefik Şakî Kürt Aşiretleri*, edt. Tuncay Şur, Yalçın Çakmak, İstanbul, İletişim Yayınları, 2022.

Kılıç, Rüya. *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005.

Kızmaz, Nuran. "Sosyal Bütünleşme Bağlamında Güneydoğu Anadolu'da Değişen Seyyidlik Ve Şeriflik Algısı ve İşlevi: Turabdin Örneği", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, 2019

Küçükaşcı, Mustafa Sabri. "Seyyid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 2009, 37/40-43.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiʿu's-Saʿîʿ*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Kahire: y.y., 1374-75/1955-56, "Birr ve's-Sıla", 59.

Oxinî, Şeyh Asım. *Birketu'l-Kelimât fi Menâkib Ba'di's-Sâdât*. (Yayınevi ve basım tarihi yoktur.)

Örs, Orhan "Banoki Aşiretinin Bellek ve Belgelerdeki Tarihi", *Aktör, Müttefik Şakî Kürt Aşiretleri*, edt, Tuncay Şur, Yalçın Çakmak, İstanbul, İletişim Yayınları, 2022, s. 351-374.

Örs, Orhan. "II. Abdülhamid'in Kürt Politikası (1876-109)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi*, 2018.

Öz, Mustafa. "Ehl-i Beyt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 2000, 10/498-501.

Özaydın, Murat. "Şeyh Abdurrahman'a Göre Nakşibendîliğin Onbir Temel Esası", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, 13/50, ss. 213-239.

Özaydın, Murat. *Abdurrahman Aktepe'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2008.

Özaydın, Murat. *Şeyh Abdurrahman Aktepe, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, Diyarbakır, Cihan Yayınları, 2009.

Özcan, Abdülkadir. "İdris-i Bitlisî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, 21/485-488.

Pakiş, Ömer. "Yahya Pakiş", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Ankara, TDV Yayınları, 2019, EK -2, s. 293-294.

Sönmez, Muhammed İkbal. "Prof. Dr. Ahmet BİLGİN", Kırıkkale Hukuk Mecmuası, 2022, 2, s. 1.

Subaşı, Necdet. "Şeyh, Seyyid ve Molla -Doğu ve Güneydoğu Anadolu Örneğinden Dinsel İtibarın Kategorileri", *İslâmîyât II Dergisi*, 1999, 3, ss. 121-140.

Şimşek, Şahin. "Siraceddin Şimşek Düderî (1938-2009)", *Şark Uleması*, edt. İbrahim Baz, Ankara, İlahiyat Yayınları, 2003, c. 6, s. 125-131.

Temel, Mıhemed Seîd. *Eşîra Reşkotan –Eşîreka Navdar Warê Dengbêjan-*, İstanbul, Nûbihar Yayınları, 2016.

Tetan, Abdulkerim. Keylanî, Muhammed Edib. *Avnu'l-Murid li Şerhi Cevheretü't-Tevhid*, Dımaşk, Daru'l-Beşâir, 1994.

Tosun, Necdet. "Adâb ve Erkân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 2006, 32/342-343.

Tosun, Necdet. *Bahâeddîn Nakşibend*, İstanbul, İnsan Yayınları, 6. Baskı. 2015.

Turan, Abdulkadir. *Fetihler*, *Hareketler ve Şahsiyetler Açısından Kürtler*, İstanbul, Dua Yayınları, 2018.

Uludağ, Süleyman. "Ehl-i Abâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 1989, 2/306-307.

Ulugana, Sedat. *Kürt-Ermeni coğrafyasının Sosyopolitik Dönüşümü, -Halidîler, Hamidiyeliler, Bedirhaniler ve Taşnaklar-,* İstanbul, İletişim Yayınları, 2022.

Uzunpostalcı, Mustafa. "Ebû Hanîfe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 1994, 10/131-138.

Van Bruinessen, Martin. *Devlet - Şeyh –Ağa*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

Varol, Mehmed Bahaüddin. *Hz. Hüseyin*, Ankara, DİB. Yayınları, 2022.

Yaz, Arafat. Ünalan, Sıddık. "Mervânî Devletinin Kuruluşu", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Aralık-2019, 11/3, s.1200-1212.

Yeşil, Selman. "Sabri İnal Kozliğî", *Şark Ulemâsı*, edt. İbrahim Baz, Ankara, İlahiyat Yayınları, 2023, c. 5, s. 483-497.

Yılmaz, Hasan Kamil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, Ensar Yayınları, 15. Baskı, 2012.

Yorulmaz, Âdem. Er, Yaşar. *Garzan Aşiretinin Tarihi, Dili ve Kültürü (Baleki-Sarmi-Musi),* Batman, Sebe Yayınları, 2019.

Yüksel, Müfid. "Medresê û Tekye li Tenişta hev Bûn", "ji destpêkê heta îro Medresên Kurdan", *Nûbihar Dergisi*, 6/63-64, 1998, ss. 8-10.

Zeki Beg, Muhammed Emin. *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, İstanbul, Nûbihar Yayınları, 8. Baskı, 2014.

Zemahşerî, Mahmud. *el-Keşşâf ʿan hakâik ğavâmidi't-tenzîl veʿuyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-teʿvîl*, Beyrût, Daru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2010

Zîlanî, Mela Ebûbekir. *Zîlanlılar ve Şeyh Muhammed Zîlanî*, (El yazma)

Ziyaeddin Paşa, Yusuf. *Kürtçe-Türkçe Sözlük*, Yeniden düzenleyen Mehmet Emin Bozarslan, İstanbul, Çıra yayınları, 1978.

İnternet Kaynakları:

https://redkani.blogspot.com/ (Erişim tarihi: 16.01.2021)

https://www.youtube.com/watch?v=Aon8IjZSFA4 (Erişim Tarihi 15.02.2025)

https://www.youtube.com/watch?v=QXlihgegtP4 (Erişim Tarihi 15.02.2025)

https://www.evliyalar.net/seyyid-seyh-Mevlâna-halid-i-Zîlani-k-s/ (Erişim Tarihi 11.03.2025)

https://rahiask.com/index.php/tetebbuat/117-naksibendiler/cezeriler/660-es-seyyid-e-seyh-muhammed-kasim-Zîlani-k-s (Erişim Tarihi 11.03.2025)

https://www.evliyalar.net/seyh-kasim-el-togari-k-s/ (Erişim Tarihi 14.11.2024)

https://www.youtube.com/watch?v=yc7EbM6k51U (Erişim Tarihi 14.11.2024)

https://www.evliyalar.net/seyh-salih-i-sipki-k-s/ (Erişim Tarihi 16.03.2024)

https://www.biyografya.com/biyografi/2334 (Erişim Tarihi 23.11.2024)

https://www.youtube.com/watch?v=yc7EbM6k51U Erişim Tarih 10.10.2024) https://www.biyografya.com/biyografi/2383; https://www.evliyalar.net/seyh-hasan-el-nurani-k-s/ (Erişim Tarihi 12.10.2024)

https://www.haberler.com/yerel/18-kisinin-idam-oykusu-6200987-haberi/. (Erişim Tarihi, 11.11.2024)